SERIA

DOMNUL HRISTOS

PLECAREA DIN EGIPT

ANNE RICE

ANNE RICE

PLECAREA DIN EGIPT
SERIA DOMNUL HRISTOS

Lui Christopher

DOMNUL ISUS HRISTOS

01

Aveam șapte ani pe atunci. Ce poți să știi la șapte ani? Îmi petrecusem toată viața, sau cel puțin așa credeam, în orașul Alexandria, pe Strada Tâmplarilor, împreună cu ceilalți galileeni, și, mai devreme sau mai târziu, urma să ne întoarcem acasă.

Amiază târzie. Ne jucam, ceata mea împotriva cetei lui, și, când alergă iar spre mine să mă îmbrâncească, vânjos cum era și mai mare, am simțit cum țâșnește puterea din mine, în vreme ce strigam: „Nu o să capeți ce vrei”.

El căzu, palid, pe pământul nisipos și toți se adunară de îndată în jurul lui. Soarele era fierbinte, și am simțit cum mi se strânge inima în piept. Era atât de neputincios.

Cât ai bate din palme, toți se dădură înapoi. Se părea că întreaga stradă amuțise, mai puțin ciocanele tâmplarilor. Niciodată nu mai auzisem o asemenea liniște.

— E mort, spuse Iosif cel Mic.

Și repetară cu toții: „E mort, e mort, e mort!”

Știam că au dreptate. El era doar un maldăr de mâini și de picioare în praful bătătorit.

Iar eu – gol pe dinăuntru. Puterea îmi luase totul.

Mama lui ieșise din casă și țipătul ei se transformă în urlet. Din toate părțile începură să alerge femei.

Mama mă ridică în brațe. Mă duse în josul străzii, intră în curte și apoi în întunericul casei noastre. Toți verii mei se înghesuiră înăuntru și Iacob, fratele meu mai mare, trase perdeaua, acoperind intrarea. Apoi se întoarse cu spatele la lumină și spuse:

— Isus a făcut-o. El l-a omorât.

Îi era frică.

— Să nu mai spui așa ceva, zise mama. Mă strângea atât de aproape de ea, că abia mai puteam respira.

Iosif cel Mare se trezi.

Ei bine, Iosif cel Mare era tatăl meu, pentru că era căsătorit cu mama, dar nu îi spusesem niciodată tată. Fusesem învățat să îi spun Iosif. Nu știu de ce.

Adormise pe rogojină. Muncise toată ziua în casa lui Philo și el, ca și ceilalți bărbați, se întinsese să doarmă, în zăpușeala după-amiezii. Se ridică în picioare și întrebă:

— Ce-s țipetele alea afară? Ce s-a întâmplat?

Se uită la Iacob, care era fiul său mai mare. Îl avusese cu o altă nevastă, iar aceasta murise înainte ca el să se căsătorească cu mama mea.

Iacob spuse din nou:

— Isus l-a omorât pe Eliazar. Isus l-a blestemat, iar el a căzut mort.

Iosif se uita fix la mine, cu ochii cârpiți de somn. Pe stradă se auzeau din ce în ce mai multe strigăte. Se ridică și își trecu degetele prin părul des și creț.

Verii mei se strecurară înăuntru pe ușă și se îngrămădiră lângă noi.

Mama tremura.

— Nu se poate să fi făcut el asta, spuse ea. El nu ar face așa ceva.

— Am văzut eu, grăi Iacob. Am văzut când a făcut vrăbii din lut de Sabat. Învățătorul i-a spus că nu ar trebui să facă astfel de lucruri de Sabat. Isus s-a uitat la păsări și ele s-au transformat în păsări adevărate. Au zburat. Și voi ați văzut. L-a omorât pe Eliazar. Mamă, l-am văzut.

În penumbră, verișorii mei erau un cerc de fețe albe: Iuda, Simeon cel Mic și Salomea priveau încordați, temându-se că vor fi trimiși afară. Salomea era de vârsta mea și îmi era cea mai apropiată și cea mai dragă. Îmi era ca o soră.

Apoi intră Cleopa, fratele cel vorbăreț al mamei mele. Era tatăl acestor veri, excepție făcând Silas cel Mare, care tocmai intra și care era mai mare decât Iacob. Merse în colț iar apoi veni fratele lui,

Iustus, și amândoi voiau să vadă ce se întâmplă.

— Iosif, sunt cu toții afară, spuse Cleopa. Jonathan bar Zakkai și frații lui spun că Isus le-a omorât băiatul. Sunt invidioși că am obținut slujba aceea la casa lui Philo, sunt invidioși că am luat slujba dinaintea ăsteia, sunt invidioși că avem tot mai mult de lucru, iar ei sunt siguri că fac o treabă mai bună ca noi…

— Băiatul e mort? întrebă Iosif. Sau mai trăiește?

Salomea țâșni în față și îmi șopti la ureche:

— Isus, fă-l să învie, așa cum ai făcut și păsările să învie!

Simeon cel Mic chicotea. Era prea necopt ca să înțeleagă ce se petrecea. Simeon cel Mic știa, dar era mic și liniștit.

— Potoliți-vă, spuse Iacob, micul șef al copiilor. Salomea, taci!

Îi auzeam cum strigă pe stradă. Auzeam și alte zgomote. Pietrele loveau pereții casei. Mama începu să plângă.

— Îndrăzniți numai să faceți asta! strigă unchiul Cleopa, și ieși în grabă pe ușă. Iosif alergă după el.

M-am smucit din strânsoarea mamei și am zbughit-o afară înainte să mă prindă, am trecut pe lângă unchiul meu și pe lângă Iosif, și am mers direct la gloata ce înainta, striga și își arăta pumnii. Am mers atât de repede încât nici nu m-au văzut. Eram precum un pește în apă. M-am strecurat printre oamenii care strigau deasupra

capului meu, până am ajuns la casa lui Eliazar.

Toate femeile erau cu spatele la uşă şi nu m-au văzut când am intrat. M-am dus direct în odaia întunecoasă, unde îl aşezaseră pe rogojină. Mama lui era acolo, sprijinindu-se de sora ei şi plângând în hohote. În cameră era doar o lampă, ce dădea o lumină foarte slabă.

Eliazar era palid, cu mâinile pe lângă trup, cu aceeaşi tunică prăfuită şi cu tălpile foarte negre. Era mort. Gura îi era deschisă şi dinţii i se vedeau peste buză.

Medicul grec intră – de fapt, era evreu –, îngenunche, se uită la Eliazar şi dădu din cap. Apoi mă văzu şi zise:

— Afară!

Mama lui se întoarse, mă văzu şi ţipă.

M-am aplecat peste el:

— Eliazar, trezeşte-te, am spus, trezeşte-te acum!

M-am întins şi mi-am pus mâna pe fruntea lui. Puterea a ieşit. Ochii mi s-au închis. Eram ameţit. Dar l-am auzit că îşi recapătă suflarea. Mama lui ţipa întruna, iar şi iar, şi mă dureau urechile. Şi sora lui ţipa. Toate femeile ţipau.

Am căzut pe spate pe podea. Eram slăbit. Medicul grec se uita în jos la mine. Mi-era rău. Odaia era întunecată. Şi alţi Oameni sosiră buluc.

Eliazar se ridică şi, înainte să poată ajunge cineva la el, se năpusti cu pumnii asupra mea lovindu-mă şi dându-mă cu capul de pământ, şi

plesnindu-mă întruna:

— Fiu al lui David, fiu al lui David, striga el, bătându-şi joc de mine, fiul al lui David, fiu al lui David, şi mă izbea în faţă şi în coaste, până când tatăl lui l-a luat de mijloc şi l-a ridicat în aer.

Toate mă dureau şi nu mai puteam respira.

— Fiul lui David, continua Eliazar să strige.

Cineva m-a ridicat şi m-a scos afară din casă, ducându-mă în mulţimea din stradă. Încă mai icneam. Mă dureau toate. Părea că toată strada ţipă, mai tare decât înainte, iar cineva spunea că vine Învăţătorul, şi unchiul Cleopa striga în greacă la Jonathan, tatăl lui Eliazar, şi Jonathan îi răspundea, iar Eliazar striga „Fiul lui David, fiul lui David!”

Eram în braţele lui Iosif. Încerca să meargă, dar mulţimea nu îl lăsa. Cleopa se împingea către tatăl lui Eliazar, iar acesta încerca să ajungă la Cleopa, dar alţi bărbaţi îl prinseră de braţe. L-am auzit în depărtare pe Eliazar strigând.

Învăţătorul era acolo şi spunea:

— Copilul ăsta nu e mort, taci odată, Eliazar, cine a spus că a murit? Eliazar, nu mai urla! Cine a putut crede că acest copil e mort?

— L-a readus la viaţă, asta a făcut, a spus unul de-ai lor.

Eram în curtea noastră, întreaga gloată era împinsă înăuntru odată cu noi, unchiul meu şi rudele lui Eliazar încă mai strigau, iar Învăţătorul cerea să se facă linişte.

Acum veniră unchii mei, Alfeu și Simeon. Aceștia erau frații lui Iosif. Și tocmai se treziseră. Își ridicară mâinile în fața mulțimii. Aveau niște voci puternice și ochii mari. Erau acolo și mătușile mele, Salomea, Estera și Maria, împreună cu toți verișorii, care alergau și săreau de parcă era sărbătoare, mai puțin Silas, Iustus și Iacob, care stăteau cu bărbații.

Apoi nu am mai putut vedea ce se întâmplă.

Eram în brațele mamei mele și ea mă duse în odaia din față. Era întuneric. Mătușa Estera și mătușa Salomea intrară cu ea. Auzeam din nou pietre ce loveau casa. Învățătorul ridică vocea vorbind în greacă.

— Ai sânge pe față, îmi șopti mama. Ai sânge la ochi. Ești tăiat pe față! Plângea. Oh, uite ce ți s-a întâmplat, spuse ea.

Vorbea în aramaică, limba noastră pe care nu o vorbeam prea des.

— Nu-s rănit, am zis eu.

Voiam să spun că nu contează. Din nou s-au apropiat verișorii mei, iar Salomea zâmbea ca și cum ar fi spus că știa că îl puteam învia, și i-am luat mâna și i-am strâns-o.

Dar era acolo și Iacob, cu privirea lui tăioasă.

Învățătorul intră în cameră cu spatele, cu mâinile ridicate. Cineva rupsese perdeaua, iar lumina era foarte puternică. Intră și Iosif cu frații săi. La fel făcu și Cleopa. A trebuit să ne dăm la o parte ca să le facem loc.

— Vorbiți despre Iosif, despre Cleopa și Alfeu, cum să-i izgonim? se adresă Învățătorul întregii adunări. Sunt cu noi de șapte ani!

Familia mânioasă a lui Eliazar înaintase aproape până în cameră. Tatăl chiar păşise înăuntru.

— Da, de șapte ani, și de ce nu se întorc toți în Galileea? strigă tatăl lui Eliazar. Șapte ani e prea mult! Băiatul ăla e posedat de un demon, și vă spun că fiul meu era mort.

— Acuma te plângi că trăiește! Ce-i cu tine? întrebă unchiul Cleopa.

— Vorbești ca un om nebun, adăugă unchiul Alfeu.

Și așa și pe dincolo, Continuară să strige unii la alții, amenințându-ne cu pumnii, iar femeile dădeau din cap și îșI aruncau priviri din când în când, iar din depărtare alți oameni se alăturau mulțimii.

— Oh, cum poți spune asemenea lucruri? rosti Învățătorul, pronunțând fiecare cuvânt ca și cum ar fi fost în Casa de Studiu. Isus și Iacob sunt cei mai buni elevi ai mei. Iar acești bărbați sunt vecinii voștri, ce vă îndeamnă să vă întoarceți chiar așa împotriva lor? Ascultați-vă propriile cuvinte!

— Of, elevii tăi, elevii tăi, strigă tatăl lui Eliazar. Dar trebuie să trăim și să muncim, și sunt și alte lucruri în viață pe lângă acela de a fi elev.

Intrară și mai mulți în cameră. Mama se lipise cu spatele de perete, ținându-mă strâns lângă ea. Voiam să scap, dar nu puteam. Ei îi era prea frică.

— Da, munca, asta e, rosti unchiul Cleopa. Cine spune că nu putem trăi aici, de ce să ne izgoniți, doar pentru că mare parte din slujbe le luăm noi, și asta din cauză că suntem mai buni, iar asta înseamnă că oferim oamenilor ce-și doresc…

Deodată Iosif își ridică mâinile și răcni:

— Liniște!

Și toți tăcură. Toată gloata lor tăcu. Niciodată Iosif nu ridicase așa vocea.

— Ne facem de rușine în fața Domnului cu cearta asta! apoi mai adăugă: îmi dărâmați pereții casei.

Nimeni nu spuse nimic. Toată lumea se uita la el. Chiar și Eliazar era acolo și se uita în sus spre el. Nici măcar Învățătorul nu mai vorbea.

— Acum Eliazar trăiește, spuse Iosif. Și se face că tocmai vom merge acasă, în Galileea.

Din nou nu spuse nimeni nimic.

— Vom pleca spre Pământul Sfânt de îndată ce ne vom termina puținele treburi pe care le avem aici. Ne vom lua rămas-bun, iar acele slujbe pe care le vom primi câtă vreme ne pregătim de plecare vi le vom da vouă.

Tatăl lui Eliazar își întinse gâtul, apoi dădu aprobator din cap și își deschise brațele. Ridică din umeri. Înclină din cap, apoi se întoarse. Oamenii lui se întoarseră și ei. Eliazar se uită fix la mine, apoi ieșiră cu toții din cameră.

Mulțimea ieși din curte, iar mătușa mea Maria, egipteanca, soția lui Cleopa, intră și trase perdeaua. Acum rămaseră doar ai noștri și

Învățătorul. Acesta din urmă nu era bucuros. Se uită încruntat la Iosif.

Mama își șterse ochii și se uită la fața mea, dar atunci Învățătorul începu să vorbească. Ea mă ținu lângă trup, cu mâinile tremurându-i violent.

— Plecați acasă? se miră Învățătorul. Și îmi luați cei mai buni elevi? Mi-l luați pe bunul Isus? Și pot să vă întreb la ce vă întoarceți? La tărâmul unde curge lapte și miere?

— Îți bați joc de strămoșii noștri? întrebă unchiul Cleopa.

— Sau îți bați joc de Însuși Domnul? îl întrebă unchiul Alfeu, care vorbea greaca la fel de bine ca și Învățătorul.

— Nu îmi bat joc de nimeni, răspunse Învățătorul, uitându-se la mine în timp ce vorbea, dar mă minunez că puteți părăsi atât de ușor Egiptul din pricina unei gâlceve din mijlocul drumului.

— Asta nu are nimic de a face cu hotărârea noastră, spuse Iosif.

— Atunci, de ce să plecați? Isus face progrese minunate aici. De ce, când Philo este atât de impresionat de învățătura lui, iar Iacob este minunat și…

— Da, dar aici nu e Israelul, nu-i așa? întrebă Cleopa. Și nu e casa noastră.

— Nu, iar tu îi înveți greaca, Scriptura în greacă, spuse Alfeu. Iar noi acasă îi învățăm ebraica, pentru că tu nici măcar nu știi ebraică și ești

Învățătorul, iar asta e Casa de Studiu de aici, din Grecia, iar tu o numești Tora. Philo, da, marele Philo ne dă de lucru, și la fel fac și prietenii lui – toate astea sunt lucruri bune și da, suntem recunoscători; dar și el vorbește greaca și citește Scriptura în greacă și se minunează de câte știu băieții ăștia în greacă.

— Acum toată lumea vorbește greaca, spuse Învățătorul. Evreii din toate orașele Imperiului vorbesc greaca și citesc Scriptura în greacă.

— În Ierusalim nu se vorbește greaca! replică Alfeu.

— În Galileea citim Scriptura în ebraică, zise Cleopa. Măcar înțelegi ebraica? Și te mai numești Învățător!

— Of, m-am săturat de criticile voastre, de ce vă mai suport, de ce-mi mai pasă unde mergeți și unde îi duceți pe băieții ăștia, înapoi în vreun sat prăfuit! Părăsiți Alexandria pentru asta.

— Da, spuse unchiul Cleopa, dar nu e un sat prăfuit, e casa tatălui meu. Știi vreun cuvânt în ebraică? apoi el recită tare, în ebraică, psalmul său preferat, pe care ne pusese multă vreme să îl învățăm. „Domnul va păzi intrarea ta și ieșirea ta de acum și până în veac.”[1] Și apoi continuă: Știi ce înseamnă asta?

— Dar tu știi ce înseamnă? i-o trânti Învățătorul. Aș vrea să te aud cum explici. Știi doar ceea ce te-

---

[1] Psalmul 120

a învățat scribul din sinagoga voastră, iar dacă ai învățat aici suficientă greacă pentru a mi-o striga în față, crezi că ești cel mai bun. Ce știți oricare dintre voi, evrei galileeni încăpățânați? Ați venit în Egipt să vă refugiați și plecați la fel de încăpățânați precum ați venit.

Mama era neliniștită. Învățătorul se uită la mine.

— Și să luați copilul ăsta, copilul ăsta strălucit…

— Și ce ai vrea să facem? întrebă Alfeu.

— Oh, nu întreba așa ceva, șopti mama. Era tare neobișnuit pentru ea să vorbească mai tare.

Iosif îi aruncă o privire și apoi se uită la Învățător. Acesta din urmă continuă:

— E mereu la fel, spuse Învățătorul, oftând. În vreme de necaz, veniți în Egipt, da, întotdeauna în Egipt, el primește toată pleava Palestinei…

— Toată pleava! strigă Cleopa. Îi numești pe strămoșii noștri pleavă?

— Nici ei nu vorbeau greaca, zise Alfeu.

Cleopa râse.

— Iar pe muntele Sinai, Domnul nu a vorbit în greacă, spuse el.

Unchiul Simeon rosti încet:

— Și Marele Preot al Ierusalimului, când pune mâinile pe țap, pesemne că uită să spună toate păcatele noastre în greacă.

Râdeau cu toții. Băieții mai mari râdeau. Și mătușa Maria râdea. Însă mama încă plângea. A trebuit să stau lângă ea.

Chiar și Iosif zâmbise. Învățătorul era nervos. El

continuă:

— …dacă e foamete, veniţi în Egipt, dacă nu aveţi de lucru, veniţi în Egipt, dacă pe Irod îl apucă o furie ucigaşă, veniţi în Egipt, de parcă împăratul Irod a dat cel mai mic semn că i-ar păsa de o mână de evrei galileeni ca voi! O furie ucigaşă! De parcă…

— Terminaţi, spuse Iosif.

Învăţătorul se opri. Toţi bărbaţii se uitau la Învăţător. Nimeni nu mai scotea un cuvânt. Nimeni nu mişca.

Ce se întâmplase? Ce spusese Învăţătorul? „Furie ucigaşă.” Ce însemnau cuvintele astea?

Chiar şi Iacob avea aceeaşi privire ca şi ceilalţi bărbaţi.

— Oh, credeţi că oamenii nu vorbesc despre lucrurile astea? întrebă Învăţătorul. De parcă eu aş crede poveştile călătorilor.

Ei nu spuseră nimic. Apoi, cu o voce înceată, Iosif vorbi:

— Domnul a dăruit răbdare pentru aşa ceva, dar eu nu mai am. Ne întoarcem acasă pentru că e casa noastră, continuă el, Uitându-se la Învăţător, şi pentru că e pământul Domnului. Şi pentru că Irod a murit.

Învăţătorul era şocat. Toţi ceilalţi erau surprinşi. Chiar şi mama era surprinsă şi puteam vedea cum femeile se uitau una la alta.

Adevărul e că noi, cei mici, ştiam că Irod era împăratul Pământului Sfânt şi ştiam că era un om

rău. Doar de ceva vreme aflaserăm că făcuse o grozăvie, că pângărise Templul, sau cel puțin așa îi auzisem pe bărbați vorbind, dar nu știam nimic mai mult.

Învățătorul se încruntă la Iosif.

— Iosif, nu e înțelept să spui asemenea lucruri, rosti el. Nu poți vorbi astfel despre împărat.

— E mort, zise Iosif. Veștile vor veni cu poșta romană, peste două zile.

Învățătorul era înmărmurit. Restul tăceau, cu ochii la Iosif.

— De unde știi? întrebă Învățătorul.

Nici un răspuns.

— Ne va lua puțin timp să ne pregătim de călătorie, spuse Iosif. Până atunci, băieții noștri vor trebui să lucreze cu noi. Mă tem că nu vor mai merge la școală.

— Și ce va crede Philo, întrebă Învățătorul, când va auzi că îl luați pe Isus?

— Ce treabă are Philo cu băiatul meu? spuse mama. Vocea ei îi uimi pe toți.

Urmă altă tăcere. Știam că era un moment dificil.

Cu ceva vreme în urmă, Învățătorul mă dusese la Philo, un om bogat și învățat, pentru a mă prezenta acestuia ca pe un elev bun, iar Philo mă plăcuse foarte mult, ba chiar mă dusese la Marea Sinagogă, care era la fel de mare și de frumoasă ca și templele păgâne din oraș, și unde se întâlneau evreii bogați de Sabat, un loc în care familia mea nu mergea niciodată. Noi mergeam la modesta

Casă de Rugăciune de pe strada noastră.

După aceste vizite, Philo ne dăduse de lucru la casa lui, să îi facem uşi de lemn, bănci şi rafturi pentru noua sa bibliotecă, şi, în curând, prietenii lui oferiră familiei mele slujbe asemănătoare, ce însemnau, de asemenea, câştiguri bune.

Când am fost dus la el, Philo mă tratase ca pe un musafir.

Şi chiar şi acum, când uşile fuseseră puse la loc, iar băncile pictate fuseseră luate de la cei care le pictaseră şi duse la Philo, îl mai văzusem, iar el îşi făcuse timp să îi spună lui Iosif lucruri frumoase despre mine.

Dar cum să vorbesc acum despre simpatia lui Philo pentru mine? Nu era momentul, şi simţeam că bărbaţii erau încurcaţi, în timp ce se uitau la Învăţător. Lucraseră din greu pentru Philo şi prietenii săi.

Învăţătorul nu îi răspunse mamei. În cele din urmă, Iosif spuse:

— Philo ar trebui să fie surprins că fiul meu vine cu mine la Nazaret?

— Nazaret? replică rece Învăţătorul. Ce e Nazaretul? Nu am auzit niciodată de un asemenea loc. Aţi venit aici din Bethlehem. Poveştile voastre teribile, de ce voi... Philo crede că Isus este cel mai promiţător învăţăcel din câţi a văzut. Philo v-ar educa fiul, dacă i-aţi da voie. Asta e treaba pe care Philo o are cu fiul vostru, asta a spus-o el. S-ar îngriji de asta...

— Philo nu are nimic de-a face cu fiul nostru, rosti mama, şocându-i din nou pe toţi cu faptul că vorbise tare, mâinile ei strângându-mă cu putere de umeri.

Gata cu casa bogată cu podelele ei de marmură. Gata cu biblioteca plină de suluri de pergament. Mirosul de cerneală. Greaca e limba Imperiului. „Vezi asta? E o hartă a Imperiului. Ţine de marginea asta. Uite. Roma stăpâneşte peste toate. Acolo e Roma, aici e Alexandria, aici e Ierusalimul. Vezi, acolo e Antiohul, Damascul, Corintul, Efesul. Toate sunt oraşe măreţe, şi în toate aceste oraşe trăiesc evreii care vorbesc greaca şi citesc Tora în greacă. Dar nu există, în afara Romei, un oraş la fel de măreţ cum e Alexandria, unde ne aflăm noi acum."

Am alungat amintirea. Iacob se uita fix la mine. Învăţătorul vorbea cu mine.

— …dar îţi plăcea Philo, nu-i aşa? Îţi plăcea să-i răspunzi la întrebări. Îţi plăcea biblioteca lui.

— Rămâne cu noi, spuse Iosif calm. Nu va merge la Philo.

Învăţătorul continua să se uite fix la mine. Nu era de bine.

— Isus, vorbeşte! zise el. Vrei să fi educat de Philo, nu-i aşa?

— Domnul meu, fac cum îmi spun tatăl şi mama mea, am răspuns eu.

Am ridicat din umeri. Ce puteam face?

Învăţătorul se întoarse şi îşi aruncă mâinile în

sus.

— Când veţi pleca?

— Cât de repede vom putea, spuse Iosif. Avem treburi de terminat.

— Vreau să îi trimit vorbă lui Philo că Isus pleacă, zise Învăţătorul, şi cu asta dădu să plece.

Dar Iosif îl opri.

— Ne-a mers bine în Egipt, spuse el. Scoase bani din punguţă şi îi îndesă în palma Învăţătorului. Îţi mulţumesc că ne-ai învăţat copiii.

— Da, da, şi îi duceţi înapoi în – unde spuneai? Iosif, în Alexandria trăiesc mai mulţi evrei decât în Ierusalim.

— Tot ce se poate, Învăţătorule, rosti Cleopa, dar Domnul sălăşluieşte în Templul din Ierusalim, iar pământul Său este Pământul Sfânt.

Toţi bărbaţii râseră aprobator şi femeile făcură la fel, la fel şi Salomea cea Micuţă, Joses şi Simeon.

Învăţătorul nu mai putea spune nimic, decât să dea din cap.

— Şi dacă ne terminăm repede treaba, zise Iosif, putem ajunge la Ierusalim la timp pentru Paşte.

Toţi strigarăm de bucurie la auzul veştii. Ierusalim. Paşte. Toţi eram nerăbdători. Salomea bătea din palme. Chiar şi unchiul Cleopa zâmbea.

Învăţătorul îşi plecă încet capul. Îşi atinse buzele cu două degete. Apoi ne binecuvântă.

— Fie ca Domnul să vă însoţească în călătoria voastră şi să ajungeţi acasă în pace.

Învăţătorul plecă.

Imediat, toată familia începu să vorbească limba noastră maternă, pentru prima dată în acea după-amiază.

Mama se uită la mine, gata să îmi îngrijească rănile și vânătăile.

— Păi… ți-au trecut, murmură ea. Te-ai vindecat.

— N-a fost mare lucru, am spus eu. Sunt așa de fericit că plecăm acasă!

02

În acea seară, după cină, în timp ce bărbații moțăiau pe rogojinile din curte, veni Philo. Se așeză pe jos la un pahar de vin cu Iosif, încrucișându-și picioarele ca și ceilalți bărbați, fără să se sinchisească de hainele albe pe care și le-ar fi putut murdări. Eu ședeam lângă Iosif, sperând să nu pierd nici un cuvânt din tot ce se spune, dar a venit mama și m-a dus înăuntru.

Asculta de după perdea și mă lăsă și pe mine să ascult. Erau acolo și mătușa Salomea, și mătușa Estera.

Philo dorea să mă țină la el, să mă instruiască și să mă trimită la Iosif când o să fiu un tânăr învățat. Iosif ascultă tăcut toate astea, dar refuză. El era tatăl meu și trebuia să mă ducă înapoi în Nazaret. Știa că asta e ceea ce trebuie să facă. Îi mulțumi lui Philo și îi oferi iar vin, spunându-i că va avea grijă să fiu educat ca evreu.

— Uiți, domnul meu, spuse el, în maniera sa

amabilă, că de Sabat evreii de pretutindeni sunt filozofi și învățați. În Nazaret nu e altfel, credeți-mă.

Philo era mulțumit de asta, dădu din cap și zâmbi.

— Dimineața va merge la școală, cum fac toți băieții, continuă Iosif. Și vom avea și discuții despre Lege și Profeți, și vom merge și în Ierusalim, iar acolo poate, la Sărbători, îi va putea asculta pe învățătorii din Templu. Am timp destul pentru asta.

Când Philo îi oferi un dar pentru educația mea, o punguță pe care vru să o pună în mâna lui Iosif, acesta din urmă refuză.

Philo stătu o vreme mâhnit, și vorbi cu Iosif despre multe lucruri, despre oraș și despre lucrările pe care bărbații noștri le făcuseră, și despre Imperiu, iar apoi îl întrebă pe Iosif cum de era atât de sigur că împăratul Irod era mort.

— Vestea va ajunge aici mâine, cu poșta romană, spuse Iosif. Iar eu știu asta dintr-un vis, domnul meu, iar asta înseamnă pentru noi întoarcerea acasă.

Unchii mei, care stătuseră în tot acest timp tăcuți, pe întuneric, veniră să aprobe, spunând cât de mult îl disprețuiseră pe împărat.

Cuvintele ciudate ale Învățătorului, cele despre furia ucigașă, îmi răsunau încă în minte, dar bărbații nu vorbiră deloc despre asta și, în cele din urmă, veni vremea ca Philo să plece.

Când se ridică, nici măcar nu își scutură de praf pânza subțire, îi mulțumi iar și iar lui Iosif pentru vin și ne ură toate cele bune.

Am fugit afară. Am mers o vreme cu Philo în susul străzii. Avea doi sclavi care îl însoțeau și care aveau torțe, iar eu nu văzusem niciodată Strada Tâmplarilor atât de luminată la acea oră, și știu că oamenii ne priveau de prin curți, unde se odihneau, în briza care începuse să adie ușor dinspre mare odată cu lăsarea întunericului.

Philo mi-a spus să îmi aduc mereu aminte de Egipt și de harta Imperiului pe care mi-o arătase.

— Dar de ce se duc toți evreii înapoi în Israel? l-am întrebat. Dacă suntem evrei, nu ar trebui să trăim pe pământul pe care ni l-a dat Domnul? Eu nu-nțeleg.

El se gândi puțin. Apoi spuse:

— Un evreu poate trăi oriunde și să rămână evreu. Avem Tora, Profeții, Tradiția. Trăim ca evrei oriunde am fi. Și nu ascultăm noi Cuvântul Dumnezeului nostru oriunde mergem? Nu facem cunoscut păgânilor Cuvântul Său oriunde am locui? Trăiesc aici pentru că tatăl meu a trăit aici și tatăl său la fel. Tu mergi acasă, pentru că așa vrea tatăl tău.

Tatăl meu.

Mă trecu un fior. *Iosif nu era tatăl meu.* Știusem mereu asta, dar nu era ceva ce aș fi putut spune cuiva vreodată. Și nu am pomenit nici acum nimic despre asta.

Am dat din cap.

— Să îți amintești de mine, spuse Philo.

I-am sărutat mâinile, iar el se aplecă și mă sărută pe amândoi obrajii.

Se ducea acasă, probabil la o cină aleasă, în casa lui cu podele de marmură și plină de lămpi, cu perdele bogate și cu odăițele de la etaj deschise către mare.

Se întoarse o dată să îmi facă din mână, iar apoi dispăru, împreună cu servitorii săi cu torțe.

O clipă m-am simțit trist – doar o clipă. Fu însă îndeajuns să nu uit niciodată această tristețe sfâșietoare. Dar eram prea încântat de întoarcerea pe Pământul Sfânt.

Și m-am grăbit să mă întorc acasă.

Mă apropiam încet, pe întuneric, de curte, și am auzit-o pe mama plângând. Stătea lângă Iosif.

— Dar nu știu de ce nu ne putem așeza în Bethlehem, spunea ea. Pare că ne e dat să ne întoarcem acolo.

Bethlehemul era locul nașterii mele.

— Niciodată, spuse Iosif. Nici măcar nu ne putem gândi la așa ceva. Ca de obicei, se purta blând cu ea. Cum ai putut crede că ne-am putea vreodată întoarce în Bethlehem?

— Dar în tot acest timp am sperat, insistă mama. Au trecut șapte ani, iar oamenii uită, dacă au înțeles vreodată…

Unchiul Cleopa, care stătea întins pe spate, cu genunchii îndoiți, râse încetișor, la fel cum râdea

de multe alte lucruri. Unchiul Alfeu nu spunea nimic. Părea că privește în sus la stele. Îl puteam vedea pe Iacob în prag, privind și, poate, ascultând.

— Gândește-te la toate semnele, îi aminti mama. Gândește-te la noaptea când au venit bărbații de la Răsărit. Și nu doar asta…

— Asta-i prea de tot, spuse Iosif, care stătea lângă ea. Crezi că cineva de acolo a uitat asta? Crezi că au uitat ceva? Nu ne putem întoarce acolo niciodată.

Cleopa râse din nou.

Iosif nu îl luă în seamă, la fel făcu și mama. Iosif o cuprinse pe mama cu brațul.

— Își vor aminti steaua, spuse Iosif, păstorii venind de pe dealuri. Își vor aminti de bărbații de la Răsărit. Și, mai presus de toate, își vor aminti seara în care…

— Te rog, taci, zise mama. Își puse mâinile la urechi. Te rog, nu rosti cuvintele alea.

— Nu înțelegi, trebuie să îl luăm și să mergem în Nazaret. Nu avem de ales. Pe lângă asta…

— Ce stea? Ce bărbați de la Răsărit? am întrebat eu. Nu mă mai putusem abține. Ce s-a întâmplat?

Din nou unchiul Cleopa râse în barbă.

Mama se uită în sus la mine. Nu știuse că eram acolo.

— Nu trebuie să îți faci griji pentru asta, rosti ea.

— Dar ce s-a întâmplat la Bethlehem? am întrebat eu.

Iosif mă privea.

— Casa noastră din Nazaret, îmi spuse mama. Vocea ei era mai puternică. Era vocea pentru mine. Ai mai mulți verișori în Nazaret decât poți număra. Bătrâna Sara ne așteaptă, și Bătrânul Iustus. Astea sunt rubedeniile noastre. Ne întoarcem acasă la noi. Se ridică în picioare și îmi făcu semn să merg cu ea.

— Da, zise Iosif, vom porni cât de repede se poate. Ne va lua câteva zile, dar vom ajunge la timp în Ierusalim pentru Paște, iar apoi vom merge acasă.

Mama mă luă de mână și mă conduse în casă.

— Dar mamă, cine sunt bărbații de la Răsărit? am întrebat eu din nou. Nu poți să-mi spui?

Unchiul meu nu se mai putea opri din râs.

Chiar și pe întuneric, am văzut expresia ciudată de pe chipul lui Iosif.

— Într-o seară o să-ți povestesc, îmi promise mama. Lacrimile îi dispăruseră. Ca întotdeauna când era cu mine, părea puternică, nu mai era copila care fusese adineauri cu Iosif. Nu trebuie să mă întrebi acum lucrurile astea. Nu acum. O să-ți spun când va veni vremea.

— Așa e, spuse Iosif. Nu vreau să mai întrebi, înțelegi?

Ei se purtau cu blândețe, dar cuvintele astea erau clare și ciudate. Toate cele spuse de ei erau ciudate.

Ar fi trebuit să îi las să vorbească în continuare.

Aș fi aflat mai multe. Și știam că era un mare secret lucrul acela despre care vorbiseră. Cum putea să nu fie? Cât despre faptul că eu auzisem, știau că făcuseră o greșeală.

Nu voiam să dorm. Stăteam întins pe rogojina mea, încercând să adorm, dar somnul nu venea și nici eu nu îl doream. Niciodată nu-l doream. Iar acum gândurile mi se învălmășeau în cap. Plecam acasă și aveam atâtea la care să mă gândesc, pentru că se întâmplaseră atâtea, iar acum ei spuneau lucrurile astea ciudate.

Și ce se întâmplase azi? Ceea ce pățisem cu Eliazar și ceea ce i se întâmplase lui, astea și imaginea vrăbiilor, atât cât îmi puteam aduce aminte, toate-mi apăreau în fața ochilor ca niște forme luminoase, pe care nu le puteam descrie în cuvinte. Nu mai simțisem niciodată până atunci ceva ca puterea aceea care ieșise din mine, chiar înainte ca Eliazar să cadă mort, în praf, sau ca puterea care ieșise din mine chiar înainte ca el să se ridice de pe rogojină. „Fiu al lui David, fiu al lui David, fiu al lui David…”

Rând pe rând, toată lumea venise la culcare. Femeile erau în colțul lor, iar Iustus cel Mic, mezinul lui Simeon, se cuibărise lângă mine. Micuța Salomea îi cânta încetișor copiliței Estera, care, printr-un miracol, tăcea.

Cleopa tuși, vorbi singur fără să spună de fapt nimic, apoi adormi din nou.

Am simțit o mână pe mine. Mi-am deschis ochii.

Iacob era lângă mine, Iacob, fratele meu mai mare.

— Ce-ai făcut… șopti el.

— Da?

— Că l-ai omorât pe Eliazar și l-ai înviat?

— Da?

— Să nu mai faci asta niciodată. Niciodată, spuse el.

— Știu, am zis eu.

— Nazaret e un oraș mic.

— Știu, am repetat.

S-a îndepărtat de mine.

M-am răsucit pe o parte și mi-am pus o mână sub cap. Am închis ochii. L-am mângâiat pe Iustus cel Mic pe cap. Fără să se trezească, se cuibări mai aproape.

Ce știam?

Am șoptit încet: „Ierusalim. Unde Domnul sălășluiește în Templu”. Nu m-a auzit nimeni. Philo îmi spusese că era cel mai mare Templu din lume. Am văzut vrăbiile de lut pe care le făcusem. Le-am văzut prinzând viață, am auzit o bătaie de aripi, am auzit respirația mamei, pe Iosif strigând „Nu!” și au dispărut toate, puncte micuțe pe cer. „Ierusalim.” L-am văzut pe Eliazar ridicându-se de pe rogojină.

În ziua în care mă primise în casa lui, Philo îmi spusese că Templul era atât de frumos, încât mii de oameni veneau să îl vadă, mii, păgâni și evrei din toate orașele Imperiului, bărbați și femei care călătoreau până acolo pentru a aduce ofrandă

Dumnezeului nostru, al tuturor. Brusc, am deschis ochii. Toți cei din jurul meu dormeau.

Ce credeam că se întâmplase în cazul ăsta? *O mare poticneală.*

De unde venise puterea? Mai era acolo?

Iosif nu scosese o vorbă despre asta. Mama nu mă întrebase ce se întâmplase. Discutaserăm oare vreodată despre vrăbiile făcute de Sabat?

Nu. Nimeni nu vorbea despre lucrurile astea. Iar acum nu puteam întreba pe nimeni, nu? Nu se putea să vorbești despre asemenea lucruri în afara familiei, niciodată nu se putea. La fel cum nu puteam rămâne în marele oraș Alexandria și să învăț cu Philo, în casa lui cu podele de marmură.

De acum înainte trebuia să fiu foarte, foarte atent, chiar și cu lucrurile mărunte, căci se putea să folosesc greșit ce era înlăuntrul meu, această putere ce îl putuse face pe Eliazar să moară și să revină la viață.

Ei bine, a fost frumos să îi fac pe toți să zâmbească, pentru că învățam repede, pe Philo și pe Învățător și pe ceilalți băieți, și știam atât de multe despre Scriptură în greacă, iar în ebraică le știam mulțumită lui Iosif și unchiului Cleopa, și unchiului Alfeu, dar asta era altceva.

Știam acum ceva ce nu puteam exprima în cuvinte. Voiam să merg la Iosif, să-l trezesc, să-l rog să mă ajute să înțeleg. Dar știam că mi-ar spune să nu mai întreb despre asta, la fel cum nu ar trebui să mai întreb despre alte lucruri, lucruri

despre care îi auzisem vorbind. Pentru că puterea asta era legată cumva de lucrurile despre care discutaseră și de vorbele ciudate ale Învățătorului care îi făcuseră pe toți să tacă și să se uite la el. Trebuia să existe o legătură.

Asta m-a întristat, m-a întristat atât de tare, că îmi venea să plâng. Din vina mea trebuia să plecăm de aici. Era vina mea și, chiar dacă toată lumea se bucura, eu mă simțeam trist și răspunzător.

Și toate astea trebuia să le țin în mine. Dar voi afla ce s-a petrecut în Bethlehem. Voi afla cumva, chiar dacă va trebui să fac ce spusese Iosif.

Dar, deocamdată, care era marele secret al acestei povești? Care îi era miezul? Nu trebuie să abuzez de cine *sunt.*

M-a luat cu frig. Mă simțeam înțepenit și foarte mărunt. Am tras mai bine pătura pe mine. Toropeală. Veni ca și când un înger m-ar fi atins.

Mai bine să dorm, de vreme ce toți ceilalți dormeau. Mai bine să mă las purtat de vise, cum se lasă și ei. Mai bine să cred, cum credeau și ei. Am încetat să mă mai străduiesc să rămân treaz și să mă gândesc la toate lucrurile astea. Mă simțeam moleșit, atât de moleșit că nu mă mai puteam gândi.

Cleopa tușea din nou. Avea să fie iar bolnav, după cum se întâmpla adesea. Iar în noaptea aceea am știut că va fi grav. I-am auzit hârâitul din piept.

În câteva zile, în port au ajuns veştile cum că Irod murise. Despre asta vorbeau galileenii şi evreii de peste tot. Cum de ştiuse Iosif? Învăţătorul se întoarse vijelios, cerând să îi spună, dar Iosif nu zise nimic.

Multe ore am trudit ca să ducem la bun sfârşit comenzile pe care le aveam – terminam uşi, bănci, praguri şi alte de astea, şi toate trebuiau nivelate, lustruite şi finisate, apoi trimise vopsitorilor. După aceea luam piesele deja vopsite şi le montam în casele celor care ne angajaseră, lucru care îmi plăcea, căci vedeam multe odăi şi oameni diferiţi, chiar dacă, din respect, lucram mereu cu capetele plecate şi cu ochii în jos, dar totuşi mai vedeam câte ceva. Am învăţat o mulţime de lucruri. Şi toate astea însemnau că mă întorceam acasă la lăsarea serii, obosit şi flămând.

Era mai multă muncă decât crezuse Iosif, dar el nu dorea să lase vreo promisiune neîmplinită şi, între timp, mama îi scrisese acasă Bătrânei Sara şi verişorilor ei că urma să venim, Iacob scriind în locul ei cuvintele şi amândoi ducând scrisoarea la poştă, şi tot traiul era agitat de pregătiri.

Vecinii de pe stradă erau iarăşi de partea noastră, acum că ştiau cu toţii că în curând vom pleca. Alte familii îi dădeau mamei daruri pe care să le luăm cu noi – lămpi mici de lut, ba o cană din ceramică, ba o bucată fină de pânză.

Era aproape hotărât că mergem pe uscat, după ce cumpărăm măgari, când, într-o seară, unchiul Cleopa se ridică din pat, tușind rău, și spuse:

— Eu nu vreau să mor în deșert.

Se îngălbenise foarte tare și slăbise, și nu mai prea lucrase așa de mult cu noi, și doar atât avea de spus. Nimeni nu îi răspunse.

Așa că rămase hotărât – vom merge cu corabia. Avea să coste mai mult, toți știam asta, dar Iosif se învoi. Vom merge în vechiul port Iamnia. Și vom ajunge la Ierusalim la timp pentru Sărbătoare, iar de atunci Cleopa dormi mai bine.

Veni și vremea plecării. Eram îmbrăcați cu cele mai bune robe de lână și sandale, toată lumea cărând desagii cu bunurile noastre. Și părea că toată strada ieșise să ne conducă.

Lacrimi fură vărsate și chiar Eliazar veni să-mi facă o plecăciune și eu lui, iar apoi ne croirăm cu greu drum să trecem prin cea mai mare îmbulzeală din câte văzusem până atunci, cu mama care ne aduna laolaltă, iar eu o țineam strâns de mână pe Salomea, și Iacob ne tot spunea să stăm împreună. Și iar, și iar crainicii suflau din trompete, anunțând corăbiile. Și, în cele din urmă, se auzi anunțul pentru o corabie către Iamnia, apoi altul și altul. Peste tot oamenii strigau și făceau cu mâna.

— Pelerini, spuse unchiul Cleopa, râzând din nou, așa cum făcea înainte să se îmbolnăvească. Toată lumea merge la Ierusalim.

— Toată lumea! strigă Micuța Salomea. Ai auzit? îmi spuse.

Am râs cu ea.

Am mers împingându-ne, îmbrâncindu-ne și ținându-ne de desagi, cu bărbații care strigau și gesticulau pe deasupra capetelor noastre, cu femeile care se lipeau unele de altele, întinzându-și mâinile pentru a ne înșfăca de brațe și a ne trage înăuntru, și, dintr-odată eram pe pasarelă, cât pe ce să cădem în apa tulbure.

În toată viața nu avusesem parte de o asemenea harababură ca pe puntea asta. De îndată ce bagajele fură așezate laolaltă, iar femeile se urcară deasupra lor stând față în față, cu vălurile ridicate, Iacob se uită la noi cu cea mai serioasă și mai prevenitoare față, iar eu și Salomea ne luarăm la întrecere până la balustrada de metal a corabiei, strecurându-ne printre oameni pentru a putea ajunge în locul de unde puteam vedea portul și pe toți ceilalți oameni grăbiți, care încă făceau cu mâna, se împingeau și mergeau mai departe, chiar dacă eram striviți din toate părțile.

Am văzut pasarela ridicându-se, frânghiile azvârlite la bord, pe ultimul marinar sărind pe corabie și apa dintre noi și chei devenind tot mai mare; apoi a urmat clătinătura aceea, când corabia s-a pus în mișcare, și toți cei de la bord au strigat; am alunecat pe pântecul mării, iar eu am strâns-o lângă mine pe Micuța Salomea și am râs amândoi de bucurie că simțeam cum plutește

corabia sub noi.

Am făcut cu mâna și am strigat la oameni pe care nici nu îi cunoșteam, iar ei ne-au răspuns și am simțit bucuria celor din jurul meu.

Câteva momente am crezut că Alexandria va dispărea în spatele tuturor corăbiilor sale și a catargelor, dar cu cât ne îndepărtam, cu atât puteam vedea mai mult din oraș, îl puteam vedea cu adevărat, așa cum nu-l văzusem niciodată, și o umbră trecu peste mine; dacă nu ar fi fost bucuria micuței Salomea, poate că nu aș fi fost la fel de fericit. Dar eram.

Se porni vântul; dintr-odată mirosul mării era curat și minunat, și trecu prin părul nostru, răcorindu-ne fețele. Într-adevăr, lăsam Egiptul în urmă, iar eu aș fi vrut să mă așez și să plâng ca un prunc.

Apoi toți strigară să ne uităm la Marele Far, de parcă noi nu l-am fi putut vedea înălțându-se în stânga noastră.

De multe ori până acum îmi întorsesem privirea spre Marele Far.

Dar se putea compara asta cu faptul că acum treceam pe lângă el?

Capetele se întorceau, iar oamenii arătau cu degetul și, în cele din urmă, eu și Salomea am avut o imagine bună a farului. Stătea pe insulița sa – o torță uriașă atingând cerul. Și am trecut pe lângă el, mirându-ne și murmurând, de parcă ar fi avut ceva sfânt.

Dacă până atunci ni se păruse că vasul aluneca foarte încet, acum mi se părea că gonește, iar marea se unduia încoace și încolo, și unele dintre femei țipau.

Oamenii începură să cânte. Ne îndepărtam tot mai mult de țărm. Farul se făcu mic, apoi dispăru.

Mulțimea de privitori se împrăștie, și m-am întors pentru prima dată și am văzut imaginea uriașei vele umflate de vânt; marinarii mânuiau frânghiile, și întreaga scenă – cu bărbații de la cârme și cu familiile adunate în jurul bagajelor – m-a făcut să-mi dau seama că era mai bine că ne întorceam la ai noștri care, fără îndoială, ne duceau dorul.

Oamenii cântau din ce în ce mai tare și, în curând, mulțimea cânta o singură cântare, iar eu și Micuța Salomea ne-am alăturat lor, dar vântul sufla năvalnic făcând vorbele de neînțeles.

A trebuit să ne croim drum printre familii pentru a o găsi pe a noastră, dar, în cele din urmă, am reușit. Mama și mătușile încercau să coasă, de parcă vălurile nu le-ar fi fost aproape smulse de pe cap de vânt, iar mătușa Maria spunea că unchiul Cleopa avea febră și se ghemuise sub o pătură și dormea învelit bine, pierzând toate momentele importante.

Iosif stătea puțin mai încolo, așezat pe unul dintre puținii butuci ce îi aveam cu noi, tăcut, așa cum era mereu, uitându-se la cerul albastru și la catargul de deasupra velei, unde era o altă velă;

unchiul Alfeu era adâncit într-o dispută cu alți pasageri despre problemele din Ierusalim.

Acum Iacob era numai urechi la discuția asta și, în curând, și eu o ascultam, deși nu îndrăzneam să mă apropii prea tare, de teamă că vor înceta dacă mă vor observa. Strigau, împotriva vântului ce se întețea, stând împreună, într-un loc strâmt, luptându-se să își țină pelerinele pe lângă corp, și asta pe măsură ce vasul înainta cu greu prin apă.

Cel puțin auzeam ce vorbeau și mă tot mutam înspre ei. Micuța Salomea dori să vină și ea dar mama ei o trase înapoi, și i-am făcut semn să aștepte, încercând să-i spun că mă voi întoarce la ea.

— Îți spun că e periculos, zise unul dintre bărbați în greacă. Era un om foarte înalt, cu piele întunecată și îmbrăcat foarte somptuos. Dacă aș fi în locul vostru, nu aș merge la Ierusalim. Pentru mine înseamnă acasă, acolo sunt nevasta și copiii mei. Trebuie să merg. Dar vă spun, nu e vremea potrivită ca toate aceste corăbii cu pelerini să navigheze.

— Eu vreau să merg acolo, spuse celălalt, într-o greacă la fel de bună, deși era un om mai grosolan. Vreau să văd ce se întâmplă. Am fost acolo când Irod i-a ars de vii pe Matei și pe luda, doi dintre cei mai buni cărturari ai legii din câți a avut. El înclină capul către amândoi unchii mei. Vreau dreptate din partea lui Irod Arhelau. Vreau ca oamenii care l-au servit pe tatăl său să fie pedepsiți. Cum va

trata Arhelau această chestiune va fi hotărâtor pentru toate celelalte lucruri.

Eram uimit. Auzisem multe lucruri rele despre împăratul Irod. Nu știam nimic despre noul Irod, fiul său, care era Arhelau.

— Ei bine, dar ce le spune oamenilor? întrebă unchiul meu Alfeu. Trebuie să le spună ceva.

Unchiul Cleopa, ridicându-se de lângă femei, li se alătură numaidecât.

— Poate că le spune ce minciuni trebuie să le spună, zise, ca și cum ar fi știut totul despre asta. Trebuie să aștepte să îi spună Cezar dacă va fi împărat. Nu poate domni dacă Cezar nu îi aprobă coroana. Oricum, nimic din ce spune nu înseamnă mare lucru. Unchiul începu să râdă batjocoritor.

Mă întrebam ce or fi crezând ei despre el.

— Bineînțeles că le spune tuturor să aibă răbdare, rosti primul bărbat, în greaca sa bună. Vorbea curgător greaca, la fel ca Învățătorul nostru sau ca Philo. Și, da, așteaptă confirmarea lui Cezar și le spune oamenilor să aștepte. Dar mulțimile nici măcar nu-i ascultă pe mesagerii lui. Acum mulțimile nu vor să aibă răbdare. Ele vor acțiune. Ele vor fapte. Și s-ar putea să le primească.

Asta mă nedumerea.

— Trebuie să vă dați seama, spuse omul grosolan, bărbatul mai arțăgos, că Cezar nu a știut tot răul pe care bătrânul Irod l-a făcut. Cum poate ști Cezar tot ce se întâmplă în Imperiu? Vă spun

că trebuie să fie făcută o socoteală a lucrurilor pe care le-a săvârșit.

— Da, spuse bărbatul mai înalt, dar nu în Ierusalim, de Paște, nu când vin pelerini din tot Imperiul.

— De ce nu? spuse celălalt. De ce nu, când toată lumea e aici? De ce nu, dacă va ajunge la Cezar vestea că Irod Arhelau nu este stăpânul celor care cer dreptate pentru sângele celor uciși?

— Dar de ce a ars Irod de vii doi învățători ai Legii? am întrebat eu.

Am făcut-o dintr-odată, surprinzându-mă și pe mine.

De îndată Iosif se trezi din gândurile în care era adâncit și se uită la mine, apoi la bărbați.

Dar cel înalt, cel calm, îmi răspundea deja.

— Pentru că au dat jos vulturul de aur pe care îl pusese Irod deasupra porții Templului, de aia, rosti el calm. Legea spune limpede că nu trebuie să existe nici o imagine a unui lucru însuflețit în Templul nostru. Copile, ești destul de mare să știi asta. Sau nu știi? Doar pentru că Irod a construit templul, nu înseamnă că putea pune în el imaginea unui lucru însuflețit. La ce bun efortul de a reconstrui un templu magnific, dacă el voia să încalce legea și să pună pe pereții lui o imagine profanatoare?

Am priceput ce voia să spună, deși cuvintele lui nu erau așa de ușor de înțeles. M-am cutremurat.

— Acești bărbați erau farisei, învățători ai Legii,

continuă bărbatul înalt. I-au luat și pe elevii lor cu ei, ca să dea jos vulturul. Iar pentru asta Irod le-a luat viața.

Iosif stătea lângă mine.

Bărbatul furios continuă:

— Nu-l lua de aici, lasă-l să învețe. Va cunoaște numele lui Matei și a lui Iuda. Amândoi băieții ar trebui să știe. Făcu semn cu capul spre mine și spre Iacob. Au făcut ceea ce se cuvenea. Iar ei știau ce monstru era Irod. Toată lumea știa. Voi erați în Alexandria, ce vă păsa? Se uită la unchii mei. Dar noi trăiam cu el și cu grozăviile sale. Vă spun, aveau urmări și asupra celui mic, și a celui mare. Odată, dintr-o toană, o toană nebună, de teamă că s-a născut un nou împărat, un fiu al lui David, și-a trimis soldații la trei kilometri de Ierusalim, în orașul Bethlehem și…

— Gata, interveni Iosif, deși zâmbea și dădu din cap în timp ce ridica mâna.

Mă luă de acolo. Repede și ferm mă duse lângă femei. Lui Iacob îi permise să rămână.

Vântul le înghiți toate vorbele.

— Dar ce s-a întâmplat în Bethlehem? l-am întrebat.

— Toată viața vei auzi povești despre faptele lui Irod, zise Iosif. Nu uita, ți-am spus că sunt câteva întrebări pe care nu vreau să le pui.

— Dar totuși, vom merge la Ierusalim?

Iosif nu răspunse.

— Du-te acolo și stai cu mama ta și cu copiii, mă

îndemnă el.

Am făcut ce mi-a spus.

Vântul sufla acum tare, iar corabia se tot legăna. Nu mă simțeam prea bine. Mi-era și cam frig.

Micuța Salomea mă aștepta să îmi pună întrebări. M-am cuibărit între ea și mama. Aici era mai cald și mă simțeam mai bine.

Joses și Simeon adormiseră deja în culcușul lor dintre bagaje. Silas și Iustin se înghesuiseră într-un cotlon împreună cu Eli, care era nepotul mătușii unchiului Cleopa, Maria, care venise să locuiască împreună cu noi. Arătau către velatură.

— Ce vorbeau acolo? vru să știe Micuța Salomea.

— Probleme în Ierusalim, am spus eu. Sper că vom merge. Vreau să-l văd. M-am gândit la tot ce auzisem. Am adăugat entuziasmat: Salomea, numai gândește-te la asta, oamenii din tot Imperiul merg la Ierusalim.

— Da, știu, spuse ea. Este cel mai bun lucru pe care l-am făcut vreodată. Sper că și Nazaretul e un loc la fel de frumos.

Mama oftă și își întoarse capul.

— Da, trebuie să vedeți întâi Ierusalimul, zise ea cu tristețe. Cât despre Nazaret, se pare că asta e voia Domnului.

— E un oraș mare? întrebă Micuța Salomea.

— Nu e oraș deloc, răspunse mama.

— Nu? am întrebat eu.

— E un sat, zise ea. Dar odată acolo a venit un înger.

— Așa spun oamenii? întrebă Micuța Salomea. Că un înger a venit în Nazaret? Chiar așa s-a întâmplat?

— Nu, nu oamenii spun asta, zise mama, dar eu știu că așa e.

Apoi tăcu. Așa era felul ei. Să spună lucruri puține și apoi să tacă. După aceea nu a mai vrut să spună nimic, deși am tot iscodit-o.

Unchiul Cleopa se întoarse, bolnav și tușind, și se așeză, iar mătușa îl acoperi și îl mângâie. El ne auzi că vorbeam despre îngerii din Nazaret – spunând că speram să îi vedem – și începu să râdă iar în felul lui.

— Mama zice că în Nazaret a venit odată un înger, i-am spus eu. Știam că s-ar putea ca unchiul să ne povestească ceva. Mama zice că ea știe lucrul ăsta.

Dar el continuă doar să râdă în timp ce se cuibărea să se culce.

— Tată, tu ce ai face? îl întrebă Micuța Salomea. Dacă ai vedea cu ochii tăi, în Nazaret, un înger trimis de Dumnezeu?

— Ce a făcut și draga mea soră, răspunse el. M-aș supune îngerului în tot ceea ce mi-ar spune să fac. Și din nou se auzi râsul lui încet.

O mânie cumplită o cuprinse pe mama. Se uită la fratele ei. Mătușa clătină din cap ca și când ar fi spus să-l lase în pace. Ea așa făcea cu bărbatul ei.

Și așa făcea, de obicei, și mama – îl lăsa în pace pe fratele ei, dar nu și de data asta.

Micuța Salomea văzu toate astea, această mânie de pe fața mamei mele, care era atât de surprinzătoare, încât eu nu știam ce să înțeleg din ea, și m-am uitat în sus și am văzut că și Iacob era acolo, privind, și mi-am dat seama că auzise. Îmi părea rău că vedeam toate astea. Nu știam ce să fac. Dar Iosif rămase tăcut, departe de toate astea, gândind doar pentru sine.

Atunci am simțit ceva, și nu știu de ce nu mai simțisem asta până atunci. Era faptul că Iosif acceptase cele spuse de Cleopa, dar fără să-i răspundă. Pentru el făcuse această călătorie pe mare, și nu pe uscat. Și pentru el mergea la Ierusalim, chiar dacă acolo erau probleme. Dar nu i-a răspuns nimic. Nu a pomenit niciodată nimic legat de râsul lui Cleopa.

Iar Cleopa râdea de orice. În Casa Legii râdea atunci când considera că poveștile profeților erau nostime. Începea să râdă foarte încet, iar apoi copiii mici, cum eram și eu, începeau să râdă împreună cu el. Tot așa râsese de povestea lui Ilie. Iar când Învățătorul se enervase, Cleopa insistase că existau în poveste părți nostime. Îi zisese Învățătorului că ar trebui să le observe. Și apoi toți bărbații începuseră să discute aprins cu Învățătorul despre povestea lui Ilie.

Mama se întoarse la cusutul ei. Fața i se înseninase. Avea o bucată frumoasă de bumbac egiptean pe care o repara. Se purta de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Comandantul corabiei striga la marinari și se părea că aceștia nu aveau pic de odihnă.

Știam că nu trebuia să mai spun nimic.

În jurul nostru nu era decât marea strălucitoare, atât de binecuvântată, iar sub noi, barca se ridica și se lăsa în jos, purtându-ne lin; celelalte familii cântau și, cum știam și noi cântările, am început să cântăm împreună cu celelalte suflete…

Nu mi-am mai bătut capul cu secretele.

Mergeam la Ierusalim.

04

Până și eu, și Micuța Salomea eram plictisiți de legănatul corabiei, când, în cele din urmă, am ajuns în micul port Iamnia. Era un port folosit acum doar de pelerini și de corăbiile încete de mărfuri, și a trebuit să ancorăm destul de departe, din cauza apei puțin adânci și a stâncilor.

Bărci mici ne-au dus la mal, bărbații împărțindu-se, pentru a avea grijă de femei, într-o barcă, iar în alta, de copii. Valurile erau atât de puternice, încât am crezut că ne vor arunca în mare. Dar, în același timp, îmi și plăcea.

În cele din urmă am putut să sărim jos și să ne croim drum spre țărm, prin apa înspumată a fluxului.

Am căzut cu toții în genunchi și am sărutat țărâna, pentru că ajunseserăm cu bine pe Pământul Sfânt, și am zorit mai departe, uzi și tremurând, către orașul Iamnia, aflat destul de

departe de coastă, unde ne-am odihnit la un han.

Ne-am înghesuit mai tare decât pe corabie, într-o cămăruță plină cu fân de la etaj, dar eram atât de fericiți, încât nu ne mai păsa. Și am adormit ascultându-i pe bărbați cum discutau, și vocile bubuitoare și râsetele care răzbăteau de jos, pe măsură ce soseau din ce în ce mai mulți pelerini.

A doua zi erau o sumedenie de măgăruși de vânzare pentru noi, pelerinii, și ne-am început călătoria de-a lungul câmpiei frumoase, cu pâlcurile ei îndepărtate de copaci, luându-ne rămas-bun de la marea înnegurată și îndreptându-ne încet spre dealurile Iudeei.

Cleopa a trebuit să meargă călare pe măgar, deși la început a protestat, și am înaintat încet, multe dintre celelalte familii întrecându-ne, dar noi eram atât de fericiți să fim în Israel, că nu am încercat să ne grăbim, iar Iosif a spus că aveam destul timp ca să ajungem în Ierusalim pentru purificare.

Când am tras la următorul han, ne-am făcut culcușurile într-un cort mare de lângă clădire, și am fost preveniți de către călătorii care se îndreptau spre mare că nu ar trebui să ne continuăm drumul, ci ar trebui să o luăm direct către nord, spre Galileea. Dar Cleopa era de-acum cam aiurit și cânta „Dacă te voi uita, O, Ierusalime“ și orice alt cântec și-l amintea despre oraș.

— Du-mă la porțile Templului și lasă-mă, dacă vrei, acolo, ca pe un cerșetor! îi spuse el lui Iosif. Dacă vrei să mergi mai departe spre Galileea.

Iosif dădu din cap și spuse că va merge mai departe spre Ierusalim și spre Templu.

Dar femeilor li se făcea frică. Le era teamă de ce vom găsi în Ierusalim și se temeau pentru Cleopa.

Îl apuca tusea, apoi îl îngăduia, dar tot timpul era fierbinte, și însetat, și agitat. Și râdea, râdea întruna în barbă. Râdea de copilași, râdea de ce spuneau ceilalți oameni și se uita la mine și râdea. Și uneori râdea de unul singur, poate amintindu-și anumite lucruri.

Următoarea dimineață am început urcușul anevoios al dealurilor. Tovarășii noștri de pe corabie se îndepărtaseră de mult, iar noi călătoream cu oameni care veniseră din alte locuri. Totuși, auzeam în jurul meu greaca la fel de des ca aramaica. Și chiar puțină latină.

Dar familia noastră încetase să mai vorbească în greacă cu ceilalți și folosea doar aramaica.

Doar în a treia zi am reușit să vedem, în sfârșit, Orașul Sfânt de pe povârnișul de deasupra lui. Noi, copiii, zburdam de încântare. Strigam. Iosif stătea zâmbind. În fața noastră se întindea un drum șerpuitor, dar îl puteam zări în fața noastră – acest loc sfânt ce fusese în rugăciunile noastre, în inimile noastre și în cântecele noastre încă de când ne născuserăm.

Lângă zidurile înalte erau așezate tabere, cu corturi de toate mărimile și cu focuri pentru gătit, iar pe măsură ce ne apropiam ne era tot mai greu să înaintăm prin mulțimea de oameni. Peste tot se

vorbea acum în aramaică, deși mai auzeam și greacă, și toți bărbații se uitau după cineva cunoscut, iar ici și colo strângeau câte o mână, salutau și își strigau prietenii.

Mult timp nu am putut vedea nimic. Eram într-o înghesuială de copii și bărbați, ținându-l pe Iosif de mână. Știam doar că înaintăm încet-încet și că eram aproape de ziduri.

În cele din urmă am trecut prin porțile deschise ale orașului.

Iosif s-a aplecat, m-a luat în brațe și m-a pus pe umerii lui, iar de acolo am putut vedea Templul deasupra străduțelor orașului.

Îmi părea rău că Micuța Salomea nu putea vedea asta, dar tocmai atunci l-am auzit pe unchiul Cleopa că ar vrea ca ea să stea lângă el pe măgar, și mătușa Maria a ridicat-o și, astfel, a putut să vadă și ea.

Și iată! Eram în Ierusalim, Orașul Sfânt, iar Templul se afla chiar în fața noastră.

Ca un băiat evreu cuminte, în Alexandria nu lăsasem ochii să îmi alunece pe vreun templu păgân. Nu mă uitasem la statuile păgâne. Ce însemnau idolii pentru un băiat evreu căruia îi era interzis să facă asemenea lucruri și trebuia să creadă că nu au nici un sens? Dar trecusem pe lângă temple și pe lângă procesiuni, cu muzica lor, uitându-mă doar la casele la care eu și Iosif trebuia să mergem, care adesea ne scoteau din cartierul evreiesc al orașului, și cred că Marea

Sinagogă era cea mai mare clădire în care păşisem vreodată. Şi oricum, în templele păgâne nu se putea intra. Chiar şi eu ştiam că ele erau considerate case ale zeilor păgâni, în cinstea cărora erau ridicate şi de la care îşi primeau numele.

Dar zărisem aceste temple şi, cumva, le măsurasem cu coada ochiului. La fel cum măsurasem palatele celor bogaţi şi aveam o idee despre ceea ce orice copil de tâmplar ar numi scară a lucrurilor.

Dar pentru Templul din Ierusalim nu aveam nici o măsură. Nimic din ce îmi spusese Cleopa, sau Alfeu, sau Iosif, chiar şi Philo, nu mă pregătise pentru ceea ce am văzut.

Era o clădire atât de mare, de impunătoare şi de solidă, o clădire strălucind de aurul cel mai pur, o clădire ce se întindea atât de mult în stânga şi în dreapta, încât mi-a şters din minte tot ceea ce văzusem în bogatul oraş Alexandria, am uitat minunile Egiptului şi mi s-a tăiat răsuflarea. Amuţisem de uimire.

Acum Cleopa îl ţinea în braţe pe Simeon cel Mic, ca să vadă şi el, iar Micuţa Salomea o ţinea pe Micuţa Estera, care zbiera fără motiv, şi mătuşa Maria îl ţinea pe Iose, iar Alfeu îl ţinea pe verişorul meu, Iacob cel Mic.

Cât despre Iacob cel Mare, fratele meu, Iacob care ştia atât de multe, Iacob îl văzuse şi înainte, când era foarte mic şi venise aici cu Iosif, înainte

să mă nasc eu, chiar și el părea uimit de Templu, și era tăcut, de parcă ar fi uitat de noi și de toți cei din jur.

Mama s-a întins și și-a pus mâna pe șoldul meu, iar eu m-am uitat în jos la ea și i-am zâmbit. Mi se părea frumoasă, ca întotdeauna, și sfioasă, cu vălul ce-i acoperea aproape toată fața, și în mod vizibil atât de fericită că ne aflam, în sfârșit, aici, și s-a uitat în sus, la fel cum mă uitasem și eu la Templu.

Toată această mulțime – și era o mulțime imensă de oameni care veneau și plecau – amuțea și încremenea doar ca să privească acest Templu, încercând să-i afle mărimea, încercând să-l țină minte, încercând, poate, să memoreze acest moment deoarece mulți dintre ei veniseră aici de departe și după multă vreme sau erau pentru prima dată.

Voiam să intru în Templu – credeam că asta vom face – dar nu a fost să fie.

Ne duceam către el, dar l-am pierdut din vedere și am luat-o pe niște străzi întortocheate și înguste, cu clădiri înghesuite și eu oameni care se împingeau unii pe alții, iar bărbații noștri întrebau de sinagoga galileenilor, unde urma să facem popas.

Știam că Iosif era obosit. La urma urmei, aveam șapte ani, iar el mă purtase mult pe umeri. I-am cerut să mă pună jos.

Cleopa, deși avea febră, râdea de fericire. Ceru

apă. Spuse că vrea acum să se îmbăieze, iar mătușa Maria îi răspunse că nu se poate. Femeile ziceau că trebuia să-l băgăm în pat cât de repede.

De mila lui, mătușa aproape că avea ochii în lacrimi, și Micul Simeon începu să plângă, așa că l-am luat în brațe, dar era tare greu, iar Iacob mi-l luă.

Și am străbătut străzile întortocheate și înguste, străzi cum puteau fi văzute și în Alexandria, deși erau mult mai aglomerate, eu și Micuța Salomea râzând că „întreaga lume *era* aici”, și peste tot se purtau discuții aprinse, se auzeau voci ridicate, oamenii sporovăind în greacă, chiar și în ebraică, oameni *vorbind* în ebraică, iar unii în latină – dar nu prea mulți – și majoritatea la fel ca noi, în aramaică.

Când am ajuns la sinagogă, o clădire înaltă cu trei niveluri, locuințele erau ocupate toate, după cum era de așteptat, dar, pe când ne întorceam să căutăm sinagoga celor din Alexandria, mama strigă la verișorii ei, Zevedeu și soția sa, și la copiii lor, care tocmai intrau, iar ei toți se năpustiră asupra ei, cu îmbrățișări și sărutări, și doriră foarte mult să îi însoțim și să împărțim spațiul deja pregătit pentru ei pe acoperiș. Alți verișori așteptau acolo. Zevedeu avea să aibă grijă de tot.

Soția lui Zevedeu era Maria Alexandra, verișoara mamei mele, pe care toți o strigau Maria, la fel ca pe mama mea și la fel ca pe mătușa mea Maria, care era măritată cu fratele mamei, Cleopa. Iar

când aceste femei se îmbrățișară și se sărutară, strigară: „Cele trei Marii!” și asta le făcu tare fericite, de parcă nimic altceva nu mai conta.

Iosif era ocupat cu plătitul prețului, iar noi ne-am croit drum împreună cu clanul lui Zevedeu, căci și el avea frați cu neveste și copii, prin curtea aglomerată, unde măgarii erau dați în îngrijire și hrăniți, apoi am urcat treptele și o scară, bărbații purtându-i pe Cleopa, care râdea tot timpul în felul său încet, pentru că îi era rușine.

Pe acoperiș ne întâmpinară o puzderie de rubedenii.

O femeie bătrână ieși dintre ceilalți și merse la mama, când aceasta o strigă.

— Elisabeta!

Iar eu cunoșteam bine acest nume. Și pe cel al fiului ei, Ioan.

Mama s-a aruncat în brațele acestei femei. Au urmat alte îmbrățișări și plânsete, când m-a adus la ea și la fiul ei, un băiat de vârsta mea, care nu a rostit însă nici un cuvânt. Numele lui era Ioan.

După cum am spus, auzisem de verișoara Elisabeta și de mulți dintre ceilalți, pentru că mama scrisese multe scrisori în Egipt și primise multe din Iudeea și, de asemenea, din Galileea. Adeseori mergeam cu ea la scribul din cartierul nostru, pentru a-i dicta aceste scrisori. Iar când primise scrisori, fuseseră citite și răscitite, astfel încât numele aveau poveștile lor, pe care, de asemenea, le cunoșteam.

Am fost impresionat de Elisabeta pentru că avea o înfățișare molcomă și blândă și găseam că fața ei era plăcută într-un mod ce nu-l pot descrie în cuvinte. Adesea simțeam asta față de persoanele bătrâne, că liniile de pe fețele lor meritau să fie studiate, iar ochii le sclipeau în cutele pielii.

Dar pentru că încerc să vă spun povestea prin ochii copilului care eram atunci, mă voi limita la atât.

Și vărul meu Ioan avea aceeași înfățișare ca și mama sa, deși mă făcea să mă gândesc la fratele meu Iacob. De fapt, cei doi semănau, și m-aș fi putut aștepta la asta. Ioan avea înfățișarea unui băiat de vârsta lui Iacob – deși nu era și avea părul foarte lung.

Ioan și Elisabeta erau îmbrăcați în haine albe, foarte curate.

Știam de la mama și din poveștile despre verișoara sa că Ioan fusese închinat, de la naștere, Domnului. Nu își va tăia niciodată părul și nu va împărți vinul la cină.

Toate astea le-am văzut în câteva clipe, deoarece peste tot erau o grămadă de saluturi și lacrimi, îmbrățișări și agitație.

Acoperișul nu putea aduna la un loc mai mulți oameni. Iosif își găsea verișorii și, de vreme ce Iosif și Maria erau ei înșiși verișori între ei, asta însemna bucurie pentru amândoi; în același timp, Cleopa protesta că nu voia să bea apa adusă de soția lui, iar Simeon cel Mic plângea, apoi începu să plângă

și Micuța Estera, și Alfeu, tatăl ei, o luă în brațe.

Zevedeu și soția lui făceau loc ca să ne așezăm pătura, apoi Micuța Salomea încercă să o țină în brațe pe Estera. Și Micul Zoker scăpă și încercă să fugă. Micuța Maria plângea și ea și, cu atâtea câte se întâmplau în jurul meu, mi-era greu să fiu atent doar la un singur lucru.

Înainte să observe cineva, am înșfăcat-o de mână pe Micuța Salomea și am zbughit-o de acolo, strecurându-ne prin mulțime, mai sărind peste câte un om, până am ajuns la marginea acoperișului.

Acolo era un zid, destul de înalt ca noi să nu cădem.

Puteam să văd din nou Templul! Acoperișurile aglomerate ale orașului ni se înfățișau, ridicându-se și dispărând pe dealuri și adunându-se către zidurile puternice ale Templului.

De pe străzile de jos răsuna muzică și puteam auzi oameni cântând, iar fumul focurilor pentru gătit mirosea bine; peste tot oamenii povesteau, sub și pe acoperișuri, și totul deveni ca un psalm sfânt.

— Templul nostru, îmi zise mândră Micuța Salomea, iar eu am dat din cap. Domnul care a făcut Cerul și Pământul sălășluiește în Templu, adăugă ea.

— Domnul este pretutindeni, am răspuns eu.

Ea se uită la mine.

— Dar El e în Templu! spuse ea. Știu că Domnul

e pretutindeni. Dar acum ar trebui să vorbim despre El ca și cum ar fi în Templu. Suntem aici ca să mergem la Templu.

— Da, am zis eu și am privit spre Templu.

— Ca să locuiască împreună cu oamenii lui. El e în Templu, spuse ea.

— Da, am răspuns eu. Și… pretutindeni. Priveam doar către Templu.

— De ce zici asta? mă întrebă.

Am ridicat din umeri.

— Știi că e adevărat. Domnul e cu noi, e cu mine și cu tine, chiar acum. Domnul este întotdeauna cu noi.

Ea râse și la fel am făcut și eu.

Focurile pentru gătit formau în faţa noastră un fel de ceață și tot zgomotul era ca un alt fel de ceață. Îmi limpezeam gândurile. *Dumnezeu este pretutindeni și Dumnezeu este în Templu.*

Mâine vom merge la el. Mâine vom sta în curtea din interiorul zidurilor sale. Mâine, iar bărbaţii vor merge la prima stropire de purificare a sângelui junincii roșii, ca pregătire pentru masa de Paște, pe care o puteam mânca împreună cu toţii în Ierusalim, ca o celebrare a întoarcerii noastre din Egipt, după multă, multă vreme. Eu aveam să stau cu copiii și cu femeile. Dar Iacob va sta cu bărbaţii. Vom privi de la locurile noastre, dar vom fi înăuntru, dincolo de zidurile Templului. Aproape de altar, unde vor fi sacrificați mieii de Paște. Mai aproape de Sanctuarul unde poate intra doar

Marele Preot.

Știam de Templu înainte de a ști orice altceva. Cunoșteam Legea, înainte de a cunoaște orice altceva. Acasă ne învățase Iosif, Alfeu și Cleopa, iar la școală – Învățătorul. Știam Legea pe de rost.

Cu toată larma din Ierusalim, am simțit în mine o liniște. Micuța Salomea părea să simtă la fel. Stăteam aproape unul de celălalt, fără să vorbim sau să ne mișcăm, și toată vorbăria, râsetele și Plânsetele de copii, chiar și muzica, nu ajunseră la noi pentru o vreme.

Iosif veni după noi și ne duse înapoi la familie.

Femeile tocmai se întorceau cu mâncarea pe care o cumpăraseră. Era timpul să ne adunăm cu toții și să ne rugăm.

Era pentru prima oară când pe chipul lui Iosif se citi îngrijorarea, când se uită la Cleopa. Iar acesta din urmă încă se mai certa cu nevasta lui, nevrând să accepte apa. M-am întors și m-am uitat la el și imediat am știut că nu își dădea seama de ceea ce făcea. Nu era în toate minţile.

— Vino și stai lângă mine, îmi spuse el.

M-am așezat în dreapta lui, cu picioarele încrucișate. Eram toți foarte aproape unul de altul. Micuța Salomea stătea în stânga lui și-l urmărea ce face.

Era furios, dar nu pe vreunul dintre noi. Deodată întrebă când vom merge la Ierusalim. Își amintea cineva că mergeam la Ierusalim? Ne-a înfricoșat pe toți.

Mătușa mea se sătură de asta și ridică brațele. Micuța Salomea tăcu și ea, doar uitându-se la tatăl ei.

Cleopa se uită în jurul său și știu că spusese ceva greșit. Apoi păru că-și revine dintr-odată. Ridică paharul cu apă curată și o bău. Inspiră adânc și aruncă o privire spre nevasta sa. Mătușa se apropie iar. Mama se mută lângă ea și o luă în brațe. Mătușii îi era somn, vedeam asta, dar nu putea face acum așa ceva.

Sosul era fierbinte, în vasul de alamă. Îmi era tare foame. Și pâinea era caldă.

Era timpul pentru binecuvântare. Era prima rugăciune pe care o spuneam în Ierusalim. Mi-am plecat capul. Zevedeu, fiind cel mai bătrân, rostea rugăciunea, în limba familiei noastre, iar cuvintele îmi păreau puțin diferite. Dar, oricum, era bine.

După aceea verișorul meu Ioan bar Zeharia se uită la mine ca și cum s-ar fi gândit la ceva foarte important, dar nu zise nimic.

În cele din urmă am început să ne înfruptăm din bucate. Erau foarte bune – nu doar un sos, ci o tocană groasă de linte și fasole ușor prăjită, cu piper și mirodenii. Și, după gustul iute al tocăniței, au urmat o mulțime de smochine uscate, și mi-au plăcut. Nu m-am gândit la altceva decât la mâncare. Și Cleopa a mâncat puțin, fapt ce i-a bucurat pe toți.

Era prima cină adevărată de când plecaserăm din Alexandria. Și era din belșug. Am mâncat până

n-am mai putut.

După aceea, Cleopa a vrut să vorbească puțin cu mine și i-a făcut pe toți să plece și să ne lase singuri. Mătușa Maria a încuviințat și s-a dus mai încolo să se odihnească puțin, apoi s-a întors la alte treburi, iar mătușa Salomea îi supraveghea pe Iacob cel Mic și pe ceilalți copii. Micuța Salomea ajuta cu Micuța Estera și cu Micul Zoker, pe care îl iubea atât de mult.

Mama se apropie de Cleopa.

— Ce-i, ce vrei să-i spui? îl întrebă mama. Se așeză în stânga lui, nu prea aproape, dar suficient. De ce să plecăm? întrebă asta pe un ton blajin, dar avea ceva în minte.

— Pleacă, îi spuse el. Părea că băuse până se îmbătase, dar nu era așa. Băuse foarte puțin vin. Isus, vino mai aproape, să auzi dacă o să îți șoptesc la ureche.

Mama refuză să plece.

— Nu-l ademeni, zise mama.

— Și ce vrei să spui cu asta? întrebă Cleopa. Crezi că am venit în Ierusalim, Orașul Sfânt, ca să-l ademenesc?

Apoi se agăță de brațul meu. Degetele îi ardeau.

— O să-ți spun ceva, îmi zise. Să nu uiți. Asta stă, în inima ta, împreună cu Legea, ai auzit? Când ea mi-a spus că a venit îngerul, am crezut-o. Îngerul venise la ea! Am crezut!

Îngerul – îngerul care venise în Nazaret. Venise la ea. Asta spusese el și pe corabie, nu-i așa? Dar

ce însemna asta?

Mama se uită la el. Faţa lui era umedă, iar ochii mari. Puteam simţi febra din el. O puteam vedea.

El continuă:

— Am crezut-o, spuse el. Sunt fratele ei, nu? Ea avea treisprezece ani, era logodită cu Iosif, şi-ţi spun, nu am scăpat-o niciodată din ochi când ieşea din casă, nu a putut niciodată să fie cu cineva, înţelegi ce-ţi spun, vreau să zic, cu un bărbat. Nu avea cum, iar eu sunt fratele ei. Nu uita ce ţi-am spus. Am crezut-o.

Apoi se lăsă puţin pe spate, pe sacii cu haine din spatele lui.

— O copilă fecioară, o copilă în slujba Templului din Ierusalim, ca să ţească marele văl, împreună cu celelalte alese, şi apoi acasă, sub ochii noştri.

Tremură. Se uită la ea. Ochii lui se opriră la ea. Ea se întoarse şi apoi plecă. Dar nu prea departe. Rămase acolo, cu spatele la noi, aproape de verişoara noastră Elisabeta.

Verişoara Elisabeta se uita la Cleopa şi la mine. Nu ştiam dacă îl aude sau nu.

Nu m-am mişcat. M-am uitat în jos la Cleopa. Pieptul său se ridica şi cobora cu fiecare respiraţie zgomotoasă şi din nou tremura.

Mintea mea lucra, adunând fiecare bucăţică de informaţie aflată vreodată şi care m-ar fi putut ajuta să pricep ceva din ceea ce îmi spusese el. Era mintea unui copil care crescuse dormind într-o cameră cu bărbaţi şi femei, cu alte camere

deschise spre aceasta, sau dormind în curte împreună cu bărbaţii şi femeile, în căldura verii, şi trăind mereu aproape de ei, şi văzând, şi auzind multe lucruri; mintea mea lucra de zor. Dar nu am reuşit să pricep nimic.

— Nu uita ce ţi-am spus, că am crezut, zise el.

— Dar nu eşti foarte sigur, nu-i aşa? am şoptit eu.

Deschise larg ochii şi pe faţa lui apăru o expresie nouă, de parcă s-ar fi trezit din febră.

— Şi nici Iosif nu e sigur, nu-i aşa? l-am întrebat din nou şoptit. Şi de asta nu stă întins niciodată lângă ea.

Cuvintele veniră înaintea gândurilor. Eram la fel de surprins de ceea ce spusesem pe cât era şi el. Am simţit peste tot fiori. Peste tot furnicături. Dar nu am încercat să schimb ceea ce spusesem.

El se ridică într-un cot, iar faţa lui era aproape de a mea.

— Gândeşte-te altfel, spuse el. Se chinui să respire. Nu o atinge niciodată pentru că el crede. Nu înţelegi? Cum ar putea-o el atinge după o asemenea întâmplare? Zâmbi şi apoi râse încet, în felul său, dar nimeni nu-l auzi. Iar tu? continuă el. Trebuie să creşti ca să împlineşti profeţiile? Da, trebuie. Şi trebuie să fii copil înainte de a fi bărbat? Da. Cum altfel?

Ochii lui se schimbară, de parcă ar fi încetat să vadă lucrurile din faţa lui. Din nou se chinui să respire.

— La fel a fost și cu Regele David. Miruit și trimis înapoi la turme, un ciobănaș, nu-i așa? Până ce Saul a trimis după el. Până când Domnul Dumnezeu a trimis după el! Nu vezi, asta în încurcă pe toți! Că trebuie să crești ca orice alt copil! Și jumătate din timp nu știu ce să facă deocamdată cu tine! Și da, sunt sigur! Mereu am fost sigur!

Căzu înapoi, obosit, neputând să continue, dar ochii lui nu mă părăsiră nici un moment. El zâmbi, iar eu i-am auzit râsul.

— De ce râzi? l-am întrebat.

El ridică din umeri.

— Încă mă amuză, răspunse el. Da, mă amuză. Am văzut *eu* un înger? Nu, nu am văzut. Poate, dacă aș fi făcut-o, nu aș mai râde, sau poate aș râde și mai mult. Râsul e felul meu de a vorbi, nu crezi? Nu uita asta. Ah, ascultă-i pe cei din stradă. Încolo, încoace. Vor dreptate. Răzbunare. Ai auzit toate astea? Irod a făcut asta sau ailaltă. I-au bătut cu pietre pe soldații lui Arhelau! Ce mai contează acum asta pentru mine? Aș vrea să pot respira un sfert de ceas fără să mă doară!

Mâna lui se ridică, bâjbâind după mine. Îmi atinse ceafa, iar eu m-am aplecat și i-am sărutat obrajii umezi.

Fă să dispară durerea asta.

El își trase răsuflarea, apoi păru că adoarme, iar pieptul i se ridica și se lăsa încet și ușor. Mi-am pus mâna pe pieptul lui și i-am simțit inima.

Putere pentru puțină vreme. Ce beteșug zace aici?

Când m-am îndepărtat, am vrut să merg pe marginea acoperișului. Voiam să plâng. Ce făcusem? Poate nimic. Dar nu credeam că era nimic. Și lucrurile ce mi le spuse – ce însemnau? Cum puteam să înțeleg aceste lucruri?

Da, voiam răspunsurile la întrebări, dar aceste cuvinte aduceau mai multe întrebări și mă durea capul. Îmi era teamă.

M-am așezat și m-am sprijinit de zidul jos. Acum abia puteam vedea peste el. Cu toate familiile adunate atât de aproape și cu atâtea spinări întoarse spre mine și cu atâta vorbărie și cântece murmurate copiilor, credeam că eram ascuns.

Se făcuse întuneric și în tot orașul erau lumini de torțe, se auzeau strigăte de bucurie și multă muzică. Mai erau și focuri pentru gătit, ori poate doar pentru încălzire, căci era răcoare, îmi era nițel frig. Voiam să văd ce se întâmplă scund. Apoi nu am mai vrut. Nu îmi mai păsa.

Un înger venise la mama mea, un înger. Nu eram fiul lui Iosif.

Mătușa Maria mă luă prin surprindere. Mă ridică brusc, să mă uit la ea. Se aplecă spre mine. Fața îi era plină de lacrimi strălucitoare, iar vocea îi era groasă:

— Îl poți vindeca? mă întrebă.

Eram așa de surprins, încât nu știam ce să îi spun.

Mama veni la noi și încercă să o tragă deoparte.

Stăteau peste mine, cu veşmintele lor atingându-mi faţa. Se şopteau cuvinte. Cuvinte mânioase.

— Nu-i poţi cere asta, şopti mama. E un copil şi ştii asta.

Mătuşa Maria suspină.

Ce-i puteam spune mătuşii Maria?

— Nu ştiu! am spus. Nu ştiu! am zis iar.

Am început să plâng. Mi-am ridicat genunchii la gură şi m-am tras mai aproape de zid. Mi-am şters lacrimile.

Femeile plecară.

Familiile ce erau aproape de noi se aşezaseră, iar femeile îi luaseră pe cei mici ca să-i culce. Jos, un bărbat cânta la fluier, iar altul din gură. Pentru o clipă sunetul se auzi desluşit, clar, apoi încetă.

Nu puteam vedea stelele din cauza ceţii. Dar imaginea tuturor torţelor din oraş, învălmăşindu-se de-o parte şi de alta a dealului şi, mai presus de toate, Templul care se ridica precum un munte, cu torţele lui pâlpâitoare, alungă orice alt gând din mintea mea.

Mă cuprinse un sentiment bun, cum că în Templu mă voi ruga să înţeleg aceste cuvinte – nu doar ce îmi spusese unchiul meu, dar şi toate celelalte lucruri pe care le auzisem.

Mama se întoarse.

Mai era loc lângă zid, lângă mine, cât să poată mama să îngenuncheze şi să se sprijine pe călcâie.

Când se uită la Templu, lumina torţei îi căzu drept în faţă.

— Ascultă-mă, îmi spuse.

— Asta fac, am răspuns eu. Fără să-mi dau seama, am răspuns în greacă.

— Ce trebuie să-ți spun ar mai fi putut aștepta, zise ea. Vorbise și ea în greacă.

În ciuda zgomotelor din stradă și a poveștilor nocturne de pe acoperiș, tot am reușit să o aud.

— Dar acum nu mai poate aștepta, continuă ea. A avut grijă fratele meu de asta. Trebuia ca el să fi suferit în liniște. Dar nu i-a stat niciodată în fire să facă vreodată ceva în liniște. Așa că îți spun. Și ascultă-mă. Nu îmi pune întrebări. Fă cum ți-a spus Iosif, legat de asta. Dar ascultă ce îți voi spune.

— Ascult, am spus din nou.

— Nu ești copilul unui înger, zise ea.

Am dat din cap.

Ea se întoarse spre mine. Lumina torței îi bătea în ochi.

Nu am spus nimic.

— Îngerul mi-a spus… că puterea Domnului va veni peste mine, continuă ea. Astfel că peste mine a venit umbra Domnului – am simțit-o – apoi, după o vreme, s-a aprins în mine scânteia vieții, iar acela erai tu.

Nu am spus nimic.

Ea privi în jos.

Zgomotul orașului dispăruse. Lumina torței o făcea în ochii mei să pară frumoasă. Frumoasă cum i se păruse Sara Faraonului, frumoasă cum i

se păruse Rahela lui Iacob. Mama mea era frumoasă. Modestă, dar frumoasă, indiferent câte văluri ar fi purtat ca să ascundă asta, indiferent cum își pleca sfios capul sau cum roșea.

Voiam să fiu în poala ei, în brațele ei, dar nu m-am mișcat. Nu se cuvenea să mă mișc sau să rostesc vreun cuvânt.

— Și așa s-a întâmplat, spuse ea, privind din nou în sus. Nu am fost niciodată cu un bărbat, nici atunci, nici acum, nici în viitor. Viața mea e închinată Domnului.

Am dat aprobator din cap.

— Nu poți să înțelegi… nu-i așa? întrebă ea. Nu poți urmări ce încerc să-ți spun.

— Ba urmăresc, am zis eu. Înțeleg.

Da, știam, Iosif nu era tatăl meu. Nu îi spusesem niciodată lui Iosif tată. Da, după Lege era tatăl meu și era căsătorit cu mama mea, dar nu era tatăl meu. Iar ea era mereu ca o copilă și celelalte femei erau ca și surorile ei mai mari, știam și asta, da, o știam.

— Totul e posibil prin Domnul, am spus eu. Domnul l-a făcut pe Adam din țărână. Adam nici măcar nu avea o mamă. Domnul poate face un copil fără tată, am ridicat eu din umeri.

Ea dădu din cap. Acum nu era ca o copilă, dar nici ca o femeie. Era moale și aproape supărată. Când vorbi din nou părea că nu e ea.

— Orice ți s-ar spune în Nazaret, rosti ea, nu uita ce am vorbit în seara asta.

— Oamenii vor spune lucruri…?

Ea închise ochii.

— De asta nu ați vrut să mergeți înapoi acolo… în Nazaret? am întrebat.

Ea oftă adânc. Își puse palma pe gură. Era uimită. Trase aer în piept și zise cu blândețe:

— Nu ai înțeles ce ți-am spus! șopti ea.

Era îndurerată. Mi s-a părut că îi venea să plângă.

— Nu, mamă, văd și înțeleg, am spus eu brusc. Domnul poate face orice. Nu voiam să fie supărată.

Era dezamăgită, dar apoi se uită la mine și, de dragul meu, zâmbi.

— Mamă, am spus. Și m-am întins către ea.

Capul îmi era plin de gânduri. Vrăbiile, Eliazar mort pe stradă și trezindu-se viu de pe rogojină, prea multe alte lucruri, lucruri ce îmi alunecau prin minte, iar mintea mea era prea plină. Și toate cuvintele lui Cleopa oare ce însemnau? „Trebuie să crești ca orice alt copil sau a fost micul David la turmă până l-au chemat? Nu o lăsa să fie tristă.”

— Văd, înțeleg, i-am spus mamei.

I-am zâmbit cu un zâmbet pe care nu-l dăruiam nimănui, decât ei. Mai degrabă un mic semn decât un dar. Și ea avea un zâmbet deosebit pentru mine. Un lucru mărunt.

Iar acum ea alungă tot ce fusese înainte și se întinse spre mine. M-am ridicat în genunchi, la fel făcu și ea, și mă ținu strâns lângă ea.

— Ajunge pentru acum, spuse ea. E destul să

crezi ce ți-am spus, îmi șopti la ureche.

După o vreme, ne-am ridicat și ne-am întors la familie.

M-am întins în culcușul meu, iar ea m-a învelit, și sub cerul cu stele, cu orașul ce cânta și cu Cleopa care cânta și el, am adormit buștean.

În definitiv, era cel mai îndepărtat loc în care puteam merge.

05

Dimineață străzile erau atât de aglomerate încât de-abia te puteai mișca, însă, cu toate acestea, am pornit cu toții spre Templu, chiar și pruncii din brațele mamelor.

Cleopa era odihnit și puțin mai întremat, deși încă foarte slăbit și având nevoie de ajutor ca să poată umbla.

Eu am mers pe umerii lui Iosif, iar Micuța Salomea pe cei ai unchiului Alfeu, și am reușit să ne ținem de mână și să vedem, în vreme ce mulțimea ne purta pe străduțe întortocheate și pe sub arcade, până am ajuns în spațiul mare, deschis, din fața treptelor imense ale Templului și a zidurilor sale aurii.

Acolo ne-am împărțit, femeile și copiii separat de bărbați, mergând încet spre băile rituale, pentru a se spăla înainte de a trece dincolo de zidurile Templului.

Nu era stropirea și curățarea de dinaintea Paștelui. Aceea trebuia făcută în trei etape,

începând cu prima stropire de azi a bărbaților în interiorul Templului.

Aceasta era o curățare generală, după drumul lung din Egipt până aici, și o curățare ce ne pregătea să intrăm în incinta Templului. Familia noastră tânjea după asta și, cum băile se aflau acolo, am făcut-o, chiar dacă nu era cerut de Lege.

Ne-a luat multă vreme. Apa era rece, iar noi ne-am bucurat când ne-am pus din nou hainele pe noi și când am putut ieși la lumină să ne reîntâlnim cu femeile. Eu și Micuța Salomea ne-am văzut și ne-am strâns din nou mâinile.

Era și mai multă lume, deși nu puteam înțelege cum de mai pot încăpea alți oameni în acest loc. Mulți cântau psalmii în ebraică. Și unii se rugau cu ochii pe jumătate închiși. Alții vorbeau pur și simplu între ei. Iar copiii plângeau, ca întotdeauna.

Încă o dată Iosif mă ridică pe umerii săi. Și, aproape orbit de lumina care se reflecta în pereții Templului, am început să urcăm treptele.

În timp ce urcam pas cu pas treptele, toată lumea se simțea copleșită de mărimea Templului și se părea că întreaga mulțime se ruga cu voce tare, chiar dacă vorbele rostite de ei nu erau rugăciuni.

Părea de necrezut că niște oameni reușiseră să construiască pereți atât de înalți, cu atât mai puțin că au putut să-i decoreze cu o marmură atât de albă, iar între ziduri vocile aveau ecou, dar când

am ajuns sus și ne chinuiam să trecem de porți, am văzut că jos erau soldați, dintre care unii erau pe cai.

Nu erau soldați romani; nu știam ce sunt. Dar mulțimea nu-i plăcea. Reușeam să văd și de la distanța asta că oamenii le arătau pumnii, iar caii dansau, cum dansează caii, și mi s-a părut că văd pietre zburând prin aer.

Abia puteam suporta pasul încet al așteptării. Cred că voiam ca Iosif să se înghesuie mai tare, ca să putem trece de porți. Tare greu se făcea loc. Și trebuia să rămânem toți împreună, iar asta însemna acum și Zevedeu cu oamenii lui, și, de asemenea, Elisabeta, și Ioan cel Mic, și verișorii ai căror nume nu le mai țin minte.

În cele din urmă am trecut de porți și, spre surprinderea mea, ne-am trezit într-un tunel imens. Abia am reuşit să văd decorațiunile frumoase din jurul nostru. Ecoul rugăciunilor se auzea dincolo de acoperiș și pereți. Am început să mă rog și eu, dar mai mult m-am uitat în jurul meu, și am simțit cum mi se taie din nou suflarea, exact ca atunci când m-a lovit Eliazar și nu am mai putut respira.

În sfârșit, am ajuns într-un spațiu mare, deschis, în interiorul primei curți a Templului și se părea că toată lumea strigă deodată.

Departe de noi, de fiecare parte, erau coloanele portalurilor acoperite și, între ele, puhoaie de oameni, iar în fața noastră se ridica înalt peretele

Sanctuarului. Iar oamenii de pe acoperișuri arătau atât de mărunți, încât nu le puteam desluși fețele – atât de imens era locul ăsta.

Puteam simți mirosul animalelor care erau adunate în porticurile îndepărtate, animale de vânzare, pentru sacrificare, iar zgomotul general mi se ridică în urechi.

Brusc întreaga dispoziție a mulțimii se schimbă. Toată lumea era bucuroasă să fie aici. Toți copiii râdeau de fericire.

Soarele strălucea așa cum nu strălucise niciodată pe străzile înguste ale orașului. Aerul era dulce și proaspăt.

De asemenea, am auzit zgomot de cai, nu fornăitul, ci nechezatul cailor ținuți din scurt, și am auzit strigăte.

Dar deocamdată eram pierdut în contemplarea zidurilor strălucitoare din fața mea, ce separau curtea bărbaților de cea a femeilor. Eram prea mic ca să fiu dus în curtea bărbaţilor. Ştiam că am să stau cu femeile. Dar puteam să văd cum sunt stropiți bărbații pentru prima purificare de Paște.

Toate erau atât de minunate pentru mine, iar minunea că ajunsesem înăuntru nu putea fi exprimată în cuvinte. Ştiam foarte bine că în jurul meu se aflau oameni din tot Imperiul, care veniseră să fie azi aici și era și asta la fel de minunat cum nădăjduiserăm noi că o să fie. Cleopa trăise ca să ajungă aici. Trăise ca să fie purificat și ca să mănânce bucatele de Paște

împreună cu noi. Poate Cleopa va trăi ca să ajungă acasă.

Era Templul nostru și era Templul lui Dumnezeu – părea atât de nemaipomenit că puteam intra în el și ne puteam apropia atât de mult de prezența lui Dumnezeu.

Erau mulți, mulți bărbați care alergau prin porticurile îndepărtate. Și erau oameni și pe acoperișuri, dar erau mărunți, după cum am spus, și nu îi puteam auzi, deși știam că strigau, după felul în care își fluturau brațele prin aer.

Dintr-odată am fost împinși de colo-colo. Am crezut că Iosif va cădea, dar nu a făcut-o.

Un strigăt puternic se auzi din mulțime.

Oamenii începură să strige, iar femeile țipau. Cred că pruncii erau încântați. Stăteam tot pe umerii lui Iosif și eram așa de înghesuiți că nu ne puteam mișca.

Am zărit, pentru prima dată, în partea stângă, mulți soldați înarmați, călare pe cai, venind direct spre noi prin mulțime. Eram împinși cu toții înainte și înapoi, de parcă mulțimea ar fi fost o apă, iar mama și mătușa Maria țipau și Micuța Salomea țipa și se întindea spre mine, dar eram prea departe să pot să o prind de mână.

Majoritatea oamenilor din jurul nostru strigau în aramaică, dar mulți vorbeau în greacă.

— Ieșiți, ieșiți, strigau bărbații.

Dar nu ne puteam mișca. Am auzit behăitul oilor, de parcă cineva pusese pe fugă toate

animalele. Apoi urmă mugetul vacilor și al boilor – un sunet cumplit.

Soldații se apropiau din ce în ce mai mult de noi, cu sulițele ridicate. Nu era loc să te miști.

Apoi, de nicăieri, începură să zboare pietre. Toată lumea țipa. Am văzut un soldat lovit de pietre, înainte să cadă de pe cal. Mâini s-au întins după el și l-au tras în jos. Un bărbat în robă și mantie se urcă pe cal și începu să se lupte cu un alt soldat, iar acesta din urmă îl înjunghie cu sabia în burtă de două ori. Sângele țâșni din el.

Am crezut că mi s-a oprit respirația. Era ca și lovitura în burtă primită de la Eliazar. Am deschis gura, dar aerul parcă nu voia să vină. Iosif încercă să mă coboare de pe umerii lui, dar era așa de mare înghesuiala, că nu reuși, iar eu nu voiam să mă dau jos. Așa îngrozitor cum era, voiam să văd.

De peste tot se auzeau rugăciuni, dar nu erau psalmi de bucurie. Erau strigăte de ajutor, țipete care cereau îndurare. Câțiva oameni căzură la pământ.

Dar lucruri ca acestea se întâmplau pretutindeni în jurul nostru. Ne-am retras ca un val.

Iosif mă apucă și, cu ajutorul unor bărbați, mă dădu jos, ținându-mă aproape de el, în timp ce încerca să mă scoată din mulțimea compactă de oameni care se luptau și țipau.

Nu voiam să merg pe jos. Voiam să fiu sus, pe umerii lui, de unde puteam vedea. Când picioarele mele atinseră marmura, nu mă puteam mișca.

Chiar și tunica mi-era prinsă între cei din fața și din spatele meu.

— Micuță Salomea, am strigat eu. Unde ești, Micuță Salomea?

— *Yeshua,* strigă ea în aramaică. Întinde-te spre mine.

I-am zărit capul în fața mea în vreme ce se zbătea, de parcă înota către mine, printre trupurile ce se strângeau pe lângă ea.

Am tras-o lângă mine, chiar în fața lui Iosif, și atunci am auzit râsul lui Cleopa. Stătea în fața mea și râdea cu vechiul său râs.

Mulțimea se mișcă într-o parte și apoi în față, astfel încât am căzut. Toți au căzut. Am fost tras în jos de niște mâini, iar eu am tras-o pe Micuța Salomea sub mine și i-am pus mâna dreaptă pe cap.

— Ridicați-vă în genunchi și stați așa! îmi porunci Iosif.

Ce puteam face? Eram în genunchi și aplecați în față.

Îmi ajunse la urechi vocea mamei.

— Fiul meu, fiul meu.

Iosif și Cleopa și-au ridicat mâinile și s-au rugat Domnului. Am ținut-o pe Salomea și mi-am ridicat mâna stângă.

— Oh, Doamne, Tu ești adăpostul meu! strigă Iosif.

Cleopa spuse altă rugăciune.

— Îmi ridic mâinile acum spre Tine, o, Doamne,

strigă mama.

Micuța Salomea strigă și ea:

— Oh, Doamne, izbăveşte-mă.

Peste tot în jurul nostru oamenii cereau ajutorul Domnului.

— Lasă-i pe cei păcătoşi să cadă în propria capcană, strigă, chiar lângă mine, Iacob.

— Doamne, izbăvește-mă, Doamne, izbăvește-mă de răul din jurul meu, m-am rugat eu, dar nu îmi puteam auzi propria voce.

Rugile se auziră tot mai tare și deveniră un murmur care creștea atât de tare, încât aproape că acoperea strigătele și țipetele celor care se luptau.

Mugetele boilor erau groaznice, iar țipetele ascuțite ale femeilor mă înfiorau.

Am privit în sus, ridicându-mi capul cât am avut curajul, și am văzut că toți cei din jurul meu erau îngenuncheați și se închinau. Zevedeu se ridică, implorându-l pe Dumnezeu, apoi se închină, dar era doar unul dintre mulţi alţii, pe care nu i-am putut număra.

Dar oamenii veneau în grabă prin această mare de oameni care se rugau, urcându-se peste noi, împingând în jos umeri și spinări, pe măsură ce încercau să iasă afară.

Am fost împins pentru o clipă pe plăcile de marmură, alunecând sub Micuța Salomea, dar mâna mea a rămas pe capul ei.

M-a cuprins o dorință fierbinte să mă ridic și să mă eliberez. Am împins și m-am smucit într-o

parte, până am ieșit de sub Iosif, și m-am ridicat în picioare ca și când aș fi fost gata de fugă.

Am văzut piața mare. Departe, în fața noastră, oamenii alergau în toate direcțiile, oile fugeau sălbatic, cu pași iuți și smuciți, soldații se năpusteau asupra oamenilor, iar aceștia, chiar și cei care erau în genunchi și se închinau, se ridicau și aruncau cu pietre în ei.

Câteva grupuri de oameni păreau adevărate mormane ale morții.

Psalmii se ridicau la cer. „Scapă-mă de vrăjmașii mei, că la Tine alerg, Doamne.”[2]

Soldați călare alergau după oameni, atât după femeile, cât și după bărbații care se îndreptau direct spre noi.

— Uite, Iosif, strigă mama. Prinde-l, trage-i jos.

M-am smucit, să mă eliberez din mâinile care încercau să se agațe de mine.

Oamenii îi călcau în picioare pe cei îngenuncheați, de parcă aceștia ar fi fost niște pietre. Cei care se rugau gemură și țipară și trupurile se prăbușiră de o parte și de alta când un călăreț își croi drum spre noi.

Am căzut, cu o mână presându-mă pe ceafă și alta pe spate. Am auzit nechezatul calului și tropăitul copitelor.

Capul mi-era lipit de pietre.

Totuși, am reușit să văd cu coada ochiului, chiar

---

[2] Psalmul 142:9

lângă noi, picioarele calului, iar când calul se dădu înapoi, am văzut un om ridicându-se din mulţimea de siluete îngrămădite claie peste grămadă. El scoase de sub robă o piatră şi o aruncă spre soldat strigând în greacă:

— Nimeni altcineva nu are dreptul să stăpânească peste noi decât Însuşi Domnul! Transmite-i lui Irod aceste cuvinte. Transmite-i-le lui Cezar!

Apoi scoase o altă piatră de sub manta, şi apoi alta.

Soldatul aruncă sulița drept în pieptul bărbatului. Îl străpunse adânc.

Bărbatul scăpă piatra din mână şi căzu pe spate, cu ochii larg deschişi.

Mama suspină. Micuța Salomea țipă:

— Nu te uita, nu te uita.

Dar trebuia oare să nu mă uit la acest om, în ultimele lui clipe? Trebuia să întorc capul de la moartea lui?

Soldatul îşi scoase sulița, iar omul se ridică odată cu ea. Din gura bărbatului țâşni sânge.

Trupul fu smucit dintr-o parte în alta, apoi sulița ieşi, iar trupul se prăbuşi.

Omul se rostogoli pe partea stângă şi se holbă la noi, se holbă la mine.

Nu mai vedeam calul. Puteam doar să îl aud, la fel şi zgomotul teribil ce îl făcea fuga lui sălbatică. L-am văzut pe soldat în strânsoarea oamenilor care îl traseră jos de pe calul care acum dispăruse.

Trupul soldatului se pierduse în mulţimea care îl acoperise, pe măsură ce coatele se ridicau și coborau asupra lui.

Bărbaţii noștri se închinară și se rugară pentru el.

Dacă muribundul auzea ceva, dacă o știa, nu-i păsa. Nu ne-a văzut. Nu știa de soldat. Sângele îi țâșnea din gură și se scurgea pe pietre.

Mama scoase nişte ţipete îngrozitoare.

Oamenii care îl prinseră pe soldat se ridicară și o luară la fugă. Mai mulţi oameni se ridicară și fugiră. În jurul lor, mulţi alţii rămaseră în genunchi și începură să se roage.

Trupul soldatului era acoperit cu sânge.

Bărbatul care se holba la noi întinse mâna, dar brațul îi căzu cu zgomot și muri.

Oamenii alergau printre noi. Am auzit din nou oile.

Am simțit cum mama alunecă într-o parte și am încercat să o prind, dar se prăbuși la pământ, cu ochii închiși.

De pretutindeni începură iarăși să zboare pietre, peste capetele noastre.

Intrase cineva în Templu fără să aducă bolovani pentru acest război?

O ploaie de pietre căzu peste noi, lovindu-ne în cap și în umeri.

Când Iosif își înălță mâna în timpul rugăciunii, am reușit să ies de sub el și m-am ridicat în genunchi.

Mulţimea se împuţinase şi se destrămase. Peste tot zăceau trupuri, ca nişte grămezi de lână însângerată, gata de spălat.

Oriunde priveam se luptau şi mureau oameni.

Pe frumoasele porticuri, bărbaţii, care păreau mărunţi şi negri pe fundalul cerului, se luptau, iar soldaţii, cu săbiile trase, îi înjunghiau pe cei care încercau să-i bată cu bâtele.

Am văzut departe, pe pietre, unde nu mai era mulţime, cum un alt bărbat ataca un soldat, aruncându-se direct în suliţă, aceasta străpungându-i. Femei se îndreptară către el, pentru a plânge deasupra lui. Acestor femei nu le păsa unde se aflau. Ţipau şi strigau. Urlau precum câinii. Soldaţii nu le făcură nimic.

Dar nimeni nu veni la omul nostru mort, omul care stătea pe o parte cu gura plină de sânge, Uitându-se fix, dar fără să vadă. Zăcea singur.

În final erau peste tot soldaţi, atât de mulţi încât nu i-am putut număra. Veneau pe jos, în mulţime. Umblau printre familiile celor îngenuncheaţi şi se apropiau din ce în ce mai mult şi din stânga, şi din dreapta.

Toţi cei care se luptaseră dispăruseră.

— Roagă-te, îmi spuse Iosif, întrerupându-şi doar un moment rugăciunea.

L-am ascultat. Mi-am ridicat mâinile şi m-am rugat.

„Dar sufletele celor drepţi sunt în mâinile Domnului şi nici un chin nu le poate face rău.“

Sosiră alți soldați călare. Ridicară vocile și vorbiră în greacă. La început nu i-am auzit, dar apoi unul dintre ei se apropie de noi, călare.

— Plecați, mergeți la casele voastre! spuse el. Ieșiți din Ierusalim, din ordinul împăratului.

06

Liniștea nu era chiar așa deplină. Era plină de plânsete și suspine, și de fornăitul și zgomotul cailor, și de strigătele soldaților care ne spuneau să plecăm.

Unele trupuri zăceau nemișcate, singure, pe porticuri. Le puteam vedea. Și mortul nostru era singur. Oile rătăceau peste tot, oile nevinovate, care ar fi trebuit să fie sacrificate de Paște. Bărbați alergau după ele. Alergau și după boii care încă mai mugeau, iar mugetul acesta era cel mai puternic zgomot dintre toate.

Ne-am ridicat, în sfârșit, în picioare și am plecat, toți împreună, iar Cleopa era tare slăbit și încă râdea în barbă, dar fără să îl audă vreun soldat.

Mătușa Salomea și mătușa Estera o țineau pe mama de câte un braț. De abia putea merge și gemea. Iosif încercă să ajungă la ea, dar cei mici i se încurcau printre picioare. Eu o țineam pe Micuța Salomea.

— Mamă, trebuie să plecăm acum, i-am spus eu stând aproape de ea. Mamă, trezește-te. Acum plecăm.

Ea încerca să fie puternică. Însă ei o tot

întorceau și o împingeau. Unchiul Alfeu șușoti ceva cu Silas și cu Iustus, dar nu i-am putut auzi. Cei doi erau trecuți de paisprezece ani și, probabil, vedeau altfel lucrurile decât noi, cei mici.

Toată lumea se îndrepta spre poartă.

Dintre noi, doar Cleopa își întorcea capul, precum nevasta lui Lot.

— Iată, le spunea el celor care îl puteau auzi, vedeți acolo preoții? Arătă înspre peretele îndepărtat al curții interioare. Ei au avut atâta minte să fugă și să se ascundă, nu-i așa? Oare au știut că ne vor ataca soldații?

Vedeam pentru prima dată adunarea de bărbați de deasupra porților, care ar fi putut urmări de acolo întreaga întâmplare. Abia îi puteam desluși. Cred că purtau veșmintele și mitrele lor cele mai frumoase, sau poate că nu.

Oare ce gândeau în vreme ce vedeau toate astea? Și cine va veni după omul nostru mort? Cum va fi spălat sângele ăsta? Tot Templul era pângărit de el. Tot Templul trebuia să fie curățat.

Dar nu era destul timp pentru privit. Nu doream decât să ies afară. Încă nu îmi era teamă. Teama avea să vină mai târziu.

Soldații au ajuns în spatele nostru, dând ordine în gura mare. Au vorbit în greacă, apoi în aramaică.

Cei de acum erau cei care îi uciseseră pe ceilalți pelerini. Ne-am mișcat cât am putut de repede.

Soldații au strigat că anul acesta nu se va

sărbători Paștele.

— S-a terminat Sărbătoarea, nici un Paşte! Nici un Paşte! Plecaţi la casele voastre!

— Nici un Paşte, zise Cleopa în barbă, râzând. De parcă ar putea spune că nu e Paşte. Câtă vreme există în lume un evreu viu, este şi Paşte, când trebuie să fie Paştele!

— Taci, zise Iosif. Nu te uita la ei. Ce vrei să mai facă? Să amestece sângele şi mai multor evrei şi galileeni cu sângele animalelor de sacrificiu? Nu-i provoca!

— Este o ticăloşie, spuse Alfeu. Ar trebui să ieşim cât putem de repede din oraş.

— Dar se cade să plecăm, mai ales acum? întrebă verişorul meu Silas.

Unchiul Alfeu îi spuse ferm să tacă, printr-un gest şi un sunet.

Unchiul meu Simeon, cel tăcut, nu spuse nimic.

În timp ce intram în tunel, oameni treceau în grabă pe lângă noi. Iosif ne ridică pe mine şi pe Micuţa Salomea. Ceilalţi bărbaţi îi luau pe ceilalţi prunci. Cleopa încercă să-l ridice pe Simeon cel Mic, mezinul său, care plângea să fie luat în braţe, dar începu din nou să tuşească, aşa că îl luară femeile. Îl luă mama.

Ăsta era un semn bun. Avea copilul în braţe, iar ea avea să fie bine.

Nu puteam să văd prea bine prin întuneric. Dar acum nu mai conta. Micuţa Salomea suspina întruna şi nimic din ceea ce îi spunea mătuşa

Maria nu o liniștea. Nu puteam ajunge la ea deoarece era prea departe în spatele meu.

— Nici un Paște, spuse Cleopa, apoi tuși din nou, înainte de a putea porni mai departe. Așa că împăratul ăsta, care nu așteaptă de la Cezar confirmarea tronului său, a terminat cu Paștele! Acest împărat care acum e la fel de plin de sânge ca și tatăl său, care îl urmează pe tatăl său…

— Nu mai spune nimic, zise Alfeu. Dacă ei aud vreo vorbă din ce spui, se întorc.

— Da, și câți nevinovați au ucis adineaori înăuntru? întrebă Cleopa.

Iosif vorbi cum vorbise în Alexandria:

— Până nu ieșim din Ierusalim nu vei mai spune o vorbă despre asta.

Cleopa nu răspunse. Dar nu mai zise nimic. Nimeni nu mai scoase o vorbă.

Am ajuns la lumina strălucitoare văzând peste tot soldați care-și rosteau poruncile de parcă ne-ar fi înjurat.

Pe stradă zăceau oameni morți. Ai fi zis că dormeau. La vederea lor, toate femeile începură să plângă, pentru că trebuia să ne strecurăm printre ei sau să trecem peste ei, iar cei care îi plângeau stăteau în genunchi și unii dintre ei cereau de pomană.

Bărbații începură să împartă monede pe unde puteau, la fel cum făceau și alții. Unii oameni erau prea nenorociți ca să mai ceară ceva, ori nu aveau nevoie.

Dar peste tot oamenii țipau, cu toate că se grăbeau. Toate femeile noastre plângeau, iar mătușa Maria suspină și zise că era primul ei pelerinaj, că toată perioada cât stătuse în Egipt visase la asta, și ce se întâmplase chiar în fața ochilor noștri?

La sinagogă am găsit pe toată lumea foarte înfricoșată. Iosif ne-a adunat pe toți în curte până ce femeile s-au dus după bagaje. El și Alfeu au plecat după măgari. Iacob ne-a spus să stăm cuminți și în liniște și să avem grijă de prunci. O țineam de mână pe Micuța Salomea. Cleopa s-a sprijinit de zid zâmbind, rostind lucruri pe care nu le auzea nimeni.

Încă aveam în urechi bocetele pentru morții căzuți. Nu puteam să-mi iau gândul de la omul nostru mort, omul care murise atât de aproape de noi. Venise cineva să-l îngroape? Ce se va întâmpla dacă nu va veni nimeni?

Nu mă uitasem la fața soldatului care îl omorâse. Nu mă uitasem la chipul nici unui soldat. Tot ce văzusem erau încălțările înșiretate până sus și armurile, negre și lucioase, și sulițele lor. Cum puteam să uit sulițele?

— Plecați din Ierusalim, strigă cineva în ebraică, chiar și acum, în curtea sinagogii. Plecați din Ierusalim și mergeți la casele voastre, nu mai e nici un Paște.

Și mortul nostru… Probabil știuse că soldatul îl va omorî dacă îl va lovi cu piatra ce o ascunsese

sub robă. Venise la Templu cu pietre în buzunar ca să le poată arunca.

Totuși, arăta ca noi, ceilalți. Aceeași manta simplă, aceeași tunică, același păr negru cârlionțat, o barbă ca a lui Iosif și a unchilor mei. Un evreu ca și noi, deși strigase în greacă – de ce în greacă și de ce făcuse asta? De ce se azvârlise, practic, asupra soldatului, când știa că acesta avea sulița?

Cu ochii minții am văzut cum intra sulița în omul nostru mort. Am văzut asta iar și iar, și expresia de pe chipul lui. Am văzut moartea din toată curtea Templului și oile rătăcitoare. Mi-am acoperit ochii cu mâinile. Oare nu puteam face cumva să opresc imaginile astea și să nu le mai văd?

Mi s-a făcut frig. M-am cuibărit aproape de mama, care și-a deschis imediat brațele. Am stat lângă ea, lângă roba ei moale.

Stăteam lângă Cleopa, lăsând-o pe Micuța Salomea să se învârtă, să se sucească și să se joace. I-am spus unchiului meu:

— De ce a aruncat omul acela cu pietre, dacă știa că soldatul îl va omorî?

Cleopa văzuse. Văzuserăm cu toții, nu-i așa?

Cleopa părea că se gândește, uitându-se în sus la geana de lumină ce străbătea prin zidurile înalte.

— Era un moment bun ca să moară, spuse el. Probabil că era cel mai bun moment din câte

cunoscuse.

— Tu crezi că era un moment bun? l-am întrebat.

El râse cu râsul său încet şi uşor. Se uită în jos la mine.

— Tu ai crezut? întrebă el. Tu ai crezut că era un moment bun? Nu aşteptă să-i răspund. Îmi spuse la ureche, în greacă: Arhelau e un prost. Cezar ar trebui să râdă batjocoritor de el. Împăratul evreilor! Dădu din cap. Suntem exilaţi pe propriul nostru pământ. Ăsta e adevărul. De asta se luptau ei! Vor să scape de această familie nesuferită de împăraţi care au construit temple păgâne şi au trăit ca nişte tirani păgâni!

Iosif îl luă pe Cleopa de braţ şi îl trase deoparte.

— Nu mai vorbi, spuse Iosif, uitându-se la Cleopa. Nu mai vorbi despre astea aici, mă-nţelegi? Nu îmi pasă ce crezi, nu mai spune nimic.

Cleopa nu-i răspunse. Începu din nou să tuşească. Şi scoase nişte sunete de parcă ar fi vorbit în barbă, dar, de fapt, nu era aşa.

Iosif începu să lege desagii pe măgari. Rosti cu o voce înceată:

— Nu spune nimic acum, mă înţelegi, frate?

Cleopa iarăşi nu răspunse. Mătuşa Maria veni la el şi îi şterse sudoarea de pe frunte.

Dar Cleopa nu dădea vreun semn că l-ar fi auzit. Tuşea şi privea în gol, de parcă Iosif nu i-ar fi spus nimic. Iar faţa îi era plină de sudoare, deşi afară nu era cald.

În sfârșit, toate clanurile erau împreună, iar Iosif și Zevedeu ne călăuziră afară din curte.

— Frate, îi spuse Iosif lui Cleopa, când trecem dincolo de porțile astea, vreau să mergi călare pe animalul ăsta.

Cleopa dădu aprobator din cap.

Pe când încercam să înaintăm în sus pe stradă, eram mai înghesuiți decât o turmă de oi.

Sub arcade și în locurile cu ziduri înalte și apropiate pe unde treceam, răsuna plânsul zgomotos al femeilor. Am observat că ferestrele și ușile erau ferecate. Porțile de lemn ale curților erau închise. Pelerinii călcau peste cerșetori și peste cei ghemuiți pe ici-colo. Bărbații împărțeau monede. Iosif îmi puse în mână o monedă și zise să o dau unui cerșetor și așa am făcut, iar bărbatul îmi sărută degetele. Era un om bătrân, slab și cu părul alb, cu ochi albaștri, strălucitori.

Picioarele mă dureau, iar tălpile mă usturau de la pavajul aspru, dar nu aveam timp de văicăreală.

De îndată ce am ieșit din oraș, am văzut în jurul nostru o privelițte și mai cumplită decât cea din Templu.

Corturile pelerinilor erau sfâșiate. Peste tot zăceau trupuri. Bunurile fuseseră împrăștiate, iar oamenii nu se gândiseră să le adune.

Soldații se agitau călare printre oamenii neajutorați, strigându-și poruncile, fără să se gândească la cei răposați. Am continuat să mergem, toată lumea trebuia să meargă. Soldații

își țineau sulițele ridicate. Unii aveau săbiile scoase. Erau peste tot.

Nu ne puteam opri nici aici să ajutăm pe cineva, cum nu putuserăm nici în oraș. Soldații chiar îi îmboldeau cu sulițele pe oameni, astfel încât aceștia se grăbeau, ca să nu fie atinși într-un mod așa de rușinos.

Dar ce ne-a atras cel mai tare privirea era numărul morților. Erau foarte mulți.

— Ăsta a fost un masacru, șopti unchiul Alfeu. Își trase fiii, pe Silas, Iustus și pe Eli mai aproape de el și vorbi astfel încât să-l auzim toți: Uitați-vă la isprăvile omului. Priviți-le și nu le uitați niciodată.

— Tată, eu le văd. Dar nu ar trebui să rămânem? Și să ne luptăm! zise Silas.

Rostise cuvintele în șoaptă, dar noi toți le auziserăm și, dintr-odată, femeile țipară, iar lui îi spuseră încet că nu trebuia să mai rostească asemenea lucruri, și Iosif îi spuse ferm că nu se punea problema să rămânem.

Am început să plâng. Am început să plâng și nu știam de ce plâng. Simțeam că nu pot respira și totuși nu mă puteam opri.

Mama spuse:

— În curând vom ajunge la dealuri și vom fi departe de toate astea. Ești cu noi. Și mergem într-un loc liniștit. Unde mergem noi nu este nici un război.

Am încercat să îmi înăbuș plânsul și am început

să mă tem. Nu țin minte să mă fi temut vreodată până atunci. Mi-am amintit iarăși de omul mort.

Iacob se uita la mine. La fel și vărul meu Ioan, fiul Elisabetei. Ea mergea pe un măgar. Și când i-am văzut pe cei doi uitându-se la mine, pe Iacob și pe vărul meu Ioan, am încetat să mai plâng. Mi-a fost foarte greu.

Înaintam tot mai greu. Iar ăsta era lucrul la care am început să mă gândesc în vreme ce urcam dealul, până am ajuns într-un loc de unde am putut să ne uităm în jos, spre oraș. Cu cât urcușul devenea mai anevoios, cu atât mă temeam mai puțin. Și, în curând, Micuța Salomea mi s-a alăturat. Nu puteam vedea orașul nici să fi vrut, din cauza adulților, dar eu nici nu voiam acum să-l văd și nimeni nu s-a oprit să spună cât de frumos era Templul.

Bărbații îl convinseră pe unchiul Cleopa să se urce pe un măgar, iar mătușa Maria urcă pe altul. Amândoi țineau copii în brațe. Cleopa vorbea în barbă.

Și caravana merse mai departe.

Totuși, nu mi se părea corect să părăsim așa Ierusalimul. Mă gândeam la Silas și la ce spusese. Mi se părea greșit că plecam. Mi se părea greșit că plecam în grabă de la Templu, în vremea în care Templul avea nevoie de îngrijire. Dar, pe de altă parte, erau acolo sute de preoți, preoți care știau cum să curețe Templul și mulți dintre ei trăiau în Ierusalim, așa că nu puteau pleca. Și aveau să

rămână – ei și Marele Preot – și vor curăța Templul așa cum trebuie curățat.

Și ei vor ști ce să facă cu omul nostru mort. Se vor îngriji să fie spălat, și înfășurat, și îngropat cum se cuvine. Dar am încercat să nu mă mai gândesc la el, căci știam că voi începe iar să plâng.

Dealurile ne-au încercuit. Vocile noastre își găseau ecou între pereții munților. Oamenii au început să cânte, dar de data asta cântau psalmi de durere și de jale.

Când au trecut călăreții, ne-am dat la o parte. Femeile au țipat. Micuța Salomea era adormită, pe măgar, lângă Cleopa, care dormea, și vorbea, și râdea de unul singur, iar cei doi erau ca niște bagaje care tot alunecau.

Am început să plâng. Nu mă mai puteam stăpâni. Atât de mulți călăreți treceau pe lângă noi, atât de repede și Ierusalimul era iar departe.

— Ne vom întoarce la anul, îmi spuse Iosif. Și la anul care va urma. Acum suntem acasă.

— Și poate până anul viitor nu va mai fi nici un Arhelau, spuse Cleopa în barbă, fără să deschidă ochii, dar eu și Iacob l-am auzit. Regele evreilor! zise el batjocoritor. Regele evreilor…

07

Visam. „Trezește-te.” Suspinam. Omul alunecă, iar sulița îi sfâșie pieptul. Iar alunecă, iar sulița îi sfâșie din nou pieptul. „Trezește-te”, spuneau mai multe voci. Aveam ceva ud pe față. Suspinam. Am

deschis ochii. Unde eram?

— Trezește-te, zise mama mea.

Eram în mijlocul femeilor, iar focul era singura lumină, în afară de ceva ce lumina de departe cerul.

— Ai visat, spuse mama. Mă ținea în brațe.

Iacob trecu pe lângă noi. Micuța Salomea mă chema.

— Isus, trezește-te! zise vărul meu Ioan, care nu rostise nici un cuvânt până acum.

Ce era locul ăsta, o peșteră? Nu. Asta era casa în care locuiau rudele mele – asta era casa în care locuiau Ioan și mama lui. Până acolo, Iosif mă dusese în brațe.

Toate femeile mă ștergeau pe față. „Ai visat.” Tușeam de atâta plâns. Îmi era tare frică, și așa o frică nu avem să mai simt niciodată. M-am agățat de mama. Mi-am lipit fața de fața ei.

— E palatul regal, strigă cineva. I-au dat foc!

Se auzi un zgomot puternic, tropotul cailor. Se făcu întuneric. Apoi lumina roșie licări pe tavan.

Verișoara mea Elisabeta se ruga cu voce tare, iar unul dintre bărbați le spuse copiilor să plece de lângă ușă.

— Stingeți lămpile, spuse Iosif.

Din nou se auzi afară zgomotul, tropotul cailor care alergau, și țipete.

Nu voiam să văd despre ce vorbeau, toți copiii țipau și strigau, iar rugăciunile Elisabetei se pierdeau în gălăgie.

Chiar şi cu ochii închişi puteam vedea razele roşii de lumină.

Iacob spuse:

— Arde Ierihonul. Palatul lui Irod e în flăcări. Arde tot.

— O să-l reconstruiască, zise Iosif. L-au mai ars şi altă dată. Cezar Augustus va avea grijă să îl reconstruiască. Vocea sa era sigură. I-am simţit mâna pe umăr. Nu-ţi face griji, micuţule, nu-ţi face nici o grijă.

Pentru o clipă am adormit iar – Templul, omul care s-a aruncat direct în suliţă. Am strâns din dinţi şi am plâns, iar mama m-a ţinut cât a putut de strâns.

— Suntem în siguranţă, micuţule, spuse Iosif. Aici suntem la adăpost, suntem toţi împreună şi suntem în siguranţă.

Femeile care stăteau chiar lângă mine se ridicară. Merseră să vadă focul. Micuţa Salomea ţipa de încântare, la fel cum ţipa când ne jucam. Cu toţii se grăbeau şi se agitau să ajungă la uşă, să vadă.

— Focul, focul! strigă Micuţa Salomea.

Mi-am ridicat privirea. Puteam vedea prin uşa deschisă şi prima imagine a cerului de un roşu strălucitor mă făcu să mă cutremur. Niciodată nu văzusem un asemenea cer. M-am întors şi l-am văzut pe unchiul Cleopa că se întinde lângă zid, cu ochii licărind. Îmi zâmbi.

— Dar de ce? am întrebat eu. De ce ard

Ierihonul?

— Și de ce nu ar face-o? întrebă Cleopa. Lasă să vadă Cezar Augustus cât îi dispreţuim noi pe oamenii pe care i-a trimis să ne amestece sângele cu cel al animalelor sacrificate! Această veste va ajunge la Roma mai iute decât Arhelau. Flăcările ajung mai departe decât cuvintele.

— De parcă flăcările ar avea aceleași urmări pe care le au cuvintele, zise mama mea, încet, dar nu cred că au auzit-o.

Vărul meu Silas intră în fugă în casă, strigând:

— E Simeon, chiar unul dintre sclavii lui Irod. S-a încoronat singur împărat și a adunat o armată mare. El a dat foc la palat.

— Să stai aici în casă! zise unchiul Alfeu. Unde e fratele tău?

Dar Iustus era aici și când l-am văzut, chipul său era îngrozit. Îi era teamă și mă făcea să-mi fie și mie frică.

Toți bărbații se ridicară și ieșiră pe ușă, să vadă focul. Am privit toate acele umbre întunecate de pe cer, care se mișcau încolo și încoace, de parcă toată lumea dansa.

Iosif se ridică în picioare. Îmi spuse:

— Vino să vezi, Isus.

— Oh, dar de ce? întrebă mama. Chiar trebuie să meargă?

— Vino să vezi ce a făcut o bandă de tâlhari și de ucigași, zise Iosif. Poți vedea cum aleargă frenetic ca să celebreze moartea bătrânului Irod. Poți vedea

ce zace sub aparențe, atunci când un rege domnește cu cruzime și teroare. Vino!

— Și de ce să îi lase pe tirani să trăiască în lux? întrebă Cleopa. Tirani care își ucid propriii supuși? Tirani care construiesc teatre și circuri în Ierusalim, în chiar Orașul Sfânt, locuri în care nici un bun evreu nu ar merge. Iar el îi numește pe Marii Preoți – bărbații pe care vrea el să-i avanseze, de parcă Marele Preot nu ar fi cel care intră chiar în Sfânta Sfintelor, de parcă Marele Preot nu ar fi nimic altceva decât o slugă plătită.

— Fratele meu, zise mama, eu înnebunesc!

Tremuram atât de tare încât mă temeam să mă ridic, dar totuși am făcut-o și l-am luat pe Iosif de mână.

El mă duse afară din casă. Întreaga familie stătea în vârful dealului, chiar și femeile, mai puțin mama mea, și li se alăturaseră și alții, care fuseseră alungați din orășel.

Norii de deasupra câmpiei de jos fierbeau din cauza focului. Aerul era și cald, și rece, și oamenii vorbeau tare, cum făceau la sărbătoare, iar copiii alergau în cercuri, dansau și iarăși fugeau să vadă focul. M-am strâns aproape de Iosif.

— E încă prea mic, zise mama. Stătea în spatele meu.

— Ar trebui să vadă, spuse Iosif.

Era o fâșie imensă, crescândă, ce aluneca încet și, dintr-odată, se ridică un zid cumplit de flăcări, încât părea că vrea să ajungă la stelele cerului. Mi-

am întors capul. Nu puteam să privesc asta. Am început să țip sălbatic. Țipetele ieșeau din gura mea ca nodurile de pe o funie, unul după altul. Am văzut pâlpâirea în fața ochilor. Nu puteam scăpa de ea. Mă umplu mirosul de fum. Mama încerca să mă ridice și eu nu voiam să mă lupt cu ea, dar totuși o făceam, apoi Iosif mă luă și îmi rosti de câteva ori numele.

— Suntem departe de el, zise Iosif. Suntem în siguranță. Ascultă-mă!

Nu m-am putut opri până nu m-a strâns la piept și nu mă mai puteam întoarce sau răsuci.

Mă duse repede înapoi în casă. Nu îmi puteam stăpâni țipetele. Mă durea pieptul din cauza lor. Îmi răneau inima.

Ne-am așezat pe podea, iar verișoara Elisabeta îmi luă fața în mâini. I-am văzut ochii privindu-mă.

— Ascultă ce-ți spun, copile, zise ea. Nu mai țipa. Dacă nu eraţi în siguranţă, crezi că Îngerul Domnului ar fi venit la tatăl tău, Iosif, și i-ar fi spus să vă aducă acasă? Cine poate ști care sunt vrerile Domnului? Acum termină cu țipatul și ai încredere în Domnul. Așază-te aici, la pieptul mamei tale, și oprește-te din strigat. Las-o pe mama ta să te țină în brațe. Ești în mâinile Domnului.

— Îngerul Domnului, am șoptit eu. Îngerul Domnului.

— Da, spuse Iosif, iar Îngerul și Domnul vor fi cu noi până ajungem în Nazaret.

Mama mă luă la ea.

— Trecem și peste asta, zise ea. Vocea ei era înceată și dulce. Trecem și peste asta și, în curând, vom fi acasă, în casa noastră. Vom mânca roadele pomilor noștri, și strugurii din grădina noastră. Vom coace în cuptorul nostru pâinea de fiecare zi, îmi spuse ea din nou, în vreme ce ne așezam lângă Cleopa.

Am suspinat lângă gâtul ei. Ea mă bătu ușor pe spate.

— Așa e, spuse Cleopa, foarte aproape de mine.

Mi-am întins degetele pe gâtul mamei. Respiram din ce în ce mai adânc.

— Vom ajunge în Nazaret, rosti Cleopa, și îți promit, micuțule, că nimeni, dar absolut nimeni nu te va căuta acolo.

Eram amețit, dintr-odată așa de amețit. Dar ce voise să spună Cleopa, că nimeni nu mă va căuta? Cine mă căuta? Nu voiam să dorm. Voiam să-l întreb ce a vrut să spună cu acele vorbe – că mă căuta, cine mă căuta? Ce însemnau toate aceste povești ciudate? Ce însemna povestea mamei cum că un înger venise la ea? În toată această nefericire și jale, uitasem ceea ce îmi spusese ea pe acoperișul din Ierusalim, vorbele ciudate pe care le rostise. Iar Elisabeta tocmai spusese că îngerul a venit la Iosif. Iosif nu a spus că a venit un înger la el.

Mi s-a părut, pentru o clipă, pe măsură ce alunecam tot mai tare în somn, că toate se leagă.

Trebuia să pricep ceva din toate astea. Da! Îngeri. A venit întâi un înger, apoi a mai venit unul și un înger era aici. Știam asta, nu-i așa? Nu, dar apoi m-am moleșit și m-am simțit în siguranță.

Mama îmi cânta în ebraică, iar Cleopa cânta cu ea. El era mult mai bine acum, cu mult mai bine, deși încă mai tușea.

Dar mătușa Maria nu se simțea bine, deși nimeni nu-și făcea griji din cauza asta.

Iar mâine aveam să plec din locul ăsta groaznic. Îi vom lăsa aici pe verișorii mei, pe ciudatul și seriosul Ioan, care vorbise atât de puțin și mă privise atât de mult, și pe mama lui, draga noastră Elisabeta, și vom pleca spre adăpostul Nazaretului.

08

Chiar după ivirea zorilor, veniră în oraș bărbați călare, într-un galop frenetic.

Ne strânseserăm în cerc ca verișoara Elisabeta să ne spună ceva, dar a trebuit să mergem cu toții în odaia din fundul casei.

Cleopa nu se mutase de acolo căci tușise foarte tare toată noaptea și avea din nou febră. Stătea întins și zâmbea în felul său obișnuit, cu ochii umezi, pe când se uita în sus, la tavanul jos de deasupra capetelor noastre.

Puteam auzi strigătele și zbieretele mieilor și cotcodăcitul păsărilor.

— Ăștia fură tot, zise verișoara Maria Alexandra.

Cealaltă femeie îi spuse să tacă, iar Zevedeu, soțul ei, o mângâie pe mână.

Silas încercă, o dată, să se ridice și să meargă până la perdea, dar tatăl lui îi porunci, cu un gest ferm, să se ducă în colțul cel mai îndepărtat.

Chiar și cei mici, care erau mereu entuziasmați de orice, tăceau acum.

Mătușa Estera, nevasta lui Simeon, o ținea în brațe pe Micuța Estera, și de fiecare dată când copila începea să plângă, îi dădea să sugă.

Nu mă mai temeam acum și nu știam de ce. Stăteam cu femeile, împreună cu ceilalți copii, cu excepția lui Iacob, care ședea lângă tatăl său. Privindu-l, m-am gândit că Iacob chiar nu mai era un copil. Dacă am fi rămas în Ierusalim, dacă nu ar fi fost nici o rebeliune, Iacob ar fi mers în Sanctuarul Fiilor lui Israel, împreună cu Silas și Iustus și cu toți bărbații.

Dar acest gând mi-a fost întrerupt de teama bruscă ce i-a cuprins pe toți și de atingerea degetelor mamei mele ce se încleștau pe brațul meu.

În camera din față erau niște străini. Micuța Salomea s-a lipit de mine, iar eu am îmbrățișat-o strâns, în vreme ce mama mă îmbrățișa pe mine.

Apoi perdeaua fu ruptă de pe ușă. Am fost orbit și am clipit, încercând să văd. Mama mă apucă foarte strâns. Nimeni nu rosti o vorbă, nimeni nu se mișcă. Știam că trebuia să tăcem și să nu facem nimic. Toată lumea știa asta, chiar și cei mai mici.

Copilașii plângeau, dar încetișor, și nu avea nimic de-a face cu bărbații care rupseseră perdeaua.

Erau vreo trei sau patru bărbați, negri în lumina zilei, cu fețe mari și dure, iar la picioare aveau legate cârpe, sub legăturile sandalelor. Unul purta o piele de animal, iar altul o cască strălucitoare. Lumina căzu pe săbiile și pe pumnalele lor. Aveau pumnii înfășurați în cârpe.

— Ei, uită-te aici, zise bărbatul cu casca strălucitoare. Vorbea grecește. Ce avem aici? Jumătate din sat.

— Haideți, dați tot! spuse un altul, făcându-și loc cu forța printre noi. Și el vorbea grecește. Vocea lui era urâtă. Vorbesc serios, fiecare dinar ce îl aveți, toți, acum. Aurul vostru sau argintul. Femeilor, dați-vă jos brățările. Dacă nu ne dați ce aveți, vă tăiem bucăți și-o să ne dați și ceea ce ați înghițit!

Nu se mișcă nimeni. Femeile nu făcură nimic.

Micuța Salomea începu să plângă. Probabil că o ținusem așa de strâns, încât o rănisem. Dar nimeni nu le răspunse bărbaților.

— Luptăm pentru libertatea pământului nostru, zise unul dintre bărbați, tot în grecește. Proștilor, nu știți ce se întâmplă în Israel?

Trecu prin fața noastră și își flutură pumnalul către noi, făcându-l să strălucească pe fața lui Alfeu, apoi a lui Simeon și a lui Iosif. Dar bărbații nu spuseră nimic.

Nimeni nu se mișcă. Nimeni nu vorbi.

— M-ați auzit? Vă tai gâtul la toți, pe rând,

începând cu copiii! zise bărbatul, dându-se înapoi.

Unul dintre ei lovi în desagii noştri bine legaţi, altul ridică o pătură şi o lăsă să cadă la loc.

Iosif vorbi foarte încet, în ebraică.

— Nu vă înţeleg. Ce vreţi să facem? Suntem oameni paşnici. Nu vă pot înţelege.

Alfeu spuse foarte încet, tot în ebraică:

— Vă rog, nu le faceţi rău copiilor noştri inocenţi sau femeilor. Nu faceţi să se spună despre voi că aţi vărsat sânge nevinovat.

Acum fu rândul bărbaţilor să rămână împietriţi şi, în cele din urmă, unul dintre ei se întoarse.

— Oh, ţărani proşti şi de nimic, rosti el în greacă. Voi, mizerabili nenorociţi şi ignoranţi.

— N-au văzut în viaţa lor bani, zise altul. Aici nu e nimic în afară de haine vechi şi de copii care put. Nenorociţi vrednici de milă. Mâncaţi-vă mizeria în pace.

— Da, umblaţi în patru labe în vreme ce noi luptăm pentru libertatea voastră, spuse un altul.

Se întoarseră şi ieşiră, păşind greoi, răvăşind coşurile şi aşternuturile.

Am aşteptat. Pe umăr am simţit mâna mamei. L-am văzut pe Iacob, iar acesta semăna atât de mult cu Iosif, încât m-am mirat că nu băgasem de seamă asta mai repede.

În cele din urmă strigătele şi zgomotul încetară.

Iosif spuse:

— Nu uitaţi. Ne privi pe rând pe mine, pe Iacob şi pe Simeon cel Mic, pe verişorii mei, care se uitau

în sus la el, și pe Ioan, care stătea lângă mama lui. Nu uitați. Niciodată să nu ridicați mâna ca să vă apărați sau ca să loviți. Aveți răbdare. Dacă trebuie să vorbiți, fiți modești.

Noi am dat din cap. Știam ce se întâmplase. Cu toții știam. Micuța Salomea își suflă nasul. Și, dintr-odată, mătușa Maria, care se simțise atât de rău, izbucni în plâns și se întoarse și se așeză lângă Cleopa, care încă privea fix în sus, cum făcuse și înainte. Arăta de parcă era deja mort. Dar nu era.

Toți copiii ne-am năpustit deodată spre ușa căsuței. Pe stradă, oamenii își împărtășeau necazurile. Erau furioși pe hoți. Femeile alergau după păsările ce băteau din aripi și am văzut trupul unui om zăcând chiar în mijlocul străzii, iar acesta se holba la cer la fel cum făcuse Cleopa, dar din gură îi curgea sânge. Era ca și omul nostru mort, din Templu.

Nu mai era viață în el.

Oamenii treceau pe lângă el și nimeni nu-l plângea și nimeni nu îngenunchea lângă el.

În cele din urmă veniră doi bărbați cu o frânghie și o legară peste el și pe sub mâini și îl traseră de-acolo.

— El a fost unul dintre ei, spuse Iacob. Nu te uita la el.

— Dar cine l-a ucis? am întrebat eu. Și ce vor face cu el?

La lumina zilei nu era atât de înfricoșător cum fusese noaptea. Dar știam, chiar și acum, că va

veni și întunericul nopții. Și va fi din nou foarte înfricoșător. Știam că teama aștepta. Teama aștepta ceva nou. Teama era groaznică. Nu o simțeam, dar mi-o aminteam și știam că se va întoarce. Nu va dispărea niciodată.

— Îl vor înmormânta, spuse Iacob. Trupul său nu poate fi lăsat neîngropat. Este o ofensă adusă Domnului din Ceruri. Îl vor pune într-o peșteră sau în pământ. Nu contează.

Ni se spuse să intrăm.

Camera fusese eliberată, podeaua fusese măturată și pe jos fuseseră întinse covoare frumoase, covoare cu flori. Ni se spuse să stăm jos, cuminți și să ascultăm, pentru că Elisabeta voia să ne vorbească înainte ca noi să pornim mai departe.

Acum îmi amintesc că ne mai strânseserăm o dată la un loc, cu același scop, dar covoarele nu fuseseră încă desfăcute, când apăruseră în sat primii călăreți.

Acum am continuat, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, ca și când nu ar fi murit nimeni pe stradă.

Ne-am așezat în cerc. Copilașii erau destul de liniștiți, ca să o putem auzi pe Elisabeta. Eu stăteam în fața lui Iosif, cu picioarele încrucișate la fel ca el, iar Micuța Salomea ședea în dreapta mea, sprijinindu-se cu spatele de mama ei. Cleopa era încă în cealaltă odaie.

— O să vorbesc repede, spuse Elisabeta.

Când mă trezisem de dimineață ea vorbea de

bunici și de cine cu cine se căsătorise și în ce sat plecaseră. Nu îmi aminteam toate numele acelea. Atât bărbații, cât și femeile repetau ceea ce spusese ea, ca să nu uite.

Acum, înainte de a începe, scutură din cap și își ridică brațele. I-am văzut, pe sub văl, firele de păr cărunt amestecându-se cu părul negru.

— Asta e ceea ce trebuie să vă spun, ceea ce nu am putut scrie niciodată într-o scrisoare. Când voi muri, iar asta se va întâmpla curând – și nu, nu spuneți că nu va fi așa. Știu că așa va fi. Cunosc semnele. Când voi muri, Ioan va merge să locuiască cu rudele eseniene.

Dintr-odată se porni agitația și plânsetele. Chiar și Cleopa apăru în cadrul ușii, înfofolit și cu mâna pe piept.

— Nu, cum ai putut lua o asemenea decizie? strigă el. Să trimiți copilul unor oameni care nici măcar nu se închină în Templu! Iar Ioan e copilul unui preot! Și tu ai fost toată viața măritată cu un preot, iar Zaharia a fost fiu de preot ca și cei dinaintea lui!

Cleopa șchiopătă, ținându-se de burtă, până ajunse lângă noi, apoi căzu în genunchi, dar mama mea era acolo să-l ajute, și îi ridică roba și o înfășură în jurul lui. El continuă:

— Și tu îl vei trimite pe Ioan, a cărui mamă e din semința lui David și tatăl său din Casa lui Aaron, ca să trăiască printre esenieni? Esenieni? Oamenii ăștia care cred că știu mai bine decât noi ceilalți ce

e bine, și ce e rău, și cine e cinstit, și care sunt vrerile Domnului?

— Și cine crezi că sunt esenienii? întrebă încet Elisabeta. Era răbdătoare, dar voia să fie înțeleasă. Nu se trag din copiii lui Avraam? Nu sunt parte din seminția lui David și din seminția lui Aaron și din toate triburile Israelului? Nu sunt evlavioși? Nu sunt stăruitori în Lege? Vă spun că îl vor duce în pustiu și acolo îl vor educa și vor avea grijă de el. Și chiar el, băiatul, vrea asta și are și motive.

Vărul meu Ioan se uita la mine. De ce? De ce nu se uita la mama lui, cum făceau toți ceilalți atunci când nu se uitau la el? Nu se puteau citi multe pe fața lui. Se uita fix la mine și l-am văzut plin de o liniște sufletească. Nu arăta ca un băiețel. Arăta ca un bărbat tânăr. Stătea în fața mamei lui și purta o tunică simplă, albă, dintr-o lână mult mai bună decât cea din care era făcută tunica mea, sau a oricărui altuia dintre noi, iar peste ea avea o robă din aceeași țesătură bună. Iar aceste lucruri le văzusem înainte, dar nu mă gândisem la ele, iar acum, când le conștientizam, mă gândeam la el, dar vorbea Cleopa și a trebuit să fiu atent la el.

— Esenienii, spuse Cleopa. Nu va lua nimeni apărarea acestui băiat, înainte ca el să devină fiul unor oameni care nu se înfățișează în fața Domnului la momentele cuvenite? Sunt singurul de aici care are gură? Elisabeta, jur pe sufletele bunicilor noștri că asta nu trebuie…

— Potolește-te, frate, zise Elisabeta. Păstrează-ți

entuziasmul pentru proprii-ți fii! Acesta este fiul meu, încredințat mie de Domnul, în vremea bătrâneților mele, în ciuda tuturor așteptărilor! Când vorbești cu mine, nu vorbești cu o femeie. Vorbești cu Bătrâna Sara, cu Bătrâna Ana. Vorbești cu o femeie aleasă dintr-un motiv. Nu crezi că vreau să ofer acestui copil ceea ce dorește Domnul?

— Iosif, nu lăsa să se întâmple una ca asta, spuse Cleopa.

— Tu stai cel mai aproape de băiat, zise Iosif. Dacă vrei să vorbești împotriva mamei lui, atunci fă-o.

— Nu vorbesc împotriva ei, răspunse Cleopa.

Apoi tusea i se ridică în piept și îl apucară durerile. Mătușa Maria era îngrijorată, la fel și mama. Cleopa își ridică mâna, cerând răbdare. Dar nu putea opri tusea. În cele din urmă, spuse:

— Vorbești de Sara, nevasta lui Avraam și vorbești de Ana, mama lui Samuel, dar nu au dat greș acești bărbați în ceea ce le-a poruncit Domnul? Iar tu spui că vrei să-ți trimiți fiul să locuiască cu cei care întorc spatele Templului Domnului.

— Frate, ai o memorie slabă, zise Elisabeta. La cine a venit sora ta Maria, atunci când a aflat că fusese aleasă să poarte pe acest copil, pe Isus? Ea a venit la mine, și de ce? Acum, Înainte ca vreo altă nenorocire să se abată asupra acestui sat, vă rog să îmi ascultați hotărârea, și v-am rugat să o

ascultați, nu să vă certați cu mine. Înțelegeți că nu v-o spun ca să o judecați. Vă spun, băiatul merge la esenieni.

Nu am auzit niciodată o femeie să vorbească atât de răspicat. E adevărat că pe Strada Tâmplarilor din Alexandria fuseseră și femei venerabile, femei care îi puteau face pe copii să tacă doar bătând din palme și femei care puneau în sinagogă întrebări ce îl făceau pe Învățător să caute prin pergamente. Dar aceasta era mai puternică și mai autoritară decât oricare alta pe care o auzisem vreodată.

Cleopa tăcu.

Elisabeta își coborî vocea și continuă:

— Ne-am înfrățit cu ei, nepoții lui Matatia și Noemina, care au plecat demult cu ei în deșert, ca să trăiască acolo, și am vorbit cu ei și îl pot lua chiar și acum. E felul lor de a lua copii și de a-i crește auster, respectând orânduielile lor de puritate și post, fiind o comunitate severă, iar toate acestea sunt lucruri firești pentru fiul meu. Și el va studia cu ei. Va învăța profeții. Va învăța cuvântul Domnului. El vrea să meargă în deșert, iar când mă voi reuni cu strămoșii mei, va merge acolo, până în vremea când va fi bărbat și va putea hotărî singur ce să facă. Deja le-am spus esenienilor de Ioan, iar ei așteaptă doar vorba mea sau ca el să meargă la cei care locuiesc de cealaltă parte a Iordanului și care îl vor duce departe de aici, acolo unde va fi crescut fără să mai știe de problemele oamenilor.

— De ce nu poți veni cu noi la Nazaret? întrebă Iosif. Ești bine-venită. La fel va zice și fratele tău, de vreme ce toți mergem în casa părinților lui…

— Nu, spuse Elisabeta. Voi rămâne aici. Voi fi înmormântată alături de bărbatul meu, Zaharia. Și vă voi spune de ce trebuie să plece acest copil.

— Ei bine, spune de ce, zise Cleopa. Și știi că și eu vreau să veniți la Nazaret. Cu siguranță e bine ca Isus și Ioan să crească împreună.

Apoi începu iar să tușească, dar încercând să se ascundă. Dar știam că dacă nu ar fi tușit ar fi spus mai multe.

— Asta nu am putut să vă scriu în scrisoare, zise Elisabeta. Vă rog să mă ascultați pentru că vreau să o zic doar o dată.

Mamele își făcură pruncii să tacă. Cleopa își drese vocea.

— Hai, spune-ne, o îndemnă el, sau poate o să mor fără să aud ce spui.

— Știți că după ce ați pornit către Egipt, voi, Maria, Iosif și cel mic, Irod avea mintea tulburată și nemiloasă.

— Da, spuse Cleopa. Spune odată! începu din nou să tușească.

— Și știți că Ioan s-a născut pe când eu și Zaharia eram foarte bătrâni, la fel cum au fost și Sara și Avraam când s-a născut Isaac. Ea se opri și se uită la fiecare dintre noi, cei mici, care eram înăuntrul cercului, iar noi dădurăm din cap în semn că am înțeles. Știți rugăciunea Anei pentru a

avea un copil, nu-i aşa, copiii, când stătea în Silo, în faţa Domnului, rugându-se, şi îmi poate spune vreunul dintre voi cine a crezut că era beată?

— Preotul Eli, răspunse Silas repede. Iar ea i-a spus că se roagă şi de ce se roagă, iar el s-a rugat şi pentru noi.

— Da, zise Elisabeta, şi eu m-am rugat adesea aşa, dar ceea ce voi ăştia mici nu ştiţi, e că naşterea fiului meu a fost prevestită.

Eu nu ştiusem asta. Şi se vedea că nici ceilalţi nu ştiuseră. Cât despre Ioan, el stătea liniştit, privind-o pe mama sa, dar se părea că nimic nu îl deranjează şi că era adâncit în gânduri.

— Ei bine, cum se explică asta las în seama taţilor voştri să vă spună, pentru că sunt motive din cauza cărora nu putem vorbi despre asta, dar vă voi spune că se ştia că acest copil venise atât de târziu în viaţa noastră din dorinţa Cerului, iar când s-a născut i l-am închinat Domnului. Veţi vedea că nici un brici nu s-a atins de capul lui şi că el nu se atinge de nimic ce e făcut din struguri. El aparţine Domnului.

— Domnului esenienilor? întrebă Cleopa.

— Lăsaţi-o să vorbească, interveni mama. Uitaţi chiar tot ce ştiţi?

El tăcu. Elisabeta continuă. Se uită din nou la fiecare dintre noi. Şi nimeni nu vorbi, toţi aşteptând să vedem ce puteau însemna toate astea.

— Facem parte din seminţia lui David, spuse ea,

iar voi știți că Irod ne-a urât atât de mult pe toți și pe oricare dintre noi care ar fi avut cea mai mică pretenție la sânge nobil, încât a ars toate însemnările din Templu, prin acestea pierzându-ne arhivele în care erau trecute numele strămoșilor, ce au fost scrise de-a lungul vremii. Și știți ce s-a întâmplat înainte să mergeți în Egipt, știți ce i-a îndemnat pe iubita mea verișoară Maria și pe nou-născutul ei să meargă în Egipt, împreună cu Iosif și cu tine, Cleopa. Știți prea bine.

Nu îndrăzneam să pun întrebarea ce-mi stătea pe buze. Nu știam ce ne făcuse să plecăm în Egipt! Dar ea continuă:

— Regele Irod avea pretutindeni iscoade, spuse ea, vocea ei devenind mai aspră și mai gravă.

— Știm asta, încuviință încet mama.

Își ridică puțin palma, iar verișoara Elisabeta o luă de mână și o ținu așa și dădură aprobator din cap una către alta, vălurile lor aproape atingându-se, de parcă și-ar fi spus una alteia, fără cuvinte, un secret.

Apoi Elisabeta spuse:

— Acum oamenii lui Irod, soldații lui, duri ca și hoții aceia care au venit în satul nostru și în această casă pentru a ne fura, pentru războaiele lor mărunte, soldați ca aceia au venit chiar în Templu și l-au căutat pe Zaharia al meu ca să-l întrebe despre fiul care i se născuse, fiul din semința lui David. Voiau să vadă ei înșiși copilul.

— Nu am știut nimic despre asta, șopti Iosif.

— V-am spus că nu am scris așa ceva în scrisori, zise Elisabeta. A trebuit să aștept până veniți. Ceea ce fusese făcut nu putea fi desfăcut. Ei bine, soldații ăștia l-au prins în Templu, pe când ieșea din Sanctuar, unde își îndeplinise îndatoririle, căci era vremea lui să fie preot. Dar credeți că le-a spus unde îi pot găsi fiul? Deja ne ascunsese și pe mine, și pe copil. Plecaserăm în peșterile de lângă esenieni, iar ei ne aduseseră de mâncare. Și nu a vrut să le spună acelor soldați unde eram. Iar ei l-au împins și l-au lovit peste genunchi, asta chiar în fața Sanctuarului și ceilalți preoți nu i-au putut opri. Și credeți că au încercat măcar? Credeți că i-au sărit scribii în ajutor? Credeți că a venit preotul cel mare să se împotrivească?

Acum ochii verișoarei Elisabeta erau ațintiți asupra mea. Încet, își întoarse privirea spre Iosif și Maria, iar apoi pe rând, spre fiecare dintre cei care o ascultau.

— L-au bătut pe Zaharia, l-au bătut pentru că nu spunea nimic și l-au ucis cu o lovitură în cap. Chiar înaintea Domnului.

Am așteptat în liniște ca ea să continue.

— Mulți au văzut cele întâmplate. Dar nu știau care era motivul. Unii dintre preoți știau. Și mi-au dat de veste. Le-au spus rudelor noastre, iar ele le-au spus altor rude și unele dintre ele au venit la esenieni și mi-au spus mie. Și am aflat.

Toți erau uluiți de această veste groaznică. Mama mea se plecă înainte și își puse capul pe

umărul Elisabetei, iar Elisabeta o îmbrățișă. Dar apoi Elisabeta se ridică și la fel făcu și mama, iar Elisabeta continuă:

— Rudele lui Zaharia, toți preoți, s-au îngrijit de înmormântarea lui alături de strămoșii săi. Și credeți că am mai intrat de atunci în Templu? Nu până să veniți voi în Ierusalim. Nu până să moară tiranul și să ajungă în focul veșnic. Nu până au fost uitate poveștile despre Isus și Ioan, și ce găsim când mergem înaintea Domnului?

Nimeni nu îndrăzni să-i răspundă.

— El va pleca la esenieni cât de curând. Acolo va fi ascuns. Acum plecați spre Nazaret și lăsați-mă, înainte să mai vină pe aici alți bandiți. Nu am nimic ce ar putea lua. Eu sunt bătrână, iar Ioan este mic, așa că ne vor lăsa în pace. Dar nu o să ne mai revedem. Nu. Și cu siguranță că Ioan este menit să audă vocea Domnului. Este dedicat Domnului, iar esenienii știu că se află sub jurământ. Și vor avea grijă de el, iar el va studia, până va veni vremea sa. Acum plecați.

09

Soldații lui Irod, bandiții, bărbatul ucis în Templu, vărul meu ucis în Templu, un preot ucis de cei care voiau să știe unde se afla un prunc, iar acel prunc era vărul meu.

Isus și Ioan. De ce fusese prezis și de ce eram noi doi legați, și pe lângă astea era marea întrebare: Ce se întâmplase în Bethlehem? Ce se întâmplase

și ce fusese lucrul acela care făcuse ca familia mea să plece în Egipt, unde eu trăisem toată viața?

Dar nu puteam gândi acum decât cu răbufniri de curiozitate și teamă. Teama devenise parte din gândirea mea. Teama devenise parte din povestea mea. Vărul meu, Zaharia, un preot cu părul cărunt, ucis de soldații lui Irod. Și iată-ne în satul plin de vocile mânioase ale celor care fuseseră jefuiți de către bandiți, și care se așteptau și la alte asemenea lucruri.

Ne-am găsit măgarii priponiți la marginea satului. Acolo ședea, râzând, o femeie bătrână și fără dinți.

— Au încercat să-i fure! strigă ea. Dar animalele nu au vrut să se miște. Se aplecă râzând și își lovi genunchii cu palmele. Nu le-au putut face să se miște.

Și un bătrân, care ședea în praful din fața unei colibe, râdea și el.

— Mi-au furat șalul, strigă el. Dar le-am spus: „Ia-l, frate, ia-l!"

Ne făcu semn cu mâna și râse și iar râse.

Ne-am încărcat repede bagajele, i-am așezat pe Cleopa și pe mătușa Maria cum trebuie, iar apoi mama o îmbrățișă pe Elisabeta și plânseră amândouă.

Ioan cel Mic stătea și se uita fix la mine.

— Vom merge acasă ocolind Ierihonul și vom traversa valea, ne spuse Iosif tuturor.

Eu și Micuța Salomea am mers înainte împreună

cu Iacob, iar câțiva dintre verișori ne urmară.

Cleopa începu să cânte.

— Dar cine sunt esenienii? mă întrebă Micuța Salomea.

— Nu știu, i-am răspuns. Am auzit ce ai auzit și tu. De unde să știu?

Iacob spuse:

— Ei nu țin cont de preoţimea din Templu. Ei cred că ei dețin adevărata preoție. Ei sunt descendenţii lui Zadok. Așteaptă până vor putea purifica Templul. Se îmbracă în alb și se roagă împreună. Trăiesc izolaţi.

— Sunt buni sau răi? întrebă iar Micuța Salomea.

— Sunt destul de buni pentru neamurile noastre, spuse Iacob. De unde să știm? Există fariseii, și preoții, și esenienii. Spunem cu toții rugăciunea „Ascultă, Israele! Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn”[3].

Am murmurat în ebraică, după el, rugăciunea, pe măsură ce o rostea. O spuneam mereu în fiecare dimineață când ne trezeam și seara. Abia mă gândeam la ea. Când o spuneam, nimic altceva nu mai conta, și o spuneam din toată inima.

Nu voiam să pomenesc ceva despre lucrurile care mă îngrijorau. Am avut o presimțire rea că Iacob știa tot și nu voiam să spun nimic de față cu Micuța Salomea. Sentimentele mele deveneau din

---

[3] Deuteronom 6:4

ce în ce mai sumbre, iar teama mea era acolo, foarte aproape.

Mi se părea că ne mișcăm repede, tot mai jos și mai jos, pe munți, iar câmpia se întindea înainte, frumoasă în lumina soarelui, cu palmieri peste tot, chiar dacă fumul încă se mai înălța din locurile ce fuseseră aprinse, iar de o parte și de alta se înșirau multe case. Nu era greu de observat că oamenii își continuau activitățile lor obișnuite, de parcă banditii nu ar fi trecut pe acolo niciodată.

Cete de pelerini ne depășiră, unii cântau, iar unii erau călare, și ne salutară prietenoși.

Treceam pe lângă sate unde copiii se jucau și puteam mirosi mâncarea ce se gătea.

— Vezi tu, spuse mama, de parcă mi-ar fi citit gândurile, așa va fi tot drumul până la Nazaret. Acești hoți vin și pleacă, dar noi suntem aceiași.

Mi-a zâmbit și părea că nu îmi va mai fi niciodată teamă.

— Ei chiar luptă pentru libertatea Pământului Sfânt? întrebă Micuța Salomea.

Se uita acum la bărbați, așteptând un răspuns, în vreme ce eram oarecum adunați laolaltă.

Cleopa râse de întrebare. O mângâie pe cap.

— Micuța mea fiică, dacă oamenii vor să se lupte, găsesc un motiv, spuse el. Oamenii au luptat pentru libertatea Pământului Sfânt atacând satele oricând au vrut, asta de sute de ani.

Iosif abia dădu din cap.

Alfeu se întinse să o ia la el pe Micuța Salomea.

— Nu-ți face griji, spuse el. Odată a avut grijă de noi împăratul Cirus, acum are Cezar Augustus. Nu ne pasă, pentru că Dumnezeu din Ceruri este singurul Împărat pe care îl știm în inimile noastre, iar când omul crede că e împărat aici pe pământ, nouă nu ne pasă.

— Dar David a fost regele Israelului, am rostit eu. David a fost rege și l-a urmat Solomon. Și regele Iosia a fost un mare rege al Israelului. Știm asta de multă vreme. Și facem parte din seminția lui David, iar Domnul i-a spus lui David: „Voi face ca domnia ta în Israel să dureze pentru totdeauna". Nu-i așa?

— „Pentru totdeauna..." repetă Alfeu. Dar cine poate judeca oare căile Domnului? Domnul își va ține promisiunea făcută lui David în felul Său.

Vorbise privind în altă parte. Acum eram în vale. Mulțimea celor care veneau din munți era numeroasă. Ne adunarăm laolaltă.

— „Pentru totdeauna..." Ce înseamnă asta în mintea Domnului? spuse el. Pentru Domnul nu înseamnă nimic o mie de ani.

— Va veni un rege? am întrebat eu.

Iosif se întoarse și se uită la mine.

— Domnul își ține făgăduiala făcută lui Israel, zise Alfeu, dar nu știm cum, când și în ce fel.

— Îngerii vin doar în Israel? întrebă Micuța Salomea.

— Nu, spuse Iosif. Vin oriunde, peste tot și ori de câte ori vor ei.

— De ce a trebuit să mergem în Egipt? întrebă Micuța Salomea. De ce oamenii regelui Irod…

— Acum nu e momentul să îți spunem, zise Iosif.

— Va veni o vreme, șopti mama, o vreme când vă vom spune pe îndelete, ca să înțelegeți. Dar vremea aceea nu a venit încă.

Știam că vor spune asta sau ceva asemănător. Dar fusese o șansă și mă bucuram că Micuța Salomea adusese vorba de asta. Nu știam unde plecaseră verișorii mei mai mari, Silas și Iustus, sau oricare dintre ceilalți, sau ce credeau despre ceea ce spusese Elisabeta. Poate că băieții mai mari știau anumite lucruri, căci, cu siguranță, știau destule. Poate Silas știa.

Am mers mai încet până ce ne-au ajuns din urmă cei din spatele grupului nostru și m-am apropiat de unchiul Cleopa.

Eram sigur că unchiul Cleopa ne auzise vorbind. Mă pusese cineva să promit că nu îl voi întreba nimic? Nu credeam asta.

— Mă rog să trăiesc să apuc să vă spun câte ceva, zise Cleopa.

Nici nu apucă bine să rostească asta, că Iosif păși în spatele lui, merse alături de noi și spuse iute:

— Mă rog să trăiești să mă lași să-i spun copilului meu ceea ce am de spus. Era blând, dar vorbea serios. Destule întrebări. Destulă vorbărie despre lucrurile rele care s-au întâmplat demult. Am ieșit din Ierusalim. Suntem departe de

necazuri. Avem lumină bună și putem străbate mult drum până să ne așezăm tabăra.

— Vreau să mergem în Ierihon! strigă Micuța Salomea. Nu am putea intra puțin acolo? Vreau să văd unde a ars palatul lui Irod.

— Vreau să văd Ierihonul! strigă Simeon cel Mic.

Dintr-odată toți copiii din jurul nostru începură să țipe, chiar și copiii pelerinilor care ne erau tovarăși de drum și care erau cu noi, iar eu am început să râd de felul în care zâmbea Iosif.

— Ascultați-mă, spuse Iosif. Diseară ne vom îmbăia în râul Iordan! Râul Iordan! Ne vom spăla în el trupurile și hainele pentru prima dată! Iar apoi vom dormi în vale, sub cerul cu stele!

— Râul Iordan!

Toată lumea striga asta, încântată la culme.

Iosif spunea povestea leprosului care venise la profetul Ilie, iar acesta i-a spus să se îmbăieze în râul Iordan și s-a curățat. Iar Cleopa începu o poveste despre cum Iosia trecuse Iordanul, apoi Alfeu îi spuse lui Iacob altă poveste, iar eu, pe măsură ce înaintam, am trecut de la o poveste la alta.

Ne-au ajuns din urmă Zevedeu și oamenii lui pe care nu îi mai văzuserăm de când plecaserăm de la Elisabeta, și avea și el o poveste despre râul Iordan, iar nevasta lui Zevedeu, care era verișoara mamei mele, Maria Alexandra, dar i se spunea mereu Maria, începu în curând să cânte „Binecuvântați să fie toți cei cu frică de Domnul;

cei care îi fac vrerile!”

Ea avea o voce suavă, înaltă. Noi am cântat cu ea.

„Căci veți mânca rodul mâinilor voastre; și veți fi fericiți și veți fi bine!”

Eram un clan atât de numeros încât ne mișcam încet, făceam multe opriri pentru ca femeile să-și tragă sufletul, și pentru ca Micuța Estera să fie înfășată în scutece curate. Cu siguranță că mătușa Maria era bolnavă, dar mama spunea că sunt vești bune, că va veni pe lume un copil, și nu mi-am mai făcut griji. Iar Cleopa trebuia să coboare de pe măgar de multe ori pentru a-și dezmorți picioarele, ceea ce însemna că trebuia să găsească un loc ferit în care să se ușureze.

Era slăbit, iar mama mergea cu el, ținându-l de braț, ceea ce pe el îl enerva, dar avea nevoie de ajutor, iar ea nu voia să-i lase pe bărbați să facă asta. Ea spunea: „E fratele meu“ și mergea singură cu el.

El făcu de atâtea ori treaba asta, încât ne spuse povestea amuzantă din Scriptură când regele Saul se lupta cu tânărul David, temându-se de David pentru că urma să devină rege. Regele Saul a mers într-o peșteră să se ușureze, iar dușmanul său, David, era acolo și l-ar fi putut ucide. Dar a făcut David asta? Doamne ferește. În întunericul peșterii, David se strecură până la Saul, în vreme ce acesta din urmă se ușura, fiind un om fără apărare, iar David a tăiat un ciucure din roba

împărătească a lui Saul, un ciucure cum nici un alt om nu mai purta.

Şi câteva ore mai târziu, sperând că va face pace cu regele Saul, David îi trimise acest ciucure ca să-i dea de înţeles că el, David, l-ar fi putut ucide pe regele Saul, dar ar fi ucis David un rege uns? Doamne fereşte.

Am îndrăgit cu toţii povestea lui David şi a lui Saul. Chiar şi Silas şi Iustus, care erau de obicei plictisiţi de poveşti, veniră să-l asculte pe Cleopa în vreme ce povestea. Tot timpul Cleopa vorbise în greacă, iar noi toţi eram obişnuiţi cu asta şi ne plăcea, deşi nimeni nu o mărturisea.

Cleopa ne-a spus uimitoarea poveste despre cum Saul, când Domnul a încetat să-i mai vorbească, a mers la vrăjitoarea din Endor ca să o roage să aducă din Şeol spiritul mort al profetului Samuel, pentru a-i spune lui Saul care îi va fi soarta. A doua zi urma să aibă loc o mare bătălie, iar Saul, care nu se mai afla în graţiile Domnului, era disperat şi a căutat o femeie care putea vorbi cu morţii. Dar acest lucru era interzis chiar de ordinele date de Saul, împreună cu orice fel de vrăjitorie. Dar fu găsită o astfel de femeie.

Şi, prin puterea ei, din străfundul Pământului ieşi spiritul profetului întrebând: „De ce mi-ai tulburat odihna?” Apoi el a prezis că Saul va muri de mâna duşmanilor săi şi că fiii lui vor muri împreună cu el.

— Şi apoi ce s-a întâmplat? întrebă Cleopa,

Uitându-se în jur la noi.

— Ea îl făcu să se aşeze şi să mănânce ceva care să-i dea puteri, spuse Silas.

— Da, da, asta, zise Cleopa, şi toată lumea râse, dar ce s-a întâmplat cu Saul?

— A murit de mâna duşmanilor săi, răspunse Iacob. El şi fiii lui au murit după cum a prezis profetul, au căzut cu toţii în luptă. Iar David a devenit rege.

Poveşti vechi, le ştiam. Poveşti pe care ne plăcea să le ascultăm şi să le spunem.

Mergeam mai departe, deşi toţi eram obosiţi şi înfometaţi, bărbaţii spunând că nu vom mânca sau bea până ce nu vom vedea râul.

Şi am ajuns la râu.

Dincolo de iarba înaltă, era roşu de la lumina sângerie a soarelui ce aproape că dispăruse.

În râu se scăldau mulţi oameni. Oamenii se revărsau din toate părţile pe ţărmuri, iar unii îşi aşezaseră taberele în apropiere. De pretutindeni se auzeau cântări, iar cântecele se amestecau între ele.

Am fugit în apă, iar aceasta ne-a ajuns până la genunchi. Ne-am spălat trupurile şi hainele. Cântam şi strigam. Aerul rece nu ne deranja şi în curând ne-am încălzit, iar apa părea a fi caldă.

Cleopa se dădu jos de pe măgar şi intră în apă. Îşi ridică mâinile. Cântă tare, să îl audă toţi:

Lăudă, suflete al meu, pe Domnul

Lăuda-voi pe Domnul în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu cât voi trăi.
Nu vă încredeți în cei puternici, în fiii oamenilor, în care nu este izbăvire.
Ieși-va duhul lor și se vor întoarce în pământ. În ziua aceea vor pieri toate gândurile lor.[4]

Toți începură să cânte cu el.

„Fericit cel ce are ajutor pe Dumnezeul lui Iacob!" Întregul râu era plin de cântece, iar cei de pe maluri începură și ei să cânte.

Nu îl văzusem niciodată pe unchiul meu așa ca acum, privind în sus spre cerul roșu, cu mâinile ridicate și cu fața atât de cufundată în rugăciuni. Toată istețimea sa dispăruse. Toată mânia dispăruse. Nu-i păsa de oameni. Nu cânta pentru oameni. Cânta iar și iar fără să se uite la careva. Privea în sus, către cer, și eu mă uitam tot acolo, la cerul care se întuneca, brăzdat cu dâre roșietice de la soarele ce murea, și priveam prima stea lucitoare.

Treceam prin apă în timp ce cântam și, când am ajuns la el, i-am înconjurat spatele cu brațul meu și l-am simțit tremurând sub roba ce îi atârna în apă.

Nici nu știuse că eram acolo.

„Stai cu mine. Doamne, Tată Ceresc, lasă-l să stea cu noi. Tată Ceresc, îți cer asta! E prea mult?

---

[4] Psalmul 145:10

Dacă nu pot primi răspunsuri la întrebările mele, lasă-mă să-l mai am în preajmă pe omul ăsta încă o vreme, atât cât vei mai dori Tu.”

Eram slăbit. A trebuit să mă ţin de el, altfel aş fi căzut. S-a întâmplat ceva. S-a întâmplat repede şi apoi încet. Nu mai era nici un râu, nici un cer întunecat şi nici un cântec, dar peste tot în jurul meu erau alţii, iar aceştia erau atât de mulţi, încât nimeni nu îi putea număra; erau mai mulţi decât firele de nisip din deşert sau din mare. „Te rog, te rog, cu mine, te rog, dar dacă e să moară, aşa să fie…” Mi-am ridicat ambele mâini. Doar pentru o clipă, pentru o clipă măruntă, am ştiut răspunsul la toate şi nu mi-am făcut griji de nimic, dar acel moment dispăru şi aceşti ceilalţi care nu puteau fi număraţi s-au depărtat în sus de mine, departe, acolo unde nu-i mai puteam vedea şi simţi.

Întuneric. Nemişcare. Oameni râzând şi vorbind aşa cum fac ei noaptea.

Am deschis ochii. Ceva a zburat de lângă mine, ca atunci când apa spală ţărmul, fiind doar trasă înapoi, atât de puternic şi de tare încât nu o poţi opri. Orice fusese plecase. Plecase.

Îmi era frică. Dar eram uscat şi învelit, şi aici era moale, moale şi închis şi întuneric. Stelele erau răsfirate pe întreg cerul. Oamenii încă mai cântau şi peste tot se mişcau lumini, lumini de la lămpi, şi de la lumânări, şi de la focurile de lângă corturi. Eram învelit şi îmi era cald, iar peste mine simţeam braţul mamei.

— Ce am făcut? am întrebat.

— Ai căzut în râu, erai obosit, te rugai și erai obosit. Erau foarte mulți oameni, iar tu te rugai și strigai la Domnul. Acum ești aici, pune-te și dormi. Eu te-am adus la culcare. Acum închide ochii și, când te vei trezi dimineață, vei mânca și vei fi puternic. Toate s-au adunat, iar tu ești mic, dar nu destul de mic, și ești băiat mare, dar nu suficient de mare.

— Dar suntem aici și suntem acasă, am spus eu. Și s-a întâmplat ceva.

— Nu, zise ea.

Și vorbea serios. Ea nu înțelegea. Zâmbea. Reușeam să văd asta la lumina focului și puteam simți căldura lui. Ea spunea adevărul, ca întotdeauna. M-am uitat lângă mine și Iacob dormea, iar lângă el erau frații mai mici ai lui Zevedeu și mulți alții, nu le știam tuturor numele. Simeon cel Mic adormise ghemuit lângă Iuda cel Mic. Iosif cel Mic sforăia.

Maria, nevasta lui Zevedeu, vorbea cu Maria, nevasta lui Cleopa, într-un fel iute și îngrijorat, dar nu-i puteam auzi vorbele. Acum erau prietene, vedeam asta, iar Maria, egipteanca, nevasta lui Cleopa, gesticula și descria lucruri cu mâinile. Maria lui Zevedeu dădea din cap aprobator.

Am închis ochii. Ceilalți, mulțimea imensă a celorlalți, atât de plăcut, ca și pătura, ca și vântul care poartă mirosul râului. Ei erau aici? Îmi veni în minte un gând la fel de desluşit ca și când mi-

ar fi vorbit o voce: nu asta e partea cea mai grea.

A fost doar o clipă. Apoi eram eu însumi.

Voci noi cântau ici și colo, iar oamenii care treceau pe lângă noi cântau. Eram fericit, cu ochii închiși.

Ei cântau „împărăți-va în veac, Dumnezeul tău, Sioane, în neam și în neam“1.

Am auzit vocea mătușii Maria a lui Cleopa.

— Nu știu unde e. Cântă și vorbește cu ei, dincolo de râu. Acum strigă unul la altul, apoi cântă împreună.

— Uită-te la el! șopti mama.

— Îți zic, acum e mai întremat. Febra i-a trecut. Va veni aici când va simți nevoia să se întindă. Dacă merg la el, între bărbați, se va supăra. Nu merg. Ce rost are să merg? Ce rost are să-i spun ceva? Va veni când o fi vremea.

— Dar ar trebui să vedem ce face, zise mama.

— Nu știi, îi spuse mătușa Salomea, că asta e ce-și dorește el? Dacă e să moară, lasă-l să moară discutând despre regi și taxe, și despre Templu, și despre râul Iordan, strigându-l pe Domnul. Lasă-l să aibă o ultimă zvâcnire.

Apoi ele tăcură.

Vocile lor se potoliră. Vorbiră despre lucruri obișnuite. Și apoi despre grijile lor, dar nu voiam să le aud. Peste tot bandiți, sate arzând. Arhelau plecase pe mare, cu corabia până la Roma. Dacă romanii nu mărșăluiau deja din Siria, o vor face în curând. Nu le spuneau focurile de semnalizare ce

se întâmplase? În întregul oraș Ierusalim era o stare de revoltă. M-am cuibărit mai aproape de mama. Și tot corpul meu era ca un pumn.

— Destul, spuse mama. Nimic nu se schimbă niciodată.

Somn. Am adormit pe jumătate.

— Îngeri! am strigat eu, tare. Am deschis ochii. Dar nu i-am văzut cu adevărat.

— Stai liniștit, zise mama.

Am râs în sinea mea. Ea văzuse un înger înainte să mă nasc eu. Un înger îi spusese lui Iosif să ne aducă înapoi, l-am auzit zicând asta. Și eu îi văzusem. Îi văzusem, dar numai pentru o clipă. Mai puțin de o clipă. Veniseră în număr mare, fără număr, cum sunt stelele, iar eu îi văzusem pentru o clipă. Nu-i așa? Cum arătau? Renunță. „Nu asta e partea cea mai grea."

M-am întors, cu capul pe așternut. De ce nu am fost mai atent la cum arătau? De ce nu m-am uitat la ei ca să nu-i las să plece? Pentru că adevărul era că ei erau mereu acolo! Trebuia doar să poți să-i vezi. Era ca și când ai fi deschis o ușă de lemn sau ai fi tras deoparte o perdea. Dar perdeaua era groasă și grea. Poate așa era cu perdeaua Sfintei Sfintelor – era groasă și grea. Iar perdeaua putea, dintr-odată, să cadă.

Mama văzuse un înger care îi vorbise, unul care poate că ieșise dintre cei fără de număr, care venise în fața ei, dar care era înțelesul cuvintelor?

Voiam din nou să plâng, dar nu am făcut-o. Eram și fericit, și trist. Eram plin de sentimente, așa cum poate fi o cană plină cu apă. Eram atât de plin de ele, încât corpul meu se răsfrângea peste învelitori, iar eu m-am ținut strâns de mama.

Ea își retrase degetele dintr-ale mele.

Se întinse lângă mine. Aproape visam.

„Așa trebuie făcut“, m-am gândit. Gândurile începură să se perinde. Așa trebuie făcut, astfel încât să nu știe nimeni. Și nu spune nimănui niciodată. Să nu spui niciodată, nici măcar Micuței Salomea sau mamei mele. Nu. Dar Tată Ceresc, am făcut-o, nu-i așa? Și voi afla ce s-a întâmplat în Bethlehem. Voi afla tot.

Ei veniră iar, atât de mulți, dar de data asta le-am zâmbit doar și nu mi-am deschis ochii. „Puteți veni, nu mă veți face să tresar și să mă trezesc.” Nu, puteți veni, chiar dacă sunteți atât de mulți încât nu puteți fi numărați. Veniți din locul unde nu există numere. Veniți de acolo de unde nu există hoți, sau focuri, sau oameni care mor în sulițe. Voi veniți, dar nu știți ce știu eu, nu-i așa? Nu, nu știți. Și de unde știu eu asta?

10

Ce era cu liniștea acelei seri? Cât de repede a fost spulberată?

Dimineața următoare era plină de cei care fugeau de revoltă. Ne-am trezit în strigăte și plânsete. Satele din apropiere erau în flăcări. Am

pus bagajele pe măgari și am pornit-o spre nord.

Întâi am mers doar pe lângă râu, dar mai apoi flăcările și zgomotul țipetelor ne-au mânat departe spre vest, doar ca să găsim și acolo lupte și oameni care fugeau, cu copiii și bagajele sub braț.

Când am traversat pe cealaltă parte a râului, am găsit aceleași orori. Drumul era plin de necăjiții și de înlăcrimații care spuneau povești despre cetele de tâlhari și de împărați în devenire, tăbărând asupra lor să le ia agoniseala și aurul, și chiar aprinzându-le satele fără nici un motiv. Spaima crescu în mine și deveni un lucru mereu prezent, astfel încât întreaga fericire deveni parcă un vis, chiar și în cea mai strălucitoare lumină a zilei.

Am pierdut șirul zilelor, iar numele orașelor și satelor pe lângă care treceam nu îmi aminteau de nimic. Mai mereu eram opriți de tâlhari. Își croiau cu forța drum prin mulțime, strigând, și înjurând, și căutând să-i jefuiască pe toți.

Ne-am adunat laolaltă și nu am spus nimic și, înainte de căderea întunericului, ne-am așezat tabăra departe de așezările ce erau, de cele mai multe ori, dacă nu goale, atunci arse din temelii.

Într-un oraș ne-am ascuns de ei, în vreme ce dădeau foc caselor din jurul nostru. Micuța Salomea începuse să plângă, iar eu am fost cel care a liniștit-o, eu, care plânsesem atât de tare la Ierihon, acum o țineam și îi spuneam că vom ajunge în curând acasă. Silas și Iustus erau agitați că nu se putuseră lupta cu bărbații care ne

atacaseră, iar Iacob repeta avertismentele ferme ale tatălui său de a sta liniștiți și de a nu face nimic în fața numărului lor mare.

De fapt, acești „pungași”, spuneau oamenii, aveau săbii și pumnale. Ucideau dintr-un moft. Erau „însetați de sânge”. Trebuia să nu îi „provocăm”.

Uneori umblam noaptea târziu, chiar când alți pelerini își așezau taberele, iar bărbații se discutau aprins, cu Cleopa în mijlocul lor. Mătușa Maria spunea că el era foarte încântat, cu atâția oamenii noi care să îi asculte cuvântările.

Nu mai avea febră.

Acum oamenii nu mai vorbeau despre asta.

Stăteam aproape de el ca să aud ce avea de zis. Iar el nu mai contenea să ne spună ce credea despre regele Irod Arhelau, oricât l-ar fi avertizat Iosif, și chiar și Alfeu renunță să-i mai spună ceva. Arhelau era pe mare, în drum spre Roma. Se dusese vestea. Dar tot așa auziseră și alții despre copiii lui Irod, „cei care fuseseră suficient de norocoși ca să supraviețuiască”, spuse Cleopa. Căci se părea că regele ucisese pe cinci dintre fiii săi, la fel și pe nenumărați bărbați nevinovați, în cei treizeci și ceva de ani de domnie.

Și Simeon, fratele lui Iosif, era tăcut, la fel și băieții și fetele sale. Pe ei nu îi interesau lucrurile astea. Și nici pe mama mea.

Când ne-am despărțit de Zevedeu și de Maria Alexandra, verișoara atât de dragă a mamei mele,

s-au auzit multe plânsete pentru că „cele trei Marii” nu aveau să fie din nou împreună până la următoarea Sărbătoare din Ierusalim, iar după cum stăteau lucrurile, cine știa când ar fi fost sigur de mers acolo?

Și Elisabeta, ce era cu Elisabeta, suspinau ele, singură pe lume, iar Micul Ioan mergea la esenieni, și cu toate că o lăsaseră de mult în urmă înainte de Ierihon, începură să o plângă iar și iar. Plânseră pentru oameni pe care nu îi cunoșteam, iar apoi Zevedeu și neamurile sale se suiră pe animale, îndreptându-se către Marea Galileii, spre Capernaum. Și eu voiam să merg la Marea Galileii. Voiam din toată inima să o văd.

Mi-era dor de mare. Adică, atunci când nu îmi era frică, mi-era dor de mare. Alexandria era o fâșie îngustă de pământ între Marea cea Mare și lac. Mereu puteai simți mirosul apei în Alexandria. Puteai mereu să simți briza răcoroasă. Dar noi eram departe, iar pământul era pietros și cărările greu de urmat. Și ploua pe neașteptate.

Acestea erau ultimele dintre puținele ploi, spuneau oamenii, din anotimpul acesta, iar ele erau târzii, și ar fost bune în orice altă perioadă. Dar acum nimeni nu se gândea la recolte, ci doar cum să scape de revoltă și de necazuri. Iar ploile ne făcură să ne adunăm laolaltă, sub mantale, înfrigurați.

Ploile le făcură pe femei să se teamă pentru Cleopa, dar el nu se îmbolnăvi. Nu mai tușea deloc.

Călătorii care treceau pe lângă noi, pe drum, aduceau veşti despre revolte noi în Ierusalim. Se spunea că soldaţii romani mărşăluiau din Siria, nu se îndoiau de asta. Bărbaţii noştri îşi ridicară mâinile.

Pe măsură ce înaintam, mai erau încă mulţi alături de noi – pelerini care se întorceau în oraşele din Galileea, şi începurăm să urcăm mai sus, într-o regiune mai verde, iar asta îmi plăcea tare mult. Peste tot unde mă întorceam erau păduri, iar oile păşteau pe povârnişuri şi, în sfârşit, aici am văzut ţărani lucrând pământul, de parcă nu erau nici un fel de războaie.

Aş fi uitat de tâlhari şi de necazuri. Apoi, de nicăieri, de pe culmea dealului se apropie un grup de călăreţi, făcându-ne să ţipăm. Uneori numărul mare de pelerini fără adăpost era prea mare pentru ei şi călăreau doar pe câmpie dându-ne târcoale, dar lăsându-ne în pace. Alteori îi torturau pe cei care nu le dădeau nimic, decât răspunsuri umile, de parcă oamenii erau proşti, deşi nu era aşa.

Noapte de noapte aveam oameni noi la cină, unii dintre ei erau galileeni care se îndreptau spre nord, spre alte sate, alţii erau neamuri cu noi, dar îndepărtate, de care nici măcar nu ştiam, iar unii dintre ei erau refugiaţi din calea atacurilor şi a incendiilor. Bărbaţii şedeau în jurul focului şi treceau de la unul la altul plosca de vin, şi discutau, şi se certau, şi strigau unii la alţii, iar

mie și Micuței Salomea ne plăcea să stăm și să îi ascultăm ce vorbesc.

Bărbații spuneau că peste tot se ridicaseră șefi rebeli. Era Athronges cu frații săi și adunau oameni, violenți, mulți mergeau cu el. De asemenea, în nord, era Iuda bar Ezekias, galileeanul.

Și nu doar că mărșăluiau soldații romani, dar li se alăturaseră oamenii din Arabia Petrea, iar arabii ardeau satele pentru că îl urau pe Irod, iar aici nu era nici un Irod care să li se împotrivească și să facă ordine. Iar romanii făceau ce puteau.

Toate astea ne încurajau, și pe toți care se adunaseră în jurul nostru, să mergem repede în Galileea, deși nu știam unde ne puteam întâlni cu aceste forțe îngrozitoare.

Bărbații discutau aprins.

— Da, toată lumea vorbea despre răutățile regelui Irod, despre ce tiran și ce monstru a fost, spuse unul dintre bărbați, dar priviți ce se întâmplă, cât ai bate din palme, cu acest popor! Trebuie să avem un tiran care să ne conducă?

— Ne-ar fi bine cu guvernatorul roman din Siria, spuse Cleopa. Nu avem nevoie de un rege al evreilor care să nu fie evreu.

— Dar cine cu autoritate, de aici din Iudeea, Summer, Perea și Galileea ar vrea asta? întrebă Alfeu. Ar vrea oficialii romani?

— Mai bine decât Irozii, spuse Cleopa.

Și mulți alții au fost de aceeași părere.

— Și dacă un guvernator roman va intra mărșăluind în Iudeea cu o statuie de-a lui Cezar Augustus ca Fiu al Domnului?

— Dar ei nu ar face asta, nu ar face-o niciodată, spuse Cleopa. Suntem respectați în toate orașele Imperiului. Ținem Sabatul și nu suntem chemați în armată. Ei respectă Legile noastre străvechi. Eu zic că mai bine ei decât această familie de oameni nebuni care complotează unul împotriva celuilalt și îi ucid pe cei din neamul lor!

Discuția continuă. Îmi plăcea să adorm ascultând-o. Mă făcea să mă simt în siguranță.

— Vă spun așa de multe pentru că am văzut atâtea, zise unchiul meu Alfeu. Când romanii înăbușă o revoltă, îi ucid pe nevinovați laolaltă cu cei răi.

— Dar de ce să sufere cei nevinovați? întrebă Iacob, fratele meu, care era acum unul dintre ei – de parcă fusese vreodată altceva.

— Cum pot ști soldații cine e nevinovat și cine e vinovat, atunci când vin să înnăbușe o revoltă dintr-un oraș sau dintr-un sat? rosti un străin, un evreu din Galileea. Poți fi măturat de ei uite-așa. Îți spun, când vin, ferește-te din calea lor. Nu au vreme să te asculte ca să le spui că nu ai făcut nimic. E un roi de lăcuste, unul după altul, întâi tâlharii și pe urmă soldații.

— Și toți acești bărbați, acești luptători măreți în vechime, zise Cleopa, acești regi noi ai Israelului, care s-au ridicat din sclavie peste tot în jurul

nostru, aceşti conducători unşi fără de veste, încotro vor duce acest pământ, dacă nu către din ce în ce mai multă suferinţă?

Mătuşa mea, Maria egipteanca, ţipă.

Eu mi-am deschis ochii şi m-am ridicat.

Mătuşa Maria se ridică brusc dintre femei şi veni la ei, iar mâinile îi tremurau şi ochii îi erau plini de lacrimi. Îi puteam zări lacrimile, la lumina focului.

— Opreşte-te, nu mai spune nimic, strigă ea. Am plecat din Egipt ca să ascultăm asta? Am venit din Alexandria ca să ne croim drum prin Valea Iordanului, prin teroare şi teamă de nebunii aceştia, iar când e linişte şi suntem aproape acasă, voi înspăimântaţi copiii cu strigătele voastre, cu toate profeţiile voastre – nu ştiţi vrerea Domnului, nu ştiţi nimic! Putem ajunge mâine acasă şi să găsim Nazaretul ars din temelii.

Mâine. Nazaret. Pe acest pământ frumos?

Două femei veniră şi o luară de acolo. Cleopa ridică din umeri. Ceilalţi bărbaţi Continuară să vorbească, dar mai încet.

Cleopa dădu din cap şi îşi bău vinul. Eu m-am ridicat şi m-am apropiat de Iacob, care, ca de obicei, se uita la foc.

— Vom ajunge chiar aşa de repede la Nazaret? l-am întrebat.

— Poate, spuse el. Suntem aproape.

— Dar dacă e ars tot? am întrebat eu iar.

— Nu-ţi fie teamă, spuse el încet. Nu va fi ars. Ştiu că nu va fi. Du-te înapoi şi te culcă.

Alfeu și Cleopa se uitară la el. Unii dintre bărbați își spuneau în șoaptă rugăciunile de seară, îndreptându-se către paturile așternute sub cerul liber.

— De unde să știm noi vrerea Domnului? întrebă Cleopa în șoaptă, privind în zare. Domnul a vrut să părăsim frumoasa Alexandrie pentru asta, Domnul a vrut ca noi…

Se opri pentru că Iosif se întorsese.

— Ce s-a întâmplat până acum cu noi? întrebă Alfeu.

Cleopa era nervos și vorbea încet. Iosif se uitase la el tot timpul. Cleopa nu-și găsea cuvintele.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Alfeu. Spune-mi, Cleopa, ce s-a întâmplat?

Se uitau cu toții la Cleopa.

— Nu ni s-a întâmplat nimic, șopti cel întrebat. Am trecut de toate.

Toți erau mulțumiți. Acela era răspunsul pe care îl așteptaseră.

Când m-am întins, Iosif așeză pătura peste mine. Pământul de sub mine era rece și mirosea a iarbă. Puteam simți mirosul dulce al copacilor din apropiere. Eram împrăștiați cu toții pe povârnișul dealului, unii pe sub copaci, iar alții pe loc neacoperit, cum eram noi.

Iuda cel Mic și Simeon se ghemuiră lângă mine, fără măcar să se trezească.

Am privit în sus la stele. În Alexandria nu văzusem niciodată stelele atât de clar, atât de

multe, ca praful, ca nisipul, ca toate cuvintele pe care le învățasem și le cântasem.

Bărbații plecaseră de lângă foc, iar acesta se stinse. Mi-a plăcut asta, căci puteam vedea mai bine stelele. Nu voiam să mă culc. Nu voiam să dorm niciodată.

În depărtare strigau niște oameni. Le auzeam țipetele. Erau la poalele dealului. Nu deslușeam ce strigau acolo și, întorcându-mă, am zărit flăcările, jos, în depărtare, și uram felul în care tremurau ele, dar oamenii nu se ridicau. Nimeni nu se mișca. Eram în întuneric. În tabăra noastră nu se schimbă nimic și la fel era și la cea de lângă noi. Acolo jos, în valea mică, am auzit cai.

Cleopa se întinse lângă mine.

— Nimic nu se schimbă, spuse el.

— Cum poți spune asta? am întrebat eu. Peste tot pe unde mergem toate se schimbă.

Voiam cu tot dinadinsul să înceteze strigătele. Și aproape așa se întâmplă. Mai multe flăcări. Îmi era teamă de ele.

Un alai de strigăte se apropia din ce în ce mai tare. Cea care striga era o femeie. Am crezut că se va opri, dar nu fu așa. Și puteam auzi și picioare alergând, pași măsurați și apoi repezi, apăsați.

Vocea unui bărbat se auzi în întuneric, strigând vorbe groaznice – despre care știam că sunt respingătoare și răutăcioase – și acoperind țipetele femeii.

Vorbind în greacă, o făcu pe femeie prostituată,

spunea că o va omorî când o va prinde și rostea înjurături groaznice, cuvinte îngrozitoare pe care nu le mai auzisem niciodată.

Bărbații noștri se ridicară. M-am ridicat și eu.

Pașii femeii se apropiau de noi, urcând povârnișul. Respira greu și nu mai putea țipa. Lumina focurilor din depărtare nu dezvăluia încă nimic.

Cleopa i-a ieșit în față, la fel a făcut și Iosif și ceilalți bărbați, și am văzut, prin întuneric, că au prins-o pe femeie de-ndată ce ea a apărut, brațe ridicându-se pe fundalul cerului în flăcări. Ei au luat-o și au așezat-o jos, și au ascuns-o în spatele lor, sub pături. Apoi au rămas nemișcați. O auzeam respirând, tușind și suspinând, iar femeile o făceau să tacă, de parcă era un copil, și o trăgeau deoparte.

Eu eram în picioare, iar Iacob era chiar lângă mine.

Pe fundalul flăcărilor îndepărtate, l-am văzut pe bărbat apărând și oprindu-se. Era o siluetă mare, neagră, la fel ca pietrele din jurul nostru. Era beat. Puteam să simt cum duhnea a vin. Puteam vedea cum își clătina capul.

O strigă pe femeie, cu o voce răutăcioasă, cu vorbe josnice, vorbe pe care le auzisem, când și când, la piață, și despre care știam că nu trebuie rostite niciodată.

Apoi el tăcu.

Nu se mai auzea nimic în noapte, în afară de

respirația lui și de scrâșnetul de sub picioarele sale, în vreme ce încerca să-și păstreze echilibrul.

Femeii îi scăpă un țipăt, mai mult un icnet de sufocare, pe care nu și-l putu stăpâni.

Și atunci bărbatul râse și se îndreptă exact spre tatăl și spre unchii mei, iar ei îl prinseră. Era o siluetă mare de întuneric care se contopea cu o alta. Noaptea era plină de sunete ușoare, dar perceptibile.

Merseră cu toții în susul dealului, iar acum păreau să fie și mai numeroși, poate erau și cei doi fii ai lui Alfeu, nu știam, pentru că totul se petrecea atât de rapid și erau așa de multe sunete. Știam ce erau sunetele alea. Îl băteau.

Iar el conteni cu înjurăturile și urletele. În rest nu se auzea nimic, decât șușoteala femeilor care o îndemnau pe rănită să tacă.

Plecaseră toți!

Nu știu de ce nu m-am mișcat.

L-am auzit pe fratele meu Iacob strigând: „Nu!”

Femeia suspină:

— Vă spun, o văduvă singură, doar cu servitoarea, iar soțul mi-a murit nici de două săptămâni, iar ei tabără pe mine ca lăcustele, vă spun. Ce să fac? Unde să mă duc? Mi-au ars casa. Au luat tot. Au stricat tot ce am avut. Vă spun că ăștia sunt lepădături. Iar fiul meu crede că ei luptă pentru libertatea noastră. Vă spun că se adună toți ticăloșii, iar Arhelau e la Roma, sclavii își omoară stăpânii și toată lumea e în flăcări.

Nu puteam vedea nimic. Ascultam zgomotele făcute de bărbaţi. Nu auzeam nimic.

— Ce-i fac? l-am întrebat pe Iacob. Abia îl vedeam. Zăream puţină lumină în ochii lui.

Jos, în vale, focul arsese, dar flăcările sale mari se ostoiseră.

— Nu spune nimic, zise el. Du-te înapoi la culcare.

— Casa mea, spuse femeia cu o voce plină de durere, ferma mea, Riba, sărmana mea fată, dacă au prins-o, e moartă. Erau prea mulţi. E moartă, e moartă, e moartă.

Femeile o alinau aşa cum ne alinau pe noi. Mai mult scoteau sunete decât vorbeau.

— Du-te înapoi la culcare, îmi spuse din nou Iacob.

Era fratele meu mai mare. Trebuia să fac ce îmi spunea. Iar Micuţa Salomea plânse puţin, pe jumătate adormită.

Am mers la ea şi i-am spus încet să tacă şi am sărutat-o. Ea îşi împreună degetele cu ale mele şi am ştiut că adoarme din nou.

Am rămas treaz până s-au întors bărbaţii.

Cleopa se întinse lângă mine, ca înainte. în tot acest timp, Micuţa Salomea şi Iuda dormiseră, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Copiii aşa de mici, odată ce adorm, nu-i mai trezeşte nimic. Era linişte. Chiar şi femeile făceau mai puţin zgomot.

Cleopa începu să şoptească în ebraică. Nu reuşeam să înţeleg ce spunea. Şi ceilalţi bărbaţi

șopteau.

Femeile vorbeau așa de încet, de parcă s-ar fi rugat.

Și eu mă rugam.

Nu mă puteam gândi la sărmana fată, de acolo de jos, unde casa fusese arsă. M-am rugat pentru ea, fără să mă gândesc la ea. Și, cumva, am adormit.

11

Când m-am trezit, înainte de a spune ceva, am văzut cerul albastru și copacii.

Nazaret – acest pământ al copacilor și al câmpiilor.

M-am ridicat și am spus rugăciunile de dimineață cu brațele întinse.

Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn,

Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din sufletul tău și din toată puterea ta.[5]

Eram fericit.

Apoi mi-am amintit noaptea de dinainte.

Ei abia se întorceau de la casa necunoscutei, sau cel puțin așa îmi spuseseră femeile. Ea era cu noi, venise și servitoarea ei – nu era moartă – cu vălul, și cu tunica, și cu roba cuvenite, plângând în

---

[5] Deuteronom 6:5

braţele lui Cleopa, pe când acesta o aducea în sus pe povârniș.

Femeia ţipă şi se grăbi la ea. Bărbaţii cărau legături cu lucruri din casa de jos. Şi aduceau şi o junincă, legată cu o funie, o junincă mare, care urca cu greu, cu ochii plini de teamă.

Femeia şi servitoarea vorbiră în greacă şi se îmbrăţişară. Când discutase cu celelalte femei, femeia vorbise în limba noastră. Femeile se adunară în jurul acestor nou-venite, le consolară şi le sărutară.

Numele femeii era Bruria, iar servitoarea, Riba, îi era ca o fiică. Iar Bruria aducea rugăciuni de mulţumire pentru că Riba fusese cruţată.

În cele din urmă ne alăturarăm mulţimii de oameni de pe drum şi ne îndreptarăm către Nazaret.

Din discuţii am aflat că tâlharii furaseră tot ce avea Bruria – mătăsuri fine şi veselă, grâne, burdufuri cu vin, şi orice altceva putuseră duce, şi apoi dăduseră foc întregii case. Nici măcar livezile de măslini nu scăpaseră nearse. Dar ei nu găsiseră ce era ascuns în tunelul de sub casă. Aşa că Bruria avea acum cu ea aurul ce îi fusese lăsat de soţul său. Iar Riba se ascunsese în tunelul pe care tâlharii nu îl găsiseră.

Pe măsură ce înaintam către Nazaret, am aflat că cele două aveau să rămână cu noi. Şi pe drum am mai aflat şi alte veşti.

Nu doar Ierihonul fusese incendiat, ci şi un alt

palat al lui Irod, palatul de la Amathace. Iar romanii nu reușeau să îi oprească pe arabi din distrugerile la care se dedau. Incendiau sat după sat.

Dar Bruria spuse că atacatorii de aseară erau niște beţivi ordinari, şi la fel spuse şi Riba, care abia reuşise să ajungă vie în tunel, şi amândouă femeile plângeau în timp ce mergeam.

Un tunel sub o casă. Nu văzusem niciodată un tunel sub o casă.

— Unde nu este rege, nu este nici pace, spuse Bruria, care era fiica lui Ezechiel, fiul lui Caleb, iar ea înşirui toate numele din familia sa şi numele din familia soţului său.

Chiar şi bărbaţii o ascultau. Aprobau din cap sau şuşoteau la auzul anumitor nume. Bărbaţii nu se uitau la ea sau la servitoare, dar mergeau aproape de femei şi tăceau şi le ascultau.

— Iuda bar Ezechia – el e răzvrătitul, spuse femeia. Bătrânul Irod l-a aruncat în temniţă. Dar nu l-a omorât, cum ar fi trebuit să facă. Iar acum el îi stârneşte pe tineri. Şi-a stabilit curtea în Sepphoris. De acolo conduce, dar deja romanii mărşăluiesc din Siria. Plâng pentru Sepphoris. Toţi cei care nu vor să moară ar trebui să fugă din Sepphoris.

Acum ştiam numele oraşului, Sepphoris. Ştiam că acolo se născuse mama mea, iar Ioachim, tatăl ei, fusese scrib şi nevasta lui, Ana, bunica mea, se născuse tot acolo. Se mutaseră în Nazaret doar

când mama se logodise cu Iosif, care trăia împreună cu fraţii săi în casa Bătrânei Sara şi a Bătrânului Iustus, care erau neamuri cu mama şi cu Ioachim şi Ana, la fel ca Iosif. O parte din casă îi fusese dată lui Ioachim şi Anei şi mamei mele, deoarece era o casă mare, cu multe încăperi, ca familiile să trăiască toate într-o curte mare, şi aici locuiseră până ce plecaseră la Bethlehem, unde m-am născut eu.

Când mă gândeam la asta, îmi era clar că nu ştiam anumite părţi din poveste. Ştiam că mama şi Iosif se căsătoriseră în Betania, în casa Elisabetei şi a lui Zaharia, iar acea casă era aproape de Ierusalim. Dar Elisabeta şi fiul său Ioan nu mai locuiau acum acolo.

Nu, ei se ascunseseră, după cum spusese verişoara Elisabeta.

Şi cum mă gândeam eu la asta, toate întrebările îmi veniră iar în minte.

Dar acum eram prea nerăbdător să văd Nazaretul. Mă durea prea mult ca să mă mai gândesc la toate astea. Iar ţinutul din jurul meu era atât de frumos! Ştiam asta din cuvintele Psalmilor, iar când am privit acest ţinut am înţeles ce voiau să spună.

Bătrâna Sara şi Bătrânul Iustus aşteptau în Nazaret. Le scriseserăm. Le spuseserăm că ne întorceam acasă. Bătrâna Sara era mătuşa bunicii Ana. Şi mătuşa unuia dintre neamurile lui Iosif, dar nu ştiam exact a cui.

Pe măsură ce înaintam, pământul era tot mai verde. Şi nu ne oprirăm nici când începu o ploaie uşoară.

Am ascultat de multe ori scrisorile de la bunica, iar ea se gândise să întrebe de toţi copiii. Probabil că până acum aflase că ne întorceam acasă.

Bărbaţii nu prea vorbeau, însă Bruria şi Riba turuiau întruna, iar bărbaţii ascultau, sau cel puţin aşa credeam eu. În cele din urmă, Bruria spuse că vrea să-şi mărturisească cel mai mare regret. Nu putea să-l mai ţină secret. Fiul ei fugise ca să se alăture rebelilor din Sepphoris! Numele lui era Caleb, iar Caleb putea fi tot aşa de bine mort, spuse Bruria. Nu avea speranţe să-l mai revadă vreodată.

Bărbaţii nu spuseră nimic. Doar dădură din cap.

— Cine s-ar obosi să vină până în Nazaret? zise Cleopa în barbă.

— Va fi bine, spuse Iosif. Ştiu că aşa va fi.

Soarele urcă în sus pe cer. Norii erau curaţi şi semănau cu pânzele unei corăbii, iar pe câmpuri femeile munceau.

De ceva vreme tot mergeam în sus pe dealuri, până când am ajuns într-un sătuc devastat şi gol. Iarba era înaltă. Acoperişurile se prăbuşiseră. Oamenii plecaseră de multă vreme de aici. Nimic nu era ars. Majoritatea călătorilor îşi Continuară drumul.

Dar toate neamurile noastre se opriră aici.

Cleopa şi Iosif ne conduseră spre ultimele clădiri.

Găsirăm un izvor micuț ce ieșea dintr-o piatră, iar apa umplea un bazin mare, înconjurat de arbori mari și plini de frunze. Era un lucru frumos de privit.

Ne așezarăm tabăra, iar mama spuse că vom petrece noaptea acolo și dimineață vom merge mai departe, spre Nazaret.

Bărbații merseră singuri la izvor să se îmbăieze, iar femeile le aduseră robe curate. Am așteptat. Apoi femeile ne luară pe noi cei mici și ne îmbăiară și ne îmbrăcară în veșminte curate. Femeile aveau câte o tunică și câte o robă și pentru Bruria și Riba.

Apa fusese rece, dar toată lumea râsese și se distrase, iar hainele curate miroseau bine. Miroseau chiar a Egipt.

— De ce nu putem merge mai departe, spre Nazaret? am întrebat eu. E încă devreme.

— Bărbații vor să se odihnească, spuse mama. Și se pare că va ploua din nou. Dacă va ploua vom intra în clădirile vechi. Dacă nu, vom sta aici.

Bărbații nu erau în apele lor. Nu mă gândisem la asta până acum. Dar toată ziua fuseseră tăcuți.

Cu toate necazurile, ne schimbam în fiecare zi. Și trebuia să ne adaptăm la ceea ce găseam. Dar de data asta bărbații erau altfel. Chiar și Cleopa era tăcut. Stătea rezemat de un copac, privind în zare spre dealuri, și părea că nu îi observă pe oamenii care treceau pe drum, către Galileea. Dar când m-am uitat la Iosif, cum făceam în asemenea momente, el era nemișcat. Își scosese să citească o

cărțulie, o carte legată, cu pagini tăiate, și își șoptea sieși. Literele din carte erau grecești.

— Asta ce e? l-am întrebat.

— Samuel, răspunse el. Despre David, adăugă apoi.

L-am ascultat în timp ce citea. David se luptase, și voia o gură de apă dintr-o fântână de-a dușmanilor săi, dar când i-a fost adusă apa, David nu a putut să bea din ea, pentru că oamenii se puseseră într-un mare pericol pentru a o aduce. Poate unii chiar muriseră în încercarea de a i-o aduce.

După ce termină, Iosif se ridică și îi spuse lui Cleopa să meargă cu el.

Femeile și copiii erau adunați cu toții în jurul Bruriei și a Ribei, iar ele vorbeau mereu despre cele întâmplate în țară.

Iosif, Cleopa, Alfeu și cei doi fii ai săi, împreună cu Iacob, toți o chemară pe Bruria să vină să stea de vorbă cu ei.

Merseră aproape de un pâlc de copaci ce se mișcau în vânt într-un fel care îmi plăcea.

— Nu, dar tu ți-ai pierdut ferma. Nu, dar tu… Și tot ce ai avut…

— Îți spun, ai dreptul…

— E o răsplată.

Răsplată.

Iar femeia, cu mâinile ridicate, scuturând din cap, plecă de lângă ei.

— Nu voi face asta! strigă ea.

Se întoarseră cu toții și se întinseră pe jos și din nou tăcură. Iosif se gândea. Era îngrijorat. Apoi încremeni.

Oamenii treceau pe drum fără ca măcar să ne vadă. Trecură călăreți.

Și după ce am mâncat, când toată lumea dormea, m-am gândit la bărbatul din întuneric, la bărbatul beat.

Știam că îl uciseseră. Dar nu-mi spuneam asta. Doar o știam. Și știam și de ce îl omorâseră. Știam ce voise să îi facă femeii. Și știam că bărbații se spălaseră și își luaseră haine curate, după Lege, și că nu vor fi curați până la apusul soarelui. De asta nu mai mergeam azi spre Nazaret. Voiau să fie curați ca să poată merge acasă.

Dar puteau să se curețe vreodată de un asemenea lucru? Cum să speli sângele unui om și ce să faci cu banii pe care îi avusese, cu banii pe care îi furase, bani mânjiți de sânge?

12

În cele din urmă am ajuns în vârful dealului. Înaintea noastră se întindea doar o vale mare, dar ce privelişte cu măslini și câmpii înfloritoare oferea! Părea un tărâm fericit.

Dar marele diavol, focul, ardea din nou, nimicitor, în depărtare, iar fumul urca în sus către Ceruri, spre norii albi. Îmi clănțăneau dinții. Spaima crescu înlăuntrul meu, iar eu am înăbușit-o.

— E Sepphorisul, strigă mama mea, iar celelalte femei făcură la fel.

Acelaşi lucru îl strigară şi bărbaţii. Şi rugile noastre se înălţară, în vreme ce noi priveam, dar nu ne mişcam.

— Dar unde e Nazaretul, strigă Micuţa Salomea. Arde şi el?

— Nu, răspunse mama. Se aplecă şi îi arătă cu degetul. Nazaretul e acolo, spuse ea, iar eu i-am urmărit degetul şi am văzut un sat aşezat pe un deal.

Case albe, unele deasupra celorlalte, iar copacii erau foarte deşi, iar la stânga şi la dreapta erau alte povârnişuri şi văi line, iar în depărtare erau sate ce abia se vedeau în lumina soarelui. Dincolo de astea era focul cel mare.

— Ei bine, ce facem? întrebă Cleopa. Ne ascundem pe dealuri pentru că Sepphorisul e distrus sau mergem acasă? Eu zic să mergem acasă.

— Nu te grăbi aşa, zise Iosif. Poate ar trebui să rămânem aici. Nu ştiu.

— Ce, tocmai tu? îl întrebă fratele său Alfeu. Credeam că ştii că Domnul va veghea asupra noastră, iar acum suntem la mai puţin de o oră de casă. Dacă tâlharii aceia vin încoace călare, mai bine mă ascund de ei sub casa din Nazaret decât pe dealurile astea.

— Avem tuneluri? am întrebat eu repede, fără intenţia de a-i întrerupe pe bărbaţi.

— Da, avem tuneluri. Toată lumea din Nazaret are tuneluri. Toți avem. Sunt vechi și trebuie reparate, dar ele există.

Iar acești tâlhari ucigași sunt peste tot unde ne-am duce.

— Este Iuda bar Ezekias, zise unchiul Alfeu. Probabil că a terminat cu Sepphorisul și merge mai departe.

Bruria începu să plângă după fiul ei, iar Riba îi ținea isonul. Iar mama le șoptea vorbe încurajatoare.

Iosif se gândi la asta, apoi spuse:

— Da, ai dreptate, Domnul va veghea asupra noastră. Și vom merge. Nu cred să se întâmple ceva rău în Nazaret și nimic de genul ăsta nu se va întâmpla până acolo.

Urmarăm drumul până în valea domoală, iar în curând treceam pe lângă o livadă de pomi fructiferi și pe lângă altele și mai mari de măslini, și am trecut pe lângă cele mai frumoase ogoare pe care le-am văzut vreodată. Mergeam ca de obicei încet, iar noi, copiii, nu eram lăsați să alergăm înainte.

Eram așa de nerăbdător să văd Nazaretul și eram așa de fericit de întinderile din jurul nostru, încât îmi venea să cânt, dar nimeni nu cânta. Eu cântam în inima mea.

Cântați Domnului cu cântare de laudă … Celui ce îmbracă cerul cu nori, Celui ce gătește pământului ploaie, Celui ce răsare în munți iarbă

și verdeață spre slujba oamenilor.[6]

*

Drumul era bolovănos și denivelat, dar vântul adia blând. Am văzut copaci plini de flori și turnuri mici departe, pe dealuri, dar pe câmpuri nu era nimeni.

Nu era nimeni nicăieri.

Și nu erau oi la păscut, și nici vite.

Iosif ne spuse să mergem mai repede, iar noi am făcut tot ce puteam ca să ne grăbim, dar nu era ușor, cu mătușa Maria, care se simțea rău acum, de parcă suferințele trecuseră de la Cleopa la ea. Trăgeam măgarii și l-am dus pe rând pe Simeon cel Mic, care, orice am fi făcut, se agita și plângea după mama lui.

În sfârșit, urcam povârnișul spre Nazaret! I-am rugat să mă lase să alerg înainte, iar Iacob făcu la fel, dar Iosif zise nu.

În Nazaret am găsit un oraș pustiu.

O stradă mare ducea către vârful dealului, cu alei care se desprindeau într-o parte și în alta și cu case albe, unele cu două sau cu trei etaje, și multe cu ogrăzi deschise, și toate erau tăcute și goale, de parcă nu locuia nimeni acolo.

— Să ne grăbim, zise Iosif, iar fața lui era întunecată.

— Dar ce se întâmplă acolo sus încât îi face pe toți să se ascundă? întrebă cu voce tare Cleopa.

---

[6] Psalmul 146

— Nu vorbi. Haide, rosti Alfeu.

— Unde se ascund? întrebă Micuța Salomea.

— În tuneluri, trebuie să fie în tuneluri, zise verișorul meu Silas. Tatăl său îi spuse să tacă.

— Lăsați-mă să merg pe cel mai înalt acoperiș, zise Iacob. Lăsați-mă să mă uit.

— Du-te, îl îndemnă Iosif, dar stai jos, să nu te vadă careva, și întoarce-te direct la noi.

— Pot să merg cu el? m-am rugat eu. Dar răspunsul fu negativ.

Silas și Iustus se bosumflaseră că nu puteau merge cu Iacob.

Iosif ne conduse tot mai repede în susul dealului până la capătul unei străzi principale. Știam că am ajuns acasă.

Era o casă mare, cu mult mai mare decât îmi imaginam eu că ar putea fi, și foarte veche și dărăpănată. Peste tot avea nevoie de tencuială, și vedeam că lemnul ce susținea viță-de-vie putrezea, chiar și dacă ar fi fost curățat. Dar era o casă cu trei etaje, pentru mai multe familii, după cum ni se spusese, care avea în curtea largă un grajd deschis. Iar camerele se întindeau de o parte și de alta a curții, cu un acoperiș ieșit în afară pentru a oferi umbră, și cu multe uși vechi de lemn, prăfuite. În curte se afla cel mai mare smochin din câți văzusem vreodată.

Era un smochin încovoiat, un smochin cu ramurile răsucite, iar aceste ramuri ajungeau peste tot la vechile pietre ale curții, și formau un

acoperiș viu de frunze primăvăratice, foarte verzi.

Sub copac erau bănci. Iar viță-de-vie creștea pe cadrele de lemn putrezit, deasupra zidului mic de la stradă, formând o poartă.

Și era cea mai frumoasă casă dintre cele în care locuisem vreodată.

După aglomerata Stradă a Tâmplarilor, după odăile în care femeile și bărbații dormeau de o parte și de alta, amestecați cu copiii care plângeau, această casă era pentru mine un palat.

Da, avea un acoperiș de pământ, și puteam vedeam crengile vechi ce fuseseră puse peste el, și vedeam petele de apă de pe pereți și găurile în care își făceau cuib porumbeii care uguiau – singurele lucruri însuflețite din acest oraș –, iar pietrele din curte erau tocite. Probabil că înăuntru aveam să găsim podele de pământ. Aveam podele de pământ și în Alexandria. Nu prea mă gândeam la asta.

Mă gândeam cum va locui toată familia în casa asta. Mă gândeam la smochin și la mândria viței-de-vie cu florile ei albe. În secret, am închinat un cântec de mulțumire Domnului.

Unde era camera în care îngerul i se arătase mamei? Unde? Trebuia să știu.

Acum toate aceste gânduri fericite se adunară în sufletul meu.

Apoi se auzi un sunet, un sunet care mă înfricoșă atât de tare, încât toate celelalte dispărură. Cai. În sus, pe stradă, veneau cai. Zăngăneli, tropote și voci de bărbați rostind în

greacă cuvinte pe care nu reușeam să le înțeleg.

Iosif se uită într-o parte și în alta.

Cleopa șopti o rugăciune și îi spuse Mariei să îi ducă pe toți înăuntru.

Dar înainte ca ea să se miște, vocea se auzi din nou, iar acum o puteam auzi toți și striga în greceşte ca toată lumea să iasă din case acum. Mătușa mea rămase nemișcată de parcă s-ar fi transformat în stană de piatră. Chiar și cei mici tăceau.

Călăreții veneau de pe deal și din vale. Noi am intrat în curte. Trebuia să mergem, să plecăm din calea lor. Însă numai până aici am ajuns.

Călăreții erau soldați romani, în armuri întregi, cu frunțile acoperite de coifuri și aveau sulițe.

Ei bine, în Alexandria văzusem peste tot, toată viața, soldați romani, venind și plecând, și la procesiuni, și cu soțiile lor, în cartierul evreiesc. Chiar mătușa mea Maria, egipteanca, nevasta lui Cleopa, care stătea aici cu noi, era fiica unui soldat roman evreu, iar unchii ei erau soldați romani.

Dar bărbații aceștia nu semănau cu cei pe care îi mai văzusem. Ăștia erau transpirați și plini de praf și se uitau cu o privire aspră în stânga și în dreapta.

Erau patru la număr, doi aşteptându-i pe ceilalți să coboare panta, și toți patru se întâlniră în fața curții noastre, iar unul dintre ei ne strigă să nu ne mișcăm de acolo.

Încercau să țină caii, dar aceștia se agitau și erau

uzi şi numai spume, şi nu se opreau din mersul înainte şi înapoi, frământând pământul. Erau prea mari pentru strada noastră.

— Ia uite, zise în greacă unul dintre bărbaţi, se pare că sunteţi singurii oameni care locuiesc în Nazaret. Tot satul e al vostru. Şi avem toată populaţia adunată în curte. Ce bine de noi!

Nimeni nu spuse nimic. Felul cum mă strângea Iosif de umăr era aproape dureros. Nu se mişcă nimeni.

Apoi un alt soldat, care îi făcuse semn celuilalt să tacă, veni înainte, atât cât reuşi cu calul său agitat.

— Ce aveţi de zis? întrebă el.

— Avem vreun motiv ca să nu vă crucificăm, alături de ceilalţi rebeli de la capătul drumului? strigă celălalt soldat.

Totuşi, nu vorbi nimeni. Apoi, cu o voce înceată, Iosif începu:

— Domnul meu, rosti el în greacă, abia ne-am întors din Alexandria, ca să ne găsim casa aici. Nu ştim nimic despre ce se întâmplă aici. Abia am ajuns şi am găsit satul pustiu aşa cum îl vedeţi. El arătă spre măgarii încărcaţi cu bagajele, cu coşurile şi cu păturile noastre. Suntem plini de praful drumului, domnul meu. Suntem la dispoziţia voastră.

Răspunsul acesta lung îi uimi pe soldaţi, iar şeful, cel care vorbise mai mult, îşi îndemnă calul agitat mai aproape de noi, calul intrând în curte,

făcându-i pe măgărușii noștri să se dea îndărăt. Se uită la noi toți și la bagajele noastre, iar femeile îi adunară laolaltă pe cei mici. Dar înainte de a putea să spună ceva, celălalt soldat zise:

— De ce nu luăm doi și să-i lăsăm pe ceilalți? Nu avem timp să scotocim fiecare casă din sat. Ia doi dintre ei și hai să mergem.

Mătușa țipă și la fel făcu și mama, deși încercară să își înăbușe țipetele. Micuța Salomea începu imediat să plângă. Simeon cel Mic începu să urle, deși nu sunt sigur că știa de ce. O auzeam pe mătușa Estera bolborosind în greacă, dar nu puteam desluși o vorbă de-a ei.

Eram așa de speriat, că nu puteam respira. Ei spuseseră „să crucificăm", iar eu știam ce înseamnă crucificarea. Văzusem crucificări în apropiere de Alexandria, deși doar din ocheade, pentru că noi nu voiam niciodată să ne holbăm la un crucificat. Pironit pe cruce, dezbrăcat de toate hainele și groaznic de gol, în timp ce murea, un om crucificat era o imagine teribil de rușinoasă.

Și mă mai temeam pentru că știam că bărbaților le era foarte frică.

Șeful nu răspunse.

Celălalt spuse:

— Asta va fi o lecție pentru cei din sat, luăm doi, iar pe restul îi lăsăm să plece.

— Domnul meu, zise Iosif foarte încet, putem face ceva ca să vă demonstrăm că nu suntem vinovați, că abia ne-am întors din Egipt? Suntem

oameni simpli, domnul meu.

Nu arăta deloc înfricoşat şi la fel păreau şi ceilalţi bărbaţi. Dar eu ştiam că toţi se temeau. Simţeam asta la fel cum simţeam aerul din jurul meu. Începură să îmi clănţăne dinţii. Ştiam că, dacă aş plânge, aş izbucni în hohote. Nu puteam plânge. Nu acum.

Femeile tremurau şi plângeau aşa de încet, încât aproape că nu se auzea.

— Nu, oamenii ăştia nu au nimic de-a face cu asta, hotărî şeful. Să mergem mai departe.

— Nu, aşteaptă, trebuie să ne întoarcem cu cineva din satul ăsta, zise celălalt. Nu-mi spune că aici nu au fost răzvrătiţi. Nici măcar nu am cercetat casele astea.

— Cum putem cerceta toate casele astea? întrebă şeful. Se uită spre noi. Tu singur ai spus că nu putem cerceta toate casele astea, acum hai să mergem.

— Să luăm cel puţin unul, ca să dăm un exemplu. Eu zic că măcar unul.

Soldatul se apropie de şef şi începu să se uite la bărbaţi.

Şeful nu zise nimic.

— Atunci merg eu, zise Cleopa. Luaţi-mă pe mine.

Femeile ţipară toate în cor, mătuşa Maria prăbuşindu-se pe mama, iar Bruria lăsându-se hohotind la pământ.

— Până acum am fost cruţat, zise Cleopa. Voi

muri pentru familie.

— Nu, dacă e să luaţi pe cineva, atunci luaţi-mă pe mine, spuse Iosif. O să merg cu voi. Dacă trebuie să meargă cineva, acela sunt eu. Nu ştiu de ce sunt acuzat, dar voi merge.

— Nu, voi merge eu, zise Alfeu. Dacă e de plecat, lăsaţi-mă să fiu eu răscumpărarea. Spuneţi-mi doar de ce ar trebui să mor?

— Nu vei merge, spuse Cleopa. Nu vezi, de asta nu am murit în Ierusalim. Acesta e momentul perfect. Acum îmi ofer viaţa pentru familie.

— Voi merge eu, interveni Simeon cel Mare, şi păşi înainte. Domnul nu cruţă un om doar pentru ca apoi acesta să moară pe cruce. Luaţi-mă pe mine. Mereu am fost cel mai încet, cel din urmă. Cu toţii ştiţi asta. Niciodată nu sunt bun la nimic. Acum o să fiu bun la ceva. Lăsaţi-mă să ofer acum ceva fraţilor mei şi rudelor mele.

— Nu, vă spun că eu merg! zise Cleopa. Eu merg. Eu voi fi acela.

Astfel toţi fraţii începură să ţipe unii la alţii, chiar se îmbrânceau uşor unii pe alţii şi încercau să ajungă unul în faţa celuilalt, fiecare spunând de ce ar trebui să moară în locul celorlalţi, dar nu am reuşit să înţeleg toate cuvintele. Cleopa, pentru că oricum era bolnav, Iosif, pentru că era capul familiei, Alfeu, pentru că lăsa în urmă doi fii voinici, şi aşa mai departe.

Soldaţii, care, de uimire, nu mai spuneau nimic, începură dintr-odată să râdă.

Iar Iacob, fratele meu Iacob, de doisprezece ani – nu uitați asta – ajunse în curte și alergă spunând că el voia să fie cel care pleca.

— Voi merge cu voi, îi spuse el șefului. Am venit acasă, în casa tatălui meu, și a tatălui său, și a tatălui său, ca să mor pentru casa aceasta.

Auzind asta, soldații râseră și mai tare.

Iosif îl trase pe Iacob înapoi și iarăși începură să se certe, până când soldații se uitară dincolo de casă. Unul dintre ei arătă cu degetul. Ne-am întors cu toții.

Din casă, casa noastră, ieși o femeie bătrână, o femeie atât de bătrână, încât pielea ei arăta ca lemnul învechit, iar în mâini avea o tavă plină vârf cu prăjituri, iar pe umăr avea un burduf cu vin. Știam că trebuie să fie Bătrâna Sara.

Noi, copiii, ne uitam la ea căci și soldații se uitau, peste capetele bărbaților, la ea. Dar bărbații încă se certau cine ar trebui să fie crucificat, iar când aceasta vorbi, nu o puturăm auzi.

— Opriți-vă toți, chiar acum, strigă șeful. Nu vedeți că bătrâna vrea să vorbească?

Liniște.

Bătrâna Sara veni înainte cu pași iuți, până aproape de poartă.

— M-aș închina, domnilor, spuse ea în greacă, dar sunt mult prea bătrână pentru asta. Iar voi sunteți bărbați tineri. Am să vă ofer prăjituri dulci și vinul cel mai bun din viile neamurilor noastre din nord. Știu că sunteți obosiți și vă aflați pe un

pământ străin.

Greaca ei era la fel de bună ca a lui Iosif, și vorbea ca o persoană obișnuită să spună povești.

— Ai hrăni o armată care îi crucifică pe cei din neam cu tine? întrebă șeful.

— Domnul meu, aș pregăti pentru voi ambrozia zeilor de pe Muntele Olimp, spuse ea, și aș chema dansatoare și cântărețe din flaut și aș umple cupe cu nectar, dacă i-ați cruța pe acești copii din casa tatălui meu.

Acum soldații izbucniră în așa un râs de parcă nu ar mai fi râs niciodată până atunci. Nu era un râs răutăcios, nici până atunci nu fusese așa, iar fețele lor erau blajine și chiar păreau obosiți.

Ea merse la ei și le oferi prăjiturile, și toți patru bărbați luară, și soldatul rău, cel care voise să ia pe unul dintre noi, acela apucă burduful cu vin și bău.

— Mai bun decât nectarul și ambrozia, spuse șeful. Iar tu ești o femeie de treabă. Îmi amintești de bunica mea de acasă. Dacă îmi spui că nici unul dintre bărbații ăștia nu e tâlhar, dacă îmi spui că nu au nimic de-a face cu rebelii din Sepphoris, te voi crede, și spune-mi de ce nu mai e nimeni în orașul ăsta.

— Bărbații aceștia sunt așa cum ți-au spus, zise bătrâna.

Și, cum bărbații mâncaseră prăjiturile, Iacob îi luă bătrânei tava goală.

Au fost șapte ani în Alexandria. Sunt

meșteșugari care lucrează în argint, în lemn și în piatră. Aveam o scrisoare de la ei în care îmi spuneau că vin acasă. Iar copila aceasta, nepoata mea Maria, este fiica unui soldat roman evreu rămas în Alexandria, iar tatăl ei a participat la campaniile din nord.

Mătușa Maria, care nu se mai putea ridica singură și care era susținută de celelalte femei, dădu din cap în semn de aprobare.

— Iată, am scrisoarea acestor copii, care a ajuns din Egipt acum o lună prin poșta romană. O să v-o arăt. Citiți-o! Este în greacă, scrisă de scribul de pe Strada Tâmplarilor. Puteți să vă convingeți.

Ea scoase un mic pergament, tocmai pergamentul pe care i-l trimise mama din Alexandria, când fusesem cu ea.

— Nu, e în regulă, spuse soldatul. A trebuit să înăbușim această revoltă, știți asta, nu? Și o mare parte din oraș a fost distrus de flăcări. În asemenea vremuri nu e bine pentru nimeni. Nu ați vrut să se ajungă așa. Uitați-vă la satul ăsta. Uitați-vă la gospodăriile de aici. Asta e o regiune bogată, cu un pământ bun. La ce a fost bună această revoltă? Iar acum jumătate din oraș e ars, iar negustătorii de sclavi iau cu ei femeile și copiii.

Unul dintre soldați înfuleca încet, iar soldatul rău era liniștit. Dar primul soldat continuă:

— Conducătorii aceștia nu vor reuși să unească țara. Și totuși, își pun coroane și se autoproclamă regi. Iar semnalele de la Ierusalim ne spun că acolo

e mai rău. Știți, nu-i așa, că cea mai mare parte din armată mărșăluiește spre Ierusalim?

— Rugați-vă atunci când moartea vine la oricare dintre noi, spuse bătrâna, ca sufletele noastre să fie împreună în legătura vieții, în lumina Domnului nostru.

Soldații se uitară la ea.

— Și să nu zboare din legătura asta, așa cum fac sufletele celor care fac rele, ca și cum ar scăpa dintr-un laț, zise ea.

— O rugăciune bună, spuse șeful.

— Și așteaptă să guști vinul, zise soldatul care îi dădeau acum burduful cu vin.

Șeful bău.

— Ah, e bun, zise el, un vin foarte bun.

— V-aș fi dat vin rău pentru a răscumpăra viața familiei mele? întrebă bătrâna.

Ei râseră din nou. O plăceau.

Șeful dădu să înapoieze bătrânei burduful, dar ea refuză.

— Luați-l cu voi, îl îndemnă ea. E greu de făcut ceea ce aveți voi de făcut.

— E un lucru greu, recunoscu soldatul. Una e lupta, și alta e execuția.

Se lăsă tăcerea. Șeful se uită la noi și la bătrână de parcă ar fi vorbit, dar nu era așa. Apoi spuse:

— Bătrâno, îți mulțumesc pentru bunătate. În ceea ce privește satul acesta, să rămână așa cum e. Își luă calul de frâu și se întoarse, ca să iasă în stradă.

Ne închinarăm cu toţii.

Bătrâna vorbi, iar şeful se opri să asculte:

— Să te binecuvânteze Domnul şi să te vegheze; Să caute Domnul asupra ta cu faţă veselă şi să te miluiască! Să-şi întoarcă Domnul faţa Sa către tine şi să-ţi dăruiască pace.[7]

Şeful se uită o vreme la bătrână, în timp ce caii dansau şi loveau cu copitele în pământ, iar apoi dădu din cap şi zâmbi.

Şi plecară.

Plecară la fel cum veniseră – cu mult zgomot şi zornăială şi vorbă. Şi apoi Nazaretul fu la fel de gol şi de tăcut ca mai-nainte.

Nimic nu se mişca, doar florile şi frunzuliţele de pe via ce creştea în jurul nostru. Şi frunzele noi, atât de verzi, de pe smochin.

Auzeam doar uguitul porumbeilor şi cântecul lin al altor păsări.

Iosif îi spuse încet lui Iacob:

— Ce ai văzut de pe acoperiş?

Iacob răspunse:

— Cruci şi iar cruci, de ambele părţi ale drumului, la ieşirea din Sepphoris. Nu am văzut oamenii, dar am văzut crucile. Nu ştiu câte erau. Poate vreo cincizeci de bărbaţi crucificaţi.

— S-a terminat, zise Iosif, şi toată lumea începu să se mişte şi să vorbească deodată.

Femeile se înghesuiră în jurul bătrânei şi îi luară

---

[7] Numerii: 24, 25, 26

mâinile și i le umplură cu sărutări, și ne făcură și nouă semn să mergem să-i sărutăm mâinile.

— Aceasta e Bătrâna Sara, zise mama mea. Este sora bunicii mele. Veniți cu toții aici la Bătrâna Sara, îi îndemnă ea pe toți copiii. Veniți și lăsați-mă să vă fac cunoștință cu Bătrâna Sara.

Avea hainele prăfuite, dar moi, iar mâinile îi erau mici și zbârcite, ca și fața. Ochii ei erau ascunși de riduri. Dar strălucitori.

— Isus bar Iosif, spuse ea și Iacob al meu. Stați să mă așez sub copac, la locul meu, și veniți copii, veniți cu toții aici, vreau să vă văd pe toți, și ia dă-mi în brațe pruncul ăla.

Toată viața auzisem despre Bătrâna Sara. Toată viața mea citisem scrisori de la Bătrâna Sara. Bătrâna Sara era locul unde familia tatălui meu și cea a mamei mele erau unite. Nu îmi aminteam toate legăturile până la ei, oricât de des mi-ar fi fost spuse. Dar, oricum, știam adevărul despre ele.

Așa că ne-am adunat sub smochin, iar eu am stat la picioarele Bătrânei Sara. Locul era unul de umbră și lumină. Aerul era proaspăt și aproape cald.

Pietrele erau atât de vechi, încât abia se mai vedeau ornamentele făcute de pietrar – și erau pietre mari. Îmi plăceau vițele-de-vie, cu florile lor albe fluturând în bătaia brizei. Aici era mult spațiu și lucrurile aveau o moliciune aparte, sau cel puțin mie așa mi se părea, lucru pe care în Alexandria nu îl simțisem.

Bărbaţii merseră să se ocupe de animale. Băieţii mai mari duceau în casă bagajele. Voiam să fiu cu bărbaţii, să îi ajut, dar voiam şi să o ascult pe Bătrâna Sara.

Mama mea îl ţinea în poală pe Iuda cel Mic, în timp ce îi spunea Bătrânei Sara povestea Bruriei şi a servitoarei sale Riba, iar ele, Bruria şi Riba, spuneau că vor fi slugile noastre pentru totdeauna, şi chiar astăzi ne vor pregăti, cu mâinile lor, mâncarea, şi ne vor servi pe fiecare, doar să le spunem unde şi cum ne pot fi de folos. Se vorbea peste tot în jurul meu.

Cât despre restul Nazaretului, ne povesti Bătrâna Sara, oamenii se ascundeau în tunelurile de sub case, iar unii plecaseră în peşterile de pe dealuri.

— Eu sunt prea bătrână să mă târăsc prin tuneluri, zise Bătrâna Sara, iar ei nu ucid niciodată bătrâni. Şi să ne rugăm ca ei să nu se întoarcă.

— Sunt cu miile, spuse Iacob, cel care îi văzuse de pe acoperiş.

— Pot urca şi eu pe acoperiş să-i văd? am întrebat-o eu pe mama.

— Du-te în casă să-l vezi pe Bătrânul Iustus, zise Bătrâna Sara. El e în pat şi nu se poate mişca.

Imediat merserăm toţi în casă, eu, Micuţa Salomea, Iacob şi cei doi veri ai mei din partea lui Alfeu. Trecurăm prin patru camere la rând până am ajuns la el. Patul îi era făcut sus, nu pe podea,

și ardea o lampă care răspândea un miros parfumat. Iosif era deja cu el, așezat lângă pat, pe un scăunel de lemn.

Bătrânul Iustus își ridică mâna și încercă să se scoale din pat, dar nu reuși. Iosif îi spuse bătrânului numele noastre, dar el se uită doar la mine. Apoi se lăsă înapoi pe spate și am văzut că nu putea vorbi. Își închise ochii.

Era Bătrânul Iustus despre care, da, vorbiserăm, dar el nu ne scrisese niciodată. El era mai bătrân și decât Bătrâna Sara. Era unchiul ei. Și era rudă cu Iosif și cu mama mea, la fel ca Bătrâna Sara. Dar eu nu puteam spune cum venea asta, așa cum o făcea mama, de parcă ar fi spus un psalm.

Acum în casă mirosea a mâncare – pâine proaspăt coaptă și, pe coșul pentru jar, era tocană de carne cu legume. Pe toate le pregătise Bătrâna Sara.

Deși soarele strălucea cu putere, bărbații ne trimiseră pe toți în casă. Închiseră ușile, chiar și ușile de la grajdurile în care erau animalele – măgarii noștri erau singurele dobitoace – și fură aprinse lămpile și am stat în penumbră. Nu mă deranja. Scoarțele erau groase și moi, iar singura mea preocupare era cina.

O, voiam din toată inima să văd câmpurile din jur, și copacii, și să alerg pe stradă în sus și în jos, și să-i cunosc pe oamenii din sat, dar toate astea trebuiau să aștepte până treceau toate necazurile

groaznice.

Aici eram în siguranță, împreună, iar femeile erau ocupate și bărbații se jucau cu cei mici, iar focul din coșul pentru jar arunca o lumină plăcută.

Femeile aduseră smochine uscate, stafide cu miere și curmale dulci, și măsline savuroase, și alte lucruri bune, pe care le căraserăm în bagaje tocmai din Egipt și care, alături de tocana groasă de carne, de linte și de miel, miel adevărat, și de pâinea proaspătă reprezentau un adevărat festin.

Iosif binecuvântă, în timp ce beam, cupele cu vin, iar noi am repetat binecuvântarea:

— O, Dumnezeule Atotputernic, făcătorul vinului din care bem, făcătorul grâului din care facem pâinea ce o mâncăm, îți aducem mulțumiri pentru că suntem în sfârșit acasă, în siguranță, și ține-ne departe de rău. Amin.

Nu știam dacă mai era cineva în oraș. Bătrâna Sara ne spuse să avem răbdare și să avem încredere în Domnul.

După cină, Cleopa veni la mătușa Sara și o luă în brațe, îi sărută mâinile, iar ea îl sărută pe frunte.

— Și ce știi tu, întrebă el, despre zei și zeițe care mănâncă ambrozie și beau nectar?

Ceilalți bărbați râseră.

— Curiosule, când ai timp, uită-te în lăzile cu pergamente, spuse ea. Crezi că tata nu a avut loc și pentru Homer? Sau pentru Platon? Crezi că el

nu le citea copiilor săi seara? Să nu crezi că știi câte știu eu.

Ceilalţi bărbaţi veniră unul câte unul la Bătrâna Sara şi îi sărutară mâinile, iar ea îi primi.

Mi-am dat seama că ei veniseră la ea cu întârziere şi că nici unul nu rostise vreun cuvânt de mulţumire pentru ceea ce făcuse.

Când mama mă duse la culcare în cameră cu bărbaţii, am întrebat-o despre asta, cum de nu îi mulţumiseră, Ea se încruntă şi scutură din cap şi spuse în şoaptă că nu trebuie să vorbesc despre asta. O femeie salvase vieţile bărbaţilor.

— Dar ea e bătrână, am şoptit eu.

— Este tot femeie, spuse mama, iar ei sunt bărbaţi.

Noaptea, m-am trezit plângând.

O vreme nu am ştiut unde mă aflam. Nu puteam vedea nimic. Mama era lângă mine, le fel şi mătuşa Maria, iar Bruria vorbea cu mine. Am reuşit să-mi dau seama că eram acasă. Îmi clănţăneau dinţii, dar nu de frig. Iacob veni lângă mine şi îmi spuse că romanii plecaseră mai departe. Lăsaseră soldaţi care să-i păzească pe crucificaţi şi care să înăbuşe orice urmă de revoltă, dar majoritatea plecaseră.

El părea foarte sigur şi serios. Se întinse lângă mine, punându-şi braţul în jurul meu.

Mi-am dorit să fie lumina zilei. Am simţit că mi-ar dispărea teama dacă ar fi lumină. Am început iar să plâng.

Mama mi-a cântat încet:

Celui ce dai mântuire împăraților, Celui ce izbăvește pe David, robul Tău, din robia cea cumplită… Ai căror fii sunt ca niște odrasle tinere, crescute în tinerețile lor; fiicele lor, înfrumusețate și împodobite ca chipurile templului… Dar fericit este poporul acela care are pe Domnul ca Dumnezeu al său.[8]

Am alunecat în lumea viselor.

Când apăru lumina zilei, am zărit-o pe sub ușa dinspre curte. Femeile erau deja treze. Am ieșit afară, înainte să mă oprească cineva. Aerul era dulceag și aproape cald.

Iacob veni iute după mine, iar eu am urcat repede scara către acoperiș, și apoi scara spre acoperișul de deasupra acestuia. Ne-am târât până la margine și ne-am uitat înspre Sepphoris.

Era așa de departe, încât vedeam doar crucile, și era așa cum spusese Iacob. Nu le-am putut număra. Oamenii umblau în jurul crucilor. Alții, pe drum, mergeau și veneau, așa cum se întâmplă de obicei, și am zărit căruțe și măgari. Focul era stins, deși încă se mai ridica fum spre cer, și o mare parte din oraș nu arsese. Dar, din nou, nu vedeam prea bine.

În dreapta mea, casele din Nazaret se întindeau în sus pe deal, una după alta, iar în stânga

---

[8] Psalmul 143

coborau. Pe acoperișurile pe care le vedeam nu era nimeni, dar, ici și colo, zăream covoare și pături, și în jurul orașului vedeam câmpurile verzi și pădurile cu arbori înalți. Atâția arbori!

Psalmul 143

Când am coborât, ne aștepta Iosif, și ne luă pe amândoi de umeri cu severitate și spuse:

— Cine v-a spus că puteți face asta? Să nu mai urcați acolo!

Noi am dat din cap aprobator. Iacob roși, și ei doi schimbară o privire rapidă, Iacob rușinat și Iosif iertător.

— A fost ideea mea, am spus eu. Eu am alergat sus.

— Să nu mai faci asta, spuse Iosif. Dacă se întorc?

Am dat din cap.

— Ce ați văzut? întrebă Iosif.

— E liniște, spuse Iacob. Au terminat. Oamenii duc trupurile morților. Sunt sate care au fost arse.

— Eu nu am văzut satele, am zis eu.

— Erau acolo, locurile mici de lângă oraș.

Iosif dădu din cap și îl luă pe Iacob cu el, la muncă.

Bătrâna Sara stătea, înfofolită din cauza aerului rece, sub crengile bătrâne ale smochinului. Frunzele erau mari și verzi. Cosea, dar mai mult scotea ațe.

La poartă veni un bătrân, dădu din cap și merse mai departe. Trecură femei cu coșuri și am auzit

copii.

Am stat ascultând și am auzit din nou uguitul porumbeilor, și frunzele foșnind, și o femeie cântând.

— La ce visezi? întrebă Bătrâna Sara.

În Alexandria erau mulți oameni – oameni peste tot, și eram mereu împreună, și mâncam, și lucram, și ne jucam, și dormeam adunați laolaltă, și niciodată nu fusese această… această liniște.

Am vrut să cânt. M-am gândit la unchiul Cleopa și la cum începea el să cânte dintr-odată. Și am vrut să cânt.

La poartă veni un băiețel, apoi în spatele lui veni altul, iar eu le-am spus:

— Intrați.

— Da, intrați acum, Toda, și tu, Mattai, zise Bătrâna Sara. Acesta e nepotul meu, Isus bar Iosif.

Imediat, de după perdea, în prag, apăru Micuța Salomea, și la fel făcu și Iuda cel Mic.

— Eu pot alerga până în vârful dealului mai repede decât oricare, spuse băiatul Mattai.

Toda îi spuse că trebuia să se întoarcă la lucru.

— Piața e din nou deschisă. Ați văzut piața? întrebă Toda.

— Nu, unde e?

— Mergeți, spuse Bătrâna Sara.

Orașul revenea la viață.

13

Piața era un loc modest la poalele dealului.

Oamenii își ridicaseră niște umbrare și își întinseseră bunurile pe jos, pe pături, iar femeile vindeau legumele din grădinile lor, legume ce le prisoseau. Era acolo și un negustor de mărunțișuri, care avea câteva lucruri, inclusiv niște farfurii de argint. Iar alt negustor avea de vânzare lână, și mult fir de tort vopsit, precum și podoabe de toate felurile, și câteva căni de calcar, și chiar și vreo două cărți mici, legate.

Am întâlnit și alți prieteni, însă mamele își țineau copiii aproape. Și, destul de repede, Iacob veni să mă caute.

Dar oamenii erau îngrijorați și vorbeau cu glas încet despre nenorocirile din Sepphoris și nimeni nu era liniștit, poate cu excepția celor care erau mici și puteau uita de asta după puțină vreme.

Când m-am întors acasă, am văzut în curte copii noi, care veniseră să se joace cu Micuța Salomea și cu alții, dar majoritatea familiei lucra din greu.

Era treaba noastră să ne ocupăm de renovările ce trebuiau făcute și întâi urcarăm să vedem acoperișul din pământ și crengi și să vedem unde erau găuri ce trebuiau reparate, iar apoi să trecem prin fiecare odaie ca să verificăm tencuiala de pământ și rezistența podelelor de la etaj. Mare parte din casă trebuia văruită în alb, acolo unde tencuiala se înnegrise. Iar pe pereții odăilor de jos, în noianul de lumină ce intra prin ușile deschise, am văzut urme fine de linii, pictate în diverse culori și modele, care, fără îndoială, fuseseră

cândva foarte frumoase.

Iosif și Cleopa hotărâră să repare toate acestea și, în Alexandria, îi văzusem făcând foarte repede munca asta. Eu nu eram destul de mare ca să o fac, adică să țin perfect dreaptă o linie fâșie lungă, verde pe post de bordură.

Dar acum puteam să fac multe împreună cu ei.

Ieslele din grajd trebuiau reparate, iar ramele scărițelor pentru viță-de-vie din fața curții trebuiau refăcute, după cum văzusem de când am ajuns.

Dar ceea ce m-a surprins cel mai mult a fost să descopăr rezervoarele imense pe care le avea casa, amândouă reținând apă de ploaie, chiar dacă probabil că erau peticite.

Și ultima descoperire era *mikvah*-ul mare, ce fusese tăiat, cu mulți, mulți ani în urmă, în piatra de sub casă.

Acum *mikvah*-ul era un bazin pentru purificare, cum nu văzusem în Egipt, și avea trepte ce duceau până jos, pe fundul lui, astfel că un om putea coborî să se spele și să vină înapoi sus fără ca măcar să își aplece capul. Avea pe jumătate mai puțină apă decât ar fi trebuit și în multe locuri pereții se cojeau sau se înnegriseră și trebuiau reparați. Iosif spuse că va scoate toată apa și va tencui din nou toată baia. Apa din acest bazin se scursese acolo din unul din rezervoare. Și mulțumită ploilor abundente, rezervoarele erau pline.

Ni s-a spus că bunicul Bătrânei Sara fusese cel care le construise, atunci când se stabilise în Nazaret. Aceasta fusese casa lui și a celor șapte fii ai săi, și Iosif știa numele fiecăruia, dar eu nu le puteam ține minte, sau pe toți cei care se trăgeau din ei – doar că tatăl mamei mele era urmaș de-al lor, la fel și tatăl mamei lui Iosif, și se continua așa cu poveștile. Abia așteptam să începem lucrul.

După-amiaza târziu măturile erau la lucru; femeile băteau covoarele de praf; Cleopa merse cu femeile la piață, ca să cumpere mâncare proaspătă pentru cină, iar cuptorul din curte arsese toată ziua.

Bruria stătea în curte și își plângea fiul care plecase cu rebelii din Sepphoris. Îl credea mort. Știam că asta putea însemna că era pironit pe una dintre crucile de pe drum, dar nu am vorbit despre asta. Nimeni nu avea să meargă în Sepphoris, nu încă. Am lucrat în liniște.

Până la căderea serii casa fusese împărțită între familii: Alfeu și nevasta lui și cei doi fii, în câteva odăi, Cleopa și mătușa Maria în alte odăi împreună cu pruncii lor, iar eu, Iosif, mama și Iacob în altele care dădeau în camerele mătușii Maria, iar Bătrâna Sara și unchiul Iustus stăteau și ei cu noi. Unchiul Simeon și mătușa Estera împreună cu Micuța Estera aveau camerele în mijlocul casei, lângă staul.

Bruria și servitoarea sa, Riba, împărțeau o odaie.

Și mai era o servitoare bătrână, o femeie slabă și

tăcută, pe nume Ida, pe care ieri nu o văzusem. Ea avea grijă de Bătrânul Iustus și de Sara și dormea în camera lor, pe podea. Nu știam sigur dacă femeia aceasta putea vorbi.

Cina noastră a fost din nou îmbelșugată, tocană ca aceea de ieri-seară, și pâine fierbinte, scoasă din cuptor, și smochine dulci și curmale. Toți vorbeau deodată despre ce trebuia reparat la casă și în curte și de cât de nerăbdători erau să meargă la grădina din afara satului și să vadă în ce stare era și să-i întâlnească pe alții, pe care nu îi văzuseră încă.

Stăteam întinși pe spate, lenevind, și nu vorbeam mult, nu făceam nimic, când un bărbat veni spre casă, din curte. Iosif se ridică imediat în picioare. Când se întoarse de la ușă, închizând-o să nu între răcoarea, spuse:

— Legiunile romane au ieșit din Galileea. Doar câțiva soldați mai rămân cu oamenii lui Irod, ca să păstreze pacea până când se întoarce Arhelau.

— Mulțumim Domnului din Ceruri, șopti Cleopa, iar apoi toată lumea spunea asta, în feluri diferite. Iar cei crucificați au fost dați jos toți?

Toți știau că un om răstignit pe cruce moare în două zile.

— Nu știu, spuse Iosif.

De pe scăunelul ei, Bătrâna Sara își plecă iute capul și psalmodie în ebraică.

— Ultimul soldat a trecut pe drum acum un ceas, zise Iosif.

— Rugați-vă să nu se mai întoarcă niciodată, spuse mama mea.

— Un om răstignit ar trebui dat jos înainte de apus! zise Cleopa. E un lucru rușinos, și au trecut zile de când acești bărbați…

— Cleopa, termină, interveni Alfeu. Suntem aici și suntem în viață!

Cleopa vru să vorbească, dar mama se întinse și își puse mâna pe genunchiul lui.

— Frate, te rog, zise ea. În Sepphoris sunt evrei care își cunosc datoria. Renunță.

După asta, nu mai vorbi nimeni. Nu voiam să fiu somnoros, dar eram.

Când am mers la culcare mi s-a părut tare ciudat să stau singur într-o odaie, fără Simeon și Joses și fără ceilalți copilași.

Mereu stătusem cu femeile și cu cei mici. Dar micuții erau cu mama lor. Iar mama mea era cu Bătrâna Sara și cu unchiul Iustus, și cu Bruria și cu sclava ei, chiar dacă ele aveau o odaie separată. Îmi era dor de Micuța Salomea. Îmi lipsea chiar și Micuța Estera, care se trezea ca să plângă și se oprea doar când adormea.

Mă simțeam foarte mare, dormind cu Iosif și cu Iacob, dar încă îl întrebam pe Iosif dacă pot să mă cuibăresc lângă el, iar el spunea că pot.

— Dacă mă trezesc plângând, am întrebat, o să mă duci la mama?

— Asta vrei să fac, zise el, să te duc la mama ta? Ești încă mic ca să dormi aici cu noi, dar ai șapte

ani și înțelegi lucrurile. În curând vei avea opt ani. Ce dorești? Dacă vrei, poți sta cu mama ta.

Nu am răspuns. M-am întors și am închis ochii.

Am dormit toată noaptea.

14

Abia în a treia zi am avut permisiunea să hoinărim pe afară. Cleopa fusese deja în vale și când se întoarse ne spuse că toate corpurile crucificaților fuseseră date jos și că orașul era din nou în bună rânduială, piața fusese deschisă și, râzând, mai spuse și că aveau nevoie de tâmplari care să reconstruiască locuințele arse de foc.

— Avem destule de făcut aici, spuse Iosif. De-acum înainte se va tot construi în Sepphoris, încă mulți ani, chiar și când noi nu vom mai fi.

Și chiar aveam multe de făcut, mai întâi de golit *mikvah*-ul, unde noi, copiii, trebuia să coborâm în apa rece și să le dăm bărbaților urcioarele. Apoi trebuia să retencuim și, când terminam, să facem pereții casei.

Eram fericit pentru că puteam ieși din sat și, cu prima ocazie, am mers în pădure. Am văzut mulți copii și voiam să vorbesc cu ei, dar mai întâi doream să mă plimb în aer liber și să urc povârnișul plin de copaci.

După cum toată lumea spunea mereu, Alexandria fusese un oraș cu mari minunății, cu festivalurile sale, și cu procesiunile, și cu templele și palatele sale splendide, și cu case, precum cea a

lui Philo, cu podelele ei de marmură. Dar aici era iarbă verde.

Pentru mine mirosea bine, mai bine decât orice alt parfum, iar când am trecut pe sub ramurile copacilor, pământul a devenit moale. Din valea ce se întindea în fața ochilor mei, a început să sufle un vânticel, și a cuprins copacii unul câte unul. Îmi plăcea foșnetul frunzelor deasupra capului meu. Am urcat povârnișul până am ajuns din nou în iarbă, acolo unde iarba era deasă, și m-am întins pe jos. Era umed, căci plouase seara trecută, dar era bine. Mi-am îndreptat privirile spre sat. Vedeam bărbați și femei care lucrau în grădinile de zarzavaturi, iar dincolo de asta vedeam țăranii muncind câmpurile. Oamenii pliveau buruienile. Mie așa mi se părea.

Dar mintea mea era la pâlcurile de copaci de ici-colo și din depărtare, și la albastrul cerului.

M-am pierdut. Mă simțeam eliberat. Îmi simțeam pielea. Parcă aș fi murmurat și murmuratul mi-ar fi umplut urechile, dar nu murmuram. Și era atât de plăcut. Așa mă simțeam uneori înainte de a adormi. Nu eram însă toropit. Nu dormeam. Stăteam întins pe iarbă și auzeam în jurul meu, prin iarbă, creaturi minuscule. Am văzut chiar fluturarea unor aripi foarte mici. M-am uitat mai bine și am văzut o întreagă lume de asemenea vietăți mititele, zburdând prin firele de iarbă.

Mi-am lăsat privirea să alunece încet înspre copaci. Vântul bătea iarăși printre ei, făcându-i să

se mişte înainte şi înapoi. În lumina soarelui frunzele copacilor păreau de argint şi încremeniră exact în clipa în care adierea se opri.

Privirea mi s-a întors la cel mai apropiat lucru pe care îl puteam vedea: la micuţele creaturi care se mişcau, care alergau iute peste bulgării de pământ. Mi-a trecut prin minte că atunci când m-am întins, am strivit câteva dintre aceste făpturi, poate multe, şi, cu cât mă uitam mai mult la ele, cu atât vedeam mai multe. Lumea ierbii le aparţinea. Asta era tot ce ştiau ele. Şi cine eram eu, să vin aici să mă întind, să mă bucur de moliciunea ierbii şi de mirosul ei, şi să lipsesc de viaţă o sumedenie de vietăţi micuţe?

Nu-mi părea rău. Nu simţeam tristeţe. Îmi ţineam mâna deasupra firelor de iarbă, iar creaturile de sub ea se mişcau tot mai iute, până când întreaga lor lume bătea din aripi fără să scoată vreun sunet pe care eu să-l pot auzi.

Sub mine, pământul era un pat. Ţipetele păsărilor erau un cântec. Brăzdau cerul de deasupra mea aşa de repede, încât abia le vedeam. Vrăbii. Şi apoi, lângă mine, am văzut chiar în faţa mea flori micuţe care creşteau în iarbă, aşa de mici încât înainte nu le observasem, flori cu petale albe şi în mijloc cu puf galben.

Adierea deveni mai puternică şi ramurile de deasupra mea se mişcară odată cu ea. Frunzele căzură, ca o ploaie tăcută.

Dar venea un bărbat. Ieşi din pâlcul de copaci

din vale și se îndreptă spre mine.

Era Iosif, urcând povârnișul cu capul plecat. Roba și canafii îi fluturau în vânt, și era mai slab decât atunci când plecaserăm din Alexandria. Poate că toți eram așa.

Știam că, din respect pentru el, ar trebui să mă ridic, dar mă simțeam așa de bine întins pe iarba dulce și cu murmurul acela care se auzea, încât doar l-am privit în timp ce se apropia.

Pe atunci nu aveam destulă minte să-mi dau seama de asta, dar acele clipe petrecute pe iarba de sub copac erau primele clipe din viața mea în care am fost singur.

Știam doar că pacea asta era spulberată și trebuia să fie spulberată. Ce însemna timpul pe care îl petreceam aici, stând și privind, până când lumea își pierdea toate marginile aspre? În sfârșit, m-am ridicat în picioare simțindu-mă ca și cum m-aș fi trezit dintr-un somn adânc.

— Știu, îmi spuse el cu tristețe, este doar un sătuc, nu prea mult, în această lume, și n-are nimic care să rivalizeze cu măreața Alexandrie, nimic, și probabil că te-ai gândit de o sută de ori la prietenul tău Philo, și la toți prietenii tăi și la tot ce am lăsat în urmă. Știu. Știu.

Nu am putut răspunde. Am încercat. Voiam să-i spun cum vedeam lucrurile, cât de tihnit și de plăcut era, și cum toate îmi făceau bine, și, căutând cuvintele pe care încă nu le găsisem, nu am vorbit destul de repede.

— Dar vezi tu, spuse el, aici nu te va căuta nimeni niciodată. Eşti ascuns şi aşa vei rămâne.

Ascuns.

— Dar de ce trebuie să...?

— Nu, zise el. Fără întrebări acum. Va veni o vreme. Dar... ascultă! Nu trebuie să le spui oamenilor anumite lucruri. Se opri şi se uită la mine, ca să fie sigur că l-am înţeles. Nu trebuie să vorbeşti despre ce auzi la focurile noastre. Să nu vorbeşti cu nimeni în afară de cei ai casei. Nu trebuie să pomeneşti ceva despre unde am fost sau de ce, şi să îţi păstrezi în inimă întrebările, iar când vei fi destul de mare, îţi voi spune ce trebuie să ştii.

Nu am scos nici un cuvânt.

El mă luă de mână. Am mers înapoi către sat. Am ajuns la o grădiniţă mărginită de pietre albe, lângă care se aflau câţiva pomi. Terenul era plin de buruieni. Dar pomii erau buni. Printre ei se afla un pom mare, rămuros şi plin de noduri.

— Bunicul bunicului meu a plantat acest măslin, spuse Iosif. Şi acolo vezi pomul acela, rodiul, şi stai numai să-l vezi când va înflori. Va fi acoperit de flori roşii.

Se plimbă în sus şi în jos, Uitându-se la peticul de grădină. Celelalte de pe deal erau îngrijite şi pline de răsaduri.

— Îl vom grăpa mâine pentru femei, zise el. Nu e prea târziu ca să plantăm câţiva butuci de viţă-de-vie, nişte castraveţi şi alte câteva plante. Vom vedea ce spune Bătrâna Sara.

Se uită la mine.

— Ești trist? mă întrebă.

— Nu, am răspuns eu repede. Îmi place aici!

Atât de mult îmi doream să găsesc cuvinte, cuvinte frumoase ca acelea din psalmi.

El mă luă în brațe și mă sărută pe amândoi obrajii și mă duse acasă. Nu mă crezuse. Credea că spuneam asta doar ca să fiu amabil. Voiam să fug în pădure și să urc dealurile. Voiam să fac toate lucrurile pe care nu le făcusem în Alexandria. Dar, când am ajuns în curte, ne aștepta munca și tot mai mulți oameni veneau să își arate respectul.

15

Bătrâna Sara spunea că suntem un vârtej de vânt. Alfeu și băieții lui, Iustus și Silas, au terminat de reparat acoperișul terasat foarte repede și era atât de bine făcut, încât puteam sări pe el, asta așa, ca să fim siguri. Vecinii noștri din dreapta erau bucuroși că făcuserăm acoperișul deoarece aveau o ușa care ducea pe el, iar noi i-am invitat să îl folosească precum odinioară, iar vara să-și întindă rogojinile. Rămăsese destul loc pe acoperiș în partea principală a casei și în partea stângă, care dădea spre casa mai scundă de alături, și înspre celelalte case din spate, așezate tot pe o pantă.

Pe acoperișuri erau femei care ședeau și coseau și erau și copii care se jucau, și fiecare acoperiș

avea un parapet, ca și cele din Ierusalim, ca să nu cadă copiii. Unii oameni aveau pe acoperiș chiar plante în ghivece, mici pomi fructiferi și alte plante pe care nu le cunoșteam. Dar îmi plăcea tare mult să stau acolo sus și să privesc valea din jur.

Frigul iernii aproape trecuse. Încă mai persista o răcoare care nu îmi plăcea, dar știam că urma să vină în curând aerul cald.

Cleopa și Simeon cel Mic, fiul său, care era încă destul de fraged, și Iosif cel Mic, un băiat foarte deștept, au tencuit *mikvah*-ul cu ghips impermeabil, despre care aflaserăm cum se prepară din cele auzite de la sătenii de aici. Și în curând bazinul fu alb și pregătit să fie umplut cu apa din rezervor. Pe fundul *mikvah*-ului exista o gaură mică, prin care se scurgea tot timpul puțină apă, iar asta făcea ca apa să fie vie, după cum cerea Legea pentru purificare.

— E vie apa din cauza acelei scurgeri? întrebă Micuța Salomea. Asta o face să fie ca o apă curgătoare?

— Da, spuse tatăl său, Cleopa. Apa se mișcă. E vie. Suficient.

Am încheiat după-amiaza umplând bazinul în jurul căruia ne strânseserăm cu toții. Era strălucitor și curat, dar rece. În lumina lămpilor arăta foarte frumos.

Eu și Iosif am refăcut ramele tuturor butucilor de viță-de-vie de lângă casă și din jurul curții, mânuind cu multă grijă lăstarii verzi, așa încât să

nu îi rupem prea tare. Unii erau pierduți, iar asta era rău, dar majoritatea puteau fi salvați și i-am legat în sus cu sfori noi.

Iacob se apucase să repare băncile, adunând ce era bun de la unele și de la altele pentru a face câteva rezistente.

La gard veniră vecini să povestească, oameni scumpi la vorbă, care mergeau să lucreze la câmp, sau femei, majoritatea dintre ele prietene ale Bătrânei Sara, care puteau sta o vreme la taclale, cu coșurile lor de piață, dar rareori femei atât de bătrâne ca Sara, și veniră și alți băieți să ne ajute. În curând Iacob își făcu un prieten pe nume Levi, care era rudă cu noi, fiul unor verișori care aveau o fermă și o livadă de măslini, iar Micuța Salomea, la doar câteva zile, avea un cârd de fetițe de vârsta ei pe care le aducea în casă pentru a șușoti, a țipa și a se juca împreună.

Femeile aveau mai multă treabă, cum nu avuseseră niciodată în Alexandria, unde puteau cumpăra în fiecare zi pâine proaspătă și chiar tocană și legume. Aici, se trezeau dimineața devreme ca să coacă pâinea și aici nu aducea nimeni apa. Trebuiau să meargă până la izvorul din afara satului și să o aducă. Și, pe lângă astea, dereticau odăile de la etaj, pe care încă nu le foloseam, și șlefuiau băncile de îndată ce Iacob le termina, și spălau curtea și măturau podelele de pământ din interior.

Podelele de pământ nu erau diferite de cele din

Alexandria, doar că erau mai bătătorite și nu era așa de mult praf. Iar covoarele de aici erau mai bune, mai groase și mai moi. Când ne așezam pentru masa de seară, pe covoare și perne, ne simțeam bine.

În cele din urmă a venit Sabatul. A venit așa de repede! Dar femeile erau pregătite, cu toată mâncarea terminată la timp, și a fost un ospăț cu pește uscat, ce fusese trecut prin vin și apoi prăjit, curmale, nuci din care nu mai gustasem până atunci, și fructe proaspete de la fermele din apropiere, precum și o mulțime de măsline și alte bucate minunate.

Și toate acestea fură așezate, iar apoi fu aprinsă lampa Sabatului pentru a-l întâmpina în casa noastră. Aceasta era sarcina mamei mele, iar ea rosti rugăciunea cu o voce molcomă, în timp ce punea fitilul în lampă.

Ne-am spus rugăciunile de mulțumire pentru faptul că am ajuns acasă și am început studiul, toți împreună, cântând și vorbind și fiind fericiți că petreceam primul Sabat în casa noastră.

În timp ce studiam m-am gândit la ceea ce îi spusese Iosif lui Philo. Sabatul face din noi toți niște învățați. Făcea filozofi din toți. Nu știam sigur ce era un filozof, dar auzisem cuvântul – și l-am legat de cei care învățau și de cei care studiau Legea. Învățătorul din Alexandria spusese odată că Philo era filozof. Da.

Iar acum noi toți eram învățăcei și filozofi – în

această cameră mare, dereticată și fără praf, cu toată lumea curată după baie, după cufundarea în *mikvah* și îmbrăcarea de haine curate, toate astea înainte de apusul soarelui, și Iosif citind la lumina lămpii, și mirosul pur, atât de dulce, al uleiului de măsline din lampă.

Ei bine, aveam și pergamente, cum avea și Philo, deși nu așa de multe, nu, nu așa de multe. Doar câteva, și nu știam sigur câte, deoarece proveneau din cuferele din casă, de la care doar Iosif și Bătrâna Sara aveau cheile.

Și unele pergamente erau ascunse, îngropate în tunel, în care noi, copiii, nu aveam încă voie să coborâm. Dacă ar fi asaltată casa de bandiți, dacă ea ar arde, și un asemenea gând mă înfiora, aceste pergamente ar fi salvate.

Înțelegeți, voiam să văd tunelul! Dar bărbații au spus că tunelul trebuia reparat, iar cei mici nu aveau voie să coboare acolo.

Acum, Iosif scosese și desfăcuse câteva pergamente, înainte de începerea Sabatului. Unele dintre ele erau foarte vechi și se rupeau pe margine. Dar toate erau bune.

— Iar acum nu mai citim în greacă, spuse Iosif, uitându-se împrejur, la toți care eram înăuntru. Aici, pe Pământul Sfânt, citim doar în ebraică, și trebuie să spun cuiva de ce?

Am râs cu toții.

— Dar ce să fac cu cartea pe care o iubim toți, care e în greacă?

El ridică pergamentul. Știam că e Cartea lui Iona. Am bătut din palme și l-am rugat să o citească.

El râse. Nimic nu-i plăcea mai mult decât să ne aibă în jurul lui și să-l ascultăm și nu avuseserăm de multă vreme ocazia asta.

— Spuneți-mi ce ar trebui să fac, zise el. Să v-o citesc în greacă sau să v-o spun în limba noastră.

Din nou băturăm toți din palme, fiindcă eram toți foarte fericiți. Ne plăcea felul cum spunea Iosif povestea lui Iona. Și niciodată nu o citise în greacă fără să o pună jos și mai mult să ne-o povestească, căci îi plăcea foarte mult.

Intră de îndată în poveste plin de vervă – Domnul l-a chemat pe profetul Iona, și i-a spus să propovăduiască în Ninive, „cetatea cea mare", spuse Iosif, iar noi toți rostirăm împreună cu el. Dar ce a făcut Iona? A încercat să fugă de Domnul. Poate cineva să fugă de Domnul?

S-a dus la mare și s-a urcat pe un vas, către o țară străină. Dar o furtună năprasnică a lovit corabia. Și toți păgânii s-au rugat la zeii lor să îi salveze, dar s-au dezlănțuit tunetele și ploaia, și norii întunecați.

Apoi a început furtuna pe mare, iar bărbații au tras la sorți ca să vadă cine era de vină pentru toate astea, iar sorții căzură pe Iona, dar unde era Iona? „Iona se coborâse în fundul corabiei, se culcase și adormise."

— Pentru ce dormi? Scoală-te și strigă către Dumnezeul tău, poate El își va aduce aminte de

noi, ca să nu pierim! spuse Iosif, în timp ce imita fața cârmaciului furios. Am bătut din palme și am râs, în timp ce el continua: Și ce a făcut Iona? Ei bine, le spuse că se teme de Domnul Făcătorul Tuturor Lucrurilor și că ar trebui să îl arunce în mare pentru că fugise de Domnul, iar Domnul era mânios, dar făcură ei asta? Nu. Vâsliră din greu să aducă teafără corabia la țărm, dar…?

— Dar în zadar, căci marea se ridica din ce în ce mai mult împotriva lor, am strigat toți.

— Iar ei se rugară la Domnul, temându-se de El, dar ei ce au făcut?

— L-au aruncat pe Iona în mare!

Iosif deveni serios și își îngustă ochii.

— Iar bărbații se temură de Domnul și l-au adus jertfa, în adâncurile mării, iar Domnul a făcut ca un pește mare să…

— Îl înghită pe Iona! strigarăm noi.

— Iar el stătu trei zile și trei nopți în pântecele balenei.

Toți am tăcut. Și toți împreună, în vreme ce Iosif ne ghida, am repetat rugăciunea lui Iona către Domnul, ca să îl salveze, căci toți o știam în limba noastră, ca și în greacă, și chiar și bărbații și femeile o spuneau împreună cu noi.

…Mă coborâsem până la temeliile munților, zăvoarele pământului erau trase asupra mea pentru totdeauna, dar Tu ai scos din stricăciune

viaţa mea, Doamne Dumnezeul meu.[9]

În timp ce o spuneam, am închis ochii.

Când se sfârşea în mine duhul meu, de Domnul mi-am adus aminte, şi la Tine a ajuns rugăciunea mea, în Templul cel sfânt![10]

M-am gândit la Templu. Nu m-am gândit la mulţimile dinăuntrul lui şi la oamenii ucişi de sulițe, ci la mulţimea de pietre de calcar ce străluceau în soare, la tot aurul său şi la cântecele de credinţă ce se înălţau de parcă ar fi fost valurile mării ce se spărgeau de ţărm, iar, şi iar, şi iar, în vreme ce corabia noastră ancora, valuri fără sfârşit…

Eram atât de adâncit în gânduri, încercând din răsputeri să-mi amintesc cum se spărgea apa de corabie, să-mi amintesc cum se înălţau şi încetau cântările, încât atunci când mi-am ridicat privirea, înaintaseră cu povestea.

Acum Iona făcea după cum îi poruncise Domnul. A mers în „marea cetatea cea mare a Ninivei“ şi a strigat: „Patruzeci de zile mai sunt şi Ninive va fi distrusă!”

— Atunci ninivitenii au crezut în Dumnezeu! spuse Iosif, ridicând din sprâncene. Au ţinut post

---

[9] Iona, 2:7

[10] Iona, 2:8

și s-au îmbrăcat cu pânză de sac, de la cei mari până la cei mici. Și a ajuns veste până la regele Ninivei. Acesta s-a sculat de pe tronul său, și-a lepădat veșmântul cel scump, s-a acoperit cu sac și s-a culcat în cenușă!

Iosif a gesticulat ca și când ar fi zis: „Luați aminte!”

— Apoi din porunca regelui și a dregătorilor săi, s-au strigat și s-au zis acestea: Oamenii și animalele, vitele mari și mici să nu mănânce nimic, să nu pască și nici să bea apă; iar oamenii să se îmbrace cu sac și către Dumnezeu să strige din toată puterea.

El se opri. Se ridică în picioare.

— Poate că Dumnezeu se va întoarce și se va milostivi și va ține în loc iuțimea mâniei Lui ca să nu pierim!

Își desfăcu brațele, ca noi să răspundem:

— Și i-a părut rău Domnului de prezicerile de rău pe care li le făcuse și nu le-a împlinit.

Iosif așteptă, apoi întrebă:

— Dar cine era nefericit? Cine era furios? Cine a ieșit în grabă din oraș, foarte mânios?

— Iona, am strigat noi.

— „O, Doamne, iată tocmai ceea ce cugetam eu când eram în țara mea! Pentru asta am încercat să fug în Tarsis”, a strigat Iona, continuă Iosif.

În timp ce râdeam, Iosif își ridică degetele așa cum făcea mereu ca să ceară liniște, și rosti încet, cu vocea profetului:

— Știam că Tu ești Dumnezeu îndurat și milostiv, îndelung răbdător și mult-milostiv și îți pare rău de fărădelegi.

Toți am dat din cap aprobator.

— Acum, continuă Iosif, umplându-se, ca și Iona, de mândrie, „ia-mi sufletul meu”. Își ridică mâinile. „Căci este mai bine să mor decât să fiu viu!”

Peste tot râsete.

— Atunci Iona a ieșit din cetate și s-a așezat la răsăritul ei, și-a făcut o coliba și a stat sub ea la umbră ca să vadă ce se întâmpla cu cetatea. Dar Domnul Dumnezeu a făcut ca din pământ să crească un vrej care s-a ridicat deasupra capului lui Iona, ca să-i țină umbră și să-i mai potolească mânia. Și s-a bucurat Iona cu bucurie mare pentru vrej. Și astfel trecu noaptea, iar profetul dormi sub vrej… și cine știe, poate vânturile deșertului nu erau așa de reci sub el. Ce credeți? Dar Dumnezeu, a doua zi, la revărsatul zorilor a poruncit unui vierme rău să reteze vrejul. Iar el s-a uscat. Iosif luă o pauză. Își ridică degetele și continuă: Și la răsăritul soarelui a pornit Dumnezeu un vânt arzător de la răsărit și soarele a dogorit capul lui Iona, încât el se prăpădea de căldură. Iosif se lovi peste picioare și dădu din cap. Profetul leșină, în vânt și arșiță. Și ce a spus el?

Noi am râs, dar am așteptat ca Iosif să își ridice mâinile și să strige cu vocea lui Iona:

— „Vreau să mor, Doamne! mai bine să mor

decât să trăiesc!”

Toți am râs încetișor, iar Iosif așteptă un moment, apoi deveni solemn, zâmbind totuși, și vorbi cu vocea blândă a Domnului:

— „Ai tu dreptate să te mânii pentru moartea unui vrej?” „Da, am dreptate să fiu supărat de moarte.”

Și a zis Domnul: „Tu ți-ai făcut necaz pentru acest vrej, pentru care nu te-ai trudit și nici nu l-ai crescut, care a luat ființă într-o noapte și într-alta a pierit! Dar mie cum să nu-Mi fie milă de cetatea cea mare a Ninivei cu mai mult de o sută douăzeci de mii de oameni, care nu știu să deosebească dreapta de stânga lor, și cu un mare număr de dobitoace?”

Am zâmbit toți și am dat din cap, și am simțit, așa cum făceam mereu, iar zâmbetul ne încălzea, ca-ntotdeauna.

După asta, Cleopa ne-a citit puțin din Cartea lui Samuel, despre povestea lui David, de care nu ne săturam niciodată.

Mai târziu, pe când bărbații vorbeau, discutând despre Lege și despre profeți, trecând și întorcându-se la puncte pe care nu le puteam urmări, am adormit. Cu toții dormeam acolo lângă lampă, îmbrăcați, în vreme ce lampa ardea.

Când veni dimineața era încă Sabatul și mai era până la apusul soarelui.

Și după ce mâncară toți din pâinea pregătită dinainte, vorbi Bătrâna Sara.

Stătea rezemată de perete, pe un maldăr de perne, iar toată seara nu scosese un cuvânt.

Acum ea spuse:

— Nu este sinagogă în oraș acum? A ars din temelii fără ca eu să aflu?

Nu vorbi nimeni. Eu nu văzusem o sinagogă. Da, era o sinagogă, dar eu nu știam unde era.

— Răspunde-mi, nepoate! stărui Bătrâna Sara. Ori mi-am pierdut vioiciunea minții odată cu răbdarea?

— Este o sinagogă, spuse Iosif.

— Atunci duceți copiii aceștia acolo, zise ea. Iar eu voi merge cu voi.

Iosif nu spuse nimic.

Nu auzisem niciodată o femeie vorbind astfel cu un bărbat, dar aceasta era o femeie care avea multe fire albe de păr. Aceasta era Bătrâna Sara.

Iosif o privi. Ea îl privi pe Iosif și își ridică bărbia.

Iosif se ridică și ne făcu semn să facem la fel.

Toată familia, cu excepția mamei mele și a Ribei și a celor mici, care ne-ar fi dat bătaie de cap în Casa de Rugăciune, am mers în sus, pe deal, unde eu nu fusesem niciodată.

Mă preumblasem primprejurul satului, ca să trag cu ochiul la izvor, și l-am considerat foarte frumos, dar nu am urcat dealul și apoi să îl cobor.

Casele din vârful dealului arătau la fel pe dinafară, în mare parte făcute cu ghips alb, dar curțile erau chiar mai mari decât a noastră, iar smochinii și măslinii erau foarte bătrâni. Două

femei frumoase stăteau în două pridvoare și ne zâmbeau, îmbrăcate în cele mai frumoase pânze din câte văzusem în Nazaret, foarte albe, și cu broderie aurie pe marginea vălurilor. Îmi plăcea să mă uit la ele. Într-un grajd am văzut legat un cal și nu văzusem vreun altul în Nazaret, și am trecut și pe lângă un bărbat care își citea pergamentele în aer curat, așezat la o masă care avea picioarele încrucișate și stând pe un scăunel tot cu picioare încrucișate. Când am trecut prin dreptul lui, omul i-a făcut cu mâna lui Iosif.

Pe stradă erau oameni și ne salutau din cap, unii depășindu-ne, pentru că mergeam încet, alții mergând în spatele nostru. Nicăieri nimeni nu muncea. Eram atenți să respectăm Sabatul.

Când am ajuns în vârful pantei, l-am zărit ieșind pe vărul meu Levi și pe tatăl său Jahiel, și am văzut pentru prima dată casa lor mare, cu uși și ferestre bine lucrate și cu grilajul proaspăt vopsit și mi-am amintit că ei stăpâneau o mare parte din pământurile din apropiere.

Ni s-au alăturat în timp ce mergeam pe drumul care șerpuia și cotea mai mult decât până atunci, și tot mai mulți oameni se îndreptau în aceeași direcție.

Am zărit, în fața noastră, un pâlc de copaci, și am luat-o pe o cărare, printre copaci și acolo era izvorul, ce țâșnea și se scurgea în jos pe stâncă, umplând aproape la refuz cele două bazine tăiate în piatră.

Bazinul mai mare dădea pe dinafară și în această abundență mulți mergeau să se spele pe mâini.

Și noi am făcut același lucru, spălându-ne mâinile și cât am putut din brațe, fără să ne udăm hainele. Era rece. Foarte rece. Dar îmi plăcea. M-am uitat într-o parte și în alta. Drumul se răsucea și se încolăcea ca și cel din spatele nostru și puteam vedea mult din el în fiecare direcție.

M-am ridicat, mi-am ciupit și mi-am întins mâinile ca să mi le încălzesc.

În stânga apei, dincolo de drum, se vedea Casa de Rugăciune sau sinagoga. Era o clădire mare cu ușile larg deschise și chiar cu încăperi deasupra, având de o parte o scară și în față iarbă verde îngrijită.

Am mers lângă ea și a trebuit să ne așteptăm rândul, în vreme ce alții intrau.

Ceva se întâmplase cu noi. Cleopa, Alfeu, Iosif, Simeon și Bătrâna Sara veniră în spatele meu. Ceilalți merseră înainte, femeile fiind primele, cu excepția Bătrânei Sara. Cleopa o luă de braț, iar Silas și Iustus intrară. Și Iacob stătea în spatele meu, cu toți unchii mei și cu Iosif.

Iosif mă împinse încet spre ușa deschisă.

Bărbații veniră lângă mine, de o parte și de alta.

Am stat pe pragul de lemn. Locul era mai mare decât micuța sinagogă în care ne adunam în Alexandria, un loc în care veneau doar vecinii, căci erau multe sinagogi. Și de-a lungul pereților avea bănci, așezate în trepte, așa că oamenii stăteau ca

la teatru sau ca în Marea Sinagogă din Alexandria, unde fusesem și eu o dată.

Băncile de pe partea stângă erau pline de femei. Le-am văzut pe mătușile mele și pe Bruria, refugiata noastră, ocupându-și locurile. Pe podea erau o grămadă de copiii, peste tot, și pe stânga și pe dreapta, în fața bărbaților.

Exista și un șir de coloane și la capătul lor era un loc pentru un om, ca să stea să citească.

Mi-am ridicat privirea, căci era vremea să o luăm din loc. O mulțime de oamenii se înghesuiau în spatele meu ca să între. Și nimeni nu îmi stătea în drum.

Dar în stânga se afla un bărbat înalt, cu o barbă foarte lungă și neagră cu fire albe, și avea așa de multă barbă pe buza de sus, încât abia îi puteam zări gura. Avea ochi negri și părul lung, până la umeri, și era doar puțin înspicat, sub șalul de rugăciune.

Își întinse mâna spre mine. Vorbi cu o voce foarte blândă, uitându-se la mine, deși cuvintele sale erau pentru ceilalți.

— Îi știu pe Iacob, pe Silas și pe Levi, mi-i amintesc, dar acesta? Acesta cine e?

Era foarte liniște.

Am văzut că toți din sinagogă se uitau la noi. Nu-mi plăcea asta. Începeam să mă tem. Apoi Iosif spuse:

— E fiul meu. Isus bar Iosif bar Iacob.

Chiar în timp ce Iosif rostea cuvintele, am simțit

cum bărbaţii din spatele meu s-au apropiat mai mult. Cleopa îşi puse mâna pe spatele meu şi la fel făcu şi unchiul meu Alfeu. Şi unchiul meu Simeon stătea aproape de mine şi îmi puse şi el mâna pe umăr.

Bărbosul îmi aţinea calea cu mâna, dar faţa îi era binevoitoare. Se uită la mine, apoi la ceilalţi.

Apoi se auzi vocea Bătrânei Sara, la fel de limpede ca înainte. Stătea în spatele tuturor.

— Ştii cine este, Sherebiah bar Janneus, spuse ea. Trebuie să-ţi spun că e Sabatul? Lasă-l să între!

Rabinul probabil că se uita la ea. Dar nu aveam de gând să mă întorc să văd. Am privit înainte şi nu am văzut nimic. Poate am văzut pământul de pe jos. Poate că am văzut lumina trecând printre zăbrele. Poate am văzut toate feţele întoarse spre noi.

Oriunde m-aş fi uitat, ştiam că rabinul se întorcea. Şi mai ştiam că unul dintre ceilalţi rabini, căci pe bancă mai erau doi, îi şopteau ceva.

Şi apoi m-am trezit că intram în sinagogă.

Unchii mei ocupaseră ultima bancă, doar Cleopa se aşează pe podea şi îmi făcu semn să fac acelaşi lucru. Iacob, care intrase deja, veni şi se aşeză lângă Cleopa. Apoi se ridicară ceilalţi doi băieţi şi veniră să stea cu noi. Şedeam în colţ.

Bătrâna Sara îşi croi drum încet, ajutată de mătuşa Salomea şi de mătuşa Maria, spre banca unde stăteau femeile. Şi m-am gândit pentru

prima dată: mama nu a venit. Ar fi putut să vină. Ar fi putut să lase copiii cu Riba. Dar nu venise.

Rabinul întâmpină pe mulţi alţii, până ce sinagoga deveni neîncăpătoare.

Nu m-am uitat în sus când a început să vorbească. Ştiam că rabinul recita din minte în timp ce rostea în ebraică:

— Cel care vă vorbeşte este Solomon, spuse el, marele rege. „Doamne, Domnul părinţilor noştri, Dumnezeul îndurării, din înţelepciune ai făcut ca omul să stăpânească peste toate zămislirile, un păstor al tainelor lumii… care să ţină cu o mână fermă frâiele judecăţii. O, Doamne, dă-mi înţelepciune, înţelepciune care să stea chiar lângă tronul tău, şi nu-mi refuza un loc între slugile tale.”

În timp ce rostea aceste cuvinte, bărbaţii şi copiii începură încet să repete după el, iar el încetini, astfel încât noi să putem repeta fiecare frază.

Îmi dispăruse teama. Oamenii ne uitaseră. Dar nu am putut uita că rabinul ne chestionase, că rabinul voise să ne oprească. Îmi aminteam cuvintele ciudate pe care mi le spusese mama în Ierusalim. Îmi aminteam avertismentele ei. Ştiam că ceva nu era bine.

Am stat câteva ore în sinagogă. S-a citit. S-a vorbit. Câţiva copii au adormit. După o vreme, o parte din oameni au plecat. Au venit alţii. Acolo era cald.

Rabinul s-a plimbat dintr-o parte în alta,

punând întrebări și invitând la răspuns. Din vreme în vreme oamenii râdeau. Am cântat. Apoi au urmat discuții, discuții despre Lege și chiar controverse între bărbați, care nu se sfiau să ridice vocile. Dar mie mi s-a făcut somn și am adormit sprijinit de genunchii lui Iosif.

Mai târziu, când m-am trezit, toată lumea cânta. Cântau psalmii în întregime și frumos, nu doar frânturi de cântece precum oamenii care se scăldau în râul Iordan.

Am adormit.

M-am trezit când Iosif mi-a spus că e vremea să mergem acasă.

— În ziua Sabatului nu te pot duce în brațe! îmi șopti el. Ridică-te.

Și așa am făcut. Am ieșit afară cu capul plecat. Nu am privit în ochii nimănui din sinagogă.

Am intrat în casă. Mama și-a ridicat privirea, din locul unde stătea rezemată de perete, lângă vasul de mangal, cu păturile pe lângă ea. S-a uitat la Iosif și am văzut întrebarea din ochii ei.

M-am dus la ea și am adormit cu capul pe genunchii ei.

Înainte de apusul soarelui, m-am trezit de câteva ori.

Unchii mei șușoteau la lumina lămpii care nu se stingea niciodată în ziua de Sabat.

Chiar dacă ar fi venit vremea să îl pot întreba ceva pe Iosif, oare ce l-aș întreba? Ce l-aș întreba din cele ce nu voia să mi le spună, din cele ce îmi

interzisese să întreb? Nu voiam ca mama să afle că rabinul mă oprise la intrarea în sinagogă.

Amintirile mele deveniră verigile unui lanț. Moartea lui Eliazar pe strada din Alexandria, și tot ce a urmat, verigă cu verigă. Ce au spus ei despre Bethlehem, în acea seară din Alexandria? Ce se întâmplase în Bethlehem? Mă născusem acolo, dar ce spuseseră ei?

L-am văzut pe bărbatul acela murind în Templu, mulțimile înfricoșate încercând să scape, călătoria lungă, focul înălțându-se spre cer. I-am auzit pe bandiți. Am tremurat. Am simțit lucruri pe care nu le puteam descrie în cuvinte.

M-am gândit la Cleopa, despre care am crezut că avea să moară în Ierusalim și apoi la mama mea pe acoperișul din Ierusalim. Orice ți-ar spune în Nazaret... a venit un înger... nu a fost nici un bărbat... o copilă care țesea pentru Templu până ce ea a fost prea bătrână... a venit un înger.

Iosif spuse:

— Hai, Isus, cât o să mă mai uit la fața asta îngrijorată? Mâine mergem la Sepphoris.

16

Drumul de la Nazaret către Sepphoris era aglomerat, și trecea prin câteva sate micuțe. Când ne apropiam de cruci, ne plecam capetele, deși toate trupurile erau luate. Pe pământ fusese vărsat sânge, și asta ne mâhnea. Treceam pe lângă case arse și chiar pe lângă pâlcuri de copaci

pârjoliți, și erau oameni care cerșeau, spunând cum au pierdut tot din cauza tâlharilor sau a soldaților, care le „prădaseră” casele.

Ne opream iar și iar, și Iosif le dădea bani din punga familiei. Iar mama le spunea ce cuvinte de alinare știa.

Îmi clănțăneau dinții, iar mama a crezut că mi-era frig, dar nu era așa. De vină era priveliștea clădirilor arse din Sepphoris, pe cale le văzusem – chiar dacă mare parte din oraș nu era ars și, la târg, oamenii cumpărau și vindeau.

Mătușile mele au vândut pânza brodată cu aur, adusă din Egipt doar în acest scop, luând pe ea mai mult decât se așteptau, și la fel se întâmplă și cu brățările și cupele delicate pe care le aduseseră spre vânzare. Punga se umfla.

Am mers la bocitoarele care stăteau în mijlocul grinzilor de lemn arse și în cenușă, strigând după cei plecați sau după cei care cerșeau: „L-ai văzut pe cutare sau pe cutare?” Le-am dat văduvelor din punga noastră. Și, o vreme, am plâns cu toții – adică eu și Micuța Salomea, și femeile. Bărbații plecaseră și ne lăsaseră acolo.

Oamenii ne-au spus că fusese ars tocmai centrul orașului – palatul lui Irod, depozitul de arme și, de asemenea, casele din apropiere, unde locuiseră răzvrătiții și oamenii lor.

În vârful dealului erau oameni care curățau deja locul pentru reconstrucție. Peste tot erau soldați ai regelui Irod, măsurându-i pe oameni de sus până

jos, dar bocitoarele și cei îndoliați nu îi luau în seamă.

Era o priveliște… bocitul și lucratul, plânsul și jelitul, cumpăratul și vândutul. Nu-mi mai clănțăneau dinții. Cerul era de un albastru strălucitor. Iar aerul era rece, dar se simțea curat.

Într-o casă din apropiere am observat câțiva soldați romani, sprijinindu-se de tocul ușii și privind în gol, și păreau a fi foarte dornici să părăsească locul acesta, dacă ar fi putut. Soarele strălucea pe coifurile lor.

— Oh, da, zise o femeie care mă zări uitându-mă la ei. Avea ochii roșii, iar hainele îi erau acoperite cu cenușă și praf. Acum câteva zile ne-au măcelărit și, pe cei pe care i-au prins, i-au vândut ticăloșilor de negustători de sclavi, care au venit să ni-i înrobească pe cei dragi. L-au luat pe fiul meu, unicul meu fiu e dus! Și ce a făcut el, decât că a ieșit până afară ca să își caute sora, și au luat-o și pe ea – pentru ce? Pentru că încerca să meargă de la casa mea până la casa soacrei sale?

Bruria începu să suspine după fiul ei pierdut. Ea merse împreună cu slujnica ei să scrie pe un perete pe care și alții scriau mesaje pentru cei pierduți. Dar ea avea slabe speranțe că îl va mai revedea vreodată.

— Ai grijă ce scrii pe perete, spuse mătușa Salomea. Celelalte femei dădură din cap aprobator.

Printre ruine apărură bărbați, care le cerură

oamenilor să meargă să muncească:

— Vreţi să staţi toată ziua şi să jeliţi? Vă voi plăti ca să duceţi gunoiul!

Iar un altul spuse:

— Am nevoie de braţe care să care găleţi cu pământ. Cine vine? El ţinu la vedere câteva monede, astfel încât lumina soarelui să strălucească pe ele.

În timp ce boceau, oamenii blestemau. Îl blestemau pe rege; îi blestemau pe tâlhari şi pe soldaţii romani. Unii merseră să lucreze, iar alţii nu.

Împingându-se prin mulţime, sosiră şi bărbaţii noştri, cu o căruţă nouă, plină cu lemne şi cu saci de cuie, după cum îmi spusese Iosif, şi chiar cu ţiglă pentru acoperiş.

De fapt, bărbaţii erau prinşi într-o dispută legată de ţiglă, Cleopa spunând că era o idee bună, şi că era destul de ieftină, iar Iosif spunea că acoperişul din pământ şi crengi era suficient de bun, iar Alfeu îi dădea dreptate lui Iosif şi spunea că era mult prea mare casa pentru a o putea acoperi cu ţigle peste tot.

— Şi, mai mult decât atât, cu câte case se refac acum, nu vom mai găsi atâta ţiglă.

Veniră la ei nişte bărbaţi şi le oferiră de lucru.

— Sunteţi tâmplari? Vă plătesc dublu faţă de cum vă plătesc alţii. Spuneţi-mi. Acum. Vă dau de lucru chiar acum.

Iosif se înclină şi refuză.

— Tocmai am venit din Alexandria, spuse el. Noi facem doar muncă de meșteri…

— Dar și asemenea muncă, zise un bărbat mare, bine îmbrăcat. Am de terminat o casă întreagă pentru stăpânul meu. Totul a ars… nu a rămas decât fundația.

— Avem multe de făcut și în satul nostru, spuse Iosif, în vreme ce dădeam să ne vedem de drumul nostru.

Bărbații ne încercuiră, erau aproape de noi, vrând să cumpere lemnele din căruță și să ne folosească la lucru. Iosif făgădui că ne vom întoarce cât de repede vom putea. Numele servitorului bogat era Iannaeus.

— O să-mi aduc aminte de voi, zise el. Voi sunteți egiptenii.

Auzind una ca asta, am râs, și am pornit spre tihna satului nostru.

Dar așa s-a întâmplat că am ajuns să fim cunoscuți drept egiptenii.

De pe drum, am privit înapoi către oraș și am zărit, în lumina amurgului, forfota mulțimii. Iar unchiul Cleopa m-a văzut uitându-mă.

— Te uiți vreodată la un mușuroi? mă întrebă el.

— Da.

— Ai călcat vreodată în unul?

— Nu, dar am văzut un alt băiat călcând.

— Ce au făcut furnicile? Toate au alergat în jurul locului, dar nu au părăsit mușuroiul și l-au refăcut. Așa e și cu războiul, mic sau mare.

Oamenii pur și simplu merg mai departe. Ei se ridică și merg mai departe pentru că trebuie să aibă apă, și pâine, și un acoperiș deasupra capului, și, orice s-ar întâmpla, o iau de la capăt. Și, într-o zi, poți fi înșfăcat de soldați și vândut ca sclav, iar în ziua următoare nici nu vor vedea că treci pe lângă ei. Pentru că s-a terminat. Cineva a spus că s-a terminat.

— De ce trebuie să te dai deștept în fața fiului meu? întrebă Iosif.

Mergeam încet, în spatele căruței. Măgarul pășea agale.

Cleopa râse.

— Dacă nu aș fi fost prins în laț de o femeie, spuse el, aș fi putut să fiu profet.

Toată familia râse de el. Și eu am râs. Iar mătușa mea, nevasta lui, rosti:

— Pălăvrăgește mai bine decât cântă. Iar dacă există vreun psalm despre o furnică, el o să-l cânte.

Unchiul meu începu să cânte, iar mătușa bombăni, dar, în curând, cântam toți împreună cu el. Nu exista nici un psalm cu furnici, pe care să-l fi știut.

Când Cleopa termină de cântat, spuse:

— Trebuia să fi fost profet.

Chiar și Iosif râse de el.

Nevasta lui zise:

— Începe de acum, spune-ne dacă va ploua până să ajungem acasă.

Cleopa mă luă de umăr.

— Tu eşti singurul care mă ascultă, zise, privindu-mă în ochi. Dă-mi voie să-ţi spun: nimeni nu e profet în ţara lui.

— Nu te-am ascultat nici când am fost în Egipt, zise nevastă-sa.

După ce râserăm cu toţii de asta, chiar şi Cleopa, mama mea rosti încet:

— Frate, eu te ascult. Mereu am făcut-o.

— Aşa e, sora mea, e adevărat, zise Cleopa. Şi nu te superi dacă îţi învăţ fiul câte ceva, nu-i aşa, căci nu are un bunic în viaţă, iar în tinereţe am fost aproape un scrib.

— Ai fost aproape scrib? am întrebat eu.

Asta nu o mai auzisem niciodată.

Iosif îmi făcu semn cu degetul să fiu atent şi dădu hotărât din cap în semn că nu.

— Şi ce ştii tu despre asta, frate? întrebă Cleopa, dar avea o voce prietenoasă. Când am dus-o pe Maria în Ierusalim, ca s-o lăsăm la casa unde se ţeseau vălurile, am învăţat luni bune în Templu. Am studiat cu fariseii, am învăţat cu cel mai important dintre ei. Am stat la picioarele lui. Mă bătu pe umăr, ca să fie sigur că eram atent şi continuă: Erau mulţi învăţători între coloanele Templului. Cei mai buni din Ierusalim, dar, ei bine, unii dintre ei nu erau chiar aşa de buni.

— Şi unii dintre învăţăceii lor nu erau nici ei chiar aşa de buni, rosti Alfeu încet, dar suficient de tare încât să-l audă toţi.

— Of, ce aș fi putut ajunge dacă nu aș fi plecat în Egipt! zise Cleopa.

— Dar de ce ai plecat? am întrebat eu.

El se uită la mine. Se lăsă liniștea. Ne continuarăm drumul în tăcere.

Apoi el zâmbi binevoitor:

— Am plecat pentru că au plecat neamurile mele – tu și sora mea, și bărbatul ei, și frații lui, și neamurile mele.

Nu îmi răspunsese la întrebare – nu ce aș fi dorit. Dar am știut, de fapt, știam de ceva vreme, că va fi mai ușor să aflu lucruri de la unchiul Cleopa decât de la orice altcineva.

Deasupra noastră tună.

Ne grăbirăm, dar ne prinse o ploaie ușoară și trebui să ieșim de pe drum și să intrăm într-o pădurice. Pe jos era un stat gros de frunze putrede.

— Bine, profetule, spuse mătușa Maria, fă ploaia să se oprească, ca să putem merge mai departe spre casă.

Când am râs, Iosif ne-a corectat, spunând:

— Dar știți că un sfânt poate face ploaia să vină și să plece. Ascultați ce vă spun. Iehonia cel Sfânt, din Galileea, condeierul cercului, din vremea străbunicului meu. El putea face ploaia să vină și să plece.

— Și Spune-le copiilor ce s-a ales de el, zise mătușa Salomea. Lași pe dinafară partea cea mai bună.

— Chiar, ce s-a întâmplat cu el? întrebă Iacob.

— Evreii l-au lovit cu pietre, în Templu, zise Cleopa, ridicând din umeri. Nu le-a plăcut ce rugăciune a spus!

Râse. Apoi râse și mai tare, de parcă istoria i se părea tot mai nostimă, pe măsură ce se gândea mai mult la ea.

Dar eu nu am putut râde.

Acum ploaia cădea mai tare și trecea printre ramuri și începuserăm să ne udăm.

Îmi veni în minte un gânduleț, atât de mic, încât mi-l imaginam ca fiind un gând la fel de mititel ca degetul meu mic.

Vreau să se oprească ploaia asta.

Era o prostie să mă gândesc la așa ceva. M-am gândit la toate câte se întâmplaseră… la vrăbii, la Eliazar… M-am uitat în sus.

Ploaia se oprise.

Eram atât de uimit, încât mă holbam la nori, fără să fiu în stare să mai fac ceva, nici chiar să respir.

Toată lumea era fericită și ne îndreptarăm către drum și apoi spre casă.

Nu am suflat nimănui vreo vorbă, dar eram tulburat, tulburat adânc. Și știam că nu voi spune niciodată nimănui ce făcusem adineaori.

La întoarcere, Nazaretul mi se părea frumos. Iubeam străduța și casele albe și vițele ce creșteau pe zăbrele, chiar și în răcoarea primăverii. Se părea că până și smochinul înfrunzise mai mult în aceste ultime zile.

Iar Bătrâna Sara ne aștepta. Iacob îi citea

Bătrânului Iustus. Iar cei mici se jucau în curte și alergau prin odăi.

Toată supărarea și jalea din Sepphoris erau acum departe.

La fel era și ploaia.

17

În acea seară s-a hotărât că eu voi rămâne să lucrez cu Iosif la casă, iar Alfeu și fiii lui, Levi și Silas, la fel și Cleopa și, poate, și Simeon vor merge la Sepphoris și vor forma o echipă de muncitori. Plata era bună. Și vremea era bună.

În continuare, s-a hotărât că, indiferent de locul unde vom lucra, noi, băieții, vom merge la sinagogă, unde se țineau orele de studiu, și vom studia cu rabinii. Și doar când aceștia din urmă ne vor da drumul, ne vom alătura bărbaților, probabil pe la mijlocul dimineții.

Eu nu voiam să mă duc la școală. Și când am realizat asta, toți bărbații din familie porniseră deja cu noi la deal. M-a cuprins iarăși frica.

Dar apoi Cleopa l-a luat pe micul Simeon de mână. Iar unchiul Alfeu l-a luat pe Micul Joses, iar unchiul Simeon i-a luat pe Silas și pe Iustus. Poate că așa se cuvenea.

Când am ajuns la școală, i-am găsit acolo pe cei trei bărbați pe care îi văzusem la sinagogă, și ne-am oprit în fața celui mai bătrân dintre ei, acela care ne făcuse semn să intrăm. Acest rabin nu vorbise și nici nu propovăduise la Sabat.

Ei bine, era un bărbat foarte bătrân, iar eu nu mă uitasem cu prea mare atenţie la el, căci mă temusem prea tare să fac asta când eram în sinagogă. Dar el era învăţătorul.

Iosif spuse:

— Rabine, aceştia sunt băieţii noştri care au nevoie de învăţătură. Ce putem face pentru dumneata?

Îi oferi rabinului o punguţă, ţinând-o într-o palmă şi acoperind-o cu cealaltă, dar acesta nu o luă.

Când am văzut asta, mi s-a făcut rău.

Nu mai văzusem niciodată un om care să refuze o punguţă. Am privit în sus şi am observat să bătrânul se uita la mine. Şi, dintr-odată, m-am uitat în jos. Am vrut să plâng. Nu îmi mai puteam aminti nici un cuvânt din cele pe care mi le spusese mama în acea seară, în Ierusalim. Îmi aminteam doar chipul ei şi felul în care îmi şoptea. Şi felul cum arăta Cleopa, pe când era bolnav, atunci când vorbise, iar noi toţi am crezut că va muri.

Bătrânul acesta avea părul şi barba complet albe. Puteam să văd, cu toate că mă holbam în jos, că hainele lui erau făcute din lână bună, iar ciucurii cusuţi pe ele, cum se şi cuvenea, erau cu aţă albastră.

Acum el vorbi cu o voce molcomă şi blândă:

— Da, Iosif, pe Iacob, Silas şi Iustus îi cunosc, dar Isus bar Iosif?

Bărbaţii din spatele meu nu spuseră nimic.

— Rabinule, l-ai văzut pe fiul meu de Sabat, zise Iosif. Ştii că este fiul meu.

Nu trebuia să mă uit la Iosif ca să ştiu că nu era în largul lui.

Mi-am adunat toate puterile. M-am uitat la bătrân. Bătrânul s-a uitat la Iosif.

Am început să plâng încet, fără să scot vreun sunet. Nu mă puteam abţine. Oricât mă împotriveam, lacrimile veneau. În tăcere, am înghiţit greu.

Bătrânul nu spuse nimic. Nimeni nu scoase un cuvânt.

Apoi Iosif vorbi, de parcă ar fi spus o rugăciune:

— Isus bar Iosif bar Iacov bar Matan bar Eliazar bar Eliud din seminţia lui David, care a venit la Nazaret, având pământ dat de rege, pentru a întemeia Galileea neamurilor. Şi fiu al Mariei, fiică a Anei, fiică a lui Matatia şi Ioachim bar Samuel bar Zakkai bar Eliazar bar Eliud din seminţia lui David – Maria, fiica Anei şi a lui Ioachim, una dintre acelea trimise la Ierusalim pentru a face parte dintre cele optzeci şi patru de fecioare mai mici de doisprezece ani şi o lună, ca să fluture în fiecare an cele două văluri pentru Templu, lucru pe care l-a făcut până a depăşit vârsta şi s-a întors acasă. Şi aşa sunt însemnaţi şi în Templu, anii în care a slujit, şi această descendenţă a fost notată în ziua când băiatul a fost circumcis.

Am închis ochii şi apoi i-am deschis iar. Rabinul

părea mulțumit și blând și, când a observat că-l privesc, chiar mi-a zâmbit. Apoi, pe deasupra mea, se uită iar la Iosif.

— Nu e nimeni aici care să nu-și amintească de logodnica ta, spuse el. Și mai sunt și alte lucruri de care își amintește toată lumea. Precis că înțelegi.

Din nou se făcu liniște.

— Îmi amintesc, spuse rabinul, cu vocea la fel de blândă ca și înainte, dimineața când tânăra ta logodnică a ieșit din casă și a strigat în sat…

— Rabinule, aceștia sunt copii mici, zise Iosif. Nu e menirea taților lor să le spună aceste lucruri, atunci când vine vremea?

— A taților? se miră rabinul.

— După Lege, eu sunt tatăl copilului, spuse Iosif.

— Dar unde te-ai cununat cu logodnica ta și unde s-a născut fiul tău?

— În Iudeea.

— În ce oraș din Iudeea?

— Aproape de Ierusalim.

— Dar nu în Ierusalim?

— Cununați în Betania, zise Iosif, în casa neamurilor pe care nevasta mea le are acolo, preoți ai Templului, verișorii săi, Elisabeta, și soțul ei, Zaharia.

— Ah, da, și acolo s-a născut copilul?

Iosif nu voia să spună. Dar de ce?

— Nu, răspunse el. Nu acolo.

— Dar unde?

— În Bethlehemul din Iudeea, zise el, în sfârşit.

Rabinul se opri şi se uită într-o parte şi în alta, iar capetele celorlalţi doi rabini se întoarseră spre el. Dar nu fu rostit nici un cuvânt.

— Bethlehem, repetă bătrânul rabin. Oraşul lui David.

Iosif nu răspunse.

— De ce ai plecat din Nazaret şi te-ai dus acolo, întrebă rabinul, când părinţii miresei tale, Ioachim şi Ana, îmbătrâneau?

— Din cauza recensământului, răspunse Iosif. A trebuit să merg. Încă mai aveam în Bethlehem o bucată de pământ rămasă, la care s-a întors neamul nostru când a venit din exil, şi trebuia să revendic acel pământ, altfel îl pierdeam. Am fost să mă înscriu, acolo unde s-au născut strămoşii mei.

— Hm… murmură rabinul. Şi l-ai revendicat?

— Da, l-am revendicat şi l-am vândut. Iar copilul a fost circumcis, iar numele lui, după cum am spus, a fost însemnat în registrele Templului, aşa cum le-am enumerat.

— Într-adevăr, aşa cum le-ai enumerat, spuse rabinul, până când un alt rege al evreilor hotărăşte să le ardă pentru a-şi ascunde descendenţa.

Auzind asta, ceilalţi bărbaţi râseră încet şi dădură aprobator din cap, iar unii dintre băieţii mai în vârstă din încăpere râseră şi ei, iar eu de-abia atunci i-am văzut.

Nu știam ce însemna asta. Semăna cu faptele rele ale bătrânului Irod, care nu se sfârșeau.

— Iar apoi ați plecat în Egipt, spuse rabinul.

— Eu, frații mei și fratele nevestei mele am lucrat în Alexandria, zise Iosif.

— Și tu, Cleopa, ți-ai lăsat mama și tatăl și ai dus-o pe sora ta în Betania?

— Mama și tatăl nostru aveau servitori, zise Cleopa. Și era Bătrâna Sara, fiica lui Elias, iar Iustus nu era neputincios.

— Ah, îmi amintesc, spuse rabinul, ai atâta dreptate. Dar cât au plâns părinții tăi după fiul și fiica lor!

— Și noi am plâns după ei, zise Cleopa.

— Și te-ai căsătorit cu o egipteancă.

— O evreică, spuse Cleopa, născută și crescută în comunitatea evreiască din Alexandria. Și dintr-o familie bună, care ți-a trimis asta.

Aici interveni surpriza.

El întinse mâna, iar în ea avea două pergamente, ambele în cutii frumoase și cu însemne din bronz pe ele.

— Ce-s astea? întrebă bătrânul rabin.

— Te temi să le atingi, rabinule? întrebă Cleopa, în timp ce-i întindea darul. Două tratate scurte din partea lui Philo din Alexandria, un învățat, un filozof dacă vrei, foarte admirat de rabinii din Alexandria, iar astea au fost cumpărate din târg și îți sunt aduse ție în dar.

Rabinul întinse mâna.

Când a luat pergamentele, am inspirat adânc.

Nu știusem că unchiul meu avea asemenea pergamente. Scrierile lui Philo, nici nu visasem la așa ceva. Și faptul că l-am văzut pe rabin luându-le m-a făcut să mă simt atât de bucuros, încât m-au podidit lacrimile, ca și mai înainte, dar am rămas la fel de tăcut.

— Și câte fire albe are Philo din Alexandria? a întrebat rabinul.

Auzind asta, toată lumea râse, fiecare în felul său secret.

Dar eu mă simțeam mai bine, pentru că nu vorbeau despre mine.

— Dacă te-ar avea pe tine ca acuzator, ar avea o mulţime de fire albe! zise Cleopa.

L-am auzit pe Iosif mustrându-l în șoaptă, dar băieții râdeau și pe fața rabinului apăru un zâmbet mare și luminos.

Cleopa nu se putu abține:

— Ar trebui să facem o colectă, zise el, arătând către întreaga sală, și să-l trimitem pe rabin în Alexandria. Acolo au mare nevoie de farisei care să îi îndrume.

Și mai multe râsete. Dar și rabinii râdeau.

El râse. Apoi râseră și ceilalți doi rabini. Râseră cu toții.

— Îți mulțumesc pentru dar, zise bătrânul rabin. Nu te-ai schimbat deloc. Și acum, că sunteți aici, ca niște meșteri îndemânatici cum vă știu pe toți, puteți vedea că este treabă de făcut în această

sinagogă, pe care bătrânul tâmplar, Dumnezeu să-l odihnească, nu a reușit să o facă în vreme ce ați fost voi plecați.

— Văd asta, zise Iosif, și suntem servitorii tăi, și vom repara tot după cum dorești. O zugrăveală nouă pentru locul acesta, praguri de uși noi, care, după cum văd, sunt tare de trebuință, și vom tencui exteriorul și vom repara băncile, dacă te învoiești.

Tăcere.

M-am uitat în sus. Cei trei bărbați se uitau din nou la mine.

De ce? Ce-ar mai putea întreba? Ce mai putea fi spus? Iar am simțit cum îmi arde fața. Am roșit fără să știu de ce. Am roșit din cauza tuturor ochilor ațintiți asupra mea. Lacrimile îmi udau obrajii.

— Uită-te la mine, Isus bar Iosif, zise rabinul.

Am făcut ce mi-a spus.

— De ce i-au tăiat fenicienii părul lui Samson? mă întrebă în ebraică.

— Cer iertare rabinului, dar nu fenicienii au făcut asta, am răspuns eu în ebraică. Au fost filistenii. Și i-au tăiat lui Samson părul pentru a-i slăbi puterea.

El mi-a vorbit în aramaică:

— Unde e Elisei, cel care a fost dus pe sus în car?

— Cer iertare rabinului, am spus în aramaică. Ilie a fost cel luat pe sus, iar el este cu Dumnezeu.

Mă întrebă în greacă:

— Cine este cel care locuiește în Grădina Edenului și însemnează toate cele ce se petrec în această lume?

Nu am răspuns chiar atunci. Apoi am spus în greacă:

— Nimeni. În Eden nu e nimeni.

Rabinul se lăsă pe spate și se uită într-o parte și în alta. Ceilalți rabini se uitară la el și apoi se uitară toți la mine.

— Nu e nimeni în Eden care să scrie isprăvile lumii? întrebă el.

M-am gândit puțin. Știam că trebuia să spun ceea ce știam. Dar cum de știam asta, nu puteam spune. Îmi aminteam? am răspuns în greacă:

— Oamenii spun că e Enoh, dar Edenul e gol, până când Domnul va spune că lumea va fi din nou Eden.

Rabinul vorbi în aramaică:

— De ce a rupt Domnul legământul cu regele David?

— Domnul nu l-a rupt niciodată, am spus eu. Asta știam dintotdeauna, de când știam orice alt răspuns. Nici măcar nu trebuia să mă gândesc. Domnul nu își încalcă legămintele. Tronul lui David e acolo…

Rabinul tăcea și la fel făceau și ceilalți. Bătrânii nici nu se mai uitau unul la altul.

— De ce nu este pe tronul acela nici un rege din Casa lui David? întrebă rabinul, cu voce mai

puternică. Unde e regele?

— Va veni, am spus eu. Iar Casa lui va dăinui pentru totdeauna.

Avea fața și mai blândă decât înainte. El rosti încet:

— Și o va construi un tâmplar?

Râsete. Întâi au râs bătrânii, iar apoi băieții care ședeau pe jos. Dar bătrânul rabin nu a râs. Pentru o clipă am văzut tristețe în privirea lui, apoi a dispărut și el a așteptat ca eu să-i răspund, cu ochii blânzi și larg deschiși.

Îmi ardea fața.

— Da, rabine, am spus eu, un tâmplar va construi Casa Regelui. Mereu există un tâmplar. Însuși Domnul e tâmplar, din când în când.

Bătrânul rabin se dădu surprins în spate. Peste tot în jurul meu se auzeau zgomote. Nu le plăcea acest răspuns.

— Spune-mi, cum e Domnul tâmplar? zise, în aramaică, bătrânul rabin.

M-am gândit la vorbele pe care Iosif mi le spusese de nenumărate ori:

— Nu i-a spus Domnul lui Noe câți coți trebuie să aibă arca și din ce esențe să fie lemnul? Și că lemnul trebuie să fie dat cu smoală, și nu a spus Domnul câte etaje trebuie să aibă arca, și nu a spus Domnul că trebuie să aibă o fereastră la un cot, și nu i-a spus Domnul lui Noe unde trebuie să construiască ușa? M-am oprit.

Pe fața celui mai bătrân bărbat apăru încet un

zâmbet. Nu m-am uitat la altcineva. Din nou era tăcere.

— Și nu-i așa, am continuat, în limba noastră, că însuși Domnul i-a dat profetului Iezechiel viziunea cu noul Templu, luând măsura pridvoarelor și a stâlpilor, și a porților, și a altarului, spunându-i cum trebuie făcute toate acestea?

— Ba da, așa a fost, spuse, zâmbind, bătrânul rabin.

— Și, domnul meu, am continuat eu, nu Înțelepciunea a spus că atunci când Domnul a făcut lumea, înțelepciunea era acolo ca un meșter, iar dacă Înțelepciunea nu e Domnul, atunci cine e ea?

M-am oprit. Nu știam unde am învățat asta. Dar apoi am continuat:

— Domnul meu rabin, am spus eu, Nabucodonosor i-a dus pe tâmplari la Babilon, în loc să-i ucidă, căci ei știau cum să construiască, iar când Cirus Persul i-a slobozit, tâmplarii s-au întors acasă pentru a construi Templul, după cum spusese Domnul că trebuie construit.

Tăcere.

Rabinul se dădu înapoi. Nu puteam citi expresia de pe fața sa. Am privit în jos. Ce spusesem?

Am privit din nou în sus.

— Domnule rabin, am zis eu, din vremea Sinaiului, acolo unde e Israelul este și un tâmplar – un tâmplar care să construiască tabernacului, și însuși Domnul a dat dimensiunile lui, și…

Rabinul mă opri. Râse și își ridică mâinile, cerând liniște.

— Acesta este un copil bun, zise el, uitându-se, pe deasupra mea, la Iosif. Îmi place acest copil.

Ceilalți bărbați dădură aprobator din cap, la fel cum făcură și cei bătrâni. Și iar urmă râsul, nu un râs zgomotos, ci unul molcom, care străbătu încăperea.

El arătă podeaua dinaintea sa.

M-am așezat acolo, pe covor.

Au urmat discuții, prietenoase și ușurele, în vreme ce rabinul i-a primit pe Iacob și pe ceilalți băieți, dar nu am auzit foarte bine. Știam doar că ce era mai rău se sfârșise. Îmi simțeam inima bătând atât de tare, încât o puteau auzi și alții. Tot nu îmi ștersesem lacrimile, dar ele se opriseră.

În cele din urmă, bărbații plecară. Începu școala.

Bătrânul rabin recită întrebările și răspunsurile, iar băieții repetară și, pe măsură ce se închideau ușile, încăperea se încălzea.

În acea dimineață nu îmi mai spuse nimeni nimic, iar eu nu am luat cuvântul, dar am recitat, și am cântat cu ceilalți, și m-am uitat la rabin și el s-a uitat la mine.

Când am mers, în sfârșit, acasă, era ora mesei în familie, și nu am avut cum să pun vreo întrebare, dar puteam citi pe chipurile lor că nu îmi vor spune niciodată de ce m-a întrebat bătrânul rabin atâtea lucruri. Era felul cum se uitau la mine, felul cum încercau să mă facă să cred că totul era bine.

Iar mama era foarte fericită, iar eu știam că ea nu avea habar despre ce se vorbise. Arăta ca o fată, în vreme ce ne îmbia să mâncăm mai mult decât puteam.

Eram atât de obosit, de parcă aș fi pus toată ziua pavele de marmură. Am mers în camera femeilor fără să-mi dau seama de asta și m-am întins pe rogojina mamei și am dormit.

Când m-am trezit, îi auzeam pe toți vorbind și simțeam mirosul tocăniței și mirosul bun de pâine coaptă. Trecuse toată după-amiaza, iar eu dormisem ca un prunc, și era vremea să mâncăm din nou.

Am mers și m-am spălat pe față și pe mâini cu apă rece din bazin, iar apoi am îngenuncheat și m-am spălat pe mâini în *mikvah.* M-am întors să mă așez și să mănânc.

Mi s-a dat o strachină. În ea era lapte covăsit cu miere.

— Ce-i asta? am întrebat.

— Mănâncă, zise Cleopa. Nu știi ce-i?

Apoi Iosif chicoti, iar unchii mei se puseră pe râs de parcă era o molimă care îi bântuia.

Mama se uită la strachină.

— Ar trebui să mănânci dacă ți-a dat unchiul tău, mă sfătui ea.

Cleopa zise astfel încât să îl audă toți:

— „El se va hrăni cu lapte și cu miere până în vremea când va ști să arunce răul și să aleagă

binele."[11]

— Știi cine a spus cuvintele astea? întrebă mama.

Eu mâncam laptele cu miere. Am mâncat destul și i-am dat strachina lui Iacob, dar lui nu-i trebuia. I-am dat-o lui Iosif, care o dădu mai departe.

— Știu că Isaia a spus, i-am răspuns mamei, dar nu îmi aduc aminte mai mult de-atât.

Asta i-a făcut pe toți să râdă. Și am râs și eu.

Și nu mi-am amintit. Nici nu m-am mai gândit vreodată la asta.

Pentru o clipă, doar pentru o clipă, mi-am dorit să-i pun o întrebare lui Cleopa și să fim singuri, dar momentul acela nu a venit niciodată. Era deja seară. Dormisem prea mult. Nu îmi făcusem munca de după școală. Nu puteam lăsa să se mai întâmple asta vreodată.

18

Pe măsură ce zilele treceau, au început să îmi placă mult orele de studiu pe care le aveam dimineața. Cei trei rabini erau cunoscuți drept „Bătrânii", iar cel mai în vârstă dintre ei era marele învățător, el însuși fiind acum un preot mult prea bătrân pentru a mai merge la Ierusalim, și ne-a spus cele mai frumoase povești din câte auzisem vreodată. Rabinul acesta se numea Berekhaiah bar Phineas și, dacă oricare dintre noi, băieții,

---

[11] Isaia 7:15

doream să-l vizităm, seara era acasă. Locuia foarte aproape de vârful dealului, într-o casă mare, căci soția lui era bogată.

Dimineţile, repetam și învățam să memorăm mare parte din cărţile sfinte, la fel cum făcuserăm și în Alexandria, dar aici învățam mereu în ebraică, iar când vorbeam o făceam în limba noastră, și adesea, dacă ne străduiam, reușeam să-l facem pe rabinul Berekhaiah să ne povestească peripeţiile sale.

El își petrecea serile în biblioteca lui, cu ușile dinspre curte deschise, aceasta fiind o încăpere modestă, după cum spunea el, mereu zâmbind, și asta de parcă cineva ar fi comparat-o cu marea bibliotecă a lui Philo, dar pentru mine era un loc cald și primitor. El era acolo pentru a răspunde oricărei întrebări, și, după muncă, oricât aș fi fost de obosit, mergeam la el, măcar pentru a ședea o vreme la picioarele sale. Servitorii erau amabili, ne aduceau apă rece, și aș fi stat ore întregi să îi ascult poveștile, dar trebuia să merg și acasă.

Cel mai tânăr dintre învățători, care nu lua cuvântul foarte des, era rabinul Sherebiah, fiind și el tot preot, deși nu mai putea merge la Templu pentru că, odată, suferise un accident groaznic pe drumul dinspre Ierihon, când tâlharii l-au atacat în timp ce mergea să-și îndeplinească îndatoririle în Templu. L-au bătut și pe el, și pe fratele său, iar el a căzut de pe o stâncă, iar în cădere și-a zdrobit un picior și doctorii din Ierusalim i l-au amputat.

Umbla pe un ciot, dar asta nu se vedea de sub robă, și părea a fi un om întreg. Dar nici un preot fără un picior nu ar fi putut apărea dinaintea Domnului, astfel încât el deveni rabin la școala din sat și era căutat de toată lumea pentru învățăturile sale. Se spunea că devenise fariseu doar după ce nu mai putuse merge la Templu. Și frații lui erau preoți, dar locuiau în Capernaum, care nu era foarte departe.

Celălalt rabin, care era cel de-al treilea dintre „Bătrâni", cel care ne întâmpinase la sinagogă, era rabinul Jacimus, un mare fariseu, deși toți trei rabinii purtau ciucuri albaștri la robă, însă rabinul Jacimus era foarte strict în toate obiceiurile pe care încerca să ni le predea.

Toți membrii familiei acestui rabin erau farisei – și avea o grămadă de unchi, frați și surori, și soții lor, și copiii lor – și ei cinau doar unii cu alții, după cum era obiceiul la farisei, și nu respectau întotdeauna obiceiurile din Nazaret. Dar toată lumea mergea la ei pentru judecată. Iar doi dintre frații rabinului Jacimus erau scribii satului și scriau scrisori pentru oameni, ba chiar citeau scrisorile pentru cei bătrâni care nu mai puteau citi așa de bine. Acești bărbați aveau de transcris tot felul de hârtii și adesea îi vedeai în curțile lor, foarte ocupați, iar asupra lor era aplecat un bărbat sau o femeie care le spunea ce trebuie să scrie. Sau chiar mai rău, țipând și plângând din cauza lucrurilor ce li se citeau.

Aceşti trei învăţători erau judecătorii în orice dispută, dar mai erau şi alţi bărbaţi bătrâni, oameni care plecau arareori din casă din cauza vârstei înaintate, şi care, dacă trebuia făcut ceva, veneau împreună cu cei dintâi.

De fapt, uneori oamenii veneau şi îl întrebau pe Bătrânul Iustus, unchiul nostru, care e părerea lui despre anumite lucruri. Şi, chiar dacă acum Bătrânul Iustus nu putea vorbi, iar eu vedeam clar lucrul acesta, la fel ca şi ceilalţi, şi nu mai înţelegea ce i se spunea, totuşi oamenii veneau şi îi spuneau ofurile lor, iar el dădea aprobator din cap. Şi ochii i se măreau şi zâmbea. Îi plăcea ca oamenii să-i vorbească. Iar asta îi făcea pe oameni fericiţi, şi plecau mulţumindu-ne şi nouă, şi lui.

Mama dădea din cap. Şi Bătrâna Sara făcea la fel.

Ei bine, ar trebui să spun că la Bătrâna Sara venea o grămadă de lume. Veneau la ea bărbaţi şi femei. Uneori mi se părea că ea era atât de venerabilă, după cum spunea lumea, prin natura vârstei sale, a înţelepciunii şi a vioiciunii, încât, pentru cei din jur, ea nu mai era nici bărbat, nici femeie.

Iar de la cei care veneau să-şi uşureze sufletul am aflat multe despre sat, multe din câte doream să aflu şi unele lucruri pe care nu aş fi vrut să le ştiu.

Am învăţat multe lucruri şi de la ceilalţi copii din sat, de la Maria Oarba, care stătea mereu în curtea

casei părinteşti, şi era mereu pusă pe râs şi gata de stat la poveşti, şi de la băieţii care veneau să se joace, Simeon cel Nebun, care, de fapt, nu era nebun, dar care râdea tot timpul şi era foarte binevoitor, şi Iacob cel Gras, care era gras, şi Iacob Rotofeiul şi Iacob cel Înalt şi Mihai Chelul, şi Daniel cel Zelos, poreclit aşa pentru că se apuca de orice „cu furie".

Dar nu am aflat cu adevărat de la nici unul răspunsurile la întrebările pe care le aveam acum pe suflet. Mă luptam să îmi aduc aminte lucrurile pe care mi le spusese mama. Făceam asta în timp ce lucram, pe când şlefuiam încet un picior de masă sau când urcam şi coboram dealul pentru a ajunge la şcoală. Dar chiar şi atunci, cântam şi vorbeam toţi. Şi nu puteam să mă gândesc pe îndelete. Da, îmi aminteam ce îmi spusese mama. Îmi aminteam, însă sub formă de imagini. Venise un înger, un înger la mama mea, şi nu un bărbat fusese tatăl meu, dar ce însemna un astfel de lucru?

Când aveam timp, mă gândeam, dar viaţa noastră era foarte plină.

În timpul când nu lucram, mergeam la rabini. Nu voiam deloc să-i părăsesc. Rabinul Berekhaiah era curios să afle despre Alexandria, şi îmi punea multe întrebări. Îi plăcea să mă audă vorbind, şi chiar şi soţiei sale, Miriam, îi plăcea, ea fiind cea bogată şi nu aşa de bătrână, iar tatăl ei, al cărui păr era alb, ni se alătura adesea în odaie,

ascultându-ne.

Rabinul Berekhaiah citise pergamentele lui Philo pe care i le dăruise familia noastră și avea întrebări legate de Philo, la care eu i-am răspuns, spunându-i mereu cât de bun fusese și cum mă dusese la Marea Sinagogă doar ca să o văd, și cum studiase Philo Legea și profeții, și cum vorbea despre ei, fiind el însuși rabin, deși, poate, era puțin cam tânăr, după cum credeau unii. Și am povestit totul despre casa lui Philo și despre cât de frumoasă era, dar totuși am spus doar atât cât se cuvenea.

Un tâmplar trebuia să fie atent la ce spunea despre casele în care lucrase. O casă era un loc privat. Așa am fost învățat. Dar casa lui Philo fusese un loc plin de tineri învățăcei, și pe acolo se peregrinaseră o mulțime de rabini din Alexandria, așa că mi s-a părut potrivit să descriu modelele podelei de marmură și etajerele foarte înalte, pentru pergamente.

Am vorbit și despre portul din Alexandria și despre Marele Far, pe care îl văzusem cel mai bine când am plecat pe mare. Le-am povestit despre temple, pe care nici chiar un băiat evreu cuminte nu putuse să nu le remarce, căci erau pretutindeni și erau foarte frumoase; și despre piață, de unde se putea cumpăra aproape orice din lumea asta și unde puteai auzi oameni vorbind și latină, și greacă, și multe alte limbi.

Și eu vorbeam puțină latină, dar nu prea multă.

Erau încântați să audă și despre corăbii, iar noi văzuserăm o mulțime în Alexandria, pentru că nu fuseseră doar vasele care mergeau pe mare, în Grecia, sau la Roma, sau în Antiohia, sau spre Țara Sfântă, ci și cele care mergeau pe râuri și veneau de pe Nil.

Uneori mă gândeam că, în timpul acestor discuții, vedeam Alexandria mai limpede ca niciodată, din cauza întrebărilor puse de Miriam și de bătrânul rabin, socrul lui Berekhaiah, care mă făceau să îmi amintesc atâtea. Am vorbit despre biblioteca reconstruită după ce Iulius Cezar fusese atât de nesăbuit încât să-i dea foc. Și am vorbit despre acel deosebit Festival al evreilor, când se sărbătorea traducerea în greacă a Legii, a Profeților și a tuturor cărților sfinte.

Dar aici, în Nazaret, nimeni nu preda în greacă, dar vorbeau mulți greaca, mai ales în Sepphoris, unde o vorbeau toți soldații regelui și majoritatea meșterilor, iar rabinii o vorbeau și citeau în ea. Știau Scriptura în greacă. Aveau copii ale acesteia. Așa ziceau. Dar aici învățam în ebraică și vorbeam în limba noastră, aramaica. În sinagogă Scriptura era citită în ebraică, iar apoi rabinul o explica în limba noastră. Astfel, dacă cineva nu cunoștea limba sfântă, el sau ea putea totuși să înțeleagă.

Aș fi putut să îmi petrec tot timpul cu rabinul Berekhaiah. Dar nu a fost să fie.

La puțin timp după ce am început lucrul la casă, eu și Iosif am plecat la Sepphoris, pentru că era

mult de lucru acolo, iar, din cauza războiului, oamenii aveau nevoie de adăpost și aveau cu ce să ne plătească. Iosif nu lua sumele duble pe care i le ofereau unul după altul, dar ne țineam de ceea ce însemna, în Alexandria, o zi de lucru, și luam acele slujbe unde el știa că ceea ce puteam face va fi de mare folos.

El și frații săi și unchiul Cleopa puteau să umble printre ruinele unei case și să discute cu proprietarul, iar apoi să o facă la loc așa cum fusese, chiar să meargă după pictori și tencuitori și zidari, și să se ocupe de tot, așa cum făcuseră cu atâta pricepere în Egipt. Eu și Iacob știam cum să mergem la piață și să alegem muncitori, dintre bărbații care erau pe acolo.

Dar orice am fi făcut, era mult de ridicat, de ținut și de cărat, în timp ce înghițeam praf și cenușă, și eram speriat de ceea ce auzeam că se întâmplă la Ierusalim, unde, spuneau bărbații, în Templu avea loc o mare răzmeriță. Peste tot în Iudeea se purtau lupte, iar pe dealurile Galileei se ascundeau tâlhari.

Se vorbea chiar și despre niște bărbați tineri care, în ciuda a tot ce se întâmplase în Galileea, plecau spre Ierusalim, ca să lupte în război, căci era o cauză sfântă.

Între timp romanii încercau în toată Iudeea să înăbușe revoltele, și încă mai erau arabii, care mărșăluiau împreună cu ei și care ardeau satele Iudeei. Și întreaga familie a lui Irod se afla încă la

Roma, certându-se și luptându-se pentru coroană, în fața lui Augustus.

Dar orice aș fi auzit, nu îmi mai clănțăneau dinții de frică, iar familia noastră nu vorbea prea mult despre asta. Peste tot în jurul nostru se ridicau clădiri pentru regele Irod, oricare ar fi fost acesta. Iar oamenii veneau de pretutindeni, pentru a repara acoperișuri, pentru a aduce apă proaspătă celor care lucrau, pentru a amesteca și a întinde vopseaua și pentru a face mortar pentru pietre, iar neamul nostru avea mulți prieteni printre cei care aveau atât de mult de lucru, încât nu știam cum să ne descurcăm cu toate.

Unchiul Cleopa se uită în jur și spuse:

— Acum Sepphorisul va fi mai mare ca niciodată.

— Dar cine va fi rege? am întrebat eu.

El scoase un sunet prin care-și arăta dezgustul față de familia lui Irod. Dar Iosif se uită la el și Cleopa nu mai rosti cuvintele pe care intenționase să le spună.

Romanii mai erau încă în oraș, patrulând pentru a menține liniștea, pândind rebelii de pe dealuri și ascultând văicărelile constante ale oamenilor – jalea după un fiu dispărut sau după casa care nu ar fi trebuit să fi ars – și, câteodată, soldații își ridicau mâinile și strigau să se facă liniște, pentru că nu știau ce altceva să facă.

Soldații beau în tavernele care erau deschise, și la colțul străzii de unde își cumpărau mâncarea.

Ne urmăreau când munceam. Scribii erau ocupați să le scrie scrisorile pe care voiau să le trimită femeilor lor și copiilor.

Acesta era un oraș evreiesc. Vedeam asta. Aici nu existau deloc temple păgâne. Erau puține femei ușoare care să umble cu soldații, doar femeile care se ocupau de taverne, dar și acelea aveau adesea bărbați. Soldații căscau și aruncau câte o privire spre femeile noastre, atunci când ele veneau și plecau, dar ce puteau ei să vadă? Femeile noastre erau mereu îmbrăcate cu veșmintele cuviincioase, și aveau șaluri și văluri.

Ce era foarte diferit de Alexandria era faptul că acolo întâlneai în lume o mulțime de femei romane și grecoaice. Multe dintre ele purtau văluri și erau modeste, dar erau și altele, de alt soi, care se învârteau în jurul tavernelor. Nu trebuia niciodată să ne uităm la ele, dar, uneori, nu ne puteam abține.

Aici, era altă poveste.

Când au venit veștile rele cum că în Ierusalim se dădeau lupte, oamenii se adunară în grupuri ca să vorbească despre asta, și se holbară la soldați, iar aceștia din urmă deveniră mai duri și încetară să mai fie prietenoși, iar pe stradă stăteau în cete. Dar nu se întâmplă nimic.

Cât despre familia noastră, și mulți, mulți alții, munceam fără încetare, oricare ar fi fost veștile. În timp ce munceam, ne rugam, în șoaptă. Când ne adunam să prânzim, îl preamăream pe Domnul și

ne binecuvântam hrana și băutura. Apoi ne întorceam la lucru.

Nu mă deranjau aceste momente de trudă. Dar era mai bine când studiam în Nazaret.

Ce îmi plăcea cel mai mult, pe lângă studiu, erau drumurile către și de la Sepphoris, pentru că aerul era călduț și recoltatul era pe sfârșite, și copacii erau plini de rod. Migdalilor le căzuseră florile, dar erau atâția alți pomi încă plini de frunze frumoase. în fiecare zi vedeam lucruri noi.

Voiam să mă abat din drum și să hoinăresc prin crânguri și livezi, dar nu puteam face asta. Așa că uneori alergam înainte și mă plimbam singur. Mă gândeam că, odată, o să fie vreme pentru a hoinări prin sătucurile de prin văile mici, dar pentru moment viața ne era plină.

Cum putea cineva să ceară mai mult decât aveam deja?

19

Nu știu câte zile au trecut până am început să mă simt rău.

După-amiază mă apucă o fierbințeală. Cleopa își dădu seama de asta înaintea mea, apoi Iacob spuse și el că se simțea rău, iar Cleopa își puse mâna pe fruntea mea și zise că trebuia să ne întoarcem chiar atunci în Nazaret.

Pe ultima bucată de drum, Iosif mă duse în brațe. M-am trezit însetat și mă durea gâtul, iar când mă puse în pat, mama era îngrijorată. Și

Micuța Salomea era bolnavă. S-a ajuns ca patru dintre noi, mai apoi cinci, să zăcem culcați pe jos, în aceeași odaie.

Se tușea peste tot în jurul meu, iar mama îmi uda mereu buzele. Am auzit-o spunându-i lui Iacob:

— Trebuie să bei asta! Trezește-te!

Micuța Salomea gemea și, când am atins-o, ardea.

Mama vorbea cu mine:

— Cine știe ce e, spuse ea. Poate fi de la romani. Se poate că ei au adus-o. Poate că e din cauză că am fost plecați, iar acum suntem acasă. Nimeni altcineva din sat nu e bolnav, doar micuții noștri.

Dar și mătușa Maria era bolnavă. Cleopa o aduse înăuntru și o întinse pe rogojină. Îi rosti numele. I-l rosti așa, ca și când ar fi fost furios, dar nu era. Iar ea nu-i răspunse. Am văzut lucrurile astea, dar eram pe jumătate adormit. Bătrâna Sara ne cântă. Când nu o zăream în umbră, îi auzeam vocea.

Tot corpul mă durea – umerii, șoldurile, genunchii – dar puteam dormi. Puteam visa.

Pentru prima dată mi s-a părut că somnul era un adăpost.

Acum, când privesc în urmă, știu că până în acel moment din viața mea, mă luptasem mereu cu somnul. Niciodată nu voiam cu adevărat să alunec în el. Chiar și atunci când, pe dealuri fiind și focurile ardeau, mă temusem și dorisem ca focurile să dispară, ca tâlharii dezlănțuiți să

dispară. Nu voiam să mă cufund în somn. Da, să mă cufund în brațele mamei mele. Da, să mă cufund în siguranța casei mele. Dar nu să dorm.

Dar acum, cu această boală, când mă dureau umerii și picioarele, era plăcut să te cufunzi într-un somn adânc.

În timp ce încă eram treaz, visam. Era cel mai plăcut vis din câte avusesem vreodată. Știam că sunt în Nazaret. Știam că mama era acolo și că mătușa Maria era întinsă în apropiere. Știam că sunt în siguranță.

Dar, în același timp, mă plimbam printr-un palat. Era cu mult mai mare decât casa lui Philo din Alexandria, iar când am ajuns la marginea încăperii, am văzut marea albastră. De o parte și de alta se înălțau stâncile, și linia coastei se curba, iar jos, în grădină, erau torțe aprinse. Așa de multe torțe… Coloanele sprijineau acoperișul de deasupra capului meu. Cunoșteam stilul coloanelor, capitelurile cu frunze de acant.

Pe o bancă de marmură era o făptură cu aripi. Semăna cu un bărbat, un bărbat foarte frumos. M-am gândit la Absalom, fiul lui David, care fusese frumos, și se întâmplă cel mai ciudat lucru: acestui bărbat de pe bancă începu să-i crească părul și să i se îndesească.

— Vrei să arăți ca Absalom, am spus eu.

— Oh, ești foarte isteț pentru vârsta ta, nu-i așa? zise el. Rabinul te iubește.

Avea o voce molcomă, ca o muzică. Ochii lui erau

albaştri ca marea. Avea o strălucire în ei. Pe tunică avea o broderie cu verde şi roşu, o viţă plină de cele mai mărunte flori. Mi-a zâmbit.

— Ştiu că-ţi place, spuse el. Ceea ce vreau eu să ştiu e… ce crezi că faci tu aici?

— Aici? În acest palat? am întrebat eu. Visez, bineînţeles.

Am râs. Mi-am auzit, în vis, râsul. Am privit afară, spre mare, şi am văzut norii adunaţi sus, pe cer, iar pe linia orizontului am văzut corăbii mişcându-se. Se părea că pot vedea vâslele lovind apa şi oamenii de la cârmă. Cât de limpezi erau toate sub luna plină!

În jurul meu era numai frumuseţe.

— Da, este un palat potrivit pentru un rege, spuse el. De ce nu trăieşti într-un astfel de palat?

— De ce aş face-o? am întrebat eu.

— Ei bine, cu siguranţă e mai bine decât în mizeria şi în praful din Nazaret, zise el în limba lui graţioasă şi cu zâmbetul său graţios.

— Eşti sigur de asta? l-am întrebat eu.

— Eu trăiesc în amândouă, zise el.

Faţa i se întunecă. Se uită la mine cu dispreţ.

M-am uitat din nou la corăbii, care se mişcau aşa de repede, aşa de lin, în lumina lunii, navigând noaptea, când noaptea era primejdios de navigat, dar atât de frumos.

— Da, ele se întorc din Ostia, spuse el, vasele acelea frumoase cu galere. Arhelau al vostru e nerăbdător să ajungă acasă. La fel sunt şi fraţii şi

surorile lui.

— Știu, am răspuns eu.

— Cine ești tu? vru el să afle.

Era nerăbdător. De fapt, acest vis urma în scurt timp să se sfârșească. Toate visele se sfârșesc.

L-am privit. Era furios și încerca să ascundă asta. Dar nu putea să o facă. M-am gândit la frățiorii mei. Dar el nu era copil.

— Și nici tu nu ești copil! zise el.

— Oh, acum înțeleg, am spus eu, foarte satisfăcut. Înainte nu înțelesesem. Când ești cu mine, nu știi ce se va întâmpla, nu-i așa? Nu știi ce va urma. Am râs iar și iar. Asta e nenorocul tău, să nu știi cum se va sfârși.

Deveni atât de nervos, încât nu reuși să-și păstreze zâmbetul pe față.

Dar, pe măsură ce zâmbetul îi dispăru, el începu să plângă. Și nu se putea abține. Era un om în toată firea și plângea, lucru cum eu nu mai văzusem aproape niciodată.

— Știi că din dragoste sunt ceea ce sunt, spuse el. Din dragoste sunt așa.

Mi-a părut rău pentru el. Dar trebuia să fiu atent. Își ținea fața în palme și mă privea printre degete. Da, plângea, dar mă urmărea, și, uitându-mă la el, m-a cuprins mila. Nu voiam să mă uit la el. Nu puteam face nimic pentru el.

— Cine ești? mă întrebă din nou. Se înfurie atât de tare, încât se opri din plâns și se întinse spre mine. Îți cer să-mi spui cine ești!

M-am dat înapoi, îndepărtându-mă de el.

— Nu pune mâinile pe mine, am spus eu. Nu eram mânios sau tulburat, dar voiam ca el să înțeleagă. Să nu pui niciodată mâinile pe mine, niciodată.

— Știi ce se întâmplă în Ierusalim? întrebă el.

Era atât de furios, încât se înroșise la față și-și deschise larg ochii.

Nu i-am răspuns.

— Dă-mi voie să-ți arăt, copile-înger! zise el.

— Nu te obosi, am spus eu.

În fața noastră, în locul mării albastre am văzut, dintr-odată, curtea imensă a Templului. Nu vroiam să o văd.

Nu doream să mă gândesc la bărbații care se luptau, așa cum o făcuseră atunci când fusesem acolo. Dar era cu mult mai rău.

Arcașii de pe colonade trăgeau cu săgeți în soldații romani, iar alții aruncau pietre, și avură loc tot felul de lupte până când, de sub coloane, izbucniră flăcări, flăcări groaznice și uriașe se ridicau și îi luau pe evrei prin surprindere, în vreme ce colonadele luau foc, iar lucrăturile din aur de pe exteriorul acestor locuri începură să ardă, iar trupurile cădeau în foc și oamenii strigau și țipau cerându-i Domnului să-i salveze.

Întreaga curte era cuprinsă de flăcări, dar totuși câțiva evrei își aruncară armurile și alergară în foc, zbierând și țipând, iar romanii fugeau pe unde puteau, iar alți romani ieșeau cu brațele pline de

lucruri de preț. Lucruri de preț din Templu, lucruri sfinte, lucruri ale Domnului. Țipetele oamenilor în suferință erau mai mult decât puteam suporta.

— Dumnezeule din Cer, ai milă de ei, am strigat eu.

Îmi era foarte frică. Tremuram. Toată teama se întorsese și era mai groaznică decât fusese vreodată. Focurile îmi umplură mintea, unul după altul, de parcă fiecare foc ar fi fost aprins de cel dinaintea lui, până când flacăra ajunse la stele.

Dintru adâncuri strig către Tine, Doamne!

— Asta-i tot ce poți face? mă întrebă ciudata creatură.

Stătea foarte aproape de mine, arătând frumos în hainele ei scumpe, cu ochii plini de mânie, chiar dacă zâmbea.

Mi-am acoperit fața cu mâinile. Nu m-aș fi uitat. I-am auzit vocea, în ureche:

— Sunt cu ochii pe tine, copile-înger! Aștept să văd ce ai de gând să faci. Continuă, deci: umblă ca un copil, hrănește-te ca un copil, joacă-te ca un copil, lucrează ca un copil. Dar eu sunt cu ochii pe tine. Și, da, poate că nu cunosc viitorul, dar știu asta: mama ta este o târfa, tatăl tău este un mincinos, iar podeaua din casa ta e de pământ. Cauza ta e pierdută, știu asta, e pierdută în fiecare zi și în fiecare ceas, iar tu știi asta. Crezi că miracolele tale îi vor ajuta pe oamenii aceștia nesăbuiți? Îți spun eu, haosul domnește. Iar eu sunt Prințul lui.

M-am uitat la el. Știam că, dacă aș fi vrut, i-aș fi putut răspunde. Vorbele ar veni ușor și ele mi-ar spune lucruri pe care nu le știam; ele ar scoate la iveală cunoașterea din mintea mea, la fel de sigur cum și sunetul ar ieși din gâtlejul meu. Toate ar fi acolo, înaintea mea, toate răspunsurile, toată durata Timpului. Dar nu, nu avea să se întâmple. Nu, nu așa, și nici altfel. Nu am spus nimic. Mă durea suferința lui. Mă durea fața lui, din ce în ce mai întunecată. Mă durea furia lui.

M-am trezit fără să scot un sunet. Ședeam întins, în camera întunecată, transpirat și însetat.

Era lumină doar de la lampă. Peste tot se auzeau gemete. Nu știam unde mă aflam, ce cameră era aceasta, locul acesta – și mă durea capul. Mă durea așa de tare, încât nu mai puteam suporta. Mama era lângă mine, dar cu cineva.

Cleopa se ruga în șoaptă. Auzeam o voce ciudată, o voce de femeie:

— Dacă va continua tot așa, nu o să vreți ca ea să se întoarcă…

Am închis ochii. Am visat. Am văzut lanurile de grâu din jurul Nazaretului. Am văzut migdalii în floare, pe lângă care am trecut când am venit aici pentru prima dată. Am văzut satele cu case albe, învălmășindu-se peste dealuri. Frunze subțiri, răsucite, zburând în adieri ușoare de vânt. Am visat apă. Creatura aceea voia să vină iar, dar nu am vrut să o las. Nu, nu lumii palatelor și a corăbiilor.

— Oprește-te, am spus. Nu o voi face.

— Visezi, te țin eu în brațe, șopti mama. Ești în siguranță.

În siguranță.

Au trecut zile și nopți până mi-am revenit. Abia mai târziu am aflat asta.

Și chiar și atunci majoritatea timpului am dormit. M-au trezit doar gemetele, Plânsetele și gemetele, iar atunci am știut că murise cineva.

Când am deschis ochii, am zărit-o pe mama hrănindu-i pe Simeon cel Mic, care era sub pături, rezemat de o pătură făcută sul. În apropiere dormea Micuța Salomea, cu fața foarte transpirată. Dar nu mai era chiar așa de bolnavă.

Mama se uită la mine și îmi zâmbi. Dar fața ei era albă și tristă și plânsese, iar eu știam asta, și știam că una dintre persoanele care se văita și plângea în încăperea mai îndepărtată era Cleopa. L-am auzit, acel plâns matur și frânt, de bărbat, cel pe care îl văzusem și îl auzisem în vis.

— Spune-mi! am șoptit eu. M-a cuprins teama, punând stăpânire pe gâtlejul meu.

— Copiii sunt mai bine, spuse ea. Nu-ți amintești? Aseară ți-am povestit tot.

— Nu, vreau să știu, cine e?

Ea nu voia să-mi răspundă.

— E mătușa Maria? am întrebat eu. M-am întors să mă uit. Mătușa Maria zăcuse întinsă chiar lângă mine, iar acum nu mai era.

Mama închise ochii și oftă. M-am întors spre ea

și mi-am pus mâinile pe genunchii ei, dar nu cred că ea simțise asta prin robă. Se legăna înainte și înapoi.

Când m-am trezit iar, avea loc un praznic. Asta trebuia să fie. Auzeam muzica flautelor tăind aerul, ca niște cuțite de lemn.

Iosif era cu mine și mă îndemna să mănânc niște supă. Micuța Salomea stătea lângă mine, în picioare, și, cu niște ochi mari, spuse:

— Știi că mama mea a murit?

— Îmi pare rău, am zis eu.

— Și a murit și copilul, pentru că era în pântecele ei.

— Îmi pare rău, am zis iar.

— Au îngropat-o deja. Au pus-o în grotă.

Nu am mai spus nimic.

Mătușile mele, Salomea și Estera, intrară în cameră și o puseră pe Micuța Salomea să bea supă și să se întindă. Micuța Salomea întreba fără oprire despre mama ei.

— Era învelită? întrebă ea. Era albă?

Ele îi spuseră să tacă.

— A plâns când a murit?

Eu am adormit.

Când m-am trezit, încăperea mai era încă plină de copiii care dormeau, și erau aici și verișorii mei mai mari, bolnavi și ei.

Nu m-am mai trezit până în dimineața următoare.

La început am crezut că nimeni din casă nu se

deșteptase.

Am ieșit în curte.

Aerul era călduț, iar frunzele smochinului era mari. Toată via era plină de flori albe, iar cerul era de un albastru intens, și totuși plin de nori limpezi, ce nu prevesteau ploaie.

Eram atât de flămând, încât aș fi mâncat orice. Niciodată în viața mea nu mai fusesem atât de flămând.

Din cealaltă parte a curții se auzeau voci, dintr-una din camerele folosite de Cleopa și de familia sa. Am intrat și i-am văzut pe mama și pe unchii mei așezați pe jos, vorbind laolaltă, în fața unei mese cu pâine și sos. Fereastra era acoperită doar cu un văl subțire. Lumina cădea pe umerii lor.

M-am așezat lângă mama.

— ...și voi avea grijă de ei, îi voi aduna în jurul meu și îi voi ține lângă mine, pentru că acum eu sunt mama lor, iar ei sunt copiii mei.

Asta îi spunea mama lui Cleopa.

— Înțelegi? Acum sunt copiii mei. Ei sunt frații și surorile lui Isus și ai lui Iacob. Pot avea grijă de ei. Vreau să crezi în mine. Toată lumea s-a purtat mereu cu mine ca și când aș fi o copilă... Nu sunt. Mă voi îngriji de toți. Suntem cu toții o familie.

Cleopa dădu aprobator din cap, dar avea o privire pierdută.

Îmi întinse pâinea și șopti binecuvântarea și am șoptit-o și eu. Am înfulecat din pâine.

— Nu, nu așa de repede, spuse mama. Vorbesc

serios. Nu trebuie să faci așa. Și bea asta.

Îmi dădu apă. Eu voiam pâinea.

Mama își trecu degetele prin părul meu. Mă sărută.

— Ai auzit ce i-am spus unchiului tău?

— Ei sunt frații și surorile mele, am zis eu, cum au fost mereu. Am mai mâncat niște pâine și niște sos.

— Ajunge, spuse mama.

Ea luă toată pâinea și tot sosul, se ridică și ieși.

Eu am rămas acolo doar cu unchiul meu. M-am dus mai aproape de el.

Fața lui era liniștită, de parcă tot plânsul ar fi dispărut și l-ar fi lăsat gol.

El se întoarse spre mine. Arăta foarte serios.

— Crezi că Domnul din Ceruri a trebuit să ia pe unul dintre noi? întrebă el. Iar pentru că eu am fost cruțat, a luat-o pe ea în locul meu?

Eram atât de surprins, încât abia mai puteam respira. Dintr-odată mi-am amintit de rugăciunea mea pentru el, pe când el se ruga în râul Iordan. Îmi aminteam puterea ce ieșise din mine și intrase în el, atunci când mi-am pus mâinile pe el, în vreme ce cânta în apa râului, iar el nici măcar nu știuse vreodată asta.

Am încercat să spun ceva, dar nu puteam articula cuvintele.

Ce puteam face altceva decât să plâng?

El mă luă în brațe și mă legănă.

— Oh, dragul meu, îmi zise, în șoaptă. O,

Dumnezeule, Făcătorule a toate câte sunt, se rugă el, m-ai vindecat. Trebuie că a fost pentru binele meu să cunosc atâta amărăciune… noi, cei care suntem în viață îți mulțumim, cum fac eu acum, iar tatăl le va spune copiilor despre cinstea Ta.

Vreme de câteva săptămâni nu am ieșit din curte.

La lumină, mă dureau ochii. Eu și Cleopa am văruit câteva odăi cu vopsea albă, proaspătă. Dar cei care trebuiau să lucreze în Sepphoris au mers la lucru.

În cele din urmă toți se însănătoșiră, chiar și Micuța Estera, pentru care ne temuserăm să nu fie mai rău, pentru că era așa de mică. Dar știam că era bine, căci țipa din toți rărunchii.

Rabinul Sherebiah, preotul cu picior de lemn, veni în casa noastră cu Apa pentru Purificare, așa că puteam fi stropiți o dată și apoi iar, în zilele următoare. El făcuse această apă din cenușa junincii roșii, ce fusese înjunghiată și arsă la Templu, după cum spune Legea că trebuie făcută cenușa, și din apa vie din izvorul de sub sinagogă, de la marginea satului.

Nu doar noi am fost stropiți cu apa aceasta, ci întreaga casă și toate vasele pentru gătit și urcioarele în care țineam mâncare sau vin. Totul a fost stropit. *Mikvah*-ul a fost stropit.

După fiecare stropire, ne îmbăiam în *mikvah*; și, în ziua când am fost stropiți ultima dată, după apusul soarelui, toți eram curați, la fel și casa.

Aceasta era pentru necurăția pe care o luasem de la moartea mătușii Maria. Iar pentru noi era un lucru solemn, mai ales pentru Cleopa, care recitase pasajul din Cartea Numerii, care ne vorbea despre această curățire și despre cum trebuia ea făcută.

Mintea mea era foarte captată de acest ritual; mă hotărâsem că voiam să văd cu ochii mei, odată, în Ierusalim, înjunghierea junincii roșii.

Nu, nu acum, când aveau loc lupte. Dar într-o zi când va fi pace și vom putea merge acolo. Înjunghierea junincii roșii și arderea ei, împreună cu pielea, cu carnea și cu sângele său, și cu baliga sa, pentru a face această cenușă de purificare – ce imagine era asta, mă gândeam eu. Erau atâtea de văzut la Templu. Iar Templul era acum în mijlocul luptelor.

Acesta era singurul fel în care mi-l puteam aminti, plin de trupuri moarte și de oameni țipând, și bărbatul care fusese ucis în fața mea, iar acel soldat călare ajunsese să arate, în închipuirea mea, ca o combinație dintre un om și un cal, cu sulița sa lungă și plină de sânge. Asta, și apoi bătălia din Templul cuprins de flăcări pe care o văzusem în vis, în visul acela ciudat. Putusem totuși să am un astfel de vis?

Dar toate astea erau departe.

Aici era pace, iar noi eram purificați.

Nu îmi aminteam să fi făcut un asemenea lucru în Alexandria, o stropire, și îmi aminteam vag

moartea unui copilaș, pe când eram acolo, a pruncului unchiului Alfeu. Dar aici, în Țara Sfântă, aceste lucruri se făceau după Lege. Și toată lumea era fericită să le facă.

Dar știam că unchii mei nu așteptaseră acest ritual ca să poată merge la muncă în Sepphoris. Nu putuseră să facă asta. Unii dintre ei lucraseră acolo pe toată perioada bolii noastre. Iar femeile fuseseră la grădina de zarzavaturi ori de câte ori a fost nevoie. Eu nu am întrebat nimic legat de asta. Știam că făceau ce puteau. Și aveam încredere în ceea ce spuneau unchii mei și Iosif că trebuie făcut. Oamenii făceau fiecare ce putea.

Acum, după perioada aceasta, dar nu la multă vreme, pe când eu încă nici nu ieșeam din casă, unchii mei intrară într-o mare polemică.

Era așa de mult de muncă în Sepphoris încât puteau alege între lucrările mai grele, cele care le plăceau mai mult și cele în care se folosea îndemânările celor din familie. Dar Iosif, cel pe care se bazau toți, nu voia să ceară mai mult, în funcție de lucrare. Unchii mei nu credeau că asta era corect, și alți tâmplari din Sepphoris credeau la fel. Unchii mei voiau dublu pentru muncile calificate, iar ceilalți tâmplari erau de acord, dar Iosif nu dorea să facă acest lucru.

În cele din urmă merseră cu toții pe deal la rabinul Berekhaiah, deși ei voiau să-l vadă pe rabinul Jacimus, cel mai strict fariseu.

— Avem nevoie de un fariseu care să stabilească

asta, spusese unchiul Cleopa.

Și toată lumea fusese de acord. Chiar și Iosif. Dar nimeni nu avea să-l întrebe pe rabinul mai tânăr înainte de a-l întreba pe cel bătrân.

Rabinul Berekhaiah spuse numaidecât să meargă la rabinul Jacimus, fariseul, și să facă așa cum le va spune el.

Noi, băieții, nu ne puteam înghesui înăuntru și, pe măsură ce afară se încălzea, ne-am dus acasă.

Erau plecați de multă vreme, iar când se întoarseră erau în toane bune. Se părea că rabinul Jacimus îi făcuse să cadă de acord: dacă aveau să ia preț dublu pentru muncile calificate, îi vor lăsa pe băieți să meargă la școală o jumătate de zi. Iar Iosif fusese de acord cu asta!

Noi am bătut din palme. Erau niște vești minunate. Eu și Iacob ne-am uitat unul la altul. Chiar și verișorii noștri, Silas și Iustus, erau bucuroși. Și Simeon cel Mic era bucuros, chiar dacă nu știa despre ce era vorba.

Urma să primim mai multă învățătură. Iar familia avea să aibă venituri mai mari.

Mama era foarte mulțumită.

În acea seară am avut la cină vin bun, iar la lumina lămpilor Iosif ne-a citit, de pe pergamentele aduse din Alexandria, din poveștile grecești care ne plăceau, Cartea lui Tobit.

Toată lumea se adunase să asculte, chiar și femeile, căci tuturor ne plăcea să ascultăm cum venise îngerul la Tobie, fiul lui Tobit, și acest înger

„deghizat” îi vorbea lui Tobie despre tămăduirile pe care le putea face cu măruntaiele peștilor care încercaseră să îi înghită piciorul; și despre cum trebuia el să se însoare cu tânăra Sara, fiica lui Raguel, și cum Tobie întreba dacă era sau nu adevărat că Sara avusese deja șapte soți și că toți fuseseră uciși la nuntă de un demon.

Am râs în hohote când Iosif a citit această parte, imitând vocea inocentă a lui Tobie. Apoi Iosif deveni din nou îngerul Rafael:

— „Acum ascultă-mă pe mine, frate. Ea trebuie să fie femeia ta, iar de demon nu te neliniști!”[12]

Iosif citi mai departe, imitând vocea îngerului, că Tobie avea să se însoare cu Sara chiar în noaptea aceea, iar tot ceea ce avea de făcut era să pună ficatul și inima peștilor morți pe focul din camera de nuntă, iar mirosul avea să-l alunge pe demon pentru totdeauna!

— Și pe cine crezi că va mai alunga mirosul ăsta? întrebă Cleopa.

Chiar și mama râdea.

Iosif continuă, în rolul îngerului Rafael, vorbind repede.

— „Și când va trebui să te apropii de ea, ridicați-vă amândoi și strigați către milostivul Dumnezeu, și El vă va mântui și vă va milui. Nu te teme, căci ea este menită din veac pentru tine și tu o vei mântui, și ea va merge cu tine, și știu că vei avea

---

[12] Cartea lui Tobit 6:16

de la ea copii!”[13]

Noi râdeam iar, atât de tare încât abia ne puteam abține să nu strigăm.

— Așa stau lucrurile, zise mătușa Estera, și toți izbucniră în râs, Uitându-se unii la alții.

— Nu mai vorbiți despre astea, strigă mătușa Salomea, și râseră iarăși toți, de parcă mamele înțelegeau mai bine decât noi cât era de amuzant.

— Și un înger ar trebui să știe! strigă mătușa Ester.

Tăcură toți. Iar râsul se opri.

Am văzut că se uitau la mama și apoi unii la alții.

Mama privea în gol, apoi zâmbi. Râse. Dădu din cap și râse, iar ei izbucniră din nou în râs.

Povestea avea multe părți amuzante, iar noi le știam pe toate. Demonul a plecat din cauza duhorii de pește, iar îngerul l-a prins, Tobie și Sara s-au iubit, socrul său nu-l lăsa să plece acasă pentru că îl iubea foarte mult, iar ceremonia de nuntă ținu paisprezece zile, iar când el merse, în cele din urmă, acasă, vindecă orbirea tatălui său cu leacurile din peștele ce încercase să-l înghită, și avu loc o altă ceremonie de nuntă ce ținu mai multe zile și toată lumea era fericită. Apoi veni partea mai serioasă a poveștii, rugăciunile lungi și frumoase ale lui Tobie, pe care le știam pe toate în greacă și le recitam.

Când am ajuns la sfârșitul rugăciunii, Iosif, care

---

[13] Cartea lui Tobit 6:18

ne îndrumase, rosti cuvintele mai încet, deoarece ele aveau acum o altă însemnătate pentru noi decât atunci când fuseserăm în Egipt.

Ierusalime, cetate sfântă, El te va pedepsi pentru păcatele fiilor tăi și iarăși va milui pe fiii celor drepți. Slăvește pe Domnul cu sârguință și binecuvântează pe Împăratul veacurilor, ca să se zidească iarăși locașul Lui cu bucurie în mijlocul tău...[14]

Eram triști, gândindu-ne la luptele ce aveau loc. Și, în vreme ce rugăciunea era spusă în continuare, eu am făcut să dispară amintirile despre luptă; am făcut să îmi amintesc Templul așa cum îl știam, înainte ca oamenii aceia să se lupte între ei.

Am văzut pereții imenși și sutele de oameni adunați acolo ca să se roage, îmbulzindu-se prin băi, prin tuneluri, în Curtea Păgânilor. Am auzit oamenii strigând psalmii.

Acum ne rugam, în timp ce Iosif ne îndruma:

Popoare multe vor veni de departe în numele Domnului Dumnezeu cu daruri în mâini, cu daruri pentru Împăratul Cerurilor...[15]

---

[14] Cartea lui Tobit, 13:9, 10

[15] Cartea lui Tobit, 13:11

Am văzut, în mintea mea, lumina, şi am căzut într-un somn frumos, în care puteam auzi cuvintele rugăciunii, în vreme ce eram întins pe rogojină, cu mâna îndoită sub cap.

Întru Tine se va binecuvânta numele Tău cel sfânt în vecii vecilor![16]

Şi, astfel, păru că epidemia părăsise casa noastră. Moartea o părăsise. Necurăţia o părăsise. Şi lacrimile o părăsiseră. Şi, deşi visul cu creatura ciudată cu aripi şi ochi frumoşi mă tulbura, şi mai tare mă tulbura faptul că simţeam că nu puteam spune nimănui despre el, mi l-am scos din minte şi l-am pus deoparte, alături de imaginea Templului însângerat. Şi viaţa începu din nou. Eram foarte vesel că ştiam asta, pentru că ştiam ce însemna nefericirea şi teama, şi boala şi tristeţea, iar acum aceste lucruri dispăruseră.

20

De îndată ce mama îmi spuse că aveam voie, am făcut baie în *mikvah,* iar apa era foarte rece şi aşa de mare, că îmi trecea peste cap, şi am îmbrăcat haine curate, şi am mers sus pe deal, la casa marelui rabin, Berekhaiah. Servitorii îmi spuseră că era la sinagogă, aşa că am mers acolo, neuitând să mă spăl pe mâini la izvor, de dragul celor care

---

[16] Cartea lui Tobit, 13:18

nu știau că mă îmbăiasem înainte de a veni.

Am intrat și m-am așezat la marginea adunării, surprins să văd atât de mulţi oameni într-o zi de lucru. Dar, la scurt timp, am văzut că nu-i ascultau pe rabini, ci pe un bărbat care venise să povestească despre evenimentele din Ierusalim. Era un fariseu, îmbrăcat în haine frumoase, cu mult păr alb sub șal.

Erau acolo fratele meu, Iacob, și Iosif, și Cleopa. Verișorii mei mai mari erau și ei.

Rabinul Berekhaiah zâmbi când mă văzu și îmi făcu semn să stau cuminte, în vreme ce bărbatul vorbea.

Omul vorbea în greacă și, din când în când, se oprea și vorbea în limba noastră.

Era prins în relatarea sa:

— Acest Sabinus, acest procurator al romanilor, i-a pus pe oamenii săi să înconjoare Templul, iar evreii s-au urcat pe acoperișurile colonadelor. Au aruncat cu pietre în romani. Săgeţile au zburat prin aer. Dar săgeţile romane nu puteau ajunge la evrei din cauza poziției lor. Iar Sabinus, acest om fără Dumnezeu, acest om al cărui singur scop era să găsească comoara Împăratului, în absența acestuia din urmă, acest om lacom a dat foc, în secret, colonadelor, tocmai colonadelor Templului, cu lucrătura lor de aur, în ceară, iar evreii au fost surprinși de flăcări, căci acestea au cuprins colonadele. Focul a răbufnit ca un munte. Așezământul de pe acoperișul Templului a luat foc;

ardeau chiar și stâlpii. Iar aurul a fost distrus de flăcări. Și oamenii de pe acoperiș au fost uciși. Cum îi putem număra pe cei morți?

Am simțit cum teama mea revine. Deși era cald, mie mi se făcuse frig, iar el continua:

— …iar romanii au trecut prin flăcări ca să fure comoara Împăratului, în fața celor care priveau neputincioși. Ei au fugit prin Curtea cea Mare tocmai în depozit, ca să fure cu lăcomie, și au furat din Casa Domnului.

Am văzut asta la fel cum o văzusem în vis. Mi-am plecat capul și am închis ochii. În timp ce el vorbea, eu puteam vedea ce ne povestea.

O luptă după alta, iar legiunile romane veneau, iar crucile se ridicau pe marginea drumului.

— Două mii de răstigniți, spuse el. Ei au mers după cei care au fugit. I-au adus înapoi pe cei pe care îi suspectau și i-au executat. Cine știa că toți acei oameni erau vinovați? Ei nu îi pot distinge pe cei buni de cei răi! Ei nu știu. Și arabii, câte sate au ars până când generalul Varus i-a trimis, în sfârșit, acasă, înainte de a afla că nu se puteau încrede în ei cum că vor păstra pacea?

Urmă apoi un șir de nume – locuri incendiate, familii care își pierduseră casele…

Nu-mi puteam deschide ochii. Am văzut, pe cerul nopții, flăcările. Am văzut oamenii fugind. În cele din urmă, am simțit o mână pe umărul meu și l-am auzit pe rabinul Berekhaiah șoptind:

— Fii atent.

— Da, bunule rabin, am șoptit eu.

M-am uitat la bărbatul care se plimba încolo și încoace prin fața adunării, vorbind despre rebeli – Simeon, care aprinsese palatul din Ierihon, fusese urmărit de Gratus, generalul lui Irod, cel care plecase la romani. Domnia lui se sfârșise. Dar mai erau atâția alții…

— Sunt în peșterile din nord! gesticulă el. Nu vor fi niciodată nimiciți.

Oamenii șușoteau și dădeau din cap.

— Familiile lor, triburi de tâlhari. Iar acum umblă vorba că Cezarul ne-a împărțit copiilor lui Irod, și acești prinți, dacă asta or fi, sunt pe mările întinse, în porturile noastre.

Am văzut, sub lumina lunii, marea. Am simțit visul.

Solul se opri, de parcă ar mai avea multe de spus, dar nu le putea spune.

— Acum îl așteptăm pe cel care a fost numit conducătorul nostru, spuse el.

Din spatele adunării vorbi un bărbat.

— Vor conduce preoții Templului! spuse el.

Și un altul:

— Preoții cunosc Legea și noi trăim potrivit ei. De ce nu avem preoți din Casa lui Zadok, după cum spune Legea că ar trebui să avem? Vă spun eu, curățați Templul de toată murdăria, iar preoții vor conduce din nou.

Bărbații se ridicară în picioare. Strigau unii la alții. Nimeni nu se auzea.

Rabinul Jacimus era în picioare.

Bărbaţii se liniştiră doar când se ridică în picioare bătrânul rabin Berekhaiah.

— Trimişii noştri îi vor prezenta Cezarului petiţiile noastre, spuse rabinul Berekhaiah. Cezarul a luat o hotărâre şi, în curând, o vom afla. Până atunci, aşteptăm.

Ochii lui se plimbară peste adunare. Se întoarse într-o parte şi în alta, privind feţele femeilor şi ale bărbaţilor adunaţi acolo.

— Cine cunoaşte la ora asta descendenţa preoţilor din Templu? întrebă el. Cine ştie dacă chiar există un Mare Preot?

Acest lucru fu aprobat prin mişcări ale capetelor. Oamenii se aşezau la locurile lor.

Solul continuă să răspundă la întrebările oamenilor.

Dar, la scurt timp, se iscară din nou certuri şi strigăte.

M-am ridicat şi m-am furişat afară din sinagogă.

În aerul cald n-am mai tremurat. Am traversat satul şi am ieşit, apoi am urcat dealul.

Femei îngrijeau grădinile de zarzavaturi. Ţăranii lucrau pe câmp, împreună cu ajutoarele.

Cerul era nesfârşit, iar norii se mişcau de parcă erau corăbii pe mare.

În iarbă creşteau anemone, unele înalte, altele mici. Iar copacii erau plini de măsline verzi.

M-am întins pe iarbă şi, cu palmele deschise, am pipăit anemonele. Şi am privit în sus, printre

crengile măslinilor. Îl voiam așa – cerul, în bucățele și fărâme. Eram fericit. În depărtare auzeam porumbeii și guguștiucii din sat. Credeam că aud chiar și albinele, în stupurile lor. Auzeam ceva ce semăna cu sunetul ierbii care crește, dar știam că nu era asta. Toate sunetele veneau împreună și erau delicate – atât de diferite de sunetele unui oraș.

M-am gândit la Alexandria. M-am gândit la marele templu din port al lui Cezar Augustus, cu grădinile și cu bibliotecile sale. L-am văzut de multe ori, când treceam pe lângă el, când mergeam să ne aprovizionăm de la depozitele de pe docuri.

Da, toate astea. Și procesiunile noastre, noi, evreii din Alexandria, cea mai mare parte a populației, sărbătorind ziua în care Scriptura a fost tălmăcită în greacă. Au avut păgânii ce să vadă, nu-i așa? Cel puțin asta ziceau bărbații, pe când cântam psalmii.

Am văzut marea.

Mă gândeam la lucrurile acelea… dar îmi plăcea locul acesta. Știam că îmi place, că îmi place pădurea deasă ce urca pe pantă, cu chiparoși și smochini, și copacii de mirt, după cum mă învățase Iosif numele lor.

M-am rugat în inima mea: „Tată Ceresc, îți mulțumesc pentru asta”.

Nu va dura mult, nu voi rămâne singur aici.

Cleopa venea să mă ia.

— Nu fi supărat, zise el.

— Sunt foarte fericit, am spus eu, în timp ce mă ridicam în picioare. Nu sunt deloc supărat. Nu sunt supărat pentru nimic.

— Oh, înțeleg, zise el pe tonul său obișnuit. Am crezut că poveștile de la sinagogă te-au făcut să plângi.

— Nu, am spus eu, scuturând din cap. Acesta este un loc vesel, am zis, uitându-mă spre locul unde stătusem. Vin aici, iar gândurile mi se transformă în rugăciuni.

Lui îi plăcu asta.

Am coborât panta împreună.

— Bine, spuse el. Nu trebuie să-ți faci griji pentru toate luptele alea, pentru înfrângeri. Romanii îi vor prinde pe toți rebelii din Iudeea. Nebunul acela de Simeon e doar unul dintre ei. Îl vor prinde pe Athronges, regele păstor, și îi vor prinde și pe frații săi. Și îi vor vâna și pe acești tâlhari din Galileea. Ei sunt acolo, sus, în peșteri, la Fântânile Iordanului. Când vor dori ceva, vor ieși de acolo și-i vei auzi urlând prin sat. Oh, nu, nu aici, nimic nu se va mai întâmpla în Nazaret decât... Oricine va fi rege aici sau în Iudeea, Arhelau ori Antipa, tot Cezarul este cel care hotărăște la cine putem face apel. O să-ți spun ceva despre Cezar. El nu vrea probleme aici. Iar acești Irozi vor domni până nu apar probleme. Avem mereu un Cezar.

M-am oprit. M-am uitat la el.

— Și voi vreți să fie așa, să aveți mereu un Cezar?

— De ce nu? întrebă el. Cine altcineva să mențină pacea?

Am simțit teama atât de ascuțită încât parcă îmi rănea pântecul. Nu am răspuns.

— Nu vom mai avea niciodată un rege pentru tronul lui David? am întrebat eu.

El mă privi o vreme înainte de a-mi răspunde.

— Eu vreau pace, zise el. Vreau să construiesc, și să tencuiesc, și să vopsesc, și să-i hrănesc pe cei mici, și să fiu cu neamurile mele. Asta vreau. Și asta vor toți romanii. Știi, romanii nu sunt oameni răi. Își venerează zeii. Femeile lor sunt cuviincioase. Și ei au felul lor, cum îl avem și noi pe al nostru. Ei bine, tu crezi că fiecare păgân este o fiară ticăloasă care și-a ars copiii pentru Molok și a săvârșit ticăloșii în casa lui în fiecare după-amiază.

Am râs.

— Dar aici este Galileea, spuse el. Odată ce un om a trăit într-un oraș ca Alexandria, odată ce a fost la Roma, știe că astea sunt iluzii. Știi ce înseamnă cuvântul ăsta?

— Da, am răspuns. Fantezii. Vise.

— Ah, spuse el. Tu ești cel care mă înțelege.

Am râs și am dat aprobator din cap.

— Eu sunt profetul tău, zise el.

— Vrei să fii profetul meu? am întrebat.

— Ce? Ce ai vrea să fac pentru tine?

— Spune-mi răspunsurile. De ce m-au oprit la

ușa sinagogii? De ce nu vrea Iosif să spună ce a fost în…

— Nu, zise el. Clătină din cap. Își puse mâinile pe cap. Se uită în jos. Nu pot face asta, pentru că Iosif nu vrea să o fac.

— Iosif mi-a interzis să îi pun întrebări, mi-a interzis chiar să mai întreb ceva.

— Știi de ce? mă întrebă el.

— Nu vrea să știu, am spus eu. Am ridicat din umeri. Ce alt motiv ar avea?

El îngenunche și mă luă de după umeri. Mă privi în ochi.

— Nu înțelege el însuși lucrurile, zise el. Iar atâta timp cât un om nu înțelege, nu poate să explice lucrurile.

— Iosif? Nu înțelege?

— Da, asta am spus. Am spus-o numai pentru urechile tale.

— Tu înțelegi? l-am întrebat eu.

— Încerc, zise el. Ridică din sprâncene și zâmbi. Mă cunoști. Știi că încerc. Dar felul lui Iosif este de a aștepta, de a-l aștepta pe însuși Domnul. Iosif nu trebuie să înțeleagă, pentru că el are încredere deplină în Domnul. Îți pot spune ceva, și nu trebuie să uiți. Un înger a vorbit cu mama ta. Și la Iosif au venit îngeri. Dar la mine nu a venit niciodată nici un înger.

— Și nici la mine, dar… am izbucnit eu.

Nu aveam de gând să o spun – despre Eliazar din Egipt și despre opritul ploii și cu atât mai puțin

despre Cleopa însuși, în râul Iordan, și despre mâna mea de pe spatele lui. Sau despre noaptea aceea de pe malurile Iordanului când am crezut că sunt și alții acolo, peste tot în jurul meu, în întuneric.

El era pierdut în gândurile lui. Se ridică și se uită peste câmpuri, la munții ce se înălțau la răsărit și la apus.

— Spune-mi ce s-a întâmplat! am zis eu. Am vorbit încet și am insistat. Spune-mi tot.

— Hai să vorbim despre lupte, și despre revolte, și despre regii ăștia din neamul lui Irod, zise el. Încă se uita în zare. Nu-ți pot spune ceea ce vrei să știi. Nici eu nu știu tot. Dacă voi încerca să-ți spun ceva, tatăl tău mă va scoate din casă. Știi că așa ar face. Și nu pot crea asemenea probleme în casa noastră. Câți ani ai acum, opt?

— Nu încă, am spus eu. Dar în curând o să am!

El zâmbi.

— Da, un bărbat, zise el. Văd asta. Cum de nu am știut că ești bărbat? Ascultă-mă, într-o zi, înainte să mor, îți voi spune tot ce știu. Îți promit…

Apoi căzu iar pe gânduri.

— Ce este?

Fața lui era plină de umbre.

— Îți spun doar atât, zise el. Să păstrezi în inimă. Va veni ziua…

Scutură din cap. Se uită în altă parte.

— Vorbește, spune mai departe, te ascult.

Când se întoarse spre mine, avea iar un zâmbet

ironic.

— Cât despre Cezar Augustus… zise el. Ce contează cine adună taxele și cine prinde hoții? Ce contează cine stă la porțile orașului? Ai văzut Templul. Cum poate el să fie reconstruit și purificat, dacă romanii nu instaurează ordinea în Ierusalim? Irod Arhelau dă ordinul să se facă masacre în fiecare Templu. Tâlharii și răzvrătiții stau pe arcade și trag săgeți direct spre Templu. Aș vrea o pace romană, da, o pace cum aveam în Alexandria. Să-ți spun ceva despre romani. Li s-a umplut paharul și e bine să fii condus de cineva căruia i s-a umplut paharul.

Nu i-am răspuns, dar am auzit fiecare cuvânt și, mai apoi, mi-am amintit fiecare vorbă.

— Ce i-au făcut lui Simeon, rebelul pe care l-au prins?

— I s-a tăiat capul, zise Cleopa. După părerea mea, a scăpat ușor. Nu mi-a păsat că a aprins cele două palate ale lui Irod. Nu asta e… sunt toate celelalte, fărădelegile, ruina. Se uită la mine. Oh, ești prea mic ca să înțelegi, zise el.

— De câte ori mi-ai spus asta? l-am întrebat eu.

El râse.

— Dar înțeleg, am spus. Nu avem un rege evreu care să domnească peste noi toți, un rege evreu pe care oamenii să-l iubească.

El dădu aprobator din cap. Se uită în jur, la cer, la norii care treceau.

— Pentru noi, nimic nu se schimbă cu adevărat,

zise el.

— Am mai auzit asta.

— Și o vei mai auzi. Mâine vei veni cu mine la Sepphoris și mă vei ajuta să vopsesc pereții pe care îi terminăm. E treabă ușoară. Am tras liniile. Eu voi pregăti culoarea. Tu doar să văruiești. Vei lucra la fel cum ai făcut și în Alexandria. Asta vrem. Nu-i așa? Asta, și să-l iubim pe Dumnezeu, cu toată inima și cu tot sufletul, și să-i cunoaștem Legea.

Am mers împreună înapoi acasă.

Nu i-am spus ce aveam pe suflet. N-am putut. Am vrut să-i spun despre visul ciudat pe care l-am avut, dar nu am putut. Și dacă nu i-am putut spune unchiului Cleopa, atunci nu puteam spune nimănui ce am visat. Nu voi putea niciodată să-l întreb pe bătrânul rabin despre bărbatul cu aripi sau despre faptul că văzusem colonadele Templului în flăcări.

Și cine va înțelegea noaptea aceea de lângă Iordan, făpturile din jurul meu, din întuneric?

Eram aproape la poalele dealului. În grădină era o femeie care cânta, iar în jurul ei se jucau copilași.

M-am oprit.

— Ce-i? mă întrebă. Haide, îmi făcu el semn cu mâna.

Nu l-am ascultat.

— Unchiule, am zis, ce ai vrut să-mi spui acolo sus? Spune-mi acum.

El se uită la mine și eu m-am uitat la el.

Am spus încet:

— Vreau să știu.

El tăcu și pe fața lui apăru ceva, o mângâiere, și îmi răspunse cu o voce molcomă:

— Să păstrezi în inima ta ceea ce îți voi spune. Va veni ziua când tu ne vei da răspunsurile.

Ne-am uitat unul la altul și eu am fost cel care s-a uitat în altă parte. *Eu trebuia să dau răspunsurile.*

Îmi reveni amintirea Iordanului în asfințit, focul din apă, care era un foc frumos, și cum îi simțeam pe ceilalți, pe aceia fără număr din jurul meu.

Și mă străfulgeră sentimentul că înțelegeam tot, *tot.*

Dar dispăru la fel de repede cum apăruse. Și știam că lăsasem să dispară acest sentiment. Da, îl lăsasem să dispară.

Unchiul continua să mă privească.

Se aplecă și îmi dădu la o parte părul de pe frunte. Apoi mă sărută pe frunte.

— Îmi zâmbești? mă întrebă el.

— Da, am spus eu. Ai spus adevărul.

— Care adevăr?

— Sunt prea mic ca să înțeleg, am zis eu.

El râse.

— Nu mă păcălești tu pe mine, zise el și se ridică, și coborârăm dealul împreună.

21

Vara a fost atât de frumoasă.

Recolta timpurie de smochine trăgea în jos

ramurile bătrânului copac din curte și în curând puteam să le culegem, iar culegătorii de măsline veneau la livezi, și venea și căldura verii, iar eu simțeam o fericire cum nu mai cunoscusem vreodată, și știam că o simțeam.

Pentru mine era un nou început – de la ultima zi petrecută în Alexandria până la sosirea în locul acesta.

Pe măsură ce lunile trecură, am terminat reparațiile la casa noastră, așa că era aproape perfectă pentru familiile noastre – cele ale unchilor mei, Simeon, și Alfeu, și Cleopa, și pentru Iosif și mama mea, și pentru mine.

Riba, sclava grecoaică, cea care venise cu Bruria, dădu naștere unui copil.

În legătură cu acest fapt, erau o grămadă de șușoteli și frământări, chiar și printre copii, cu Micuța Salomea care îmi șoptea:

— Nu s-a ascuns de tâlhari destul de departe, în tunelul ăla, nu-i așa?

Dar în noaptea când s-a născut pruncul, l-am auzit plângând și am auzit-o pe Riba cum îi cânta în greacă, iar apoi i-a cântat Bruria, iar mătușile mele râdeau și cântau împreună, cu lămpile aprinse, și era o noapte fericită.

Iosif se trezi și luă pruncul în brațe.

— Ăsta nu-i copil de arab, zise mătușa Salomea, ăsta e un băiat evreu, iar tu știi asta.

— Cine a spus că e copil de arab? țipă Riba. V-am spus…

— Foarte bine, foarte bine, zise Iosif, încet ca întotdeauna, îl vom numi Ismael. Fericește asta pe cineva?

Mi-a plăcut pruncul de cum l-am văzut.

Avea o bărbie micuță și frumoasă și ochi mari și negri. El nu plângea tot timpul, cum făcea pruncul mătușii Salomea, care se agita dacă auzea un zgomot mai puternic, iar Micuței Salomea îi plăcea să-l plimbe, când mama lui avea de lucru. Și astfel a apărut Ismael cel Mic. Ioan cel Mic al mătușii Salomea și a lui Alfeu era unul dintre cei cincisprezece Ioani din sat, împreună cu șaptesprezece Simeoni și treisprezece cu numele de Iuda, și mai multe Marii decât degetele de la ambele mâini – și asta doar printre neamurile noastre de pe partea asta a dealului.

Dar prea am înaintat cu povestea mea. Copiii aceștia nu s-au născut decât în iarnă.

Vara era fierbinte, fără briza mării, de pe coastă, iar îmbăierea în izvor era o distracţie mare. În fiecare seară când ne întorceam din Sepphoris, băieții se băteau cu apă, în vreme ce acolo unde pârâul ocolea se auzeau fete râzând și povestind între ele. În sus, în bazinul tăiat în piatră, de unde femeile își umpleau urcioarele, se auzeau, de asemenea, multe pălăvrăgeli și râsete, iar mama venea deseori seara doar ca să le vadă pe celelalte femei și să se plimbe cu ele.

Pe măsură ce trecea vara, în sat aveau loc nunți, cu ospețe ce țineau toată noaptea și unde se părea

că toți locuitorii Nazaretului beau și dansau, bărbații dansând nebunește unii cu alții, și femeile cu femeile, și chiar și servitoarele, deși ele se temeau și stăteau laolaltă, așezate mereu lângă umbrarul sub care ședea mireasa, aceasta din urmă fiind acoperită cu cele mai frumoase văluri și cu cele mai strălucitoare brățări de aur.

Mulți din sat cântau la flaut; și câțiva bărbați la liră, iar femeile băteau tamburinele deasupra capetelor lor, și bătrânii loveau țambalele, ca să dea dansului un ritm constant. Chiar și Bătrânul Iustus era adus și rezemat de perete pe perne, de unde dădea din cap și zâmbea nuntașilor, deși îi curgea saliva pe bărbie, iar Bătrâna Sara îl ștergea.

Uneori, tatăl miresei dansa cel mai frenetic dans al bucuriei, sucindu-și și ridicând în sus brațele, și întorcându-se iute în roba sa dichisită, iar unii dintre meseni beau până se îmbătau și frații sau fiii lor îi ridicau și îi duceau la casele lor, fără a scoate o vorbuliță, după cum ne și așteptam.

Era servită mâncare bună, miel prăjit și tocăniță de carne și linte, și curgeau lacrimi, iar noi, cei mici, ne jucam afară, pe câmp, până târziu, alergând, țipând, și strigând, și sărind în întuneric, pentru că nu ne purta nimeni grija. Am alergat în pădure, cât de adânc am îndrăznit să pătrund, și apoi pe deal în sus și m-am uitat la stele, și am dansat așa cum îi văzusem pe bărbați.

În acel an s-au întâmplat mai multe decât aș putea povesti.

A fost o nuntă, a Alexandrei, fiica fermierului bogat, o frumusețe de fată, după cum spunea toată lumea, și ce mireasă frumoasă a fost, cu vălurile sale brodate cu aur. Când torțele au ajuns la ușa ei, toată lumea a început să cânte văzând-o pe fată.

La acel ospăț veniră și oameni din alte sate, iar când fariseii se adunară să ureze tuturor cele bune, și când nu vrură să mănânce, mama frumoasei Alexandra mersese și se înclinase până la pământ în fața rabinului Sherebiah și-i spusese că toată carnea fusese tăiată și pregătită exact cum trebuia și că era curată, și că dacă el nu va gusta din mâncarea sa, pregătită pentru această nuntă a fiicei sale, ea însăși nu va mânca și nu va bea nimic, deși era unica ei fiică.

Rabinul Sherebiah le ceru servitorilor să-i aducă apă ca să se spele pe mâini, deoarece fariseii făceau întotdeauna asta, se spălau pe degete chiar înainte să mănânce, deşi erau curaţi, iar apoi el mâncă de la ospăț, ridicând bucata, ca toți să vadă, și toți se bucurară, și toți fariseii făcură la fel, chiar și rabinul Jacimus, deși fariseii nu luau masa aproape niciodată cu altcineva decât cu neamurile lor.

Apoi rabinul Sherebiah dansă, în ciuda piciorului de lemn, și toți bărbaţii dansară.

Dragul nostru rabin Berekhaiah veni în față și dansă un dans lent și nemaipomenit, care îi încântă pe toți cei mici, care erau elevii lui. Ba mai

mult, după asta, socrul său, ca să nu se lase mai prejos, trebui și el să danseze, la fel cum făceau toți bătrânii din sat.

Iar mama Alexandrei merse să stea cu mireasa și cu femeile, iar ei beau, fericiți că fariseii veniseră la ospăț.

Munca a continuat.

Clădirile se înălțau în Sepphoris ca plantele sălbatice în mlaștină. Locurile arse erau vindecate cum se vindecă rănile. Piața se mărea întruna, cu tot mai mulți negustori care vindeau mărfuri celor care aveau case noi. Și erau o mulțime de muncitori pe care îi puteam angaja. Și toată lumea ne spunea Echipa Egiptenilor.

Nimeni nu se plânse de prețurile noastre și, în vreme ce Alfeu și Simeon conduceau construirea fundațiilor și a podelelor, și a pereților noi, Cleopa și Iosif făceau mesele frumoase de ospăț, și rafturile pentru cărți și scaune romane cum făceam în Alexandria.

Am învățat să trasez marginile mult mai bine decât o făceam înainte. Și chiar să pictez unele flori și frunze, deși mai mult umpleam ce desenaseră pictorii pricepuți.

Când lucram cu piatră, lucram numai cu material foarte bun, căci așezarea dalelor de marmură cerea răbdare, iar schița presupunea urmărirea atentă a traseului. Am mers în orașul Cana pentru a face o podea frumoasă unui bărbat care tocmai se întorsese din insulele grecești și

dorea să aibă o bibliotecă frumoasă.

Veneau oameni și din alte locuri ca să ne angajeze. Un negustor din Carpenaum ne-a cerut să ne ducem acolo, dar nu aveam timp, deși chiar aș fi vrut să mergem pentru că am fi fost aproape de Marea Galileei, dar Iosif a spus că vor veni și astfel de călătorii, când nu se vor mai construi clădiri în Sepphoris.

Și luam cu noi la Nazaret o sumedenie de obiecte ce trebuiau terminate, mai ales că trebuia să facem paturi sau mese, și am aflat de cei mai buni argintari și smălțuitori din Sepphoris, și mergeam la ei ca să finiseze obiectele.

Un lucru apăsător, pe lângă discuțiile despre soldații care îi urmăreau pe rebelii prin Iudeea – fapt care avea loc în continuare, fără încetare – era acela că nu mă mai puteam întâlni cu Micuța Salomea aproape deloc.

Acum ea era ocupată mereu cu femeile, mult mai mult decât fusese în Alexandria, și mi se părea că pe lângă toată munca pe care o făceam și pe lângă banii pe care îi aducea, lucrul femeilor era mult mai greu.

În Alexandria cumpăraseră multă mâncare, dar aici trebuiau să cultive legumele și să le culeagă din grădină; și, în vreme ce în Alexandria se putea cumpăra mereu pâine caldă, de pe strada brutarilor, aici ele coceau toată pâinea, după ce, în fiecare dimineață, măcinau ele însele grâul.

Ori de câte ori am încercat să vorbesc cu Micuța

Salomea, ea mă îndepărta, și, din ce în ce mai des, vorbea cu mine cu vocea cu care vorbeau femeile cu copiii. Crescuse peste noapte și mereu avea grijă de câte un copil. Era fie Micuța Estera, care acum începea să fie mai liniștită, fie copiii altor femei care veneau în vizită la Bătrâna Sara. Nu mai era copilul cu care șușotisem și râsesem în Alexandria, nici chiar fetița care plânsese pe drum după ce ieșiserăm din Ierusalim. Acum mergea, din când în când, cu noi la școală – la școală erau câteva fetițe care stăteau separat de băieți –, dar ea nu avea răbdare, și voia să se întoarcă acasă, la lucru, după cum spunea chiar ea. Cleopa îi spusese că și ea trebuia să învețe să citească și să scrie în ebraică, dar ei nu-i păsa.

Îmi lipsea.

Oricum, femeilor le plăcea să țeasă, iar în lunile calde, când își montau războaiele de țesut în curte, stârneau vorbe de la un cap la altul al Nazaretului.

Să părea că femeile de aici foloseau un război cu o singură suveică și cu o traversă, la care trebuiau să stea în picioare. Dar noi aduseserăm din Alexandria războaie mai mari, cu două traverse lunecătoare, la care femeile se puteau așeza, și toate femeile din sat veneau să vadă asta.

După cum am spus, la acest război femeia putea sta jos, cum făcea mama, și putea să înainteze mult mai repede cu lucrul, cum făcea mama, și să facă haine pentru a fi vândute în piață, cum făcea mama – când avea timp, adică atunci când nu

stătea cu Simeon cel Mic și cu Iuda cel Mic, și asta pentru că o ajuta Micuța Salomea.

Dar mamei mele îi plăcea foarte mult să țească. Din zilele în care țesea vălurile pentru templu, împreună cu optzeci și patru de fete tinere alese pentru asta, găzduite în Ierusalim, deprinsese rapiditate și îndemânare, iar ea făcea pânzeturile cele mai bune din toată piața, și știa și cum să le vopsească, chiar și să lucreze cu roșu.

Ei bine, ni se explicase că fetele acelea fuseseră alese să facă vălurile Templului deoarece toate lucrurile pentru Templu trebuiau să fie făcute de cei foarte puri. Și doar despre fetele mai mici de doisprezece ani se putea spune cu certitudine că erau pure, iar cele alese aveau o tradiție, iar familia mamei mele făcea parte din ea. Dar mama nu vorbea prea mult despre zilele acelea din Ierusalim. Ne-a spus doar că vălul a fost foarte mare și foarte minuțios și că a fost nevoie de doi ani pentru a-l face.

Acest văl acoperea intrarea spre Sfânta Sfintelor: locul în care Dumnezeu însuși era prezent.

Nici o femeie nu intrase vreodată în Sfânta Sfintelor: doar Marele Preot. Iar mamei i-a plăcut foarte mult să țească la văl și faptul că lucrul ieșit din mâinile ei a ajuns acolo.

Multe femei din sat au venit să discute cu mama și să o vadă la acest război. Totul a fost altfel, după ce a început să țească în curte. Avea mai multe prietene. Neamurile care până atunci nu veniseră

să ne vadă, o făcură acum.

Și chiar și după ce vara trecuse, ele mai veneau și o căutau, iar fetele tinere, care nu aveau copii mici de îngrijit, veneau și țineau pruncii pe genunchi. Asta era bine, pentru că mama era temătoare.

Într-un sat precum Nazaretul, femeile știau tot. Cum de se întâmpla asta nu se poate explica. Dar așa stăteau lucrurile. Și e aproape sigur că ea aflase de întrebarea care îi fusese pusă lui Iosif, atunci când fusesem dus la școală. Și o durea.

Știam asta pentru că îi cunoșteam fiecare mișcare a feței, oricât de subtilă ar fi fost, a ochilor și a buzelor, și vedeam asta. Vedeam cum se temea de alte femei.

De bărbați nu se temea, căci orice bărbat de treabă nu s-ar fi uitat la ea sau nu i-ar fi vorbit, nu ar fi deranjat-o în nici un fel. Așa era obiceiul satului. Un bărbat nu vorbea cu o femeie măritată decât dacă îi era rudă foarte apropiată, și chiar și atunci, nu-i vorbea dacă era singură, decât dacă era fratele ei. Așa că ea nu se temea de bărbați. Dar de femei? Îi fusese frică, până începuse lucrul la războiul de țesut, când femeile veniră să învețe de la ea.

Toată teama asta a mamei nu mi-a dat nimic de bănuit, până când nu și-a schimbat atitudinea. Teama aceasta era felul ei de-a fi. Dar acum se schimba, iar eu eram fericit.

Și îmi veni un gând, un gând secret, unul dintre

cele multe pe care nu le puteam împărtăși nimănui: mama era neprihănită. Trebuia să fie. Dacă nu ar fi fost neprihănită, s-ar fi temut de bărbaţi, nu-i așa? Dar ea nu se temea de ei. Nu, și nu se temea să meargă după apă la izvor și nu se temea să meargă din când în când la Sepphoris, ca să vândă pânza pe care o țesuse. Ochii ei erau mai nevinovaţi decât cei ai Micuței Salomea. Da, un gând secret.

Bătrâna Sara era mult prea bătrână ca să mai lucreze cu acul și ghergheful, dar le învăța pe tinerele fete să brodeze, iar ele se adunau adesea în jurul ei, vorbind, și râzând, și spunând povești, iar mama mea se afla și ea acolo.

Ei bine, acum curtea era un loc aglomerat, cu tot ciocănitul, și șlefuitul, și montatul, și cusutul, și țesutul. Unde mai pui că la asta se adăugau țipetele copiilor, și Plânsetele și râsetele, pruncii care se târau pe pietre, și grajdul deschis, unde bărbaţii îngrijeau măgarii care ne cărau lucrurile la Sepphoris, și băieții care intrau și ieșeau cu brațele pline de paie, și câțiva dintre noi lustruind aurul de pe un divan de ospăț, unul din opt pentru același om, și gătitul mâncării, deasupra focului, în mangal, iar apoi covoarele întinse pe pietre pentru ca noi să putem sta să mâncăm, și noi toți adunați pentru rugăciune, încercând să-i facem pe cei mici să tacă puţin, doar până îi mulțumeam Domnului pentru toate binecuvântările; toate astea adunate ofereau o imagine a vieții noastre în

primul an în Nazaret, care mi-a rămas întipărită în minte și care m-a însoțit pe parcursul celorlalți ani câți am mai stat acolo.

Iosif spusese „ascuns”. Eu eram „ascuns”. Și nu voia să spună de ce. Iar eu nu puteam întreba. Dar eram ascuns cu bucurie. Și când m-am gândit la asta și la vorbele ciudate ale lui Cleopa, cum că într-o zi eu va trebui să răspund la întrebări, simțeam că eram altcineva. Mă pipăiam peste tot și apoi nu mă mai gândeam la asta.

Instruirea mea decurgea foarte bine.

Am învățat cuvinte noi, cuvinte pe care le auzisem și le rostisem mereu, dar atunci am aflat ce însemnau, iar majoritatea erau din Psalmi.

Să se bucure câmpiile și toate ce sunt pe ele. Atunci se vor bucura toți copacii pădurii. (95)

Cântați Domnului cântare nouă, că lucruri minunate a făcut Domnul. (97)

Întunericul dispăruse; dispăruse moartea; dispăruse focul. Și, deși oamenii vorbeau despre băieții care fugiseră să lupte alături de rebeli, și, din când în când, câte o femeie își striga amarul, când afla vești noi despre fiul său pierdut, viața noastră era plină de lucruri plăcute.

În lumina târzie, alergam printre pâlcurile de copaci, în susul și în josul pantelor, până când nu mai vedeam Nazaretul. Am găsit flori atât de

frumoase, încât am vrut să le culeg și să le duc acasă să le plantez. Iar acasă era mirosul lemnului rașchetat și mirosul plăcut al uleiului cu care îl lustruiam. Mereu era mirosul de pâine coaptă și știam, de cum veneam acasă, când era pregătit cel mai bun sos pentru cină.

Aveam vin bun din piața din Sepphoris. Aveam pepeni și castraveți delicioși de pe pământul nostru.

În sinagogă, în timp ce învățam Scriptura, băteam din palme și dansam și cântam. Era puțin mai greu la școală, cu învățătorii care ne puneau să scriem literele pe tăblițe de ceară și ne puneau să refacem ceea ce greșeam. Dar chiar și asta era bine, iar timpul trecea repede.

În curând bărbații culeseră măslinele, bătură ramurile cu bețe lungi și adunară fructele. Presa de măsline lucra întruna și îmi plăcea să trec pe acolo, ori de câte ori puteam, ca să văd cum lucrează bărbații și să simt mireasma uleiului care curgea.

Femeile din familia noastră zdrobiră măsline într-o presă mică, pentru a avea acasă cel mai pur ulei.

Strugurii din grădina noastră erau gata de cules, la fel și smochinele, și puseserăm la uscat o mulțime de smochine, ca să fie puse în prăjituri sau ca să fie mâncate ca atare. Smochinele târzii din curtea și din grădina noastră erau așa de multe, încât unele fură duse în piața satului, la

poalele dealului.

Strugurii pe care nu-i mâncaserăm fură puși la uscat, ca să se facă stafide; nu se făcu din ei vin, căci pe pământul din jurul Nazaretului nu erau vii, ci câmpuri de grâu și orz, și pășuni pentru oi, și pădurile care îmi plăceau atât de mult.

Când vremea se răci, veniră în forță ploile timpurii. Deasupra acoperișului bubui tunetul și toată lumea rostea mulțumiri și rugăciuni. Rezervoarele de lângă casă se umplură, iar apa proaspătă curse în *mikvah.*

La sinagogă rabinul Jacimus, care era fariseul nostru cel mai strict, ne povesti despre apa care se scurgea în *mikvah.* Era „apă vie", iar noi când ne purificam în „apă vie" era pentru că așa dorea Domnul. Trebuia să ne rugăm ca ploile să fie abundente nu doar pentru câmpuri și pentru apele curgătoare, ci și pentru a menține rezervoarele pline și pentru ca *mikvah*-ul să fie viu.

Rabinul Sherebiah nu era întru totul de acord cu rabinul Jacimus, și începură să citeze învățăturile legate de aceste lucruri și, în general, să „dezbată", și, în cele din urmă, rabinul cel bătrân ne ceru să ne rugăm și să aducem mulțumiri pentru că Ferestrele Cerurilor se deschiseseră, iar câmpurile vor fi, în curând, gata pentru semănat.

Seara, la cină, în timp ce ploaia bătea în acoperiș, vorbeam despre rabinul Jacimus și această problemă a „apei vii". Și pentru mine, și pentru Iacob era o chestiune ce nu ne dădea pace.

Veniserăm în Nazaret după sezonul ploilor. Iar la sosire, *mikvah*-ul fusese gol. L-am tencuit și l-am umplut cu apă din rezervorul în care stătuse foarte multă vreme. Dar asta era apă de ploaie, nu-i așa? Fusese apă vie atunci când am umplut *mikvah*-ul?

— Nu a fost apă vie? am întrebat eu.

— Dacă nu e apă vie, zise Iacob, atunci nu am fost curați după spălarea în *mikvah.*

— Adesea ne spălăm la izvor, nu-i așa? întrebă Cleopa. Cât despre *mikvah,* chiar la bază are o gaură mică, așa că apa se mișcă mereu. Iar când apa a umplut rezervorul, era apă vie. Este apă vie. Așa să fie.

— Dar rabinul Jacimus spune că nu e destul de bună, a zis Iacob. De ce spune asta?

— Nu e destul de bună, răspunse Iosif, pentru că el e fariseu, și fariseii sunt foarte scrupuloși. Trebuie să înțelegeți: ei cred că dacă sunt foarte atenți la fiecare aspect din viață, încalcă mai puțin Legea.

— Dar ei nu pot spune că *mikvah*-ul nostru nu e pur, zise unchiul Alfeu. Femeile folosesc *mikvah*-ul…

— Uite, interveni Iosif. Gândește-te la două cărări de pe creasta unui munte. Una este aproape de margine, cealaltă mai departe. Cea mai de departe e mai sigură. Aceea e cărarea fariseilor – să fie mai departe de marginea prăpastiei, mai departe de a cădea de pe stâncă, în păcat – și de aceea rabinul Jacimus crede în aceste tradiții.

— Dar astea nu sunt Legi, zise unchiul Alfeu. Fariseii spun că toate acestea sunt legi.

— Rabinul Sherebiah a spus că așa e Legea, interveni Iacob timid. Că Moise a dat Legi nescrise, și că ele au fost transmise prin înțelepciuni.

Iosif ridică din umeri.

— Facem cum putem mai bine. Iar acum au venit ploile. Și *mikvah*-ul? Este plin de apă proaspătă!

El își ridică mâinile și zâmbi, iar noi am râs, dar nu râdeam de rabin. Râdeam cum făceam întotdeauna cu lucrurile despre care vorbeam și pentru care se părea că nimeni nu avea răspuns.

Deși strict în obiceiurile sale, rabinul Jacimus era un om blând, un om înțelept și știa povești minunate. Poveștile erau istoria noastră; ne spuneau cine eram și existau momente când nu-mi plăcea nimic mai mult decât să ascult povești.

Totuși, am ajuns să înțeleg ceva foarte important: toate poveștile făceau parte dintr-o mare poveste, povestea despre cine eram noi. Înainte nu înțelesesem asta, dar acum mi-era așa de limpede, încât mă înfioram de bucurie.

Adesea, la școală, și, uneori, la sinagogă, rabinul Berekhaiah se ridica, deși tremura pe picioarele sale oloage, își înălța brațele și, cu capul lăsat pe spate și cu ochii spre cer, striga: „Dar, copii, Spuneți-mi, cine suntem noi?”

Iar apoi noi cântam după el:

Suntem poporul lui Avraam și al lui Isaac. Pe vremea lui Iosif am mers în Egipt. Acolo am devenit sclavi. Egiptul a devenit forța asupritoare, iar noi am suferit. Dar Domnul ne-a izbăvit, Domnul l-a ridicat pe Moise, care să ne conducă, și Domnul ne-a dus mai departe, prin despărțirea apelor Mării Roșii, și am ajuns pe Pământul Făgăduinței.

Domnul i-a dat lui Moise Legile, pe muntele Sinai.

Iar noi eram un popor sfânt, un popor de preoți, un popor al Legii. Eram un popor al Marilor Regi – Saul, David și Solomon și Iosia.

Dar Israelul a păcătuit în ochii Domnului. Iar Domnul l-a trimis pe Nabucodonosor al Babilonului să aducă risipă Ierusalimului, chiar și Casei Domnului.

Totuși, Domnul nostru nu e iute la mânie și e statornic în dragostea sa și plin de milostenie, iar el a trimis un izbăvitor, care să pună capăt robiei noastre din Babilon, da, acesta era Cirus Persul, și ne-am întors pe Pământul Făgăduinței și am reconstruit Templul. Întoarce-te și uită-te spre Templu, deoarece acolo, în fiecare zi, preoții cei mari aduc jertfe Domnului din Ceruri, pentru poporul lui Israel. Sunt evrei în toată lumea, un popor sfânt, credincios Legii și Domnului, care se uită înspre Templu și nu cunoaște alți dumnezeii decât pe Domnul Dumnezeu.

— Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru

este singurul Domn.

„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta.

Cuvintele acestea pe care ţi le spun eu astăzi, să le ai în inima ta şi în sufletul tău;

Să le sădeşti în fiii tăi şi să vorbeşti despre ele când şezi în casa ta, când mergi pe cale, când te culci, şi când te scoli."[17]

Nu trebuia să fim la Templu pentru a ţine sărbătorile sfinte. Evreii de pretutindeni ţineau sărbătorile sfinte.

Încă nu era lipsit de pericol să mergem la Templu, dar ajunseră la noi veştile cum că în Ierusalim luptele încetaseră şi că Templul fusese purificat. Semnalele cu foc de la Ierusalim ne spuneau că totul era bine.

Iar în zori, înaintea Zilei de Pocăinţă, am ieşit afară să privim prima lumină, deoarece ştiam că Marele Preot se trezea odată cu prima geană de lumină ca să-şi înceapă ceremoniile în Templu, prima fiind scăldarea, pe care avea să o repete de câteva ori în acea zi.

Ne rugam şi speram că nu vor mai fi răzvrătiri, nici necazuri. Pentru că în această zi Marele Preot avea să plătească pentru toate păcatele poporului lui Israel. Îşi va pune cele mai frumoase veşminte.

---

[17] Deuteronomul 6:4, 5, 6, 7

Rabinul Jacimus, fiind el însuși preot uns, ne-a descris aceste veșminte sfinte, iar noi am aflat din Scriptură cum arată:

Tunica lungă a Marelui Preot era albastră și legată în talie cu un brâu, iar tivul era rânduit cu ciucuri și cu mici clopoței de aur. Când Marele Preot umbla, acești clopoței se auzeau sunând. Marele Preot purta peste tunică un al doilea veșmânt, numit efod, ce avea pe el mult aur fin și ornamente, și un pieptar cu douăsprezece nestemate strălucitoare, câte unul pentru fiecare trib al Israelului, astfel încât, atunci când Marele Preot se prezenta în fața Domnului, avea cu el cele Douăsprezece Triburi. Iar pe cap, Marele Preot avea o mitră de aur. Era un „lucru minunat de purtat".

Dar înainte de a-și pune aceste veșminte minunate, ce erau la fel de frumoase ca și cele ale preoților păgâni din templele de oriunde, Marele Preot trebuia să se îmbrace în pânză simplă de in, albă și pură, pentru a îndeplini sacrificiul.

În această zi, Marele Preot punea mâna pe vițelul ce urma să fie jertfit pentru Israel. Și urma să pună mâinile pe cei doi țapi.

Ei bine, unul dintre țapi avea să fie sacrificat, dar celălalt avea să ducă păcatele poporului lui Israel în pustie. Era țapul pentru Azazel.

Dar cine era Azazel? Noi, băieții mai mici, voiam să știm. Dar știam deja. Azazel era rău; reprezenta demonii; era lumea „de acolo", cea fără Lege, din

pustie. Și toată lumea știa că „pustie” însemna asta deoarece poporul lui Israel trecuse prin ea, înainte de a ajunge pe Pământul Făgăduinței. Iar țapul va duce păcatele înapoi la Azazel, ca să-i arate că Domnul a iertat păcatele lui Israel, iar răul putea lua înapoi ce era rău, căci noi nu vom mai avea parte de el.

Dar cel mai important lucru pe care îl făcea Marele Preot era cel de a intra în cel mai sfânt loc din Templu, locul unde stătea însuși Domnul; locul în care putea merge doar Marele Preot.

Și întreg Israelul se ruga ca puterea Domnului să nu se dezlănțuie asupra Marelui Preot și rugăciunile sale de pocăință să fie auzite, atât pentru el, cât și pentru ceilalți dintre noi, iar el va reveni printre noi după ce se aflase în Prezența Domnului.

După-amiaza târziu, ne-am adunat la sinagogă, unde rabinul a citit pergamentul pe care Marele Preot îl citea în Curtea Femeilor:

— „Și în ziua a zecea a lunii aceleia a șaptea, care este ziua curățării… și tot sufletul care va lucra în ziua aceea, îl voi stârpi…”[18]

Rabinul ne spunea ceea ce Marele Preot spunea mulțimii din curtea Templului: „Aici stă scris mult mai mult decât v-am citit eu vouă”.

În cele din urmă se lăsă întunericul. Stăteam desculți pe acoperiș și așteptam. Cei de pe locurile

---

[18] Leviticul 23:27, 28, 30

cele mai înalte strigau. Vedeau semnalele de foc din satele învecinate de la miazăzi, iar acum aprindeau focurile ca să dea de veste la miazănoapte, la răsărit și la apus.

Toți strigau de fericire. Noi dansam. Postul nostru se încheiase. Se turna vin. Mâncarea fu pusă pe cărbuni încinși.

Într-un Templu curățat și reînnoit, Marele Preot își îndeplinise misiunea. Ieșise cu bine din Sfânta Sfintelor. Rugăciunile lui pentru Israel se încheiaseră. Sacrificiul fusese făcut. Terminase de citit. Iar el plecase acum la un ospăț, acasă la el, alături de neamurile lui.

Ploile timpurii au fost bune. A început semănatul.

Iar după Ziua Pocăinței urmă Sărbătoarea Corturilor, și toți israeliții locuiau, vreme de șapte zile, în corturi din ramuri de copaci, ca să-și amintească călătoria din Egipt în Canaan, iar pentru copii, asta era o distracție deosebită.

Adunam din pădure cele mai bune ramuri, mai ales ramurile de salcie de pe marginea izvorului, și stăteam cu toții în corturile astea, bărbați, femei și copii, de parcă ele erau casa noastră, și cântam psalmii veseli.

În cele din urmă veniră vești cum că Irod Arhelau și Irod Antipa ajungeau acasă, împreună cu toți ceilalți care plecaseră la Cezar Augustus. Ne-am adunat la sinagogă pentru a-l asculta pe un preot tânăr, care tocmai se întorsese de la Ierusalim și

fusese însărcinat să înștiințeze norodul. El vorbea foarte bine greaca.

Irod Antipa, fiu al groaznicului Irod cel Mare, urma să fie conducătorul Galileei și al Pereei. Iar Irod Arhelau pe care toată lumea îl ura încă foarte tare, va fi etnarhul Iudeei, iar alți copii ai lui Irod vor cârmui alte regiuni din jur. Unei prințese de-a lui Irod i-a fost dat palatul din orașul grecesc Ascalon. Mă gândeam că acesta era un nume frumos.

Mai târziu, când l-am întrebat pe Iosif despre frumosul oraș Ascalon, el mi-a spus că existau orașe grecești peste tot în Israel și Pereea, și chiar în Galileea – orașe cu temple din marmură și aur pentru idoli. În jurul Mării Galileei existau zece orașe grecești și se numeau Decapolis.

Eram surprins să aud asta. Eram atât de obișnuit cu Sepphorisul și cu obiceiurile sale evreiești. Da, știam că Samaria era Samaria, iar noi nu aveam de-a face cu samaritenii, deși erau foarte aproape de granițele noastre. Dar nu mă gândisem că ar exista orașe păgâne prin regiune. Ascalon. Mă gândeam că e frumos. Încercam să mi-o închipui pe prințesa Salomea, fiica lui Irod, plimbându-se prin palatul ei din Ascalon. Ce însemna pentru mine un palat? Știam ce însemna un palat, la fel cum știam ce era un templu păgân.

— Așa e obiceiul Imperiului, zise unchiul Cleopa. Nu-ți face griji că avem printre noi acești păgâni. Irod, regele evreilor, zise el, pe un ton răutăcios, a

construit multe temple pentru împărat și pentru zeii aceia păgâni. Acesta este regele evreilor pe care vi-l dăm.

Iosif ridică mâna, pentru a-l face pe Cleopa să tacă.

— În această casă suntem pe pământul lui Israel, spuse el.

Toată lumea râse.

— Da, zise Alfeu, iar dincolo de ușă e Imperiul.

Nu știam dacă să râdem sau nu de asta, dar Cleopa dădu din cap.

— Dar unde începe și unde se termină Israelul? întrebă Iacob, care ședea cu noi.

— Aici, zise Iosif, și acolo! Arătă cu degetul. Și peste tot unde sunt evrei adunați laolaltă și care respectă Legea.

— Vom vedea vreodată orașele acelea grecești? am întrebat eu.

— Ai văzut Alexandria. L-ai văzut pe cel mai bun dintre ele, pe cel mai mare, zise Cleopa. Ai văzut un oraș aproape la fel de mare ca Roma.

A trebuit să dăm aprobator din cap.

— Și amintiți-vă de ea și de toate astea, spuse Cleopa. Pentru că, trebuie să vă dați seama, în fiecare dintre noi se află întreaga poveste a ceea ce suntem. Am fost în Egipt, la fel cum a fost poporul nostru, cu mult timp în urmă, și am venit acasă, la fel cum au făcut și ei. Am văzut lupte în Templu, așa cum a văzut poporul nostru în Babilon, dar acum Templul este refăcut. Am suferit, în timpul

călătoriei, la fel cum a suferit și poporul nostru în pustiu și sub biciul dușmanilor, dar am venit acasă.

Mama își ridică privirea de la ceea ce cosea.

— Ah, de aceea s-a întâmplat așa, spuse ea, de parcă ar fi vorbit un copil. Ridică din umeri și dădu din cap și continuă să lucreze la broderia ei. Înainte nu pricepusem…

— Ce? întrebă Cleopa.

— Ei bine, de ce a venit la Iosif un înger și i-a spus să ne întoarcem acasă, prin toată vărsarea de sânge și prin toate urgiile, dar acum tu i-ai dat un înțeles, nu-i așa?

Ea se uită la Iosif.

El zâmbea, dar cred că o făcea pentru că nu se gândise la asta înainte. Iar ea, mama mea, avea ochii strălucitori ca ai unui copil și încrederea unui copil.

— Da, spuse el. Acum așa mi se pare. A fost călătoria noastră prin pustiu.

Unchiul Simeon adormise pe rogojină, cu capul pe cot, dar acum se ridică și spuse cu o voce somnoroasă:

— Cred că evreii pot da un înțeles oricărui lucru.

Silas râse zgomotos, auzind una ca asta.

— Nu, spuse mama mea, e adevărat. Depinde și de cum vezi lucrurile. Îmi aduc aminte, când, în Bethlehem, îl întrebam pe Domnul „Cum, cum…?“ și apoi…

Ea se uită la mine și își trecu mâna prin părul

meu, cum făcea adesea. Îmi plăcu, de altfel cum îmi plăcea de fiecare dată, dar nu m-am cuibărit aproape de ea. Eram prea mare pentru asta.

— Ce s-a întâmplat în Bethlehem? am întrebat eu. Am roșit. Uitasem că Iosif îmi poruncise să nu mai întreb. Am simțit o durere ascuțită prin tot corpul. Îmi pare rău că am spus asta, am șoptit.

Mama se uită la mine și am observat că-și dădea seama că nu mă simțeam bine. Se uită la Iosif și apoi la mine.

Nimeni nu scoase un cuvânt.

În timp ce se uita la mine, fratele meu Iacob avea o dură.

— Acolo te-ai născut, în Bethlehem, știi asta, zise mama. Orașul era aglomerat. Ea vorbea cu greu, Uitându-se la Iosif și apoi la mine. În seara aceea, Bethlehemul era plin de oameni, iar noi nu am găsit un loc de stat – eram eu și cu Cleopa, și cu Iosif, și cu Iacob – iar hangiul ne-a dat un staul. Era în grota din spate. Acolo era bine, pentru că era cald, iar Domnul a dat zăpadă.

— Zăpadă! am spus eu. Vreau să văd zăpadă.

— Ei bine, poate vei vedea, într-o zi, zise ea.

Nimeni nu mai scoase un cuvânt. Ea vru să continue. Știam că așa era. Iar ea știa cât de mult îmi doream ca ea să continue.

Începu din nou să vorbească.

— Te-ai născut acolo, în staul, spuse ea liniștită. Iar eu te-am înfășat și te-am pus în iesle.

Toată lumea râse, cu râsul blând, familial.

— În iesle? Pe fânul măgarilor? Ăsta era secretul din Bethlehem?

— Da, spuse mama, şi ai stat acolo, poate că într-un pat mai moale decât al oricărui alt nou-născut din acea seară din Bethlehem. Iar dobitoacele ne-au ţinut de cald, în vreme ce oamenii îngheţau de frig în odăile de sus.

Din nou râsul familial.

Amintirea îi făcu pe toţi foarte fericiţi, mai puţin pe Iacob. El arăta aproape întunecat. Gândurile îi erau tare departe. După socoteala mea, avea vreo şapte ani pe atunci, era cam de vârsta mea de acum. De unde puteam şti eu ce gândea el?

El se uită la mine. Ochii noştri se întâlniră şi ceva se întâmplă. El îşi întoarse privirea.

Voiam ca mama să îmi spună mai multe.

Dar ei începură să vorbească despre alte lucruri – despre ploile timpurii atât de benefice, despre zvonurile de pace ce veneau din Iudeea, despre nădejdea că, dacă avea să fie bine, vom merge la Ierusalim la următoarea sărbătoare de Paşte.

Eu m-am ridicat şi am ieşit.

Afară era întuneric şi răcoare, dar era plăcut, după aerul cald şi închis din casă.

Nu putea să fie asta toată povestea din Bethlehem! Nu se putea să se fi întâmplat doar atât. Mintea mea nu putea pune laolaltă toate piesele, toate întrebările, momentele şi vorbele rostite, şi îndoielile.

Mi-am amintit de înfricoşătorul meu vis. Mi-am

amintit de bărbatul înaripat și de lucrurile răutăcioase pe care le spusese. Nu m-au durut, în vis. Dar acum mă înțepau.

Of, dacă aș putea vorbi cu cineva, dar nu era nimeni, nu era nimeni căruia să-i pot spune cu adevărat ce era în inima mea, și nu avea să fie niciodată cineva!

Am auzit în spatele meu pași, pași târșâiți, apoi am simțit o mână pe umăr. Am auzit o respirație și știam că era Bătrâna Sara.

— Vino înăuntru, Isus bar Iosif, spuse ea, e prea frig aici ca să stai și să te uiți la stele.

M-am întors și, din respect, am făcut ce mi-a spus, dar eu nu aș fi vrut asta. Am intrat în casă împreună cu ea. Și, înapoindu-mă la familie, m-am întins ca și unchii mei, cu mâna sub cap, și am privit mangalul și cărbunii încinși.

Cei mici începură să se agite. Mama se ridică și merse să se ocupe de ei, iar apoi îl chemă pe Iosif să o ajute.

Unchii mei se duseră să se culce în odăile lor. Mătușa Estera era în cealaltă parte a casei, împreună cu Micuța Estera, care, ca de obicei, urla.

Doar Bătrâna Sara ședea pe bancă, pentru că era prea bătrână ca să stea pe jos, și era aici și Iacob, și el se uita la mine, iar ochii lui erau plini de foc.

— Ce-i? l-am întrebat. Ce vrei să-mi spui? Dar am vorbit încet.

— Ce-a fost asta? se miră Bătrâna Sara. Ea se ridică. Ăla era Bătrânul Iustus? întrebă ea și plecă în cealaltă cameră. Nu era nimic grav. Era doar Bătrânul Iustus, care tușea căci îi era slăbit gâtul și nu putea înghiți.

Eu și Iacob eram singuri.

— Spune-mi, am zis eu.

— Bărbații spun că au văzut lucruri, zise Iacob. Când te-ai născut, au văzut lucruri.

— Ce?

El se uită în altă parte. Era mânios și dur.

Un băiat, la vârsta de doisprezece ani, poate să facă jurământul Legii. El trecuse deja de asta.

— Bărbații spun că au văzut niște lucruri, repetă el. Dar pot să-ți spun ce am văzut eu însumi, cu ochii mei.

Am așteptat.

Ochii lui se uitară din nou la mine, iar privirea lui era tăioasă.

— Au venit bărbații ăștia. La casa din Bethlehem. Eram în Bethlehem de ceva vreme. Găsiseră o gazdă bună. Tata își vedea de treburile lui, își căuta toate rudele. Apoi, într-o noapte, au venit bărbații ăștia. Erau înțelepți, din Răsărit, poate din Persia. Ei erau cititori în stele și credeau în magie și îi sfătuiau pe regii Persiei ce ar trebui și ce nu ar trebui să facă, după cum le arătau semnele. Aveau cu ei servitori. Erau oameni bogați, îmbrăcați frumos. Au venit și au cerut să te vadă. Au îngenuncheat în fața ta. Au adus daruri.

Te-au numit Rege.

Eram prea uimit ca să mai pot vorbi.

— Ei au spus că văzuseră în Ceruri steaua asta mare, spuse el, iar ei au urmat steaua până la casa unde ne aflam noi. Tu erai iesle. Și ei au pus darurile înaintea ta.

Nu am îndrăznit să-l întreb nimic.

— Toată lumea din Bethlehem i-a văzut pe acești magi venind, și pe servitorii lor. Bărbații ăia au venit pe cămile. Vorbeau cu autoritate. S-au închinat în fața ta. Și apoi au plecat. Era capătul călătoriei lor și erau mulțumiți.

Știam că îmi spunea adevărul. Nici o minciună nu ieșise vreodată din gura fratelui meu Iacob.

Și știam că el știa că eu eram de vină pentru moartea acelui băiat din Egipt și că tot eu îl adusesem la viață. Și el mă văzuse dând viață vrăbiilor de lut, un lucru de care eu abia mi-l aminteam.

Un Rege. „Fiu al lui David, Fiu al lui David, Fiu al lui David."

Intrară femeile. Apoi verișorii mei mai mari, care se întorseseră de nu se știe unde.

Mătușa Salomea adună ultimele fărâme de pâine și resturi de la cină.

Bătrâna Sara își reluă locul pe bancă.

— Rugați-vă să doarmă copilul până dimineață, zise Bătrâna Sara.

— Nu te teme, zise mătușa Salomea. Riba doarme cu un ochi deschis pentru toți.

— Fata aceea drăguță e o binecuvântare, spuse mama.

— Sărmana Bruria, nu ar fi în viață, dacă nu ar fi fost fata asta. Fata asta ține la ea ca și cum i-ar fi mamă. Biata Bruria…

— Biata Bruria…

Și o ținură tot așa.

Mama îmi spuse să mă duc în pat.

Ziua următoare Iacob nu se uită la mine. Nu era de mirare. Abia se uita vreodată la mine. Și, pe măsură ce treceau zilele, el nu se mai uită la mine.

Lunile de iarnă deveniră din ce în ce mai reci.

Când veni vremea pentru Sărbătoarea Luminilor, aveam o mulțime de lămpi care ardeau în casă, iar de pe acoperiș se vedeau focurile mari din sate, iar pe străzile de la noi bărbații dansau, ținând în mâini torțe, la fel cum ar fi avut dacă ar fi mers la Ierusalim.

În dimineața celei de-a opta zile, pe când se termina sărbătoarea, iar eu dormeam, au auzit zgomote afară. De îndată toți cei din odaie au fost în picioare și au fugit afară.

Înainte de a apuca să întreb ce se întâmplase, fugeam alături de ei.

Lumina zorilor de ziuă era cenușie. Iar Domnul trimisese zăpadă!

Întreg Nazaretul era frumos acoperit de zăpadă, iar aceasta cădea cu fulgi mari și copiii alergară afară să adune fulgii, de parcă ar fi fost frunze, dar ei se topeau.

În timp ce toată lumea ieșea afară, în ninsoarea tăcută, Iosif se uita la mine, cu un zâmbet secret pe față.

— Te-ai rugat pentru zăpadă? întrebă el. Ei bine, ai zăpadă.

— Nu, am spus eu. N-am făcut-o eu. Nu-i așa?

— Ai grijă pentru ce te rogi! îmi șopti el. Înțelegi?

Zâmbetul lui se lărgi și mă lăsă să ies, ca să simt și eu fulgii. Râsul și fericirea sa m-au făcut să mă simt bine.

Dar Iacob, care stătuse singur lângă casă, se holbă la mine; iar când plecă Iosif, el se strecură și îmi șopti la ureche:

— De ce nu te rogi să picure aur din Ceruri!

Am simțit că fața îmi ia foc.

Dar el plecase cu ceilalți. Și nu eram aproape niciodată singuri.

Mai târziu în acea zi – cele opt zile de Sărbătoare a Luminilor se încheiaseră la asfințit – am căutat pâlcul de copaci, singurul loc de pe pământ unde puteam fi singur. Zăpada era groasă. În jurul picioarelor aveam înfășurată lână groasă, cu sandale groase, dar, până am ajuns acolo, lâna se udase și mi se făcuse foarte frig. Nu am putut zăbovi mult sub copaci, dar am rămas acolo o vreme, gândindu-mă la mine și uitându-mă la minunea zăpezii ce acoperea câmpurile și le făcea să semene cu niște femei îmbrăcate în haine frumoase.

Cât de proaspăt, cât de curat arăta totul.

M-am rugat. „Tată Ceresc, spune-mi ce dorești de la mine, spune-mi ce înseamnă toate aceste lucruri? *Toate lucrurile au o poveste.* Dar care e povestea de acum?”

Am închis ochii și când i-am deschis am văzut că cerurile ne-au dat și mai multă zăpadă, care arăta ca un văl așternut peste Nazaret. Pe când priveam, satul dispăru încet. Totuși, știam că era acolo.

„Tată Ceresc, nu mă voi ruga pentru zăpadă, Tată Ceresc, nu mă voi ruga niciodată pentru ceva ce nu e vrerea Ta. Tată Ceresc, nu mă voi ruga pentru ca unul să trăiască sau ca altul să moară, oh, nu, niciodată ca vreunul să moară, și niciodată, niciodată nu voi mai încerca să fac să plouă sau să nu plouă, sau să fac să ningă, niciodată, până nu voi înțelege ce înseamnă toate astea…”

Aici rugăciunea mea se pierdu în amintiri disparate, iar zăpada îmi intră în ochi, în vreme ce mă uitam în sus la copaci și zăpada cobora încet pe mine, de parcă m-ar fi sărutat.

Eram ascuns în zăpadă, eram ascuns și la adăpost, chiar și de mine însumi.

În depărtare cineva îmi strigă numele.

M-am trezit din rugăciune, m-am trezit din nemișcare și din mângâierea zăpezii, și am alergat la vale, făcând cu mâna, și strigând, și îndreptându-mă către lumina caldă a focului și către familia din jurul lui.

Primul meu an pe Pământul Făgăduinţei se sfârşi la fel cum începuse: cu sărbătoarea Anului Nou al poporului lui Israel.

Irod Arhelau şi soldaţii romani din Siria făcuseră pace în Iudeea – cel puţin, destulă pace – pentru ca noi să trecem pe teritoriul lui Irod Arhelau, prin Valea Iordanului, prin ţinutul înalt, cu dealuri, înspre Ierusalim, pentru Sărbătoarea de Paşte.

Mă consideram un copil mai mare faţă de cum fusesem în timpul călătoriei înspăimântătoare pe care o făcusem pe acelaşi drum, însă către Nazaret. Ştiam multe cuvinte noi care mă ajutau să mă gândesc la ceea ce văzusem. Şi îmi plăcea mult să fiu în aer liber. Îmi plăceau mult zâmbetele şi râsetele. Şi îmi plăcea mult binecuvântarea îmbăierii, din nou, în râul Iordan.

Mulţi alţi săteni se alăturaseră bărbaţilor din familia noastră, veniră şi multe neveste, şi o adunare mare de tinere fecioare, sub supravegherea taţilor şi a mamelor, şi toţi prietenii mei din sat, majoritatea dintre ei fiindu-mi rude, iar alţii, nu.

Toată lumea a spus că ploile din acest an fuseseră bune şi că, pentru o bună bucată de timp, pământul a fost iar verde.

Bătrâna Sara a mers cu noi şi a călărit pe spinarea unui măgar şi ne-a părut bine că era cu noi. Ne-am adunat în jurul ei. A venit şi mama, dar

pe mătușa Estera și pe mătușa Salomea le-am lăsat acasă, ca să aibă grijă de cei mici, iar Micuța Salomea a rămas cu ele.

Veni cu noi și Bruria, refugiata noastră, și la fel făcu și sclava grecoaică Riba, cu nou-născutul ei așezat într-o eșarfă, și avea și ea grijă de toată lumea.

Ei bine, aș putea spune un motiv pentru care Iosif o luase pe Bruria cu noi, iar acela era că se gândise că, dacă vom trece pe lângă ferma ei, ea și-o va revendica. Bruria avea multe acte salvate din casa arsă și, cu siguranță, credea Iosif, acolo trăiau oameni care știau că era proprietatea ei.

Dar Bruria nu dorea să facă asta. Ea nu voia nimic. Ea lucra ca o femeie somnambulă, ajutând, dar nedorind nimic în schimb. Iar Iosif ne-a luat deoparte spunându-ne că nu trebuia niciodată să o judecăm sau să ne purtăm urât cu ea. Dacă ea dorea să rămână pentru totdeauna cu noi, atunci așa avea să fie. Și noi, cu toții, am fost cândva străini pe pământul Egiptului.

Nimănui nu-i displăcea asta, și mama a spus așa. Pentru femei, Riba era o fericire, spunea mătușa Salomea. Era modestă ca o evreică, și curată, și de ajutor, și făcea tot ce făceam și noi.

Ajunsese să ne placă tare mult de Riba și de Bruria. Iar când cea din urmă trecu pe lângă locul fermei sale și nu-i păsă deloc, tuturor ne păru rău pentru ea. Acela era pământul ei și ar fi trebuit să-l aibă.

Ei bine, împreună cu noi au venit acum și fariseii, toți într-un grup, împreună cu animalele pe care să meargă femeile și bătrânii, și toată familia lor. Și erau multe familii din Nazaret, dar și din alte sate, care s-au alăturat procesiunii.

Neamurile noastre din Capernaum, pescarii, și nevestele, și fiii lor – adică Zevedeu, verișorul drag al mamei mele și nevasta lui, Maria Alexandra, care era verișoara mamei și ambii erau veri îndepărtați de-ai lui Iosif, și mulți alții, dintre care pe unii mi-i amintesc, iar pe alții nu.

În curând șirul de oameni de pe drum nu avea capăt, iar ei vorbeau și cântau psalmi, așa cum făcuserăm în prima zi în Ierusalim, cu atâta vreme în urmă. Cântam psalmii cei mai încântători, numiți Psalmii de laudă.

Când am început să urcăm dinspre Iordan către Orașul Sfânt, prin munții prăpăstioși, am simțit vechea teamă. Voiam la mama și nu doream să știe cineva lucrul ăsta. Nu mai avusesem vise urâte de ceva vreme, dar acum ele reveniseră. Când am putut, am dormit aproape de Bătrâna Sara și, dacă mă trezeam plângând, vocea ei reușea să facă visul să dispară. Știam că Iacob se trezea de fiecare dată, dar nu voiam să știe că știu. Doream să fiu puternic la fel ca toți ceilalți bărbați.

Nu era o călătorie grea; era bine să vedem că se reconstruiau orașele mistuite de foc; era reclădit și orașul Ierihon și, în jurul său, curmalii și marile păduri de balsamine erau minunate.

Balsamina era un copac care nu creştea nicăieri altundeva în lume decât aici şi parfumul obţinut din el era vândut pe bani mulţi, iar romanii erau foarte dornici să-l cumpere.

Acum soarele scălda toată această privelişte, câtă vreme data trecută Ierihonul îmi păruse un oraş al nopţii în flăcări şi mă făcuse să ţip de spaimă. Bineînţeles că trebuia să vedem fundaţiile noului palat şi cum lucrau tâmplarii. Unchii mei au inspectat totul, de la mormanele de materiale pentru zidărie de pe şantier, până la felul cum fusese curăţat pământul în locul unde avea să fie construit edificiul pentru Arhelau.

După ce-am ieşit din Ierihon, am ajuns în satul în care îi lăsaserăm pe verişoara Elisabeta şi pe Ioan cel Mic.

Pe măsură ce ne apropiam, mama mea era tot mai tulburată, la fel şi Zevedeu, şi nevasta lui. Trecuse mult timp de când cineva mai primise vreo veste de la Elisabeta.

Când am ajuns, am găsit goală căsuţa în care ne adăpostiserăm. M-am gândit că mama va suferi o lovitură teribilă, şi aşa se şi întâmplă, dar nu atât de rea pe cât ne temuserăm.

În curând veniră neamuri îndepărtate să ne spună că Elisabeta, nevasta preotului Zaharia, căzuse, cu o lună în urmă, şi fusese dusă în Betania, lângă Ierusalim. Ei ne-au spus că ea nu mai putea vorbi şi nici nu se mai putea mişca prea mult, iar Ioan cel Mic plecase să locuiască în

deșert, cu esenienii. Niște esenieni veniseră să-l ia cu ei într-un loc aproape de marginea munților, chiar deasupra Mării Moarte.

În cele din urmă am ajuns, prin trecătorile lungi din munți, în care bătea năprasnic vântul, la Dealul Măslinilor, de unde puteam vedea întinzându-se în depărtare, peste valea Kidron, Orașul Sfânt. Acolo se ridicau pereții albi ai Templului, cu minunatele sale lucrături în aur, și toate căsuțele care se răsfirau pe dealurile dimprejurul lui.

La vederea lui, toată lumea strigă de bucurie și aduse mulțumiri. Dar teama puse stăpânire pe mine, cu toate că nu am spus nimănui. Iosif mă ridică, dar acum eram prea mare ca să mă mai țină pe umerii lui. Unii dintre copii încercau să se strecoare în fața mulțimii. Eu nu voiam.

Teama crescu în mine ca o durere în gât, de care nu puteam scăpa. Nu conta că soarele era sus pe cer. Eu nu-l vedeam. Nu vedeam nimic, decât întuneric. Cred că Bătrâna Sara știa, pentru că mă trase aproape de ea. Îmi plăcea mirosul robei de lână și atingerea moale a mâinii ei.

După ce fură aduse mulțumiri, oamenii începură să arate spre colonadele arse și spre locul unde se reclădea. Erau mulți care arătau într-acolo și care încercau să-și dea seama cum stăteau lucrurile.

— Și poți fi sigur că tâmplarii și pietrarii sunt fericiți, zise cu amărăciune unchiul Cleopa. Ei l-au ars, noi îl reclădim.

Noi am râs de adevărul celor spuse, dar Iacob îi aruncă lui Cleopa o privire tăioasă, de parcă nu ar fi vrut ca el să spună asta, şi Unchiul Alfeu zise:

— Ei bine, tâmplarii, zidarii, pietrarii din Ierusalim sunt mereu fericiţi. Majoritatea dintre ei lucrează la Templu încă de când s-au născut.

— Nu vor termina niciodată, zise Cleopa. Şi de ce ar face-o? Noi avem regi cu mâinile mânjite de sânge şi, vinovaţi fiind, construiesc marele Templu, de parcă asta îi va face cinstiţi în ochii Domnului. Ei bine, lăsaţi-i să facă aşa. Lăsaţi-i să aducă jertfe, profeţii au vorbit despre jertfele lor…

— Ajunge cu vorbăria împotriva lor, zise Alfeu. Coborâm în oraş.

— Profeţii au spus şi asta, adăugă încet Iosif, zâmbind.

Cleopa repetă în barbă vorbele profetului:

— „Că Eu sunt Domnul şi Eu nu M-am schimbat.”[19]

Iar ei vorbiră tot mai mult şi mai mult despre cum era acest templu cel mai mare din lume. Dar eu auzeam aceste lucruri prin vălul temerii ce o simţeam, amintindu-mi de trupurile care zăceau peste tot, şi, mai mult decât atât, de tristeţe, o tristeţe ce spunea că nu voi cunoaşte nimic în afară de tristeţe. Că nu va dispărea niciodată.

Am fost ridicat din nou, de această dată de unchiul Alfeu.

---

[19] Maleahi 3:6

Am privit spre Templu, luptând cu teama, uitându-mă la silueta sa impunătoare și la cum părea că orașul creștea în jurul lui și se ținea de el. Orașul era o parte din el. Fără el orașul nu însemna nimic. Nu existau alte temple în Ierusalim decât Templul. Iar măreția Templului – alb și sclipitor și aurit – părea neștirbită, cel puțin de la distanța asta.

Da, mai erau și alte clădiri impunătoare. Unchiul Cleopa îmi arătă marele palat al lui Irod, și Fortăreața Antonia, situată chiar lângă Templu și mereu plină de soldați. Dar acestea nu însemnau nimic. Templul *era* Ierusalimul. Am văzut asta. Iar lumina soarelui strălucea, și teama, amintirile și întunericul dispărură.

Mama dori să coboare în Betania, care era situat la mică distanță de locul unde ne aflam noi, ca să o vadă pe verișoara ei, Elisabeta. Dar neamurile preferară să meargă întâi în Ierusalim și să găsească un loc unde să tragem. Așa că am mers acolo.

Mulțimea era compactă, înaintând din ce în ce mai greu, și chiar oprindu-se din mers, iar noi toți cântam, ca să ne păstrăm buna dispoziție.

Când, în cele din urmă, am ajuns în oraș, ne-a fost foarte greu să trecem de porți, din pricina îmbulzelii, iar noi, cei mici, eram deja obosiți. Unii dintre copii plângeau. Alții adormiseră în brațele mamelor lor. Eu eram deja mult prea mare, așa credeam, ca să cer cuiva să mă poarte în brațe. Așa

că nu puteam vedea încotro ne îndreptam sau ce făceam.

Înainte de a ajunge prea departe, începu să umble zvonul că toate sinagogile erau pline, iar casele îi primiseră pe toți pelerinii care avuseseră loc, așa că Iosif hotărî să ne întoarcem în Betania, unde aveam rude la care ne puteam caza.

Noi ne gândiserăm că vom ajunge înaintea celorlalți oameni. Nădăjduiserăm că vom face riturile de purificare în Templu, da, aceleași rituri pe care le îndepliniserăm și în sat, cu cenușă și cu apă vie, și cu cele două stropiri, și pe care am fi vrut să le facem și în Templu.

Acum ne era clar că atâția alți oameni veniseră din aceleași motive, iar Sărbătoarea atrăsese pe toată lumea aici.

Într-o asemenea mulțime era de așteptat ca oamenii să se ia la harță, ba chiar să strige unii la alții, iar când se întâmplă asta, începură să-mi clănțăne dinții. Dar, cât vedeam cu ochii, nu existau lupte. Sus, pe ziduri, se plimbau soldații, iar eu am încercat să nu mă uit la ei. Mă dureau picioarele și îmi era foame. Dar știam că la fel simțeau și ceilalți.

După drumul lung și anevoios până în sat, eu eram atât de obosit, încât voiam să-mi păstrez pentru a doua zi toată bucuria și recunoștința de a mă afla aproape de Ierusalim.

Încă era zi afară, dar începea să se înnopteze. Oamenii ridicaseră peste tot tabere. Mama și tata

m-au luat de câte o mână și ne-am dus să o vedem pe Elisabeta.

Era o casă mare, o casă bogată, cu o curte frumos pavată, cu pereți pictați, și cu perdele bogate la uși. Ne-a întâmpinat un bărbat tânăr, ale cărui maniere alese ni l-au recomandat de îndată ca fiind un om bogat. Era îmbrăcat în întregime în alb și purta sandale frumos lucrate. Părul său negru și barba îi străluceau de la uleiul parfumat. Avea o față senină și ne primi cu brațele deschise.

— Acesta este vărul tău, Iosif, zise imediat mama. Vărul tău Iosif este preot, iar tatăl său, Caiafa, este și el preot, și tatăl său a fost tot preot. Acesta este fiul nostru, Isus. Ea își puse mâna pe umărul meu. Am venit să o găsim pe Elisabeta lui Zaharia. Ni s-a spus că nu se simte bine și că se află aici din bunătatea voastră, iar pentru asta vă mulțumim.

— Elisabeta este verișoara mea, la fel cum ești și tu, rosti tânărul cu o voce blândă. Avea ochi ageri și negri și îmi zâmbi deschis, ceea ce mă făcu să mă simt ușurat. Vă rog, intrați în casă. V-aș oferi un loc de dormit aici, dar vedeți, avem peste tot oameni. Casa e plină…

— Oh, nu, nu avem nevoie, îi spuse Iosif repede, vrem doar să o vedem pe Elisabeta. Și, dacă se poate, să ne ridicăm tabăra afară. Suntem aici un întreg trib din Nazaret, și Capernaum, și Cana.

— Sunteți bine-veniți, zise el. Ne spuse să-l urmăm. O veți găsi pe Elisabeta liniștită, dar

tăcută. Nu știu dacă o să vă recunoască sau nu. Nu trageți nădejde la asta.

Știam că eram plini de praf de pe drum, dar nu aveam ce face. Peste tot erau pelerini, în toate camerele, șezând pe rogojinile lor, sau alergând de colo-colo cu urcioare, și era oricum destul praf. Deci tot ce puteam face era să mergem mai departe.

Am ajuns într-o odaie care era la fel de aglomerată ca și celelalte, dar avea ferestre mari cu zăbrele prin care se strecura lumina târzie a soarelui, iar aerul era plăcut și cald. Verișorul nostru ne duse într-un colț, unde, pe un pat ridicat, rezemată de perne curate, era întinsă Elisabeta, înfășurată toată în lână albă, cu ochii spre fereastră, iar mie mi se păru că urmărește mișcarea frunzelor verzi.

Se pare că, din respect, oamenii făcură liniște, iar vărul nostru se aplecă în fața ei și o luă de mână.

— Nevastă a lui Zaharia, zise el blând, sunt aici niște neamuri care vor să te vadă.

Nu avu nici un rost.

Mama se aplecă, o sărută și îi vorbi, dar nu primi nici un răspuns.

Ea stătea nemișcată, Uitându-se pe fereastră. Părea mult mai bătrână decât anul trecut. Mâinile îi erau țepene și răsucite din încheietură, astfel încât arătau drept în jos. Părea la fel de bătrână ca și draga noastră Sara. Ca o floare uscată, gata

să cadă de pe vrej.

Mama se întoarse spre Iosif și se sprijini pe el și începu să plângă, iar vărul nostru Iosif dădu din cap, și spuse că făceau pentru ea tot ce se putea.

— Vedeți, ea nu suferă, zise el. Ea visează.

Mama nu se putea opri din plâns, așa că eu am ieșit cu ea afară, în timp ce Iosif a rămas cu verișorul nostru, care i-a vorbit despre strămoși și despre cum eram înrudiți, discuția obișnuită a familiilor și a căsătoriilor, iar eu și mama am ieșit afară, în ultimele luciri ale amurgului.

Pe unchii mei și pe Bătrâna Sara i-am găsit așezați pe rogojini, într-un loc bun de tabără, la marginea grupului de pelerini, și nu departe de fântână.

Câteva neamuri din casă ieșiră și veniră la noi, aducându-ne mâncare și băutură, iar vărul Iosif era cu ei. Toți erau îmbrăcați în veșminte din pânză de in, vorbeau ales și se purtau frumos cu noi, poate mai frumos decât s-ar fi purtat cu alții.

Cel mai bătrân dintre ei, tatăl lui Iosif, pe nume Caiafa, a vorbit cu noi și ne-a spus că eram destul de aproape de Ierusalim, așa încât puteam mânca masa de Paște aici. Nu trebuia să ne facem griji că nu eram dincolo de ziduri. Ce erau zidurile? Noi am venit la Ierusalim și eram în Ierusalim și, de îndată ce avea să se întunece, urma să vedem luminile orașului.

Femeile ieșiră și ne oferiră pături, dar noi le aveam pe ale noastre.

Apoi Bătrâna Sara şi unchii mei se duseră să o vadă pe Elisabeta, înainte de a fi prea târziu. Iacob merse cu ei şi se întoarse.

În timp ce eram adunaţi toţi, iar verii noştri bogaţi plecară la Ierusalim, ca să îndeplinească sarcinile de dimineaţă din Templu, Bătrâna Sara zise că îi plăcea de tânărul Iosif bar Caiafa, că era un tânăr distins.

— Ei sunt descendenţi ai lui Zadok şi asta e ceea ce contează, zise Cleopa. Nimic altceva.

— De ce sunt bogaţi? am întrebat eu.

Toată lumea râse.

— Sunt bogaţi de pe urma pieilor de la animalele sacrificate. Sunt ale lor, după lege, spuse Iosif. El nu râdea. Şi ei provin din familii bogate.

— Da, şi mai ce? întrebă Cleopa.

— Oamenii nu spun niciodată lucruri bune despre cei bogaţi, zise Bătrâna Sara.

— Bătrâno, ai de spus lucruri bune despre ei? întrebă Cleopa.

— Ah, deci pot vorbi în adunarea înţelepţilor! răspunse ea. Hohotele de râs se înteţiră. Da, am multe de spus. Cine crezi că i-ar asculta dacă nu ar fi bogaţi?

— Există o grămadă de preoţi săraci, spuse Cleopa. Ştii asta la fel de bine ca mine. Preoţii din satul nostru sunt săraci. Zaharia a fost sărac.

— Nu, el nu a fost sărac, zise Bătrâna Sara. Nu a fost bogat. Dar nu a fost niciodată sărac. Şi da, sunt mulţi care lucrează cu mâinile, şi trebuie să

facă asta. Şi da, merg şi ei în faţa Domnului. Dar, deasupra tuturor, cine protejează Templul? Cine poate face asta, dacă nu oamenii de care se tem alţi oameni?

— Contează cine sunt aceştia, întrebă Alfeu, atâta vreme cât îşi îndeplinesc sarcinile, atâta timp cât nu profanează Sanctuarul, atâta timp cât iau din mâinile noastre jertfa?

— Nu, nu contează, zise Cleopa. Bătrânul Irod l-a ales pe Iosedec ca Mare Preot, pentru că pe el l-a vrut. Iar acum Arhelau vrea pe altcineva. Cât a trecut de când Israelul şi-a ales Marele Preot? Cât a trecut de când Domnul l-a ales pe Marele Preot?

Am ridicat mâna la fel cum făceam la şcoală, iar unchiul Cleopa se întoarse spre mine.

— De unde ştiu oamenii că preoţii fac ceea ce trebuie să facă? am întrebat eu.

— Toată lumea veghează la ce fac ei, zise Iosif. Veghează ceilalţi preoţi, veghează şi leviticii, veghează şi scribii, şi fariseii.

— Oh, da, fariseii veghează! exclamă Cleopa.

Iar noi am râs. Tuturor ne plăcea de rabinul fariseu Jacimus. Dar el veghea să fie respectate toate legile.

— Şi tu, Iacob? întrebă Cleopa. Tu nu ai nici o întrebare?

Am văzut, pentru prima dată, că Iacob era adâncit în gânduri. Îşi ridică privirea, iar faţa lui era întunecată.

— Bătrânul Irod l-a ucis odată pe Marele Preot,

zise el încet. Vorbea ca oricare dintre bărbaţi. L-a ucis pe Aristobulos pentru că era frumos atunci când apărea în faţa oamenilor, nu-i aşa?

Bărbaţii dădură aprobator din cap, iar Cleopa spuse:

— Aşa e. El repetă cuvintele. Din această cauză a pus să fie înecat şi toată lumea ştia asta. Toate din cauză că Aristobulos a ieşit în faţa oamenilor în veşmintele sale, iar oamenii l-au plăcut.

Iacob privi în altă parte.

— Ce fel de discuţie e asta? se miră Iosif. Am venit la Casa Domnului pentru a-i aduce jertfe. Am venit ca să fim purificaţi. Am venit să mâncăm bucatele de Paşte. Haideţi să ne scoatem din minte discuţia aceasta.

— Da, hai să facem asta, fu de acord Bătrâna Sara. Eu spun că Iosif Caiafa este un tânăr drăguţ. Iar când se va căsători cu fiica Anei, va fi mai aproape de cei de la putere.

Mătuşile mele şi Alexandra fură de acord cu asta.

Cleopa era uimit.

— Nu suntem nici de două ceasuri aici, iar voi, femeile, ştiţi deja cu cine se va însura Iosif Caiafa! Cum aflaţi lucrurile astea?

— Toată lumea ştie, zise Salomea. Ai şti şi tu, dacă nu ai fi atât de ocupat să-i citezi pe profeţi.

— Cine ştie? întrebă Bătrâna Sara. Poate Iosif Caiafa va fi într-o zi Marele Preot.

Eu ştiam de ce bătrâna spusese asta, chiar dacă el era atât de tânăr. Era ceva deosebit la el, un fel

de a se mișca, și de a vorbi, și de a se înțelege cu toată lumea, o blândețe aparte, iar când ne întâmpinase, ne arătase respect, chiar dacă noi nu eram bogați, și în spatele ochilor negri se ascundea un suflet puternic.

Iar acum toți unchii mei și toate mătușile vorbeau despre asta, mai ales bărbații, care le spuneau femeilor să tacă pentru că ele nu știau nimic despre asta, iar unii insistau că asta nu se întâmplase încă, dar știau cu toții că Arhelau îl putea schimba pe Marele Preot oricând ar fi poftit.

— Sara, ai devenit profet, întrebă Cleopa, de crezi că acest om va ajunge Mare Preot?

— Poate, răspunse ea. Știu că ar fi bun ca Mare Preot. Este deștept și pios. Este neam cu noi. El… el mă unge la suflet.

— Ah, atunci acordă-i timp, zise Cleopa. Și fie ca verii noștri care ne-au primit aici să fie binecuvântați pentru generozitatea lor.

Cleopa se întoarse spre Iosif, care nu spunea nimic.

— Tu ce crezi? îl întrebă Cleopa.

Iosif ridică privirea, zâmbi și își roti ochii, ca să dea impresia că se gândește, când, de fapt, nu era așa, apoi spuse:

— Iosif Caiafa este un bărbat înalt. Un bărbat foarte înalt. Și când stă în picioare este înalt și are niște mâini lungi care se mișcă asemenea unor păsări care zboară încet. Și este însurat cu fiica Anei, verișoara noastră, care e verișoară cu neamul

lui Boethus. Da, el va fi Mare Preot.

Am râs cu toţii. Chiar şi Bătrâna Sara a râs.

M-am ridicat în picioare.

Teama mă părăsise, dar pe atunci nu ştiam asta.

Cina era gata şi a fost o masă bună.

Rudele lui Caiafa ne-au adus o tocană cu linte şi cu multe mirodenii. Şi era şi o pastă delicioasă de măsline sărate, în ulei, şi curmale dulci, de care aveam, adesea, şi acasă, multe. Şi, ca de obicei, aveam prăjituri cu smochine uscate, iar acestea erau din abundenţă şi erau bune. Pâinea era moale şi caldă, din cuptor.

Nevasta lui Caiafa, mama lui Iosif Caiafa, rămase în pragul casei sale ca să vadă ea însăşi cum era servit vinul, cu vălurile cuvenite ascunzându-i părul şi lăsând să se întrevadă doar o părticică din chipul ei. Îi văzurăm silueta la lumina torţelor. Ea salută cu mâna pe toată lumea şi apoi merse înăuntru.

Am vorbit despre Templu, despre purificarea noastră şi despre Sărbătoare – despre ierburile amărui, despre pâinea neîncepută şi despre mielul rumenit şi despre toate rugăciunile pe care le vom rosti. Bărbaţii mai spuseră o dată toate astea, pentru ca noi, băieţii, să înţelegem, dar la şcoală, rabinii făcuseră acelaşi lucru, iar noi ştiam la ce să ne aşteptăm şi ce să facem.

Iar noi eram nerăbdători, pentru că anul trecut, în toiul luptelor şi îngroziţi, nu am ţinut deloc Sărbătoarea şi, de data asta, voiam să apărem în

fața Domnului după cum cerea Legea.

Ei bine, pot spune că Iacob aproape terminase școala. Avea acum treisprezece ani și, înaintea Domnului, era bărbat. Iar Silas și Levi, care erau mai mari decât el, nu mai mergeau la școală. Amândoi au fost foarte înceți. Rabinul nu ar fi vrut ca ei să plece, dar ei s-au cerut, pe motiv că mergeau la muncă și că lor asta le plăcea să facă. Așa că, în vreme ce revedeam regulile Sărbătorii, eu credeam că ei se bucurau de asta.

În timp ce ne terminam cina, câțiva băieți din tabără veniră să ne întâlnească. Erau destul de prietenoși. Dar eu m-am gândit la verișorul meu Ioan bar Zaharia, care plecase cu esenienii. Mă întrebam dacă el era mulțumit.

Se spunea că el era departe în deșert. Oare cât de des își vedea mama? Și-ar fi recunoscut ea propriul fiu? Dar de ce să mă gândesc la asemenea lucruri? Se întoarseră aceste cuvinte vechi, enigmatice, cum că el fusese prezis. Când aflase că mă voi naște, mama a mers la el. Voiam așa de tare să-l văd pe Ioan. Și când voi reuși să fac asta?

Toată lumea știa că esenienii nu veneau la Sărbătoare. Esenienii se țineau deoparte, ducând o viață mai strictă chiar decât cea a fariseilor. Esenienii visau la un templu reînnoit. Odată văzusem în Sepphoris un grup de esenieni, îmbrăcați toți în veșmintele lor albe. Ei erau un popor aparte. Considerau că sunt adevăratul Israel.

În cele din urmă am plecat de lângă băieți, deși doream să mă joc, și am dat peste Iosif. Se întuneca, iar orașul de jos era plin de lumină. Luminile Templului erau mari și frumoase. Dar nu am putut căuta prin tot orașul și prin toate taberele, și nu am reușit să-l găsesc nici măcar pe unchiul Cleopa.

Iosif privea orașul și poate că asculta muzica, pentru că, din apropiere, se auzea muzică și sunet de chimvale. Sorbea puțin vin dintr-o cupă și, deocamdată, nu era nimeni lângă el.

Imediat l-am și întrebat:

— Îl vom mai vedea vreodată pe vărul Ioan?

— Cine știe? zise el. Esenienii sunt dincolo de Marea Moartă, la poalele munților.

— Crezi că ei sunt oameni buni?

— Și ei sunt copiii lui Avraam, la fel ca noi, spuse el. Un om poate face un lucru mai rău decât acela de a fi esenian. Așteptă un moment, apoi continuă: Acesta e un fel de-a fi al evreilor. Știi că în satul nostru sunt oameni care nu cred în Învierea din Ziua cea de Apoi. Și îi avem pe farisei. Iar esenienii cred din toată inima în multe lucruri și se străduiesc din răsputeri să-i fie pe plac Domnului.

Eu am dat aprobator din cap.

Știam că oamenii din satul nostru voiau să meargă la Templu, iar ținerea fiecărei sărbători după datină era foarte importantă pentru ei. Dar nu am zis asta. Nu am zis asta căci părea să existe adevăr în cele spuse de el, iar eu nu mai aveam

alte întrebări.

Eram foarte trist. Mama mea o iubea foarte mult pe verișoara ei. Le vedeam cu ochii minții pe cele două femei îmbrățișându-se, ultima dată când am fost împreună. Iar eu aș fi dorit așa de mult să vorbesc cu vărul meu. Avea verișorul acesta al meu o anume seriozitate – ăsta era cuvântul, în sfârșit îl găsisem – o seriozitate care îmi atrăgea interesul.

Ceilalți băieți din tabără erau foarte prietenoși, iar fiii preoților vorbeau bine și spuneau lucruri cuviincioase, dar eu nu voiam să fiu cu alții.

L-am lăsat acolo pe Iosif. Îmi era interzis să îl întreb toate lucrurile ce-mi apăsau sufletul. Interzis.

M-am întins pe rogojina mea și am vrut să dorm, chiar dacă cerul abia acum se umplea cu stele.

Peste tot în jurul meu oameni discutau, unii dintre ei spunând că Marele Preot nu era omul potrivit, că Irod Arhelau greșise atunci când îl numise, iar alții spuneau că Marele Preot era acceptabil, și că trebuia să fie pace și să nu mai fie revolte.

Mă înspăimântau vocile lor mânioase de ici și de colo.

M-am ridicat, am plecat de pe rogojină, ca să mă plimb singur, în afara taberei, pe panta dealului, sub stele. Era bine să fii departe, pe o culme de deal.

Și acolo erau tabere, dar erau mai mici – grupuri restrânse ce acopereau panta, iar focurile dădeau

o luminiță, în vreme ce pe cer luna strălucea frumos și cu putere deasupra tuturor, și am mai putut vedea stelele licărind și formând desene gingașe.

Sub picioare aveam iarbă și mirosea plăcut și nu era prea rece, iar eu mă întrebam dacă Ioan vedea în această seară, în deșert, aceleași stele.

Iacob veni la mine. Plângea.

Nu-l văzusem niciodată așa pe fratele meu mai mare.

— Trebuie să-ți spun, rosti el. Îmi pare rău. Îmi pare rău pentru lucrurile răutăcioase pe care ți le-am spus. Îmi pare rău pentru că... am fost răutăcios cu tine.

— Ai fost răutăcios cu mine? Iacob, ce tot vorbești? Nu ne putea auzi nimeni. Era întuneric. Nimeni nu ne observase.

— Nu pot intra mâine în Templul Domnului cu lucrul ăsta pe suflet, că m-am purtat urât cu tine.

— Dar totul e bine, am spus eu. Mi-am întins mâinile ca să le iau pe ale lui, dar el s-a tras în spate. Iacob, nu m-ai supărat niciodată.

— Nu aveam nici un drept să-ți spun despre magii care au venit la Bethlehem.

— Dar eu am vrut să-mi spui, am zis eu. Am vrut să știu ce s-a întâmplat atunci când m-am născut. Iacob, vreau să știu tot, și dacă mi-ai spune tu tot ce s-a întâmplat...

— Nu am făcut asta pentru că așa ai vrut tu. Am făcut-o ca să fiu mai puternic decât tine! șopti el.

Am făcut-o pentru că eu știam ceva ce tu nu știai!

Știam că ăsta era adevărul. Era crudul adevăr. Era genul de adevăr dur pe care Iacob îl spunea mereu.

— Dar mi-ai spus ce am vrut să știu, am zis eu. A fost bine pentru mine. Eu am vrut asta.

El scutură din cap. Plânsul i se înteţise. Acesta era zgomotul făcut de un bărbat care plângea.

— Iacob, eşti supărat pentru o nimica toată. Îţi spun eu. Fratele meu, eu te iubesc. Nu suferi din cauza asta.

— Trebuie să-ţi spun, zise el, tot în şoaptă, de parcă trebuia să şoptească. Aici, pe pantă, eram doar noi doi. Te-am urât încă de când te-ai născut, zise el. Te-am urât încă dinainte de a te naşte. Te-am urât pentru venirea ta!

Îmi ardea faţa. Mă furnica toată pielea.

Nu auzisem niciodată pe nimeni spunând aşa ceva. Îmi trebui o clipă şi apoi am rostit:

— Asta nu mă doare.

El nu răspunse.

— Nu am ştiut, am spus eu. Asta nu e bine. Am crezut că ştiu, dar am ştiut că va trece. Nu m-am gândit la asta, chiar dacă am ştiut.

— Ascultă-te ce vorbeşti, spuse el.

Părea atât de supărat.

— Ce vorbesc?

— Eşti mai înţelept decât vârsta pe care o ai, spuse, el care era aşa de înalt la treisprezece ani, un bărbat. Arăţi altfel decât atunci când am plecat

din Egipt. Pe atunci aveai o față de băiat, iar ochii îți semănau cu ai mamei tale.

Știam ce voia să spună cu asta. Mama mea arăta mereu ca un copil. Ceea ce nu știusem era faptul că mă schimbasem.

N-am știut ce să-i spun.

— Îmi pare rău că te-am urât, zise el. Îmi pare foarte rău. Și vreau să te iubesc și să îți fiu întotdeauna loial.

Eu am dat din cap aprobator.

— Și eu te iubesc, frate, am spus.

Liniște.

El stătea acolo, ștergându-și lacrimile.

— Mă lași să te iau în brațe? l-am întrebat.

El dădu din cap și ne-am îmbrățișat. L-am strâns la piept și l-am simțit cum tremura. Într-atât de rău îi părea.

M-am dat încetișor înapoi.

— Iacob, am spus, de ce m-ai urât?

El scutură din cap.

— Din prea multe motive, zise el. Și nu ți le pot spune pe toate. Într-o zi vei afla.

— Nu, Iacob, spune-mi acum. Trebuie să știu. Te implor. Spune-mi.

El se gândi o bucată de vreme.

— Nu eu sunt cel care trebuie să-ți spună ce s-a întâmplat.

— Dar cine trebuie să-mi spună? am întrebat eu. Iacob, spune-mi ce te-a făcut să mă urăști? Spune-mi măcar atât. Ce te-a făcut?

El mă privi și mi se păru că fața lui era plină de ură. Sau era doar nefericire. În întuneric ochii lui ardeau.

— O să-ți spun de ce trebuie să te iubesc, zise el. Când te-ai născut tu, au venit îngerii. De asta trebuie să te iubesc!

Începu din nou să plângă.

— Vrei să spui – îngerul care a venit la mama mea, am zis eu.

— Nu, scutură el din cap. Îngerii au venit chiar în noaptea când te-ai născut. Știi cum a fost, ți-au povestit. Eram cu toții la hanul din Bethlehem, în staul, cu dobitoacele în fân, era singurul loc pe care-l mai aveau, și erau o mulțime de oameni adunați în acea seară. Iar pe mama ta au apucat-o durerile facerii în spatele staulului. Nu s-a văitat deloc. Mătușa Salomea era acolo, ca s-o ajute, și te-au ridicat, ca să te vadă tatăl meu, și te-am văzut și eu. Tu plângeai, dar plângeai pentru că așa fac copiii mici și pentru că nu puteai vorbi. Și te-au înfășat așa cum se înfașă copiii, așa ca să nu se poată răsuci sau mișca și să se rănească, în scutece, și te-au așezat în iesle, chiar pe fânul moale, ca pe un pat. Iar mama ta stătea întinsă pe brațele mătușii Salomea. Și a început să plângă, pentru prima dată, și era groaznic să o auzi. Tatăl meu a mers la ea. Era toată înfășurată, iar rogojinile pe care născuse fuseseră luate. El a ținut-o în brațe. „De ce aici, în locul ăsta? a strigat ea. Am greșit cu ceva? Suntem pedepsiți? De ce în

locul ăsta? Cum se poate una ca asta?" Asta a fost ce l-a întrebat ea. El nu i-a răspuns. Înțelegi? La ea venise un înger și îi vestise nașterea ta, iar tu te născuseși acolo, în staul.

— Înțeleg, am zis eu.

— Era groaznic să o auzi plângând, repetă el, iar tatăl meu nu avea nimic să-i spună. Dar s-a deschis ușa și a intrat aerul rece, o boare, și toată lumea s-a îngrămădit și a strigat să se închidă ușa. Dar erau acolo bărbații aceștia și aveau cu ei un băiat și un felinar. Erau bărbați în blănuri de oaie, cu picioarele înfășurate împotriva frigului, și cu toiegele lor, și toată lumea își dădu seama că erau păstori. Ei bine, știi că păstorii nu își părăsesc turma niciodată, nu în toiul nopții, nici când e zăpadă, dar ei o făcuseră, iar privirile lor erau suficiente pentru a face pe oricine să se ridice din fân și să se holbeze la ei, și toată lumea a făcut așa. Eu asta am făcut. Părea că focul din felinar ardea pe fețele lor! Niciodată nu am văzut asemenea fețe! Ei au mers drept la ieslea unde erai tu și s-au uitat la tine; și au îngenuncheat, și au atins pământul cu capetele și cu mâinile ridicate. Au strigat: „Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bună voire!"[20] Toată lumea se uita la ei. Acum mama ta și tatăl meu nu au spus nimic, doar s-au uitat la ei; iar bărbații s-au ridicat în picioare și s-au întors în dreapta și-n stânga,

---

[20] Luca 2 ,14

spunând tuturor că un înger venise la ei, pe câmp, prin zăpadă, în timp ce își păzeau turmele. Nimeni nu i-a putut împiedica să ne spună asta, iar atunci toată lumea din grajd s-a apropiat de noi.

Unul dintre ei a strigat că îngerul a spus: „Nu vă temeți. Căci vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că vi s-a născut azi Mântuitorul, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David."[21]

El se opri.

Întregul său chip se schimbă.

Nu mai era plin de mânie și de lacrimi.

Fața lui se îmblânzise și ochii îi erau deschiși larg.

— Domnul Hristos, zise el.

Nu zâmbea. Dar, în acel moment, el era înapoi în Bethlehem, și era cu păstorii, iar vocea lui era joasă și de liniștită.

— Hristos *Kyrios,* zise el în greacă. Eu și el vorbiserăm aproape toată viața grecește. El continuă în greacă: Acești bărbați erau atât de plini de bucurie. Atât de îmbărbătați. Atât de plini de încredere. Nimeni nu s-ar fi îndoit de ei. Și nimeni nu a făcut-o. Apoi el tăcu. Păru că alunecă iar în amintirile sale.

Eu nu eram în stare să vorbesc.

Deci asta ascunseseră ei de mine. Da, și știam de ce ascunseseră. Dar acum știam asta și însemna

---

[21] Luca 2:10, 11

că trebuia să aflu și restul. Trebuia să aflu ce spusese îngerul care venise la mama mea. Trebuia să aflu tot. Trebuia să știu de ce și cum de aveam puterea să iau și să dau viață, și puterea să aduc ploaia și ninsoarea, dacă aveam puterea asta, dacă și ce trebuia să fac. Nu mai puteam aștepta. Trebuia să știu.

Și îmi era îngrozitor de frică să mă gândesc la cele spuse de Cleopa, cum că eu trebuia să fiu cel care le va explica lor lucrurile.

Era prea mult ca să țin minte. Era prea mult chiar și încercarea de a formula întrebările ce rămăseseră fără răspuns.

Și Iacob al meu, fratele meu, părea că se face mic și că se îndepărtează, chiar dacă el stătea aici – devenea parcă fragil. Pentru o clipă am simțit că locul meu nu era aici, în iarba asta, pe panta asta, de pe culmea asta de munte de deasupra Ierusalimului. Muzica răzbătea până la noi, râsete din depărtare, și totuși pentru mine erau așa de frumoase, toate, iar pe Iacob, pe fratele meu, îl iubeam, îl iubeam și îl înțelegeam din toată inima și îi înțelegeam mâhnirea.

El începu din nou să vorbească, iar ochii i se mișcau de parcă ar fi văzut lucrurile pe care le descria.

— Păstorii au spus că Cerurile s-au umplut de îngeri. În Ceruri era o oaste de îngeri. În timp ce povesteau, își ridicaseră iar mâinile, de parcă vedeau din nou îngerii. Îngerii cântau: „Slavă întru

cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni binevoire!”

El își lăsă capul în jos. Se oprise din plâns, dar arăta obosit și supărat.

— Imaginează-ți, zise el în greacă. Toate Cerurile. Iar ei au văzut asta și au venit jos, în Bethlehem, căutându-l pe copilul din iesle, după cum le-au spus îngerii.

Am așteptat.

— Cum te-am putut eu urî pentru asta? întrebă el.

— Erai doar un băiețel – un băiețel mai mic decât sunt eu acum, am zis eu.

El scutură din cap.

— Nu fi bun cu mine, spuse el. Abia îl puteam auzi. Avea capul plecat. Nu merit bunătatea ta. Sunt rău cu tine.

— Dar ești fratele meu mai mare, am spus eu.

Își ridică tunica și își șterse lacrimile.

— Nu, zise el. Te-am urât. Și e un păcat.

— Unde au plecat bărbații aceia, acei păstori care au spus lucrurile astea? am întrebat eu. Acum unde sunt? Cine sunt ei?

— Nu știu, zise el. Au plecat prin ninsoare. Au spus tuturor aceeași poveste. Nu știu unde au plecat. De atunci nu i-am mai văzut niciodată. S-au întors la turmele lor. Trebuiau să se întoarcă. El se uită la mine. Vedeam, în lumina lunii, că acum era mai bine. Dar nu înțelegi, mama ta era fericită. Se arătase un semn. Ea a adormit, cu tine

aproape de ea.

— Iar Iosif?

— Spune-i tată.

— Și tata?

— El era ca întotdeauna. Asculta și nu spunea nimic. Iar când toată lumea din grajd l-a luat la întrebări, nu le-a dat nici un răspuns. Oamenii au venit pe rând și au îngenuncheat ca să te vadă, și s-au rugat, și s-au întors în colțuri, sub păturile lor. A doua zi am găsit altă gazdă. Toată lumea din oraș știa de asta. Oamenii continuau să vină la ușă, cerând să te vadă. Au venit oameni bătrâni, sprijinindu-se în toiegele lor. Știau și ceilalți băieți din oraș. Dar Iosif a spus că nu aveam să rămânem multă vreme acolo. Ci doar atât cât să poți fi tu tăiat împrejur și să fii arătat înaintea Domnului la Templul de la Ierusalim. Iar magii de la Răsărit, ei au venit la casa aceea. Dacă nu s-ar fi dus magii la Irod…

El se opri și se întoarse.

— Magii au mers la Irod? Ce s-a întâmplat?

Dar el nu mai putea spune nimic.

Iosif urca încet panta.

În întuneric, îi cunoșteam pașii. El se opri puțin mai încolo.

— Ai lipsit prea mult timp, zise el. Vino înapoi acum. Nu vreau să stai așa departe de tabără.

Ne aștepta.

— Te iubesc, frate, am spus eu în ebraică.

— Te iubesc, frate, a spus el. N-am să te mai

urăsc niciodată. N-am să te mai pizmuiesc niciodată. Pizma e un lucru groaznic, un păcat foarte mare. Te iubesc.

Iosif mergea înainte.

— Te iubesc, frate, spuse din nou Iacob, și te iubesc, oricine ai fi.

Oricine aș fi! Domnul Hristos… nu i-ar fi spus lui Irod.

El își puse brațul în jurul meu, iar eu am făcut la fel.

Ei bine, în timp ce ne întorceam, am știut că nu-i puteam spune lui Iosif ceea ce îmi povestise Iacob. Iosif nu ar fi vrut ca Iacob să facă una ca asta. Lui Iosif nu îi stătea în fire să vorbească despre nimic. Lui Iosif îi stătea în fire să aștepte să treacă o zi după alta.

Dar trebuia să aflu restul poveștii! Iar dacă fratele meu mă urâse atâția ani din cauza asta, și dacă rabinul mă oprise în ușa școlii ca să mă întrebe cine eram, atunci trebuia să știu!

Din cauza acestor întâmplări ciudate am plecat în Egipt? Nu, nu se putea să fie așa.

Chiar dacă tot orașul Bethlehem vorbea despre asta, am fi putut pleca în alt oraș. Ne-am fi putut întoarce în Nazaret. Dar ce era cu îngerul care i se arătase mamei mele?

Aveam neamuri aici, în Betania. Și nu erau toți preoți mari și bogați. Ei bine, Elisabeta nu era aici? De ce nu am mers la ea? Dar atunci oamenii lui Irod l-ar fi ucis pe Zaharia! Zaharia ar fi murit din

cauza acestor povești! Povești despre un copil născut și care era Domnul Hristos! Oh, dacă mi-aș putea aminti mai multe din cele povestite de Elisabeta în zilele acelea groaznice de anul trecut, după ce tâlharii atacaseră satul, despre cum fusese Zaharia ucis în Templu.

Oh, cât avea să mai treacă până aveam să aflu aceste lucruri?

Mai târziu, în acea seară, în timp ce stăteam pe rogojina mea, am închis ochii și m-am rugat.

Mi-au trecut prin fața ochilor toate șirurile de profeți. Știam că regii Israelului erau trimișii Domnului, dar ei nu fuseseră prorociți de îngeri. Nu, ei nu fuseseră născuți de o femeie care nu cunoscuse niciodată un bărbat.

În cele din urmă, nu m-am mai putut gândi. Efortul era prea mare.

Am privit la stele și am încercat să-mi imaginez mulțimile cântând în Ceruri. M-am rugat ca îngerii să vină la mine, așa cum veneau la alții de pe Pământ.

Mă cuprinse o moleșeală mare, inima îmi era plină de liniște. M-am gândit că Întreaga Lume este Templul Domnului. Toată Făptura este Templul Lui.

Iar ceea ce am construit noi pe dealul din depărtare este doar un loc micuț, un loc prin care ne arătăm dragostea față de Domnul, care le-a făcut pe toate. „Tată Ceresc, ajută-mă.” Când am adormit, a început un cântec, iar când m-am

trezit, pentru o clipă, nu am ştiut unde mă aflam, iar visul era ca un văl de aur care mi-ar fi fost tras de pe mine.

Eram bine. Era dimineaţa devreme. Stelele erau încă acolo.

23

Nu mai eram un copil. Potrivit obiceiului, un băiat putea, după ce împlinea doisprezece ani, să între în slujba Legii, dar asta nu conta acum. Eu nu eram copil. Am ştiut asta când, în acea dimineaţă, i-am privit pe ceilalţi copii jucându-se.

Am ştiut asta când ne-am alăturat, în drum spre Templu, pelerinilor.

Era aceeaşi înghesuială ca şi ieri, cu ore petrecute cântând, şi înaintarea înceată, până am ajuns la băi, unde am intrat goi în apa rece, iar apoi ne-am luat veşmintele curate, pe care le aduseserăm în boccele.

Ajunseserăm, în cele din urmă, în tunel, înaintând înspre Marea Curte. Aici, ecoul vocilor celor care discutau se lovea de ziduri, şi, uneori, păreau mânioase, dar eu nu mă mai temeam.

Eram cu gândul la povestea neterminată spusă de Iacob.

În sfârşit, valul de pelerini care cântau cu toate vocile din lume se revărsă în curtea Templului, iar cerul de deasupra era o privelişte frumoasă. Oferea detaşare, o libertate de a respira profund, dar, în curând, ne-am trezit într-o altă îmbulzeală, de

data asta pentru a cumpăra păsările ce trebuiau jertfite. Căci Iacob voia să aducă o jertfă pentru păcat. Și, de îndată, mi-am dat seama că din cauza asta veniserăm.

Nu știam care era păcatul pentru care Iacob voia să aducă jertfa. Sau știam. Dar ce mă interesa pe mine? Cleopa spunea că ar trebui să văd cum se face și că de aceea mă adusese și pe mine.

Abia a doua zi urma să ne bucurăm de prima stropire de purificare.

Asta mă nedumerea.

— Cum putem merge în Sanctuar, fără să fim purificați? am întrebat eu.

— Știi că suntem purificați, zise Cleopa. Am fost purificați în *mikvah,* înainte să plecăm din Nazaret. Azi-dimineață ne-am scăldat în pârâul de lângă casa lui Caiafa. Și abia ce ne-am îmbăiat la intrarea în Templu. Avem parte de stropire doar din cauza Paștelui. E purificarea supremă, ca să ne curățăm de orice murdărie ne-ar fi atins și nu ne-am dat seama. El ridică din umeri. Și așa e obiceiul. Dar Iacob nu are de ce să mai aștepte. Iacob e bun. Acum o să intrăm în Sanctuar.

— Înainte de a intra, lasă-i să treacă prin ritualul de purificare pe evreii greci, zise unchiul Alfeu, care era cu noi. Pe toți evreii de pe alte meleaguri.

Iosif nu spuse nimic. El își pusese mâna pe umărul lui Iacob, conducându-ne, pe el și pe noi, prin mulțime.

Înainte de a cumpăra păsările, cele pe care le aleseserăm ca fiind perfecte pentru Domnul, a trebuit să ne schimbăm banii în monedele potrivite, pe care le primeau la Templu.

Și, sub colonade, pe deasupra meselor aglomerate, unde se schimbau banii, puteam vedea acoperișul ars de jur-împrejur, iar bărbații lucrau la el, transpirau sub soare, în timp ce răzuiau și curățau pietrele rămase, iar alții puneau cu mortar alte pietre în loc. Cunoșteam prea bine munca aceasta.

Dar nu văzusem niciodată o clădire atât de mare, și nu puteam vedea capătul colonadelor din dreapta și din stânga mea. Capitelurile erau frumoase, și mare parte din lucrătura în aur fusese refăcută.

În spatele meu se auziră voci nervoase. Bărbați și femei se sfădeau cu cei care schimbau banii. Cleopa nu mai avea răbdare.

— Care e rostul neînțelegerii lor? îmi spuse el în greacă. Ascultă-i. Nu știu că oamenii aceștia sunt tâlhari? Folosise în greacă cuvântul pe care îl foloseam toți când vorbeam despre tâlharii care trăiau pe dealuri, rebelii care veniseră și atacaseră Sepphorisul și îi făcuseră pe romani să vină după ei.

La prima noastră vizită, vărsarea de sânge ne împiedicase să ajungem până aici. Iar acum, pe când ajungeam și noi la mese, se auzea o zarvă de voci.

— Ei bine, dacă vrei să cumperi două păsări, atunci schimbă în asta! îi spuse un bărbat unei femei care stătea aplecată deasupra lui și care se părea că nu înțelegea greaca lui.

Ea îl întrebă ceva într-o aramaică diferită de a noastră. Dar am putut înțelege ce a spus.

Când Iosif se oferi să-i dea monedele potrivite, de care avea nevoie, ea ridică mâinile și nu vru să primească.

Iosif și Cleopa și toți bărbații își schimbară monedele fără a scoate o vorbă, dar apoi Cleopa se dădu în spate și spuse:

— Sunteți mândri de voi, bandă de tâlhari?

Cei care schimbau banii îi făcură semn cu mâna să plece, fără să-i dea prea multă atenție, iar Iosif îl obligă să se oprească.

— Nu în Casa Domnului, zise Iosif.

— Și de ce nu? spuse Cleopa. Domnul știe că ei sunt tâlhari. Ei taxează prea mult pentru schimb.

— Dă-le pace, zise unchiul Alfeu. Încă nu a fost revoltă azi, nu-i așa? Vrei să iști o revoltă?

— Tată, dar de ce taxează prea mult? întrebă Iosif.

— Eu nu știu dacă fac lucrul acesta. Eu îl accept, zise Iosif. Am venit cu bani destui pentru jertfa. Nu mi s-a luat nimic din ce nu eram pregătit să dau.

Deja ne apropiaserăm de locul unde erau ținute turturelele. Soarele era fierbinte. Iar pietrele de sub picioarele mele erau aspre, dar frumoase.

Auzeam și mai multe voci mânioase, și mai multe certuri, precum și cloncănitul și uguitul păsărilor. A durat ceva vreme până am ajuns la mese.

Duhoarea coliviilor era mai rea decât mirosul oricărei curți din Nazaret. Murdăria se prelingea din colivii.

Aici, chiar și Iosif fu surprins de prețul pe care trebuia să-l plătească, dar negustorul era neînduplecat și-i arătă câți oameni așteptau la rând.

— Vrei să stai aici și să te târguiești cu oamenii ăștia? vru să știe negustorul. Sau de ce nu ți-ai adus păsările tale perfecte din Galileea? De acolo vii, nu-i așa? Te recunosc după accent.

Peste tot auzeam aceleași discuții. O familie se întorsese cu păsările pe care preoții nu voiau să le accepte. Negustorul strigă că păsările fuseseră fără cusur când le vânduse. Din nou Iosif se oferi să plătească altă jertfă, dar tatăl refuză, de această dată mulțumindu-i. Femeia plângea.

— Am umblat paisprezece zile ca să ajung aici și să aduc această jertfa.

— Ascultă, trebuie să ne lași să-ți plătim o altă pereche de turturele! zise Cleopa. Nu-ți dau ție banii, îi spuse el femeii. Îi dau acestui om, iar el îți dă alte două păsări. Astfel, e tot jertfa voastră. Înțelegi? Nu iei nimic de la mine pentru ea. El ia banii.

Femeia se opri din plâns. Se uită la soțul ei, iar el dădu aprobator din cap.

Cleopa dădu banii.

Negustorul îi dădu femeii două păsărele ce băteau din aripi. Pe celelalte le băgă repede în altă colivie.

— Tâlhar nenorocit! rosti Cleopa în barbă.

Negustorul dădu aprobator din cap:

— Da, da, da.

Iacob cumpără repede ce trebuia.

Îmi veniră în minte gânduri care mă înspăimântau, şi nu erau amintiri ale luptelor sau ale bărbatului care murise aici, ci erau alte gânduri – cum că acesta nu era un loc de rugăciune, că aceasta nu era casa frumoasă a lui Dumnezeu, unde veneau toţi să Îl preamărească. Legile jertfei păreau atât de simple atunci când citeam Scriptura, în schimb aici era o piaţă imensă, plină de gălăgie, şi de mânie, şi de dezamăgire.

Iar în această mulţime în continuă mişcare erau şi păgâni, şi eu am roşit în secret gândindu-mă la ce vedeau şi auzeau. Totuşi, am văzut că multora nu le păsa. Ei veniseră să vadă Templul şi păreau să fie mai fericiţi decât evreii din jurul meu, care urmau să între în Curtea Femeilor, acolo unde păgânii nu puteau intra.

Bineînţeles că păgânii aveau templele lor, propriii vânzători de animale pentru jertfe. Am văzut destui în Alexandria. Poate că şi aceia cumpărau şi se certau la fel de mult.

Dar Domnul nostru era cel care crease toate

lucrurile, Domnul nostru era invizibil, Domnul nostru al tuturor locurilor și al tuturor lucrurilor. Domnul nostru sălășluia doar în acest templu, iar noi, cu toții, eram poporul său sfânt.

Când am ajuns în Curtea Femeilor, Bătrâna Sara, mama mea și celelalte femei se opriră, de parcă până aici aveau femeile voie să meargă. Aici mulțimea nu era chiar așa de neliniștită. Păgânii nu puteau intra din cauza pedepsei cu moartea. Acum eram cu adevărat în Templu, deși încă ne însoțea zgomotul animalelor pentru jertfă, pentru că oamenii aduceau cu ei vacile, oile și păsările.

Aici, focurile groaznice nu făcuseră stricăciuni. Peste tot în jurul nostru era aur și argint. Coloanele erau grecești și erau la fel de frumoase ca și în Alexandria. Multe femei mergeau sus, la galerie, de unde puteau să vadă jertfirea din Curtea interioară, dar Bătrâna Sara nu putea urca atâtea trepte, iar femeile noastre rămaseră cu ea.

După ce am lăsat-o, ne-am înțeles să ne întâlnim în colțul de sud-est al Marii Curți. Îmi făceam griji despre cum ne vom găsi.

În timp ce urcam scările, mă dureau picioarele. Dar eram plin de o fericire nouă și, pentru prima dată, amintirile dureroase și tulburarea mă părăsiseră.

Eram în Casa Domnului. Puteam să aud cântările leviților.

Când am ajuns la poartă, ne-a oprit levitul de serviciu.

— Acesta este un băiețel, zise el. De ce nu-l lăsați cu femeile voastre?

— E matur pentru vârsta lui și cunoaște Legea, răspunse Iosif. E pregătit.

Levitul dădu din cap și ne lăsă să intrăm.

Mulțimea se îngroșă din nou. Sunetul scos de animale era asurzitor, iar turturelele fâlfâiau în strânsoarea lui Iacob.

Dar muzica era peste tot în jurul nostru. Auzeam fluierele și chivalele și vocile profunde, amestecate, ale cântăreților. Niciodată nu mai auzisem o muzică atât de bogată cum era muzica leviților. Nu era cântarea veselă, întreruptă și înaltă a psalmilor pe care-i cântaserăm pe drum sau cântecele vesele ritmate, de nuntă. Acesta era un sunet întunecat și aproape trist, ce continua să se audă tot mai puternic. Cuvintele evreiești se pierdeau în cor. Parcă nu exista început sau sfârșit.

Atât de absorbit eram, încât abia mai apoi am văzut ce se întâmpla în fața mea, în fața grilajului.

Preoții, îmbrăcați în veșmintele lor albe și curate cu turbane albe pe cap, se îndreptau, cu animalele celor din mulțimea în care ne aflam și noi, spre marele altar. Am văzut mielușeii și țapii ce urmau a fi jertfiți. Am văzut cum erau duse păsările.

În jurul altarului erau așa de mulți preoți, încât nu reușeam să văd ce fac, vedeam doar din când în când cum țâșnea sângele. Mâinile preoților erau pline de sânge. Robele lor frumoase de in erau

stropite cu sânge. Pe altar ardea marele foc, iar mirosul de carne arsă, pe care îl simțeam cu fiecare inspirație, era mai intens decât poate fi descris în cuvinte.

Deși Iosif mi-a arătat altarul cu tămâie, iar eu l-am văzut, nu îi simțeam mirosul.

— Uite cântăreții, îi vezi? întrebă Cleopa, aplecându-se aproape de urechea mea.

— Da, am răspuns. Iacob, privește.

Reușisem să-i zăresc prin tot acel du-te-vino al preoților.

Ei se aflau pe treptele ce duceau la Sanctuarul din mijloc, erau mulți bărbați bărboși cu perciuni lungi, toți având în mâini pergamente, și am văzut lirele din care ieșeau sunetele acelea delicate, a căror frumusețe nu o recunoscusem.

Când i-am văzut, muzica lor a devenit mai intensă. Era așa de frumoasă, încât simțeam că plutesc odată cu ea. Aceasta acoperea complet zgomotele mulțimii.

În vreme ce stăteam aici, toate problemele mele dispăruseră, iar în timp ce mă rugam, cuvintele devenindu-mi necuvinte, doar laude aduse Domnului, celui care crease toate lucrurile, și toate astea în timp ce ascultam muzică și urmăream tot ce se întâmpla.

„Doamne, Doamne, oricine aș fi, orice aș fi, orice îmi va fi menit să fiu, sunt o parte din asta, din viața care e o minune crescândă precum e muzica aceasta. Iar Tu ești cu noi. Tu ești aici. Sălășluiește

printre noi. Muzica aceasta e cântecul tău. Aceasta este casa ta."

Am început să plâng, dar încet. Nimeni nu m-a văzut.

Iacob își închise ochii, rugându-se, ținând în mâini cele două păsări și așteptând să vină preoții. Erau așa de mulți preoți, încât nu-i puteam număra. Ei luau mieii și țapii ce behăiau până în ultima clipă. Sângele era adunat în bazine, după cum cerea Legea. Apoi era luat și aruncat pe pietrele altarului.

— Ei bine, tu știi că acesta nu e altarul unde sunt așezate jertfele, zise în șoaptă el. Altarul de așezare. Acela e sus, lângă cântăreți, în Sanctuar, după marele văl. Iar tu nu vei vedea niciodată aceste lucruri. Mama ta a făcut parte dintre cele care au țesut acele văluri, două pe an. Ah, aveau o broderie atât de minunată. Doar Marele Preot intră în Sfânta Sfintelor. Iar când intră, e plin de mireasmă de tămâie.

M-am gândit la Iosif bar Caiafa. Mi l-am imaginat intrând în acel loc sacru. Apoi m-am gândit la tânărul Aristobulos, Marele Preot ucis de bătrânul Irod. „Dacă magii nu i-ar fi spus lui Irod…"

Îmi veniră în minte cuvintele mamei mele: „Nu ești fiul unui înger". Ce băiețel eram atunci când îmi spusese aceste cuvinte! Din noaptea în care mi le spusese pe acoperișul din Ierusalim, nu m-am mai gândit la ele. Nu mi-am permis să mă gândesc la ele. Dar acum am făcut-o, și toate imaginile

ciudate pe care mi le zugrăvise Iacob în povestea lui prindeau culoare în mintea mea.

Dar nu-mi doream aceste gânduri, aceste frânturi din ceva ce nu puteam întregi.

Îmi doream liniștea și bucuria pe care le simțisem cu câteva clipe în urmă. Și ele chiar se întoarseră.

Mă cuprinse așa o liniște și o bucurie încât abia dacă mai eram un băiat ce stătea în mulțime. Eram una cu sufletul meu, cu mintea mea, de parcă acestea puteau crește mai mari decât trupul meu, de parcă îmi puteam părăsi corpul purtat de valurile muzicii, de parcă nu aveam greutate și mărime și, astfel, în această clipă, puteam intra în Sfânta Sfintelor, și așa am și făcut, trecând, prin poartă, prin zid, prin văl, mergând chiar mai departe. „Ți-a spus Hristos *Kyrios.* Domnul Hristos."

Doamne, spune-mi cine sunt. Spune-mi ce am de făcut.

Sunetul plânsului mă readuse în fire. Un sunet neînsemnat, pierdut în muzica și corul rugăciunilor, care erau murmurate peste tot în jur.

Iacob plângea. Tremura.

M-am uitat încă o dată la altarul mare pentru jertfă, făcut din piatră, și la preoții care aruncau sângele pe el. Sângele îi aparținea Domnului. Îi aparținuse Domnului când fusese în animal, și acum tot Domnului îi aparținea. Sângele era viața

animalului. Un israelit nu putea mânca niciodată sânge. Pietrele altarului erau îmbibate cu sânge.

Era un lucru întunecat și frumos, la fel ca muzica pe care o auzeam și ca rugăciunile rostite în ebraică. Chiar și mișcarea de du-te-vino a preoților părea că seamănă cu un dans.

Nu, nu mai sunt un copil. Nu mai sunt.

M-am gândit la bărbatul ucis anul trecut. M-am gândit la oamenii arși chiar în acest Templu, în timpul revoltei. Sânge și iar sânge.

Iacob ținea strâns păsările, căci erau cât pe ce să-i scape.

— Îmi mărturisesc păcatele, șopti el în ebraică. Că sunt vinovat de invidie, de pizmă.

Își înghiți plânsul. La treisprezece ani, era un bărbat care plângea. Nu știam că nimeni, în afară de mine, nu mai vedea că el plânge. Apoi am văzut cum Iosif și-a pus mâna pe umărul lui, încercând să îl mângâie și să îl aline. Iosif l-a sărutat pe obraji, căci îl iubea foarte mult pe Iacob. Îl iubea așa de mult. Mă iubea și pe mine. Iubea pe fiecare în mod diferit.

Iacob ținea păsările și își plecă în jos capul, în vreme ce preotul cobora spre noi.

— „Căci Prunc ni s-a născut nouă, recită Iacob din Isaia, un fiu s-a dat nouă, a cărui stăpânire e pe umerii lui.” El încercă să-și oprească lacrimile, apoi continuă: „Și se cheamă numele lui: Înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va

să fie."[22]

M-am întors și m-am uitat la Iacob. De ce această rugăciune?

— Domnul să-mi ierte pizma, Domnul să-mi ierte păcatele și fie ca eu să fiu izbăvit. Fă, Doamne, să nu mă tem. Fă-mă să înțeleg. Pentru toate mă căiesc.

Dintr-odată am observat că preotul stătea în fața noastră, iar pe barbă și pe față avea pete de sânge. Dar era frumos în pânza lui albă de in și cu mitra sa. Levitul stătea lângă el. Preotul ținea în mână un vas aurit. Se uită la Iacob cu ochii mijiți, iar Iacob dădu din cap aprobator și îi întinse cele două păsări:

— Este o jertfă pentru păcat, zise Iacob.

Eu am fost împins înainte și m-am aplecat să privesc, dar, curând, preotul se pierdu printre ceilalți preoți, iar eu nu am reușit să văd ce făceau la altar. Știam din Scriptură ce făceau. Suceau gâtul unei păsări și îi scoteau sângele. Aceea era jertfa pentru păcat. Iar corpul celei de-a doua păsări avea să fie ars.

Nu am mai rămas mult acolo.

Se terminase. Plătit pe de-a-ntregul.

Ne-am întors împingându-ne și aproape îmbrâncindu-ne, iar în curând ne aflam în mulțimea din curtea păgânilor. De data aceasta nu ne-am dus spre mijloc, ci am mers pe lângă

---

[22] Isaia, 9:5

colonadele numite Pridvorul lui Solomon.

Propovăduitorii stăteau sub pridvor, iar pe lângă ei erau adunați o mulțime de bărbați tineri. Și femeile se opreau să asculte. Am auzit cum unul propovăduia în aramaică, iar celălalt, care era înconjurat de un grup mare de oameni, răspundea în greacă la o întrebare.

Am vrut să mă opresc, dar familia continua să meargă și, de fiecare dată când începeam ca să mă uit la propovăduitori, ca să prind măcar un cuvânt, cineva mă lua de mână și mă ducea mai departe.

În sfârșit, am văzut că ne apropiam de marea galerie. Mulțimea era acum mai aerisită.

Ca să ieșim, am trecut pe lângă scări, și apoi mi-am dat seama de ce am făcut asta.

Bătrâna Sara era sub acoperiș, stând la umbră lângă una dintre coloane, împreună cu Bruria, refugiata noastră tristă, și cu Riba, care se juca cu pruncul ei, și acolo erau și mama și mătușile mele.

Uitasem cu totul de ele. Nici nu știusem că trebuia să le găsim. Imediat Bătrâna Sara îl primi pe Iacob în brațele sale și îl sărută.

Deoarece eram cu toții obosiți, ne-am așezat lângă ele. Și am văzut că mulți oameni făceau același lucru, chiar dacă pietrarii lucrau nu departe de ei, la zidul din spatele colonadei. Am stat foarte aproape unii de alții, ca să nu ne calce trecătorii în picioare.

Mulți plecau din Templu. Chiar doi sau trei

negustori îşi adunaseră păsările în colivii şi coborau scările. Dar încă se mai auzea cum unii se plângeau şi chiar strigau unii la alţii, iar câţiva oameni se înghesuiau la mesele celor care schimbau bani.

Leviţii care vindeau uleiul şi făina pentru jertfă îşi strângeau mesele. Apoi am văzut gărzile Templului apropiindu-se de trepte ca să supravegheze plecarea pelerinilor.

Jertfirea de seară a mieilor avea să se sfârşească în curând. Nu ştiam precis. Erau atâtea de învăţat. Le voi învăţa, în timp. Nu-mi făceam griji pentru asta.

În apropiere am văzut un orb care stătea pe un scăunel, un bărbat cu barbă albă, foarte lungă, şi vorbea singur în greacă, cu mâinile întinse, ori poate vorbea cu toată lumea. Oamenii îi aruncau monede în poală. Unii îl ascultau o clipă, apoi plecau mai departe. Nu-l auzeam prea bine din cauza zgomotului. În cele din urmă, l-am întrebat pe Iosif dacă puteam merge să-i dau ceva şi să-l ascult.

Iosif se gândi şi apoi îmi dădu un dinar, ceea ce era destul de mult. L-am luat şi am fugit imediat să mă aşez la picioarele bărbatului.

Vorbea o greacă frumoasă, blândă, cum ar fi vorbit-o şi Philo. Recita din psalmi:

Să se apropie rugăciunea mea înaintea Ta, Doamne; după cuvântul Tău mă înţelepţeşte. Să

ajungă cererea mea înaintea Ta, Doamne, după cuvântul Tău mă izbăveşte.[23]

El se opri ca să pipăie moneda ce i-o pusesem în poală. I-am atins dosul mâinii. Ochii săi erau de un cenuşiu-închis, acoperiţi cu albeaţă.

— Şi cine e cel care îmi dă atât de mult şi vine să şadă la picioarele mele? întrebă el. Un fiu al lui Israel sau unul care îl caută pe Dumnezeul tuturor?

— Un fiu al lui Israel, învăţătorule, am spus eu în greacă. Un învăţăcel care caută înţelepciunea părului tău cărunt.

— Şi ce ai vrea să înveţi, copile? întrebă el, Uitându-se fix înainte. El strecură moneda sub brâul de sub roba de lână.

— Învăţătorule, spune-mi, te rog, cine e Hristos *Kyrios?*

— Ah, copile, mulţi sunt prorociţi, zise el. Dar cel care e prorocit ca Domnul? Cine crezi că va fi, dacă nu fiul lui David, regele prevestit, ce se va trage din neamul lui Iesei, ca să domnească peste Israel şi să aducă pacea pe Pământ?

— Dar, rabinule, dacă la naşterea celui prevestit au cântat îngerii şi au venit magi, ce au urmat o stea din ceruri, ca să-i aducă daruri? am întrebat eu.

— Ah, copile, povestea aceea veche, zise el.

---

[23] Psalmii, 119:169-170

Povestea din Bethlehem, povestea copilului născut în iesle. Deci o știi.

Aproape nimeni nu mai vorbește despre ea. E prea trist. Am crezut că a fost uitată.

Am rămas fără cuvinte.

— Oamenii spun „Mesia e aici“ și „Mesia e acolo”, continuă el, pronunțând cuvântul Mesia în ebraică. Vom ști când va veni Mesia, cum să nu știm?

Eram prea tulburat ca să mai spun ceva.

— Copile, spune-mi cuvintele lui Daniel… despre menirea „Fiului Omului…” Ești aici, copile?

— Da, rabinule, dar care e povestea copilului din iesle, din Bethlehem? am întrebat eu.

— A fost cumplit și cine poate ști ce s-a întâmplat cu adevărat? A fost atât de rapid și de groaznic. Doar Irod era în stare de un asemenea lucru, un om însetat de sânge și de rău. Dar nu trebuie să spun lucrurile astea. Fiul său e rege.

— Dar, rabinule, ce a făcut el? Suntem singuri, nu e nimeni lângă noi.

El mă luă de mână.

— Copile, câți ani ai? Mâna ta e mică și e aspră de la muncă.

Nu voiam să-i spun. Știam că avea să fie surprins.

— Rabinule, trebuie să aflu ce s-a întâmplat în Bethlehem, te implor, spune-mi!

El scutură din cap.

— Lucruri ce nu se pot povesti, zise el. Cum am

ajuns să fim conduși de o asemenea familie? Acești oameni, turbați, ucigându-și propriii copii? câți din propriii copii a ucis Irod? Cinci? Și ce i-a spus lui Irod Cezar Augustus, după ce a aflat că și-a ucis cei doi fii? „Mai degrabă aș fi porcul lui Irod, decât fiul său."

Bătrânul râse.

Din respect pentru el, am făcut și eu la fel, dar în mintea mea gândurile se învălmășeau.

— Copile, răspunde-mi, zise el. Deoarece sunt orb, nu mai pot să-mi citesc cărțile, iar ele au însemnat totul pentru mine, erau mângâierea mea, și mă costă să am pe cineva care să-mi citească, iar cărțile mele sunt comoara mea. Nu voi renunța la ele pentru a plăti, pentru ca un băiat să-mi citească ce mi-a mai rămas din ele. Nu pot renunța la cele pe care eu însumi le-am copiat, sau la cele copiate cu atâta grijă, după cum spune Legea. Spune-mi din Zaharia: „În ziua aceea… În ziua aceea…" – ultimul rând, copile!

— „Și nu va mai fi nici un negustător, în ziua aceea, în templul Domnului Savaot"[24], am spus eu.

— Îi auzi? întrebă el.

Se referea la cei care schimbau bani și la oamenii care se certau cu ei.

— Da, rabinule, îi aud.

---

[24] Zaharia 14:21

— În ziua aceea! zise el. În ziua aceea.

M-am uitat la ochii lui și la grosimea albeții. Era ca laptele. Dacă aș putea… dar promisesem. Dacă aș fi știut că era bine… dar promisesem.

Degetele lui prăfuite, moi, le strânseră pe ale mele.

Și eu m-am apropiat de el și, în inima mea, m-am rugat pentru el. „Dumnezeule milostiv, dacă este vrerea ta, oferă-i alinare, oferă-i mângâiere…”

Iosif stătea lângă mine. El spuse:

— Isus, vino!

— Domnul să te binecuvânteze, rabinule, am spus eu, și i-am sărutat mâna. El îmi făcea cu mâna, deși eu plecasem.

De îndată ce Bătrâna Sara s-a ridicat, iar Riba și-a legat cum trebuie copilul, am pornit spre ieșire.

La capătul treptelor, în tunel, Iosif se opri. Mă ținu de mână. Iacob merse înainte.

Orbul alergă spre noi, cu ochii negri și scăpărători. El privi cu coada ochiului în stânga și în dreapta, și apoi se uită la Iosif. Nimic nu putea fi mai surprinzător decât să vezi un om mort că a revenit la viață.

Inima mea bătea nebunește.

— A fost aici un copil! zise bărbatul. Un copil! Se uită, peste mine, și în jos pe scări și peste mulțime. Un băiat de doisprezece sau treisprezece ani, zise el. Tocmai i-am auzit iar vocea. Unde a plecat?

Iosif scutură din cap și, ridicându-mă în brațe,

mă așează pe umerii lui și mă purtă în jos și prin tunel și apoi afară.

În drum spre casă nu-mi adresă nici un cuvânt.

Am vrut să-i spun cuvintele rugăciunii mele, că aceasta fusese din inimă, că nu am vrut să fac ce nu trebuia, că mă rugasem și că am pus asta în mâinile Domnului.

24

Următoarele zile au fost, pentru familie, fericite și îmbelșugate. Am mers la Templu, ca să fim stropiți, și, după a doua stropire, ne-am îmbăiat, după cum cerea datina. Și, în timpul de așteptare, ne-am plimbat pe străzile Ierusalimului, minunându-ne la vederea bijuteriilor, a cărților și a pânzelor care erau de vânzare în piață, iar Cleopa chiar cumpără o carte legată, în limba latină, iar Iosif cumpără pentru mama o broderie fină, care putea fi cusută pe un voal, pe care să-l poarte la nunțile din sat.

Seara, prin taberele din Betania, a fost muzică și chiar s-a dansat.

Și însăși sărbătoarea de Paște era o minune mare.

Iosif a fost cel care a tăiat gâtul mielului, în fața preotului, iar levitul a strâns sângele. Și, după ce a fost ars, am cinat după obicei, cu pâine din aluat nedospit și cu ierburi amare, spunând povestea noastră de pe vremea când eram în captivitate pe pământul Egiptului, și despre cum ne-a eliberat

Domnul din Egipt și ne-a adus, prin Marea Roșie, la Pământul Făgăduinței.

Am mâncat pâine nedospită pentru că evreii nu avuseră timp, când fugeau din Egipt, să facă pâine dospită, și am mâncat ierburi amare pentru că robia noastră fusese amară; am mâncat miel pentru că acum eram liberi și ne puteam ospăta, căci Domnul ne salvase; iar sângele mielului fusese cel care, de pe pragurile ușilor israeliților, îl făcuse pe Îngerul Morții să treacă peste noi, atunci când acest Înger îl ucisese pe primul născut al Egiptului pentru că faraonul nu ne-a lăsat să plecăm.

Și care dintre noi, din această mică adunare, nu putea atribui un înțeles special tuturor acestor lucruri, de vreme ce noi înșine, cu un an în urmă, am venit din Egipt, prin război și suferință, și am găsit în Nazaret un Pământ al Făgăduinței liniștit, de unde am venit, fericiți, la Templul Domnului?

În ziua de după sărbătoare, când majoritatea părăseau Ierusalimul, iar familia vorbea despre momentul când ar trebui să plecăm și ce ar trebui să facem și dacă Bătrâna Sara era pregătită de călătorie, eu l-am căutat pe Iosif și nu l-am găsit.

Cleopa îmi spuse că Iosif va merge cu mama înapoi la Ierusalim, la piață, acum că îmbulzeala trecuse, ca ea să poată cumpăra niște fire de tort.

— Vreau să mă întorc la Templu, să-i ascult pe învățătorii din portic, i-am spus eu lui Cleopa. Nu plecăm azi, nu-i așa?

— Nu, nu plecăm, zise el. Găsește pe cineva care să meargă cu tine. E bine să-l vezi atunci când nu e plin de lume. Dar nu poți merge singur. Se întoarse să discute cu bărbații.

În tot acest timp Iosif nu îmi spusese nimic de bărbatul orb. Ceea ce se întâmplase cu acel om îl făcuse să se teamă. Atunci când am coborât scările, în acea seară, nu știusem lucrul acesta, dar acum îl știam.

Iar eu nu știam dacă vedea vreo schimbare la mine sau nu. Dar eu mă schimbasem.

Știam că mama văzuse asta. Remarcase asta, dar nu-și făcea griji. De fapt, nu eram supărat. Doar renunțasem la a mai alerga cu ceilalți băieți. Și eram mai liniștit, pentru că vedeam lucrurile cu alți ochi, dar nu eram nefericit. Îi ascultam pe bărbați cum vorbeau. Acordam atenție unor lucruri pe care, înainte, nu le-aș fi observat. Și, de cele mai multe ori, nu spuneam nimănui nimic.

Din când în când mă mai ispitea păcatul mâniei, de a mă mânia pe cei care nu voiau să-mi spună lucrurile pe care doream să le știu. Dar, când mi-am amintit dezaprobarea orbului, când vorbea de aceste „lucruri îngrozitoare", am înțeles de ce nu voiau să-mi spună. Mama mea și Iosif încercau să mă apere de ceva. Dar nu mai puteam fi protejat. Trebuia să știu.

Trebuia să știu tot ce știau și ceilalți.

Mergeam acum pe drumul care ducea la Templu. Iosif Caiafa cobora, împreună cu câțiva membri

apropiați ai familiei sale și, când mă văzu, dădu din cap și-mi zâmbi.

M-am strecurat în spatele lui.

El s-a uitat de câteva ori în urmă, strigându-mă pe nume, fapt ce m-a surprins și mi-a dat curaj să merg alături de el, și asta am și făcut, dar am rămas totuși mai în spate, căci eram prăfuit, iar el purta veșmintele lui frumoase de in, la fel ca toți cei care-l însoțeau, care probabil că erau tot preoți.

Dar făceam ceea ce-mi spusese Cleopa. Mergeam împreună cu cineva. Nu eram singur.

Când am ajuns la dealul Templului, am plecat pe furiș.

Mulțimile din Curtea Neamurilor erau puține și erau libere și nestingherite, și pentru prima dată am putut vedea suprafața mare a Templului și dimensiunea ornamentelor. Erau așa cum spusese Cleopa.

Dar nu asta voiam să văd.

Am mers la Porticul lui Solomon ca să-i ascult pe cei care propovăduiau.

Acolo erau o grămadă, iar pe unii îi ascultau mai mulți și pe alții, mai puțini. Dar eu căutam un om foarte bătrân, un om care era slăbit de vârstă și cu părul alb.

În cele din urmă am ajuns la cel mai bătrân, un bărbat sfrijit, cu ochii adânci și scăpărători, fără păr pe vârful capului, sub șal, dar cu plete lungi și cărunte peste urechi. El era bine îmbrăcat și avea fire albastre cusute la ciucuri. În jurul său se

strânseseră mai mulți băieți, dintre care cei mai mulți erau mai mari decât mine.

L-am privit și l-am ascultat.

El le punea întrebări băieților nerăbdători. Îl privea foarte atent pe băiatul care îi răspundea. Avea un râs scurt, prietenos și îngăduitor, dar și un fel tăios de a se purta. Spunea ce avea de spus. Nu se pierdea în cuvinte. Iar vocea sa era repezită ca a unui tânăr. Întrebările sale erau întrebări pe care poate ni le-ar fi pus chiar rabinul nostru. M-am apropiat și am răspuns. El era mulțumit de răspunsurile mele. Îmi făcu semn să merg mai aproape. Băieții îmi făcură loc să șed la picioarele lui. Nici nu mă gândeam la Iacob. Dădeam răspuns după răspuns la întrebări. Rabinul Berekhaiah mă instruise bine. Și, în curând, rabinul îmi zâmbi, pentru că restul băieților urmau să plece și voia ca eu să rămân.

Când se auzi sunetul cornului, anunțându-se jertfa de seară, ne-am oprit, ca să spunem rugăciunile.

Apoi veni momentul mult așteptat, dar eu nici nu știam că îl așteptam. Inima îmi bătea repede. Băieții merseră pe rând la camerele în care dormeau, sau spre casele lor din Ierusalim. Iar rabinul se îndreptă către biblioteca din Templu, iar eu l-am urmat, împreună cu încă vreo doi băieți.

Biblioteca era foarte mare, mai mare decât cea a lui Philo, și era plină de pergamente. Se aflau acolo

scribi la lucru, la mese, şi copiau, cu mâinile îndoite, care se ridicară, în semn de respect pentru bătrân.

Dar rabinul trecu prin aceste camere, mergând spre locul său de studiu, şi ne dădu voie să-l însoţim, unul dintre băieţi vorbind cu el, întrebându-l despre Lege.

Eu am auzit toate astea, dar nu mi-au intrat prea bine în minte. Nu aveam decât un singur ţel.

În cele din urmă am rămas singur în faţa rabinului. Se aşezase la masă, la locul lui, şi îi fusese adusă o cupă cu vin. Fură aprinse lămpile şi peste tot în jurul lui erau pergamente. Camera mirosea a pergamente, a papirus şi a ulei ars. Mi-ar fi plăcut acest loc, dacă nu mi-ar fi bătut inima atât de tare.

— Ce vrei de la mine? întrebă el. Ai aşteptat multă vreme pentru asta. Spune-mi ce e.

Am stat o clipă, dar nu mi-a venit nici un gând, nici un plan. Am potrivit cuvintele lui cu ale mele.

— În Bethlehem, în urmă cu opt ani, s-a născut un copil. Când s-a născut el, îngerii le-au cântat păstorilor. Îngerii l-au numit Domnul Hristos. După câteva zile au venit bărbaţii de la Răsărit, magi persani, care i-au oferit daruri. Ei spuneau că o stea i-a călăuzit la acest prunc.

— Da, zise el. Ştiu povestea asta.

— Ce s-a întâmplat cu acest copil?

— De ce trebuie să ştii asta? De fapt, de ce te interesează toate astea?

— Te rog să-mi spui. Zi și noapte numai la asta mă gândesc. Nu pot mânca și bea până nu aflu ceva despre acest copil.

El se gândi. Luă o gură de vin.

— O să-ți spun, zise el. Astfel încât să-ți scoți din minte și să termini cu asta. Și să înveți, așa cum ar trebui.

— Da, am spus eu.

— Acești magi, cum le spui tu, acești înțelepți, au venit în Ierusalim. Au venit la palatul lui Irod, la sud de Bethlehem. Ei spuneau că urmaseră o stea. Spuneau că au văzut în Ceruri semne ce le-au vestit nașterea unui nou împărat. Se opri o clipă, apoi continuă: Aceștia erau oameni bogați, îmbrăcați în haine scumpe, cu caravană și servitori, sfetnici ai conducătorilor lor. Aveau daruri de închinat acestui prunc. Dar la Ierusalim această stea a strălucit deasupra mai multor clădiri. Irod îi primise pe acești oameni, prefăcându-se că voia el însuși să știe cine era acest împărat. Rabinul zâmbi cu amărăciune. Mai luă o gură de vin.

Am așteptat.

— El ne-a chemat pe toți la el, pe bătrâni, pe scribi, pe cei care știau din Scriptură unde avea să se nască adevăratul împărat al Israelului. Hristosul. Era plin de prefăcătorie, cum era mereu în asemenea împrejurări, făcând un adevărat spectacol în fața acestor magi, iar noi am început să-i spunem ce prorocea Scriptura.

Bătrânul dădu din cap. Și se uită în depărtare, privirea urcând în sus, pe pereți, și coborând apoi încet, către mine.

— Noi i-am spus că Bethlehemul va fi locul de naștere al lui Mesia. Era purul adevăr. Nu i-am fi spus nimic. Dar pe atunci nu știam că în Bethlehem se născuse un prunc, vestit de semne miraculoase! Nu auziserăm încă poveștile, pentru că pruncul avea doar câteva zile. Încă nu știam de vorbele îngerilor sau de mama fecioară. Am aflat toate acestea mai târziu, mult mai târziu. Noi știam doar Scriptura și credeam că acești oameni de la Răsărit erau păgâni aflați într-o căutare prostească. Așa că am răspuns fără viclenie, spunând adevărul.

El își lăsă capul în jos.

Când nu mai spuse nimic, nu am mai putut suporta.

— Rabinule, ce s-a întâmplat? am întrebat eu.

— Magii au mers acolo. Am aflat asta mai apoi. L-au găsit pe copil. I-au dat darurile. Dar nu s-au întors la Irod, după cum le ceruse el. Ei au plecat spre casă, pe un drum necunoscut. Iar când Irod a aflat de această înșelăciune, a înnebunit. Dimineața devreme, pe când era încă întuneric, și-a trimis soldații din fortăreață, și, în vreme ce noi priveam de pe parapet, ei au intrat în fiecare casă din Bethlehem și au ucis fiecare copil mai mic de doi ani!

Am ridicat mâinile. Am simțit cum îmi urcă

plânsul în gât.

— Au smuls copiii din brațele mamelor. I-au izbit cu capul de pietre. Le-au tăiat gâtul. I-au ucis pe toți. Nu a scăpat nici unul.

— Nu, așa ceva nu s-a putut întâmpla! am strigat eu, cuvintele fiindu-mi aproape gâtuite. Nu, nu au făcut asta!

— O, dar au făcut-o, zise el.

Suspinam tot mai tare. Nu mă puteam mișca. Am încercat să-mi acopăr fața, dar nu mă puteam mișca.

Am început să tremur și să plâng, cu trup și suflet.

Mâinile rabinului mă strânseră de umeri.

— Fiule, zise el, fiule.

Dar nu m-am putut opri.

Nu m-am putu opri și nu i-am putut spune. Nu puteam spune nimănui. *Asta se întâmplase din cauza nașterii mele!* Am început să țip. Am țipat la fel cum făcusem în acea seară când văzusem Ierihonul arzând, iar această groază care mă cuprinsese acum era de o mie de ori mai mare, de o mie de ori. Nu puteam sta în picioare.

Mă sprijineau oamenii. Rabinul îmi vorbea cu blândețe. Dar spaima mă făcu să nu aud cuvintele.

Am văzut copiii. I-am văzut zdrobiți de pietre. Le-am văzut gâturile tăiate. Am văzut gâturile tăiate ale mieilor din Templu, de la Paște. Am văzut sângele. Le-am văzut pe mame țipând. Nu m-am putut opri din plâns.

Oamenii din jurul meu vorbeau în șoaptă. M-au ridicat niște mâini.

Am fost așezat pe un pat. Am simțit cum mi se punea pe frunte o pânză rece. Mă înecam cu suspine. Nu mi-am putut deschide ochii. N-am putut să nu văd pruncii murind, n-am putut să nu văd mieii măcelăriți, sângele de pe altar, sângele de pe copii. L-am văzut pe bărbat, pe bărbatul nostru, în Templu, cu sulița în piept. L-am văzut întorcându-se. Am văzut-o pe Micuța Estera, pe Micuța Estera sângerând. Pruncii pe pietre. Dumnezeule Ceresc, nu. Nu din cauza mea. Nu.

— Nu, nu… Am repetat cuvântul ăsta iar și iar.

— Ridică-te, vreau să bei asta!

Am fost ridicat.

— Deschide gura, bea asta!

M-am înecat cu lichidul. Cu mierea, cu vinul. Am încercat să înghit.

— Dar ei sunt morți, sunt morți!

Nu știu câtă vreme a trecut până am ajuns să plâng încetișor, un plâns din gâtlej, și am spus:

— Nu vreau să dorm! îi voi vedea când voi visa.

25

Îmi era rău. Îmi era sete. Vocile și mâinile erau atât de blânde. Mi s-a dat să beau vin și miere. Am dormit, iar cârpele reci de pe frunte îmi dădeau o senzație plăcută. Nu-mi aminteam dacă am visat. Am auzit muzică – vocile blânde ale leviților. Am

cedat. Vedeam copiii doar din când în când, nevinovații uciși, și am plâns. Mi-am întors capul pe pernă și am plâns.

M-am gândit că trebuia să mă trezesc, dar nu puteam. Și când am reușit, era întuneric, iar bătrânul rabin dormea în scaunul său. Era ca un vis, și iar am adormit.

În final a venit un moment când mi-am deschis ochii și mi-am dat seama că mă simțeam bine.

Imediat m-am gândit la copiii uciși, dar acum puteam privi lucrurile fără să plâng. M-am ridicat și m-am uitat în jur. Bătrânul rabin era acolo și s-a ridicat imediat de la masă. Mai era și un alt bărbat, iar acela a venit la mine. Tânărul mi-a pus mâna pe frunte și s-a uitat în ochii mei.

— Ah, s-a terminat, zise el. Micuțule fără nume. Ești din nou bine. Vreau să te aud vorbind.

— Mulțumesc, am spus eu. Mă durea gâtul, dar știam că era din cauză că nu vorbisem. Vă mulțumesc că m-ați îngrijit. Nu am vrut să mă simt rău.

— Vino, am pentru tine haine curate, zise tânărul. O să te ajut.

Când m-am ridicat, am văzut că purtam o tunică și bunătatea aceea mi-a mișcat sufletul.

După ce m-am întors de la baie, mult mai revigorat și îmbrăcat, bătrânul rabin îi dădu liber tânărului și îmi spuse să mă așez în fața sa.

Acolo era un scăunel. Nu cred că mai stătusem vreodată pe un scăunel. Am făcut cum mi s-a

spus.

— Tu eşti un băieţel, spuse el, iar eu am uitat asta. Un băieţel cu o inimă micuţă.

— Rabinule, am vrut să ştiu răspunsul la întrebările mele. Trebuia să ştiu răspunsurile. Nu m-aş fi oprit niciodată din întrebat.

— Dar de ce? a întrebat el. Copilul născut în Bethlehem e mort de opt ani, după cum ai spus şi tu. Să nu începi iar să plângi.

— Nu, nu fac asta.

— Cât despre mama fecioară, cine ar putea crede aşa ceva?

— Eu cred, rabinule, am spus eu. Iar copilul nu e mort. A scăpat.

El se uită o vreme la mine.

Şi în acele clipe am simţit toată supărarea mea şi toată izolarea de cei din jur. O simţeam cu amărăciune.

Am simţit că el avea să respingă ceea ce tocmai spusesem, că avea să spună că, chiar dacă pruncul scăpase din Bethlehem, totul era doar o poveste, şi că tocmai de aceea măcelul lui Irod era un lucru atât de groaznic.

Oricum, înainte de a putea vorbi, am auzit, foarte aproape, voci.

Acolo erau mama şi Iosif.

Mama mă strigă pe nume.

M-am ridicat imediat şi m-am întors să-i întâmpin, pe când intrau în încăpere, spunând scribului că da, eu eram fiul lor.

Mama mă îmbrățișă.

Iosif sărută mâinile bătrânului rabin.

Se vorbi mult și repede. Nu am reușit să urmăresc tot ce ziceau. Iosif și mama mă căutau de trei zile.

Rabinul lăudă răspunsurile pe care i le dădusem la întrebările puse, pe când eram cu ceilalți băieți. Din câte îmi dădeam seama, nu pomenea nimic de discuția noastră despre Bethlehem și nimic despre faptul că fusesem bolnav.

Eu am mers la rabin și i-am sărutat mâinile și i-am mulțumit pentru tot timpul pe care-l petrecuse cu mine, iar el spuse:

— Acum du-te cu mama și cu tatăl tău.

Iosif vru să plătească pentru găzduirea mea, dar rabinul refuză.

Când am ajuns iar în lumina puternică din curtea mare, mama m-a luat de după umeri.

— De ce ai făcut asta? întrebă ea. Am fost nenorociți tot căutându-te.

— Mamă, acum trebuie să știu lucrurile, am spus eu. Lucrurile pe care nu am voie să-l întreb pe Iosif. Trebuie să știu ce am de făcut.

Pentru ea asta a fost o lovitură. Abia puteam să o privesc.

— Îmi pare rău, am spus eu. Îmi pare rău pentru asta. Dar ăsta e adevărul.

Ea se uită la Iosif, iar el dădu aprobator din cap.

Am ieșit împreună din Templu și am coborât în orașul vechi și am mers pe străduțe înguste până

am ajuns la sinagoga nazaritenilor, iar acolo am urcat într-o cămăruță. Acolo au stat ei cât m-au căutat.

Camera avea o fereastră acoperită cu zăbrele, iar lumina era bună. Și încăperea era curată.

Mama se așeză lângă perete, cu picioarele încrucișate. Iosif ieși în liniște din cameră.

L-am așteptat, dar nu s-a întors.

— Șezi aici și ascultă-mă, zise mama.

M-am așezat înaintea ei.

Lumina îi cădea pe față.

— Nu am spus niciodată povestea asta, zise ea. Vreau să o spun o singură dată.

Eu am dat aprobator din cap.

— Să nu spui nimic în timp ce povestesc.

Iar am aprobat.

Când începu să vorbească, mama privi în altă parte.

— Aveam treisprezece ani, spuse ea. Eram logodită cu Iosif bar Iacob, ruda mea, după cum e obiceiul la noi, înrudiți de departe, și totuși făcând parte din aceeași seminție. Bătrâna Sara își dăduse acceptul pentru Iosif mamei și tatălui meu încă dinainte ca eu să mă întorc de la Ierusalim, unde lucrasem la vălurile pentru Templu. Abia mi-l aminteam. L-am întâlnit. Era un om bun.

Am fost crescută strict. Nu am ieșit niciodată din casă. La fântână mergeau servitorii. Cât de puțin știu să citesc am învățat de la Cleopa. Și puținul ce-l știu despre lume. Urma să mă căsătoresc în

Nazaret, pentru că părinții mei veniseră acolo din Sepphoris, ca să locuiască împreună cu Bătrâna Sara. Și locuiam în casa mare în care locuim acum. Într-o dimineață m-am trezit devreme și nu știam de ce. Încă nu era lumină. Eram trează și stăteam în cameră. Primul meu gând a fost că mama avea nevoie de mine. Am intrat, dar ea dormea și era bine. M-am întors în odaia mea. Era plină de lumină. Se întâmplase brusc și în liniște. Peste tot era lumină. Toate lucrurile din cameră erau la locul lor, dar erau pline de lumină. Era o lumină de la care nu mă dureau ochii, dar era foarte strălucitoare. Dacă îți poți închipui că te poți uita la soare fără să te doară ochii, atunci îți poți închipui lumina asta. Nu-mi era teamă. Am stat acolo și, în lumină, am văzut o siluetă, silueta unui om, dar care era mult mai mare decât un om, și nu se mișca. Știam că nu era om. Mi-a vorbit. A spus că fusesem aleasă de Domnul, că eram binecuvântată între femei. Și că din pântecele meu va ieși un fiu pe nume Isus, că va fi mare și va fi Fiul Celui de Sus. A spus că Domnul Dumnezeu îi va da tronul tatălui său David și că va domni pentru totdeauna peste seminția lui Iacob. Am vorbit cu vocea aceea. I-am spus că nu am cunoscut niciodată un bărbat. Vocea a spus că Duhul Sfânt se va pogorî asupra mea. A zis că Pruncul Sfânt născut de mine va fi Fiul Domnului.

Mama se uită la mine.

— Vocea aceasta, această ființă, acest înger,

dorea un răspuns de la mine, iar eu am spus: „Sunt roaba Domnului. Facă-se voia Sa”. Aproape imediat am simţit în mine viaţă. Oh, nu greutatea copilului, care apare mai târziu, nici mişcarea, nu. Ci am simţit schimbarea. Am ştiut că se întâmplă. Am ştiut! Am ştiut chiar din clipa când lumina a dispărut complet. Am fugit în stradă. Nu am vrut să fac asta. Nu ştiam ce fac. Am strigat. Am strigat că a venit un înger la mine, că mi s-a arătat un înger şi că a vorbit cu mine, că avea să vină un copil.

Ea se opri.

— Iar asta mi-a adus bătaia de joc a unora din Nazaret, nu-i aşa? întrebă ea. Deşi, cu timpul, mulţi au uitat.

Eu am aşteptat.

— Partea cea mai grea a fost să-i spun lui Iosif bar Iacob, spuse ea. Dar părinţii meu au aşteptat. Da. M-au crezut, dar totuşi au aşteptat. Iar când au văzut că fiica lor fecioară are un copil în pântec, când nu se mai putea tăgădui, abia atunci au vorbit cu Iosif. Iar ceea ce au văzut ei, au venit şi alţii să vadă. Dar lui Iosif i se arătase un înger în vis. El nu a strigat lucrul acesta în mijlocul străzii, cum făcusem eu. Şi nu era îngerul care venise la mine, care umpluse camera cu lumină, nu. Dar fusese un înger şi i-a spus să mă ia de nevastă. Lui Iosif nu i-a păsat de ce vorbea tot satul. A trebuit să meargă la Bethlehem pentru recensământ şi a vorbit cu Cleopa, şi s-a hotărât că vom călători toţi

împreună, către Betania, unde eu și Cleopa puteam fi găzduiți de Elisabeta și unde eu și Iosif ne puteam căsători și urma să terminăm cu asta. Era o călătorie în vreme de iarnă, dar am mers cu toții împreună, și, după cum știi, au venit cu noi și frații lui Iosif. A venit și Iacob cel Mic, iubitul nostru Iacob.

Ea continuă, vorbind rar.

Acum îmi spuse povestea pe care mi-o spusese și Iacob – despre grajdul plin de oameni și despre venirea păstorilor, despre fața lor plină de bucurie și despre îngerii pe care ei îi văzuseră. A povestit despre venirea magilor și despre darurile lor.

Am ascultat-o de parcă auzeam asta pentru prima dată.

— Știam că trebuia să plecăm din Bethlehem, spuse ea. Acolo se vorbea prea mult. Întâi au fost păstorii, apoi magii. Oamenii veneau la ușă zi și noapte. Apoi, într-o dimineață, Iosif s-a trezit și a spus că trebuia să plecăm numaidecât. Am împachetat tot și am plecat. Nu voia să-mi spună de ce plecam, ci doar atât, că i se arătase iarăși în vis un înger. Până la lăsarea serii nu ne-am oprit din mers, iar eu nu știam că ne îndreptam spre miazăzi, către Egipt.

Fața i se tulbură. Privi din nou în altă parte.

— Toți am pribegit. Am locuit în multe orășele din Egipt. Când puteau, bărbații își luau de lucru, și ne era bine. Tâmplarii pot munci oricând. Oamenii erau cumsecade. Tu erai încântarea mea.

Nu m-am gândit la altceva decât la tine. Erai copilul dulce pe care și-l dorește orice femeie. Și toate astea se întâmplau în vreme ce eu nu știam de ce fugeam. În cele din urmă ne-am întors spre miazănoapte, în Alexandria, și ne-am stabilit acolo, pe Strada Tâmplarilor. Mi-a plăcut acolo. Și Salomeei și Esterei le-a plăcut. La fel și lui Cleopa. Abia după o vreme am auzit povești, povești despre ce se întâmplase în Bethlehem. Poveștile despre un Mesia născut acolo au stârnit mânia geloasă a regelui Irod. El își trimisese soldații din fortăreața sa la doar câțiva kilometri distanță. Au ucis fiecare prunc din sat! Cam două sute de prunci uciși în întunericul de dinaintea zorilor.

Ea s-a uitat la mine.

Eu m-am chinuit să nu plâng, să nu mă tem, să nu tremur – doar să aștept.

Ea își plecă fruntea și fața i se încordă.

Când își ridică privirea, avea ochii plini de lacrimi.

— I-am spus lui Iosif: „Ai știut ce avea să se întâmple? Ți-a spus îngerul care a venit la tine?” El a răspuns: „Nu, nu am știut nimic”. Eu am spus: „Cum a putut îngădui Domnul să se întâmple așa ceva, să fie uciși acei prunci nevinovați!” Ea și-a mușcat buza de jos. Nu puteam înțelege. Am simțit că mâinile noastre sunt mânjite cu sânge!

M-am gândit pentru o clipă că mă vor podidi lacrimile, dar mi-am folosit toată puterea ca să mă

stăpânesc.

— Iosif mi-a spus: „Nu, nu mâinile noastre sunt mânjite cu sânge. Păstorii au venit să preamărească acest prunc. Păgânii au venit să se închine la el. Un rege rău s-a gândit să-l ucidă pentru că întunericul nu poate răbda lumina, dar lumina nu poate fi înăbușită de întuneric. Întunericul încearcă mereu să înghită lumina. Dar lumina va străluci. Nu înțelegi? Trebuie să-l protejăm, și asta vom face, iar Domnul ne va arăta cum".

Privirea ei s-a oprit asupra mea.

Se uita la mine insistent.

Se întinse și mă prinse de umeri.

— Nu te-ai născut dintr-un bărbat, spuse ea.

Eu am tăcut.

— Tu ești Fiul cel Unul Născut! șopti ea. Nu ești Fiul lui Dumnezeu, așa cum își spune Cezar Fiul lui Dumnezeu; nu ești Fiul lui Dumnezeu după cum spune un om bun că e Fiul lui Dumnezeu. Nu ești Fiul lui Dumnezeu după cum împăratul prorocit este considerat Fiul lui Dumnezeu! Tu ești Fiul cel Unul Născut al lui Dumnezeu.

Ea așteptă, Uitându-se fix la mine, dar nu mă întrebă nimic. Mâinile îi rămaseră ferme pe umerii mei. Ochii ei nu clipiră deloc.

Când vorbi iar, vocea ei era mai joasă, mai blândă.

— Tu ești Fiul Domnului! De aceea poți să iei și să dai viață, de aceea poți vindeca un orb, după

cum a văzut Iosif că ai făcut, de aceea te poţi ruga ca să ningă, de aceea poţi discuta cu unchiul tău Cleopa atunci când uită că eşti doar un băiat, de aceea faci vrăbii din lut şi le dai viaţă. Ţine puterea în tine. Păzeşte-o până când Tatăl Ceresc îţi va arăta că e vremea să o foloseşti. Dacă te-a făcut să fii copil, atunci te-a făcut aşa ca să te desăvârşeşti în înţelepciune şi în orice altceva.

Am dat aprobator din cap.

— Iar acum vii cu noi acasă, la Nazaret. Nu înapoi la Templu. Oh, ştiu cât de mult îţi doreşti să stai la Templu. Ştiu. Dar nu. Tatăl Ceresc nu te-a trimis în casa unui învăţător din Templu, nici în a unui preot din Templu sau a unui scrib sau a unui fariseu bogat. El te-a trimis la Iosif bar Iacob, tâmplarul, şi la logodnica sa, Maria, din seminţia lui David din Nazaret. Iar tu vii cu noi acasă, în Nazaret.

26

De pe Muntele Măslinilor am aruncat o ultimă privire către oraşul Ierusalim.

Iosif mi-a spus ceea ce am vrut să ştiu, că de trei ori pe an puteam veni la Ierusalim, pentru marile sărbători, şi că voi ajunge să cunosc foarte bine marele oraş.

Călătoria înapoi la Nazaret a durat mai puţin, pentru că nu era toată familia cu noi, însă nu ne grăbeam şi discutam lejer despre frumuseţea împrejurimilor şi despre lucrurile mărunte din

viața noastră de zi cu zi.

Când am ajuns, în cele din urmă, pe culmea de unde se vedea satul, le-am spus părinților mei că nu voi mai face niciodată ce am făcut – adică să-i părăsesc așa cum o făcusem. Nu am încercat să le explic ce se întâmplase. Le-am spus doar că nu trebuiau să-și mai facă griji, pentru că nu voi mai pleca niciodată singur de lângă familie.

Am văzut că erau mulțumiți, dar nu doreau să vorbească despre cele întâmplate. Se detașaseră deja de întâmplare. Mama începu de îndată să vorbească despre lucrurile obișnuite ce țineau de gospodărie, iar Iosif aproba ce spunea ea.

M-am simțit cuprins de o mare pace sufletească.

Mergeam cu ei, dar eram singur.

M-am gândit la cele spuse de mama – cum îl citase pe Iosif, că întunericul încearcă să înghită lumina și că niciodată nu reușește. Acestea erau vorbe frumoase, dar era doar vorbe.

Am văzut cu ochii minții, fără să simt, fără să plâng, fără să tremur, l-am văzut pe bărbatul mort din Templu, am văzut mielul de paște sângerând în castron, am văzut pruncii, pe care nu-i văzusem cu adevărat, uciși în Bethlehem. Am văzut focul din noapte, din Ierihon, întinzându-se spre cer. Aceste lucruri reveneau iar și iar în mintea mea.

Când am intrat în casă, m-am așezat și m-am odihnit.

Micuța Salomea a venit și s-a oprit în fața mea. Nu am spus nimic, căci m-am gândit că avea să

îmi dea o strachină sau o cană și va pleca, și asta mă așteptam să facă, exact ca o femeie micuță ce era.

Dar ea nu a făcut așa. A rămas acolo.

Într-un final mi-am ridicat privirea.

— Ce e? am întrebat eu.

Ea a îngenuncheat și și-a pus mâna pe fața mea. Am privit-o și era ca și cum ea nu plecase niciodată de lângă mine, ca să trebăluiască alături de femei. Ea m-a privit în ochi.

— Ce e, Isus? a întrebat ea.

Am înghițit. Am simțit că, dacă aș încerca să spun, vocea ar fi prea gravă, dar totuși am spus.

— Doar ce trebuie fiecare să afle. Nu știu de ce nu am văzut asta înainte.

Omul de pe pietre. Mielul. Copiii. M-am uitat la ea.

— Spune-mi, zise ea.

— Da! am șoptit eu. De ce nu am văzut?

— Spune-mi, repetă ea.

— E prea simplu. Până nu veți înțelege singuri, nu voi însemna nimic pentru voi, oricine ați fi.

— Vreau să știu, insistă ea.

— Asta era. Că oricine e născut pe lumea asta, nu contează cum, și din ce motiv, *e născut pentru a muri.*

Ea nu răspunse.

M-am ridicat. Am ieșit afară. Se întuneca. Am luat-o pe drumul care urca pe deal, până acolo unde iarba era moale și necosită. Acesta era locul

meu preferat, aproape de pădurricea lângă care îmi plăcea să mă odihnesc.

Am privit în sus, la stelele puține care apăreau din asfințit.

„Născut pentru a muri”, m-am gândit. Da, născut pentru a muri. Altminteri, de ce am fost născut de o femeie? Altminteri, de ce aș fi din carne și oase, dacă nu aveam să mor? Durerea era atât de teribilă, încât nu credeam că o pot îndura. Dacă nu m-aș fi gândit mai bine, aș fi mers acasă plângând. Dar nu, nu trebuia să se întâmple asta. Nu, niciodată.

Și când vor veni și la mine îngerii, cu lumina aceea puternică, de care nu mă voi teme? Când vor umple îngerii cerul cu cântări, astfel încât să-i văd și eu? Când mi se vor arăta și mie îngeri în vis?

Se pogorî asupra mea liniștea, tocmai când credeam că îmi va plesni inima.

Răspunsul veni parcă din pământ, parcă din stele și din iarba moale, și din copacii din apropiere, și din lăsarea serii.

Nu eram trimis aici ca să găsesc îngeri! Nu eram trimis aici ca să visez la ei. Nu eram trimis aici ca să-i aud cântând! *Eram trimis aici ca să fiu viu.* Ca să respir, și să transpir, și să îmi fie sete, și, uneori, ca să plâng.

Și toate câte mi se întâmplaseră, câte puțin din toate, erau ceva ce trebuia să învăț!

În mintea fără sfârșit a Domnului era loc și pentru astea, iar eu trebuia să caut învățătura,

oricât de greu ar fi fost de găsit.

Aproape că am râs.

Era așa de simplu, așa de frumos. Dacă aș fi putut ține minte această dumirire, acest moment – să nu-l uit niciodată, chiar dacă zilele treceau; să nu-l uit niciodată, orice s-ar fi întâmplat; să nu-l uit niciodată, orice ar fi fost dat să se întâmple.

Of, da, urma să cresc și avea să vină o vreme când, cu siguranță, voi pleca din Nazaret. Aveam să plec în lume, să înfăptuiesc ceea ce-mi era dat să înfăptuiesc. Da. Dar acum? Toate îmi erau limpezi. Teama îmi dispăruse.

Părea că întreaga lume mă sprijinea. Cum de mă putusem gândi vreodată că eram singur? Mă îmbrățișa pământul, chiar și stelele, și cei care mă iubeau, indiferent ce credeau sau înțelegeau.

— Tată, am spus. Sunt copilul tău.

NOTA AUTOAREI

Fiecare roman pe care l-am scris începând din 1974 a implicat o atentă documentare istorică. Mi-a plăcut ca, indiferent de câte elemente supranaturale aș fi inclus în povestire și oricât de fanteziste ar fi personajele și intriga, fiecare detaliu istoric din fundal să fie corect. Și, de-a lungul anilor, am devenit cunoscută pentru acuratețe. Dacă unul dintre romanele mele este plasat în Veneția secolului al XVIII-lea, puteți fi siguri că detaliile despre operă, despre rochii, ambianță și standardele oamenilor – toate acestea sunt exacte.

Fără să planific asta, încet-încet am mers tot mai în urmă cu istoria, din secolul al XIX-lea, unde, în primele mele două romane, m-am simțit ca acasă, la secolul I, unde am căutat răspunsuri la marile întrebări care au devenit pentru mine o obsesie imposibil de ignorat.

În cele din urmă, figura lui Isus Hristos a ajuns în centrul acestei obsesii. Mai exact, era vorba despre nașterea creștinătății și decăderea lumii vechi. Am vrut cu disperare să aflu ce s-a întâmplat în secolul I și de ce, în general, oamenii nu vorbeau niciodată despre asta.

Înțelegeți că am avut parte de o copilărie de modă veche, cu strictețea romano-catolică din anii 1940 și 1950, într-o parohie americană scoțiană, căreia în zilele noastre i s-ar spune ghetou catolic, unde mergeam zilnic la ore de educație religioasă, într-o biserică imensă și magnific decorată, care fusese construită de strămoșii noștri. Clasele băieților erau separate de cele ale fetelor. Am învățat Catehismul, și istoria Bibliei, și viețile sfinților. Ferestrele cu vitralii, ora de latină, răspunsurile detaliate la întrebările complexe despre bine și rău – aceste lucruri s-au întipărit în sufletul meu pentru totdeauna, dimpreună cu multă istorie bisericească, pe care le vedeam ca pe un lanț de întâmplări care triumfau asupra schismei și a reformei, culminând cu pontificatul Papei Pius al XIV-lea.

La optsprezece ani am părăsit această biserică,

pentru că am încetat să mai cred că era „singura biserică întemeiată de Hristos pentru a-i aduce mărire”. Această pierdere a credinţei nu a fost grăbită de vreo întâmplare personală. A avut loc în campusul centenar al unui colegiu; exista acolo o tensiune sexuală intensă; dar, mai mult decât atât, acolo era însăşi lumea, fără catolicism, plină de oameni buni şi de oameni care citeau cărţi ce mie îmi erau interzise, în adevăratul sens al cuvântului. Doream să citesc Kierkegaard, Sartre şi Camus. Voiam să ştiu de ce atât de mulţi oameni, aparent cumsecade, nu credeau în vreo religie şi, cu toate acestea, aleseseră un mod de viaţă şi nişte valori cărora se dedicau pe pasiune. Ca o catolică rigidă ce eram, nu aveam dreptul de a alege explorarea. M-am rupt de biserică. Şi m-am rupt de credinţa în Dumnezeu.

Când m-am căsătorit, doi ani mai târziu, cu un ateu convins, Stan Rice, care nu doar că nu credea în Dumnezeu, ci care credea că avusese ceva asemănător cu o viziune, care îi dăduse certitudinea că Dumnezeu nu exista. El era unul dintre cei mai onorabili şi mai corecţi oameni pe care i-am cunoscut vreodată. Pentru el, ca şi pentru mine, scrisul era viaţa noastră.

În 1974 eu am devenit o scriitoare publicată. Romanul reflecta sentimentul meu de vinovăţie şi suferinţă de a fi ruptă de Dumnezeu şi de mântuire; rătăcirea mea într-o lume lipsită de lumină. Acţiunea se petrece în secolul al XIX-lea,

un context pe care l-am studiat cu minuţiozitate, în încercarea de a afla răspuns la întrebările despre New Orleans, locul unde mă născusem, dar unde nu mai locuiam.

După asta am scris multe romane, fără să-mi dau seama că ele reflectau faptul că eu căutam un sens, într-o lume fără Dumnezeu. Cum am mai spus, mă întorceam în istorie, îmi răspundeam la întrebări despre întregi evoluţii istorice – de ce s-au întâmplat anumite revoluţii, de ce a fost regina Elisabeta aşa cum a fost, cine a scris cu adevărat piesele lui Shakespeare (lucrul acesta nu l-am folosit niciodată într-un roman), ce era cu adevărat Renaşterea italiană, şi ce fusese Moartea neagră înainte. Şi cum era în feudalism.

În anii 1990, locuind din nou în New Orleans, trăind printre oameni care mergeau la biserică şi erau credincioşi, catolici flexibili, de un oarecare rafinament, am fost, fără îndoială, oarecum influenţă.

Dar, inevitabil, am început să cercetez secolul I, pentru că voiam să aflu mai multe despre Roma antică. Scriam nişte cărţi cu personaje romane şi poate aveam să descopăr ceva ce am vrut toată viaţa să ştiu şi nu am ştiut niciodată: Cum s-a „produs” de fapt creştinismul? De ce a căzut Roma, de fapt?

Pentru mine acestea erau întrebări esenţiale şi dintotdeauna fuseseră. Aveau legătură cu cine suntem noi azi.

Îmi amintesc că în anii 1960 eram la o petrecere, dată în cinstea unui poet, într-o casă cochetă din San Francisco. Era prezent acolo şi un cărturar european, iar eu m-am trezit singură cu el, aşezaţi pe o canapea. L-am întrebat: „De ce a căzut Roma?” şi, în următoarele două ore, el mi-a explicat.

Nu am putut reţine tot ceea ce mi-a spus el. Dar nu am uitat niciodată ce am înţeles – faptul că tot grâul pentru oraş trebuia să fie adus din Egipt, că terenurile din jurul oraşului era pline de vie, câtă vreme mulţimile mâncau ce primeau de pomană.

A fost o seară minunată, dar am plecat de acolo cu sentimentul că nu am înţeles întocmai cum ar fi trebuit ceea ce se întâmplase.

Istoria Bisericii Catolice îmi oferise o conştientizare a moştenirii noastre culturale, deşi mi-a fost prezentată devreme şi în afara contextului. Iar eu voiam să cunosc contextul, de ce erau lucrurile aşa cum erau.

Când eram mică, poate de unsprezece ani sau mai puţin, stăteam întinsă pe patul mamei mele, citind sau încercând să citesc una dintre cărţile ei. Am citit o propoziţie care spunea că reforma protestantă a împărţit în două cultura europeană. M-am gândit că asta era absurd şi am întrebat-o pe mama dacă era adevărat. Ea a spus că era. Nu am uitat asta niciodată. Toată viaţa am vrut să ştiu ce însemna asta.

În 1993 am cercetat această perioadă şi

bineînțeles că am căutat și în perioada mai timpurie, în istoria Summerului și a Babilonului, și a întregului Orient Mijlociu, și a Egiptului, despre care învățasem de altfel la colegiu. Am citit lucrări de arheologie specializate căutând indicii ca în romanele polițiste, am fost încântată de povestea lui Ghilgameș și de detalii, cum ar fi instrumentele masonice pe care le ţineau în mână vechii regi (mai bine zis statuile).

În această perioadă am scris două romane ce reflectau preocupările mele. Dar mi s-a întâmplat ceva ce, probabil, nu se regăsește în nici una dintre cărți.

M-am poticnit de un mister de nedezlegat, un mister atât de mare încât am renunțat să mai găsesc o explicație, deoarece misterul sfida orice închipuire. Misterul era supraviețuirea evreilor.

Pe când stăteam pe podeaua biroului meu, înconjurată de cărți despre Summer, Egipt, Roma etc., și de materiale ale unor filozofi sceptici, nu reușeam să înțeleg cum de suferise atât de mult acest popor, fiind totuși atât de măreț.

Acest mister m-a făcut să mă întorc la Dumnezeu. A pus în mișcare ideea că, de fapt, s-ar putea să existe un Dumnezeu. Iar când s-a întâmplat asta, a crescut în mine, dintr-un motiv oarecare, o dorință imensă de a mă întoarce la masa de sărbătoare. În 1981 m-am reîntors la Biserica Catolică.

Dar nici atunci nu terminasem cu întrebările

despre Isus Hristos și creștinism. Într-adevăr, am citit Biblia și am fost foarte surprinsă de varietatea sa, de poezia sa, de portretele femeilor, de includerea unor detalii bizare și adesea sângeroase și violente. Când eram deprimată, lucru care mi se întâmpla deseori, cineva îmi citea din Biblie, adesea traduceri literare ale Noului Testament – adică traducerile lui Richard Lattimore, care sunt nespus de fidele originalului, de frumoase, și de revelatoare, și care prezintă textul într-o manieră nouă.

În 2002 am hotărât să las totul la o parte și să mă concentrez doar asupra găsirii răspunsurilor la întrebările care mă măcinaseră toată viața. Am luat această hotărâre în luna iulie a acelui an. Citeam constant Biblia, îi citeam fragmente din ea surorii mele, cu voce tare, insistând asupra Vechiului Testament, și am decis că mă voi dedica în totalitate sarcinii de a încerca să-l înțeleg pe Isus și de a înțelege cum a apărut creștinismul.

Am vrut să scriu despre viața lui Isus Hristos. Știam asta de câțiva ani. Dar acum eram pregătită. Eram pregătită să îmi provoc cariera. Voiam să scriu cartea la persoana întâi. Nimic altceva nu mai conta. I-am consacrat cartea lui Hristos.

M-am consacrat pe mine însămi și munca mea lui Hristos. Nu știam exact cum aveam să fac asta.

Chiar și atunci, nu știam cum avea să fie personajul Isus.

Am preluat multe noțiuni moderne despre Isus –

că fusese lăudat exagerat, că Evangheliile erau documente „întârziate”, că, de fapt, nu știam nimic despre el, că violența și luptele au marcat din start mișcarea creștină. Am achiziționat multe cărți despre Isus, iar ele îmi umpleau rafturile biroului.

Dar adevărata cercetare a început în iulie 2002.

În august m-am retras în apartamentul meu de pe plajă, ca să scriu cartea. Atâta naivitate! Nu avea habar că intram într-un domeniu de cercetare în care nimeni nu cădea de acord cu nimic – indiferent dacă vorbim despre mărimea Nazaretului, despre nivelul economic al familiei lui Isus, despre felul de a fi al evreilor galileeni, despre motivul pentru care Isus a devenit cunoscut, de ce a fost omorât sau de ce adepții săi au plecat în lume.

Cât despre volumul de informații, virtual, era fără sfârșit. Învățăturile Noului Testament includeau cărți de toate felurile, de la cărți sceptice, care doreau să demonstreze faptul că Isus nu a avut nici o valoare teologică reală și că biserica sa nu a fost trainică, la cărți care întâmpinau fiecare obiecție sceptică cu note de subsol lungi de o jumătate de pagină.

Bibliografiile erau fără capăt. Disputele provocau uneori ranchiună.

Iar sursa primară a materialului despre secolul I era o problemă cauzatoare de controverse continue, în care Evangheliile erau considerate de unii surse secundare, iar de alții surse primare, iar

istoria lui Iosif și lucrările lui Philo erau subiectele unor examinări și ale unor controverse exhaustive, legate de relevanța, sau de validitatea lor, sau de adevărul pe care-l dețineau.

Apoi mai era problema rabinilor. Puteau oare Mishnah, Tosefta sau Talmudul să fie considerate credibile, altfel spus ofereau ele o imagine fidelă a ceea ce se întâmpla în secolul I? îl menționau ele, de fapt, pe Isus? Și dacă nu, oare conta, pentru că nu-l menționau nici pe Irod, cel care construise Templul.

Oh, dar câte erau de toate!

Dar să vă reamintesc. În 1999, am primit de la editorul și mentorul meu un exemplar din *Jesus of Nazaret, King of the Jews,* de Paula Fredriksen. Am citit o parte substanțială din această carte, în care autoarea recreează minunat ambianța evreiască în care băiatul Isus e posibil să fi crescut, în Nazaret, și în care ar fi putut merge la Templu pentru sărbătoarea Paștelui, împreună cu familia lui. Fredriksen a pus accent pe faptul că Isus era evreu. Și că acest lucru trebuia luat în seamă atunci când cineva scria despre el sau se gândea la el – cel puțin mie așa mi-a lăsat impresia.

Acum, șase ani mai târziu, eu am scris o carte care pare a fi inspirată din acea scenă scrisă de Fredriksen, și nu pot decât să-i aduc umilele mele mulțumiri și să-i recunosc influența.

Bineînțeles că tot ceea ce cred eu este la polul opus de ceea ce crede Fredriksen, după cum

dezvăluie și cartea *Christ the Lord*. Dar Fredriksen a fost cea care m-a ghidat în direcția bună, să pornesc de la faptul că Isus a fost evreu.

Dar să ne întoarcem în anul 2002. Tocmai când m-am pus serios pe treabă, m-a sunat soțul meu. Avea primele simptome ale unei tumori pe creier, din cauza căreia a murit în mai puțin de patru luni.

Am fost căsătoriți vreme de patruzeci și unu de ani. După întoarcerea mea la Biserică, a fost de acord să se cunune cu mine în biserica mare și veche a copilăriei mele, cu un preot, verișor cu mine, care să oficieze ceremonia. Venind din partea unui ateu convins, aceasta a fost o concesie extraordinară. Dar, din iubire pentru mine, soțul meu a făcut-o. Patruzeci și unu de ani. Iar acum nu mai e.

Îmi fusese oare dat, înainte de această tragedie, un scop, astfel încât să mă ajute să trec prin asta? Nu știu. Știu doar că în timpul ultimelor lui săptămâni, când era conștient, soțul meu a devenit un sfânt. A dat dovadă de dragoste față de cei din jurul său, înțelegându-i pe cei pe care nu-i înțelesese înainte. A vrut să li se ofere daruri celor care îl ajutaseră în timpul bolii. Înainte de asta a reușit, deși era pe jumătate paralizat, să picteze trei tablouri uimitoare. Nu trebuie să uit să spun asta. Apoi, după perioada de dragoste și înțelegere, a căzut încet în comă și a murit.

A lăsat în urmă mai mult de trei sute de picturi,

toate făcute de-a lungul a cincizeci de ani, și multe cărți de poezie, majoritatea publicate în aceeași perioadă, și mii de poeme nepublicate.

Galeria sa memorială se va muta în curând din New Orleans în Dallas, Texas, unde s-a născut.

Mi-am continuat munca de cercetare, în ciuda bolii și a morții lui. M-au susținut cărțile mele. I-am spus și lui ce scriam. El a considerat că era minunat. M-a lăudat entuziasmat.

Din decembrie 2002, de când a murit el, și până în 2005, am studiat perioada Noului Testament și continui să o mai studiez. Citesc permanent, zi și noapte.

Am parcurs o cantitate enormă de critică sceptică, de controverse violente, și am citit cu lăcomie sursele primare ale lui Philo și Iosif, și mi-au plăcut foarte mult.

Începând cu criticii sceptici, cu cei care se trag din cărturarii sceptici ai Noului Testament din perioada Iluminismului, m-am așteptat să descopăr că dovezile lor vor fi extraordinar de bune și că, la bază, creștinismul era un fel de înșelătorie. Ar fi trebuit să încetez să-mi mai împart mintea în două, într-o parte având credința, iar în alta adevărul. Și ce urma să scriu despre Isus al meu?

Nu aveam nici o idee. Dar perspectivele erau interesante. Se spunea categoric că el era un liberal, căsătorit, că a avut copii, că era homosexual și cine mai știe ce? Dar trebuia să mă documentez înainte de a scrie un cuvânt.

Aceşti cărturari sceptici păreau atât de siguri pe ei. Îşi fundamentaseră cărţile pe anumite presupuneri, fără ca măcar să le examineze. Cum puteau ei să greşească? Cărturarii evrei îşi prezentau cu multă grijă cazul. Categoric, Isus a fost doar un evreu atent sau un hasid care a fost crucificat. Sfârşitul poveştii.

Am citit, şi am citit, şi am citit. Uneori, pe când citeam, gândeam că umblam prin valea umbrei morţii. Dar am mers mai departe, pregătită să risc totul. Trebuia să ştiu cine era Isus – asta, dacă ştia cineva, trebuia să aflu şi eu.

Ei bine, nu puteam citi în limbile antice, dar ca un cărturar, pot urma logica unui argument; pot verifica notele de subsol şi referinţele bibliografice; pot merge la textul biblic englezesc. Pot verifica toate traducerile pe care le am – şi le am pe toate câte există – de la Wycliffe la Lamsa, inclusiv Noua Biblie Adnotată de Oxford şi versiunea veche King James, care îmi place foarte mult. Am vechea traducere catolică, şi fiecare traducere literară pe care am găsit-o. Am traducerile neconvenţionale ale cărturarilor, care nu sunt menţionaţi, ca şi pe cea a lui Barnstone şi Schonfield. Am achiziţionat fiecare traducere, pentru lumina pe care ar putea-o aduce într-un traseu obscur.

Ceea ce am înţeles treptat era faptul că argumentele scepticilor – argumente ce insistau mai mult pe faptul că Evangheliile erau suspecte, de exemplu, sau scrise prea târziu ca să mai fie

mărturii de la fața locului – nu aveau coerență. Nu erau convingătoare. Argumentele despre însuși Isus erau pline de presupuneri. Unele cărți nu erau altceva decât niște presupuneri bazate pe presupuneri. Se ajungea la concluzii absurde, pe bază de informații foarte puține sau care chiar lipseau.

Ca să rezum, întregul caz despre acel Isus, care nu era divin și care a ajuns întâmplător în Ierusalim și a fost crucificat, și care nu avea nimic de-a face cu fundamentele creștinismului și care ar fi oripilat dacă ar afla de existența lui – toată această imagine ce a plutit în cercurile liberale pe care le frecventasem, timp de treizeci de ani, ca atee – acest caz nu convingea. Nu doar că nu convingea, dar am descoperit în acest domeniu unele dintre cele mai răuvoitoare și mai părtinitoare învățături din câte citisem vreodată.

Nu am văzut aproape nici o învățătură sceptică și care să fie convingătoare, iar Evangheliile, făcute bucăți de critici, și-au pierdut toată intensitatea atunci când au fost refăcute de diferiți teoreticieni. Nu erau deloc convingătoare atunci când erau luate ca amestecuri și consemnări ale unor „comunități" ulterioare.

Nu am fost convinsă de postulatele barbare ale celor care susțineau că sunt copiii Iluminismului. Și am mai simțit și altceva. Mulți dintre acești cărturari, care păreau că-și dedicaseră viața învățăturilor Noului Testament, nu-l plăceau pe

Isus Hristos. Unii dintre ei îl compătimeau ca pe un eșec fără speranță. Alții își băteau joc de el, iar alții îl disprețuiau. Aceste lucruri erau printre rândurile cărților. Ele ieșeau la lumină din personalitatea textului.

Nu am avut asemenea sentimente în nici un alt domeniu de cercetare, cel puțin nu cu o asemenea intensitate. Era dificil.

Oamenii care încep studiile elisabetane nu sunt hotărâți să dovedească faptul că regina Elisabeta era proastă. Ei, personal, nu o antipatizează. Ei nu fac remarci ascunse despre ea, nici nu-și petrec cariera încercând să-i distrugă reputația istorică. Ei o abordează în alte feluri. Ei nu recurg la asemenea antipatie sau suspiciune sau dispreț nici când e vorba de alte figuri elisabetane. Dacă o fac, de obicei persoana nu e în centrul studiului. Da, uneori un cărturar studiază un răufăcător. Dar chiar și atunci, autorul sfârșește prin a evidenția părțile bune ale răufăcătorului sau locul acestuia sau al acesteia în istorie, sau niște împrejurări liniștitoare, care salvează întregul studiu. Oamenii care studiază dezastrele istorice pot fi foarte critici cu conducătorii sau cu atmosfera vremii.

Dar, în general, cărturarii nu-și petrec viața în compania figurilor istorice pe care le disprețuiesc pe față.

Dar există cărturari ai Noului Testament care îl disprețuiesc și îl detestă pe Isus Hristos.

Bineînțeles, în comunitatea academică beneficiem cu toții de libertate; azi beneficiem de vastitatea studiilor biblice și de marile contribuții care se aduc. Nu pledez pentru cenzură. Dar poate pledez pentru sensibilitate – din partea celor care citesc aceste cărți. Poate că pledez pentru puțină îngrijorare când vine vorba de acest domeniu, în general. Ceea ce pare a fi teren sigur, s-ar putea să nu fie întocmai.

Un alt lucru m-a deranjat foarte tare.

Toți acești sceptici au insistat că aceste Evanghelii erau documente târzii, că profețiile din ele au fost scrise după Căderea Ierusalimului. Dar, cu cât citesc mai mult despre această Cădere, cu atât mai mult nu reiese asta.

Căderea Ierusalimului a fost oribilă și a inclus un imens și dezastruos război, un război care a durat ani și ani în Palestina, urmat de alte revolte și de persecuții și de legi punitive. Când citesc despre asta în paginile lui S.G.F. Brandon și în Iosif, sunt uimită de detaliile acestui dezastru îngrozitor, în timpul căruia a fost distrus pentru totdeauna cel mai măreț templu al lumii antice.

Nu am confruntat niciodată până acum aceste întâmplări, niciodată nu am încercat să le compar. Iar acum găsesc că ar fi absolut imposibil ca aceia care au scris Evanghelia să nu fi inclus în opera lor și Căderea Templului, dacă ar fi scris-o după acest eveniment, după cum susțin criticii.

Pur și simplu nu a avut și nu are logică.

Autorii Evangheliei aparţineau unui cult iudeo-creştin. Acesta era creştinismul. Iar povestea esenţială a iudaismului are de-a face cu salvarea din Egipt şi cu salvarea din Babilon. Iar înainte de salvarea din Babilon, a avut loc o Cădere a Ierusalimului, în care evreii au fost duşi în Babilon. Şi aici avem acest război groaznic. Nu ar fi scris scriitorii creştini despre acest război, dacă l-ar fi văzut? Nu ar fi văzut în Căderea Ierusalimului un ecou al cuceririi Babilonului? Bineînţeles că aşa ar fi făcut. Ei scriau pentru evrei şi pentru păgâni.

Modul cum scepticii pun deoparte această problemă arată că ei doar au presupus că Evangheliile erau documente târzii, din cauza acestor profeţii din Evanghelii. Asta nu convinge.

Înainte de a părăsi problema Războiului Evreiesc şi a Căderii Templului, daţi-mi voie să fac această sugestie. Când cărturarii evrei şi creştini vor lua în serios acest război, când vor începe să studieze cu adevărat ce s-a întâmplat în acei ani groaznici de asediu al Ierusalimului, să studieze distrugerea Templului, şi revoltele care au continuat în Palestina chiar prin Bar Kokhba, când se vor concentra asupra persecutării creştinilor de către evrei, în Palestina; când vor studia războiul civil din Roma din anii 60, pe care Kenneth L. Gentry l-a descris atât de bine în opera sa *Before Jerusalem Fell;* precum şi persecutarea, în toată această perioadă, a evreilor din diasporă – pe

scurt, când toată această eră întunecată va fi adusă la lumină – prin cercetare, studiile biblice se vor schimba.

Acum cărturarii neglijează sau ignoră realităţile acestei perioade. Pentru unii pare a fi o perioadă veche-de-două-mii-de-ani de ruşine şi nu sunt sigură că înţeleg cauza.

Dar sunt sigură că soluţia înţelegerii Evangheliilor este aceea că ele au fost scrise înainte să aibă loc toate acestea. De aceea au fost păstrate fără întrebări, chiar dacă se contraziceau una pe alta. Ele proveneau dintr-o vreme care era, pentru creştinii de mai târziu, dispărută „pe aripile vântului".

În vreme ce-mi continuam cercetarea, am descoperit un punct de vedere destul de diferit de cel al scepticilor – cel al lui John A.T. Robinson, în lucrarea, *The Priority of John.* Citind descrierile sale, care luau în serios scrierile evanghelice, am văzut ce se întâmpla cu Isus în textul lui Ioan.

Era un punct de cotitură. Am reuşit să înţeleg a Patra Evanghelie, şi l-am văzut pe Isus viu şi mişcându-se. Şi ce am remarcat în Evanghelii a fost coerenţa lor unică, personalităţile lor – inevitabila marcă a scrisului personal.

Bineînţeles că John A.T. Robinson a prezentat Evangheliile mult mai bine decât aş fi făcut-o eu. A făcut-o splendid, în 1975, şi atunci s-a angajat să-i pedepsească pe cărturarii liberali pentru presupunerile lor, prin *Redating the New*

Testament, dar ceea ce el a spus atunci este la fel de adevărat și acum.

Am descoperit mulți autori după Robinson, printre care și pe Richard Bauckham, care în *The Gospels for All Christians* combate vehement ideea că Evangheliile sunt produsul unor comunități izolate, și arată ce e evident, că ele au fost scrise ca să fie răspândite și să fie citite de toți.

Opera lui Martin Hengel are marele rol de a îndepărta presupunerile, însă este extrem de stufoasă, iar eu încă o mai studiez.

Lucrările lui Jacob Neusner nu pot fi suficient lăudate. Traducerile lui din Mishnah și Tosefta sunt de o valoare inestimabilă, iar eseurile sale sunt sclipitoare. Munca sa este fenomenală. Dintre exegeții evrei merită citiți Geza Vermes și David Flusser. Acesta din urmă mi-a atras atenția asupra unor aspecte din Evanghelia lui Luca pe care nu le observasem înainte.

Printre cărțile care mi s-au părut importante și care arată felul în care apare figura lui Isus în artă se numără substanțiala lucrare de cercetare a lui Charlotte Allen, intitulată *The Human Christ,* care analizează felul în care a influențat cercetarea istorică timpurie a lui Isus imaginea lui în filme și în romane. Opera lui Luke Timothy Johnson mi-a fost mereu de ajutor, la fel și a lui Raymond E. Brown și a lui John P. Meier. Lucrarea lui Seán Freyne din Galileea este extrem de importantă, precum și cea a lui Eric M. Meyers.

Dați-mi voie să-l amintesc pe Larry Hurtado cu *Lord Jesus Christ,* și pe Craig L. Blomberg cu *The Historical Reliability of John's Gospel,* și opera lui Craig S. Keener, pe care abia acum am început să o citesc. Îl admir foarte mult pe Kenneth L. Gentry, Jr.

Mereu învăț ceva de la Roger Aus, deși nu sunt întru totul de acord cu concluziile sale. Opera lui Mary S. Thompson este minunată.

Vă recomand lucrările lui Robert Alter și Frank Kormode despre Biblie ca literatură, și *Mimesis* de Erich Auerbach. În general, trebuie să laud opera lui Ellis Rivkin, Jonathan Reed, Bruce J. Malina, Kenneth Bailey, D. Moody Smith, C. H. Dodd, D. A. Carson, Leon Morris, R. Alan Culpepper și a marelui Joachim Jeremias.

Din fiecare carte studiată am învățat câte ceva.

Cărturarul care mi-a oferit, probabil, cea mai importantă înțelegere și care continuă să facă asta prin opera sa prolifică, este N.T. Wright. N.T. Wright este unul dintre cei mai sclipitori scriitori dintre cei pe care i-am citit, iar generozitatea sa în a-i accepta pe sceptici și în a le comenta argumentele este o inspirație. Credința sa este imensă, iar cunoștințele sale sunt vaste.

În cartea sa *The Resurrection of the Son of God,* el răspunde categoric la întrebările care m-au măcinat pe mine toată viața. N.T. Wright susține că creștinismul a ajuns unde a ajuns pentru că Isus s-a ridicat din morți.

Datorită Învierii au mers apostolii în lume, având forța necesară să dea naștere creștinătății. Nimic altceva nu ar fi cauzat asta.

Cred că N.T. Wright are dreptate.

Dreptatea ajută mai mult în a plasa întreaga întrebare într-o perspectivă istorică. Cum îi pot face aici dreptate? Poate doar să-l recomand fără rezerve și să continui să-l studiez.

Bineînțeles că cercetarea mea nu s-a încheiat. Sunt mii de pagini ale celor enumerați mai sus care trebuie citite și recitite.

Mai sunt așa de multe din Iosif, și Philo, și Tacitus, și Cicero, și Iulius Cezar, pe care trebuie să le parcurg. Și sunt atât de multe lucrări de arheologie – trebuie să mă întorc la Freyne și la Eric Meyers din Galileea, iar în Palestina se fac săpături, și se tipăresc cărți noi despre Evanghelii chiar în timp ce eu scriu.

Dar acum văd o mare legătură între viața lui Hristos și începutul creștinătății, lucru care m-a ocolit înainte, și, de asemenea, văd transformările subtile ale unei lumi vechi, din cauza stagnării sale economice și a asaltului făcut asupra sa de către valorile monoteiste, valori evreiești amestecate cu valori creștine, pentru care probabil că nu era pregătită încă.

Există, de asemenea, și teologi care trebuie studiați, mai ales Teilhard de Chardin, și Rahner, și Sfântul Augustin.

Ei bine, undeva pe parcursul acestei călătorii

prin toate acestea, în vreme ce eram deziluzionată de sceptici și de dovezile lor neîntemeiate pentru concluziile pe care le prezentau, mi-am dat seama de ceva legat de cartea mea.

Aceasta era. Provocarea era, bineînțeles, să scriu despre Isus din Evanghelii.

Oricine putea scrie despre un Isus liberal, despre un Isus căsătorit, despre un Isus homosexual, despre un Isus rebel. „Căutarea personajului istoric Isus“ devenise o glumă din cauza numeroaselor definiții ce îi fuseseră atribuite lui Isus.

Adevărata provocarea era să-l iau pe Isus din Evanghelii – din Evangheliile ce deveneau pentru mine și mai clare, Evangheliile ce îmi păreau a fi martori oculari stilați, de primă mână, dictate fără îndoială scribilor, dar categoric de timpuriu, Evangheliile scrise înainte de Căderea Ierusalimului – să-l iau pe Isus din Evanghelii și să încerc să intru în pielea lui și să-mi imaginez ce a simțit.

Apoi erau legendele – Apocrifa – incluzând poveștile înfiorătoare din Evanghelia lui Toma, care-l descriau pe băiatul Isus omorând un copil doar cu vorba, aducându-l pe altul la viață, transformând păsări din lut în creaturi vii și săvârșind alte minuni. Am dat peste ele în faza de început a cercetărilor mele, în ediții diverse, și nu le-am uitat niciodată. Și nici lumea nu le-a uitat. Ele erau fanteziste, unele dintre ele erau

amuzante, pretenţioase în a fi exacte, dar ele au dăinuit până în Evul Mediu şi chiar mai târziu. Nu mi-am putut scoate asta din minte.

În cele din urmă am ales să mă ocup de acest material, să-l condensez, cât pot de bine, în rama canonică. Am simţit că există în el un adevăr adânc, şi am vrut să păstrez acel adevăr aşa cum mi s-a arătat mie. Bineînţeles că aceasta este o presupunere. Dar am făcut-o. Şi poate, presupunând că Isus a avut aceste puteri miraculoase de la o vârstă fragedă, am oarecum dreptate, ca şi declaraţia Conciliului de la Calcedon care a stabilit că Isus era, în acelaşi timp, şi Dumnezeu, şi Om.

Încerc să fiu de acord cu Pavel când spune că Domnul nostru s-a jertfit pentru noi, iar personajul meu şi-a jertfit conştiinţa divină ca să sufere ca un om.

Aceasta e o carte pe care o ofer tuturor creştinilor – fundamentaliştilor, romano-catolicilor, majorităţii liberalilor creştini – în speranţa că adoptarea unor doctrine conservatoare va avea pentru ei, ici şi colo în carte, o anumită coerenţă. O ofer cărturarilor, în speranţa că poate le va face plăcere să vadă dovezile cercetărilor care se regăsesc în ea, şi, bineînţeles, o ofer celor pe care îi admir atât mult, cei care au fost învăţătorii mei, deşi nu i-am cunoscut niciodată şi probabil că nici nu o vor face.

Ofer această carte celor care nu ştiu nimic

despre Isus Hristos, în speranța că îl veți vedea în aceste pagini într-o formă oarecare. Ofer acest roman cu dragoste, cititorilor mei, care m-au urmat în schimbările ciudate care au avut loc, în speranța că Isus va fi la fel de real pentru voi cum sunt și celelalte personaje pe care le-am lansat în lumea în care trăim.

Căci nu este Domnul nostru Isus Hristos ultimul erou supranatural, ultimul nemuritor dintre toți?

Vă mulțumesc dacă m-ați urmărit până aici. Aș putea atașa o bibliografie foarte lungă, dar nu o voi face.

Dați-mi voie, în final, să le mulțumesc câtorva oameni, care m-au sprijinit și m-au inspirat în toți acești ani:

Părintelui Dennis Hayes, mentorul meu spiritual, care a răspuns întotdeauna cu răbdare întrebărilor mele teologice.

Părintelui Joseph Callipare, ale cărui predici despre Evanghelia lui Ioan au fost minunate și extraordinare. Timpul petrecut de mine în parohia lui din Florida a fost printre cele mai frumoase perioade ale cercetărilor și muncii mele.

Părintelui Joseph Cocucci, ale cărui scrisori și discuții despre teologie m-au inspirat și au fost cu adevărat extraordinare.

Preoților redemptoriști, preoților din parohia mea din New Orleans, ale căror predici m-au susținut, și ale căror exemple au fost o lumină strălucitoare. Îi părăsesc cu părere de rău. Educația primită de

tatăl meu la Seminarul Redemptorist din Kirkwood Missori i-a schimbat, fără îndoială, cursul vieţii. Nu-mi voi putea plăti niciodată datoria care o am faţă de redemptoriști.

Părintelui Dean și părintelui Curtis din Parohia Naşterii Domnului, care m-au primit cu căldură pe când eram o enoriașă nouă. Îi părăsesc cu părere de rău.

Fratele Becket Ghioto, ale cărui scrisori au fost răbdătoare, înțelepte și pline de cugetări strălucite și de răspunsuri.

Și, ultimei, dar nu celei din urmă, lui Amy Troxler, prietena și însoţitoarea mea, care a răspuns la atât de multe întrebări fundamentale în locul meu și care a ascultat nesfârşitele mele aiureli, care a fost cu mine la școală și care mi-a adus împărtășania, atunci când nu puteam merge, care mi-a fost de mare ajutor, mai mult decât aș putea vreodată să spun în cuvinte. Amy a fost cea care s-a aflat alături de mine în după-amiaza din 1998 când am întrebat-o dacă știa un preot la care m-aș putea spovedi, cea care m-a ajutat să mă întorc la Biserică. Amy a fost cea care a găsit preotul și m-a dus la el. Exemplul ei a fost cel care m-a ajutat să mă adaptez, în acele luni de mers la slujbă, cu o liturghie care era complet diferită de cea pe care o lăsasem în urmă. O părăsesc pe Amy la fel cum părăsesc New Orleansul, cu cel mai adânc regret.

Echipei mele dragi, dragilor mei prieteni,

editorului meu Vicky Wilson, care a citit și a comentat acest manuscris, mai mult în favoarea lui, familiei mele, tuturor le mulțumesc. Trăiesc în mediul iubirii lor ocrotitoare. Sunt binecuvântată.

Cât despre fiul meu, acest roman îi este dedicat. Asta spune tot.

6 a.m., 24 februarie, 2005

ANNE RICE

DRUMUL SPRE CANA

SERIA DOMNUL HRISTOS

În Noul Testament, miracolul înfăptuit la nunta din Cana – când Isus a transformat apa în vin – marchează începutul tumultoasei sale perioade de propovăduiri. În Drumul spre Cana, acest miracol este văzut ca un punct culminant al unei adevărate saga de familie, plină de dragoste, dureri și neînțelegeri. Această carte imaginează tinerețea „pierduta” a lui Isus, oferind o variantă tulburătoare pentru o perioadă despre care Biblia nu spune nimic. Isus începe sa înțeleagă că slujirea lui Dumnezeu va avea mereu întâietate în fața dorințelor propriei inimi și ca trebuie să-și înfrunte nu numai destinul… ci și pe diavol.

Anne Rice reușește să obțină un echilibru delicat, creând un personaj care este în același timp pe deplin divin și pe deplin uman, așa cum afirma credințele străvechi.